

XIV. ÉVFOLYAM, 2025/1. SZÁM

BÜNTETŐJOGI SZEMLE

Tartalom

BARÁTKI LÁSZLÓ ATTILA:
A köz- és a magánszektor együttműködése a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemben / 3

DEÁK JUDIT ENIKŐ:
Csődbűncselekmény vagy sikkasztás – érvek és ellenérvek a bírói gyakorlatban / 9

DICSŐ GÁBOR LÁSZLÓ:
Foglalkozástól való eltiltás: múltja, jelene, jövője / 20

CSABA FENYVESI – VANESSZA FÁBIÁN:
Criminalistical turns of murder case in Pécs on Palahegy street from 1974 / 28

FODOR BALÁZS GÁBOR:
Gazdasági bűnözés, szervezett bűnözés / 32

PROF. CSABA FENYVESI:
Criminalistical timedimension during criminal procedure / 37

HOLLÓSVÖLGYI MÁTÉ:
A gyermekvédelem határterületei: a megelőző pártfogás végrehajtásának gyakorlati dilemmái / 42

KAISER ANNA:
Nemzetközi szerződés által tiltott fegyverek alkalmazása és az azokkal való visszaélés / 46

KATONA RITA:
A fiatalok elkövetők kényszergyógykezelésének elrendelése / 53

LUKÁCS MÓNKA ESZTER:
Intézkedések alkalmazása a fiatalok elkövetőkkel szemben, különös tekintettel a javítóintézeti nevelésre / 64

ZOLTÁN MITROVICS:
The legal regulation of prison probation supervision in the Hungarian penitentiary system / 73

NÉMETH-KISS HENRIETTA:
A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények hazai szabályozásának változásai, különös tekintettel a kábítószer-kereskedelem és a kábítószer birtoklásának tényállásaira / 83

PETNEHÁZI RÉKA:
A femicídium mint önálló bűncselekmény megjelenése az Európai Unió egyes tagállamaiban / 91

PETRÉTEI DÁVID:
Reflexió Czebe András: Adalékok a daktiloszkópai azonosítás elméletéhez című könyvére / 97

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gál István László

A szerkesztőbizottság titkára: Dr. Kóhalmi László

A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bárándy Gergely,
Dr. Belovics Ervin, Dr. Elek Balázs,
Dr. Molnár Gábor, Dr. Tóth Mihály,

ISSN 2063–8183

Kiadja ORAC Kiadó Kft.

Cím: 1037 Budapest, Montevideo u. 14.

Telefon: 340–2304, 340–2305, Fax: 349–7600

E-mail: info@orac.hu

Internet: www.orac.hu

Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője

Kiadói szerkesztő: Bodnár Kriszta

Műszaki szerkesztő: Harkai Éva

Tördelő: Bak Attila

Korrektor: Nagy Márton

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Büntetőjogi Szemle 2025. évi első számában több angol nyelvű tanulmány mellett elsősorban ismét a joggyakorlat képviselőinek a tanulmányait gyűjtöttük össze. A szerzők tapasztalt büntetőjogászok, valamint PhD-hallgatók, sőt egy nappali tagozatos joghallgató kiváló tanulmánya is helyet kapott a lapban. A publikációk a tágabb értelemben vett büntetőjog mindhárom része (anyagi büntetőjog, büntető eljárásjog, büntetés-végrehajtási jog) mellett kriminológiai és kriminalisztikai kérdéseket is tárgyalnak, az elmélet és a gyakorlat szemszögéből egyaránt.

A Szerkesztőség továbbra is várja a fiatal és a tapasztaltabb kutatók, oktatók és gyakorlati szakemberek írásait magyar, angol és német nyelven.

Budapest, 2024. november 10.

*Prof. Dr. Gál István László
főszerkesztő*

Tájékoztató a folyóiratban való publikálásról

A szerkesztőség a megjelentetni kívánt tanulmányokat a gal.istvan@ajk.pte.hu vagy a Bodnar.Kriszta@orac.hu e-mail címre várja.

A megjelentetésről a lektorálást követően a Szerkesztőbizottság dönt.

A Szerkesztőbizottság fenntartja a jogot a kéziratok korrigálására, szerkesztésére.

A tanulmányokat MS Word formátumban, Times New Roman betűtípussal, 12 pontos betűnagysággal, másfeles sorközzel írva, sorkizárt igazítással és lábjegyzetmegoldással kell elkészíteni.

A kéziratot kérjük a szerzőktől a név, az esetleges tudományos fokozat, a foglalkozás valamint a munkahely feltüntetését.

A szerkesztőbizottság másodközlésre nem fogad el kéziratot. Terjedelmi korlát – lévén elektronikus folyóiratról van szó – nincsen.

A Szerkesztőbizottság és a Kiadó

BARÁTKI LÁSZLÓ ATTILA¹

A köz- és a magánszektor együttműködése a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemben

1. Mi a Public Private Partnership² (a továbbiakban: PPP)?

A Public Private Partnership konstrukció, vagyis a köz- és a magánszektor partnersége egy olyan, a szociális jogállamot világszerte jellemző felismerésre épül, amely során az állami szervek alkotmányos alapjogaiknál fogva őket terhelő közfeladatok ellátását nem szeretnék költségvetési forrásból egy összegben finanszírozni, illetve a feladataik ellátásához szükséges beruházásokat és a szolgáltatási színvonal emelését, infrastrukturális fejlesztését nem képesek saját bevételi forrásaikból fenntartani. Ilyen esetekben a közszféra bevonja a magántőkét a létesítmények megvalósításába, valamint a magánszféra szolgáltatási kapacitásait azokba a feladatokba, amelyeket jogszabályi keretek között ki lehet szervezni az állami feladatok közül.

Az egyes szakértők által kimunkált definíciókból a következő közös sajátosságok állapíthatók meg a különböző PPP-konstrukciók tekintetében:

- a köz- és a magánszektor olyan atipikus szerződéssel létrejött partnersége,
- amely jellemzően hosszú távú együttműködést takar,
- a magánpartner az állami, önkormányzati közfeladatok ellátásához pénzügyi eszközökkel és know-how³ rendelkezésre bocsátásával járul hozzá,

¹ Barátki László Attila doktoranduszhallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. A szerző további munkássága megtalálható a Magyar Tudományos Művek Tárában: <https://m2.tmt.hu/frontend/#view/Publication/SmartQuery/1127/>

² Public Private Partnership: A PPP a közszolgáltatások biztosításának olyan új formája, amelyben a közfeladat ellátásához szükséges létesítmények, intézmények, eszközök tervezésébe, létrehozásába, fenntartásába, finanszírozásába és üzemeltetésébe – komplex együttműködés keretében – az állam bevonja a magánszekort. A klasszikus magánfinanszírozású PPP-rendszerben mindezt egyetlen cég vagy csoport végzi el. A közszereplő vagy végfelhasználó a beruházás értékét, az üzemeltetés és szolgáltatások költségeit az üzemeltetőnek fizetett rendelkezésre állási díj formájában téríti meg.

³ Know-how: A 2018. évi LIV. törvény a védett ismeretre alkalmazva

– amelyért rendelkezésre állási díjazásban részesül az állami, önkormányzati partnertől, vagy közvetlenül a nyújtott szolgáltatás használójától.⁴

A PPP koncepció célja, hogy a magánszféra tőkéje, szakértelme, magasabb innovatív képessége és menedzsment ereje révén magasabb szintű hozzáadott érték keletkezik, melynek úgymond nyertesei nemcsak a szerződött felek lesznek, hanem minden érintett, beleértve a társadalom tagjait is. A magánszféra az állami működés bizonyos területein is beruházhat, hosszú távú kiszámítható projektekbe fektethet, a közszféra pedig költséghatékonyan tud magas színvonalú szolgáltatást

nyújtani polgárai számára. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy ezek a projektek multiplikátorhatást hoznak létre makrogazdasági szinten. Ugyanakkor a sikeres megvalósítás és működés szempontjából lényeges a szerződésben megfelelően meghatározni a felelősség és a kockázatok allokációját. Minden szerződött fél csak olyan kockázatot vállalhat, amit saját működése során képes viselni és megfelelően menedzselni.

A felelősség és kockázatmegosztás mértékétől függően több altípusa létezik. A PPP konstrukciók közül a nemzetközi terminológia szerint úgynevezett Buy-Build-Operate⁵ (BBO) alkalmazható a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemben. Azzal az eltéréssel, hogy az állam nem értékesíti a feladata ellátásához használt eszközt, hanem a magántársaság fejleszt egy új korszerű eszközt, majd tovább működteti ezen feladatok gyors, innovatív és hatékony felhasználása érdekében.

A PPP konstrukció elterjedt alkalmazási mód a világon. Csak idő kérdése volt, hogy a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni nemzetközi fellépés során is alkalmazzák ezt a lehetőséget. Az Európai Bizottság is a köz- és a magánszektor kölcsönös együttműködését kívánja erősíteni a hamarosan felállításra kerülő európai felügyeleti szuperhatóság lét-

vezette be a know-how fogalmát. Ennek megfelelően a know-how az üzleti titok azonosításra alkalmas módon rögzített formája. A jogszabály kiemeli, hogy ez lehet műszaki, gazdasági, szervezési ismeret, ilyen tartalmú megoldás vagy ezek kombinációja. Az üzleti titok pedig minden olyan, gazdasági tevékenységhez kapcsolódó, vagyoni értékkel bíró titkos ismeret, amely nem könnyen hozzáférhető, nem közismert, és amelynek a titokban tartásához, vagy ilyen módon kezeléséhez a jogosultjának (tulajdonosának) érdeke fűződik. Ebben a megközelítésben tehát a know-how a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó, azonosítható tartalmú, értékkel bíró, titokban tartott ismeret.

⁴ Az Európai Bizottság Zöld könyve a köz- és magánszektor közötti partnerségekről, valamint a közbeszerzésekre és a koncessziókra vonatkozó közösségi jogi előírásokról COM (2004) 327 végleges, 1. és 2. pont. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52004DC0374&from=ES>

⁵ BBO – A PPP konstrukciók közül ez egy gyakori alkalmazási módja Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban olyan területeken, ahol a közszféra feladatai ellátásához az információ megszerzése is elegendő. Részletesebb információ: <https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/ppp-process>.

rehozásával együtt. A PPP hazájának is mondható Nagy-Britanniában már működik a magánszektor és a közszektor között hasonló projekt, amely egységet teremt a szakágazaton belül. A Joint Money Laundering Steering Group (a továbbiakban: JMLSG) egy magánszektorbeli testület, amely az Egyesült Királyság pénzügyi szolgáltatási ágazatának vezető kereskedelmi szövetségeiből tevődik össze. A pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni feladatai ellátása keretében felügyeleti tevékenységet végez, valamint útmutatót ad ki a Pénzügyminisztérium jóváhagyásával.⁶ Az általa elvégzett tevékenységekről közhiteles adatbázist vezet és a Pénzügyminisztérium jóváhagyásával nyilvánossá teszi a revíziók eredményeit. Hazánkban nincs egységesítő sem a felügyeleti tevékenység, sem pedig az útmutatók. A jogalkotó tevékenységekre bontva osztotta fel a felügyeleti szerveket a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Pmt.) 5. §-a szerint. A különböző felügyeleti sajátos jogértelmezése szerint adták ki saját útmutatóikat. Erről bővebben egy másik kutatásban fogok beszámolni.

2. A köz- és magánszektor kapcsolatának kulcsfontosságú szerepe napjainkban

A PPP-k mögött meghúzódó szakpolitikai elképzelések, valamint azok jogi következményei tetten érhetők a múlt példáiból is. Bizonyára kevesen tudják, hogy hazánkban 2006 és 2012 közötti időszakban több mint háromszáz beruházás valósult meg a köz- és a magánszektor PPP-modelljeivel. Az első ilyen beruházás a Művészetek palotája volt, de megvalósultak autópályák, közművelődési és közintézmények, mint például iskolák, kollégiumok, kórházak, bírósági épületek, sőt még két börtön is ilyen formában üzemel.⁷ Ezeket 20–35 évig tartó atipikus szerződésekkel kötötték meg. Bár ezeknek a beruházásoknak nincs úgymond jó híruk hazánkban, ugyanakkor Európában és az egész világon jól működő konstrukcióként alkalmazzák napjainkban is a PPP-együttműködés több formájában. Ennek az az oka, hogy megfelelő szerződéssel jól meghatározott érdekek mentén, egy kölcsönös bizalmon alapuló jó kapcsolatot tudnak kialakítani az érdekelt felek. Nem elhanyagolható tény az is, hogy ezek a beruházások befektetési szempontból is kiszámíthatók hosszú távon.

A pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem területén a köz- és a magánszektor közötti partnerségek gondolata azt az elképzelést tükrözi, hogy az AML/CFT⁸ kötelezettségek magánjogi jogalanok általi végrehajtását és e kötelezettségek felügyeleti hatóságok általi érvényesítését a gya-

korlatban gyakran a formális szabályok betartása, mint a bünyőzés hatékony megelőzésére és visszaszorítására való törekvés jellemzi. Ez azonban téves megközelítés, ugyanis a köz- és a magánszektor partnersége mögött az a gondolat áll, hogy a jelenlegi keretek továbbfejleszthetők, ha gyorsabb és hatékonyabb lenne az információáramlás mindkét irányba. Példaként említhető, amikor egy komolyabb ügyfél-átvilágítást kell elvégezni azáltal, hogy a hatóságnak több információja van, és ezt megosztja – akár részinformáció formájában – az érintett magánszektorral, amely így az AML/CFT megfelelés tekintetében pontosabb eredményt tud elérni. Vagyis a „partnerségi kapcsolat” során mindkét érintett fél megfelelően áll hozzá egy-egy üggyhöz, és nem csak a törvényi minimumkövetelmények alapján, pusztán a formális kötelezettségeket végzik el. Az Európai Bizottság által létrehozni kívánt uniós hatóság, az AMLA⁹ egyik feladata többek között az lesz, hogy felügyelje, hogy a köz- és a magánszektor között milyen szoros kapcsolat és milyen hatékonyság valósult meg egy-egy ügy kapcsán. Ez nyilvánvalóan a köz- és magánszektor képviselőinek közös érdekein alapuló közös céltudat ösztönzésével valósulhat meg.

Az AML/CFT feladatok különböző kulcselemek sokaságából áll össze, mint például az ügyfél-átvilágításból, a kockázati besorolás meghatározásából, szükség esetén a bejelentés megtételéből, a pénzügyi hírszerző egység (a továbbiakban: FIU) által elvégzett elemzésekből és végső soron a bünyői nyomozásokból. Rengeteg technikai, szervezeti és humán erőforrásbeli tevékenységekből tevődik össze. Ebből következik, hogy különböző szakaszokban valósulhatnak meg a szorosabb együttműködések a közsfera és a magánszfera között. A köz- és magánszektor közötti partnerséget a gyakorlatban az AML/CFT követelmények magánszervezetek általi végrehajtása és a követelmények felügyeleti hatóságok általi érvényesítése – gyakran, egyesek szerint a legtöbbször – inkább a szabályoknak való formális megfelelésre való törekvés jellemzi, mintsem a prevencióra vagy a büncselekmények hatékony megelőzésére és visszaszorítására való törekvés. Ennek oka, hogy a kötelezett szervezetek igyekeznek formálisan eljárni és azt bizonyítani, hogy észszerű intézkedéseket tettek a jogszabályok betartása érdekében azért, hogy a megfelelés esetleges megsértése miatt büntetést szabjanak ki rájuk.

A PPP keretrendszerének kidolgozása nem csupán a jelenlegi architektúra egyéb elemeinek kiegészítéseként működő mechanizmusok létrehozását jelenti. Sokkal inkább arról van szó, hogy a jelenlegi jogszabályokat a CDD¹⁰ kötelezettségek hatékonyabb végrehajtása érdekében hozzáigazítják a gyakorlati példák alapján. Hasonló megfontolások

6 Forrás: <https://www.jmlsg.org.uk/joint-money-laundering-steering-group-jmlsg/about-us/what-we-do/>

7 BARÁTKI L. Attila: *A Public Private Partnership szerződési jogi esettanulmány bemutatása a Büntetés-végrehajtási projektek kapcsán*. ZMNE BJKMFK 2006.

8 AML/CFT – Anti Money Laundering and Counter Financing Terrorism, magyarul Pénzmosás elleni és Terrorizmusfinanszírozást megfigyelő és szankcionáló rendszer.

9 AMLA – Anti-money-laundering authority, 2021 júliusában az Európai Bizottság által előterjesztett javaslat alapján a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemmel foglalkozó új uniós hatóság létrehozására. Ez annak a jogalkotási csomagnak a része volt, amelynek célja a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának megelőzésére vonatkozó átfogó uniós politika 2020-as cselekvési tervének végrehajtása. Az AMLA egy integrált rendszer központja lenne, amely magából a hatóságból és az AML/CFT felügyeleti mandátummal rendelkező nemzeti hatóságokból állna. Ezenkívül támogatná az EU pénzügyi hírszerző egységeit (FIU), és együttműködési mechanizmust hozna létre közöttük. A szupranacionális hatóság működéséről szóló Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1624 rendelete (2024. május 31-én került ratifikálásra) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről beiktatta az AMLA-t.

10 CDD: Customer Due Diligence vagyis ügyfél-átvilágítás. Forrás: <https://airontrust.hu/aml-penzmosas-terrorizmus-jogi-fogalmak/>

vonatkoznak az információmegosztás másik elsődleges szerepére, nevezetesen a folyamatban lévő nyomozások támogatására. A köz- és magánszektor információmegosztásának szerepe a folyamatban lévő nyomozásokban különösen rávilágít számos megválaszolatlan kérdésre a büntetőeljárás törvények és az AML/CFT-t előíró törvények kapcsolatában. Ahol a folyamatban lévő bünyügyi nyomozások támogatását célzó információmegosztás informális gyakorlatat alakítják ki, példát jelenthet a PPP-re, amelyek párhuzamosan és a büntetőeljárás intézkedéseken túlmenően is jól működnek.¹¹ Az EU pénzmosás elleni rendszerét bevezetésekor sokan kritizálták a magánélethez való alapvető jogokba való beavatkozásra hivatkozással. A tapasztalatok alapján azonban néhány tudós rávilágított arra, hogy az ügyfél-átvilágítási kötelezettségek a pénzügyi adatok tömeges megőrzését jelentik. Az adatmegőrzés kifejezés általában úgy definiálható, mint „személyes adatok meghatározatlan célból történő gyűjtése és tárolása arra az esetre, ha azokra szükség lenne egy még nem meghatározott jövőbeni felhasználáshoz”.¹² Úgy vélem, hogy az adatmegőrzés alapvetően két részre bontható. Először is, főként a magánzereplők számára törvényi kötelezettségként meghatározott ideig kötelesek az adatok nagy részét tárolni. A második szakasz azokat a jogi rendelkezéseket tartalmazza, amelyek lehetővé teszik az állami hatóságok számára, hogy hozzáférjenek ezekhez az adatokhoz. Az Európai Unió pénzmosás elleni irányelv 13. bekezdés 40. cikkében kötelezi a szervezeteket a személyes pénzügyi adatok megőrzésére.¹³ A pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem során nyilvánvalóan szükséges az adatmegőrzés, ugyanakkor az állami hatóságok ezen adatokhoz való hozzáférése egyéb okokból is indokolt lehet, mint például egy bűncselekmény felderítése. Hazánkban a bűncselekmény felderítése érdekében történő AML/CFT adatokhoz való hozzáféréshez nem a Pmt. ad felhatalmazást a nyomozó hatóságok számára, hanem a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény. A felügyeleti tevékenységet végző hatóságok és a FIU számára az AML/CFT szerinti adatokhoz történő hozzáférés a Pmt.-ben van biztosítva. A Pmt. 70. §-a értelmében a felügyeletet ellátó hatóságok szorosan együttműködnek egymással, a pénzügyi információs egységgel, a nyomozó hatósággal, az ügyészséggel és a bírósággal, valamint a más tagállambeli vagy harmadik országbeli felügyeletet ellátó szervekkel. Ez azonban tapasztalatom szerint nincs kihasználva megfelelően. Úgy vélem, hogy ezt a rendelkezést várhatóan ki kell egészíteni az adatok gyűjtésére és tárolására kötelezett magánszférával is.

3. A PPP az AML/CFT/CPF¹⁴ területén

Ahogy az előző fejezet is rámutat, a PPP alkalmazása gyakori a nemzetközi példákban, így van alternatívája a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni harcban is. A pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem, ideértve a proliferáció¹⁵ elleni küzdelmet is (a továbbiakban: AML/CFT/CPF) a hatóságok és az érintett szolgáltatói szektor vonatkozásában stratégiai együttműködési erőfeszítéseket igényel. A magánszektor intézményei és a közsféra olyan szereve között, mint például a bűnüldöző, felügyeleti vagy szabályozó hatóságok közötti feladat megosztása kulcsfontosságú lehet az AML/CFT/CPF területén. A politikai döntéshozók a szabályozás megalkotása során az érintettek szakmai javaslatát is figyelembe kell venni, hiszen a gyakorlat során feltárt hiányosságok alapján lehet megfelelően kodifikálni és a végrehajtásban prominens eredményeket elérni. Az információk és a szabályok megfelelő értelmezésének az érintettekkel történő megosztása nagymértékben befolyásolja a pénzügyi bűnözés, azon belül a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem sikerességét. Jelenleg a kötelezeteknek sokkal kevésbé érdekük, hogy további erőfeszítéseket tegyenek egy problémás ügyfélkapcsolat felderítésére és ügyfél-átvilágításra kapcsán különösen, ha nem vezetnek végső soron bűncselekmények felderítéséhez, így nem is értékeli azt megfelelően. Más szóval, a kötelezett szervezetek számára gyakran biztonságosabb közepes megfelelési teljesítményt nyújtani ezzel az úgynevezett adminisztrációs terheléssel – vagyis csak a négyzeteket kipipálni –, mint a jobb eredményekre összpontosítani. Az információmegosztás kulcsfontosságú a pénzügyi átláthatóság előmozdítása és a pénzügyi rendszer integritásának védelme tekintetében. Ugyanis a pénzügyi intézmények és az érintett illetékes hatóságok megfelelő idejű és állapotú információval, elemzésekkel és adatokkal kell rendelkezzenek annak érdekében, hogy a pénzügyi bűncselekmények elkövetését, azon belül is a pénzmosást, a terrorizmus finanszírozását és a tömegpusztító fegyverek elterjedésének finanszírozását (a továbbiakban: ML/TF/PF¹⁶) időben megakadályozzák. Ez nem pusztán az ML/TF/PF elterjedése elleni küzdelem érdekében létrejött nemzetközi szervezetek ajánlásai alapján fontos, hanem minden állam saját nemzetgazdasági érdeke is megkívánja ezen hatékony rendszer működését. A Pénzügyi Akció Munkacsoport (a továbbiakban: FATF¹⁷) elnöke, Marcus

11 Benjamin VOGEL: A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni köz- és magánszektor közötti partnerségek lehetőségei és korlátai, *eurim*, 2022/04. 52–60. Forrás: <https://eucrim.eu/articles/potentials-and-limits-of-public-private-partnerships-against-money-laundering-and-terrorism-financing/#docx-to-html-fn16>.

12 M. ALBERS: „Data Retention in Germany”, in: M. ZUBIK, J. – PODKOWIK – R. RYBSKI (eds.): *European Constitutional Courts to Data Retention Laws*, 2021, 117.

13 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve (ötödik módosítása: 2018. május 30.) a pénzügyi rendszer pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára történő felhasználásának megelőzéséről szóló (EU) 2015/849 irányelv módosításáról, valamint az irányelvek módosításáról 2009/138/EK és 2013/36/EU, HL L 156., 2018.06.19., 43.

14 AML/CFT/CPF: Anti-Money Laundering/Combating The Financing of Terrorism/Countering Proliferation Financing of Weapons of Mass Destruction, Pénzmosás elleni küzdelem, a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem és a tömegpusztító fegyverek elterjedésének finanszírozása elleni küzdelem.

15 Proliferáció: Tömegpusztító fegyverek elterjedésének finanszírozása elleni küzdelem

16 ML/TF/PF: Money-Laundering/Terrorism Financing/Proliferation Financing, Pénzmosás, Terrorizmusfinanszírozás és Tömegpusztító fegyverek elterjedésének finanszírozása.

17 Az FATF (Financial Action Task Force) a Pénzmosás elleni Pénzügyi Akciócsoport nemzetközi szervezet, amely 1989-ben lett létrehozva. Az

Pleyer a 2020-as EBESZ¹⁸ terrorizmusellenes konferencián elmondott beszédében is megemlítette a köz- és a magánszektor közötti együttműködés lehetséges aspektusát, mely szerint: „Nem tudom eléggé hangsúlyozni a köz- és magánszektor közötti partnerségek fontosságát a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemben. Sokan közülünk Európában, Amerikában és az ázsiai és csendes-óceáni térségben tanúi voltunk számos nagyszabású terrortámadásoknak az elmúlt néhány évben. A köz- és a magánszektor közötti bizalom megerősítése, a magánszektorok közötti bizalom kialakítása alapvető fontosságú a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemben. A köz- és magánszektor közötti partnerségeknek a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának létrejöttének megelőzően kell létrehozni, ezért nyomozásra van szükség.”¹⁹

Véleményem szerint ez a prevenciót erősíti, vagyis nem a klasszikus értelemben vett nyomozásra, mint egy bűncselekményt feltáró hatósági büntetőeljárásra gondolhatott elnök úr, hanem a megelőző intézkedések, elemzések és adatok feltárása alapján történő hatékony fellépésre, amely megakadályozza az úgynevezett piszkos pénzek tisztára mosását vagy egy pénzügyi bűncselekmény megvalósulását. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni az AML/CFT kettős céljáról sem, vagyis a bűnüldöző hatóságok támogatása a releváns bűncselekmények kivizsgálásában, és a kötelezett személyek támogatása az ML/TF/PF megelőzésében.

Az FATF nemzetközi standardot adott ki „*FATF Recommendations 2012*”²⁰ címmel, amely a 2023. februári módosításában már tartalmaz meghatározásokat és előírásokat a magánszektor számára adható bizalmas információcserére vonatkozóan a következők szerint:

- Információcsere a köz- és a magánszektor között a PPP-k révén az érdekelt felek együttműködésével növeli az AML/CFT/CPF intézkedések hatékonyságát azáltal, hogy elősegíti a pénzügyi tranzakciók átfogó áttekintését és az ügyfelek viselkedését.
- Az ilyen partnerségek révén a megosztás gyakran biztonságos környezetben történik, ami lehetővé teszi, hogy a magánszektor további adatbányászatot, operatív elemzést és átvilágítást végezzen az esetleges hírszerzési hiányszágok pótlása érdekében.
- Ezek a PPP-k lehetővé teszik az információ megosztását a felügyeleti szervek, és a FIU-k, a bűnüldöző szervek, a

1990-ben kidolgozott úgynevezett Negyven Ajánlása, amely a *soft-law* jellegű szabályozás közé tartozik, vagyis iránymutatásként szolgált más pénzmosás elleni nemzetközi dokumentum kidolgozásánál is, így például az Európai Unió pénzmosás elleni irányelveinél is. A nemzetközi grémiumnak az Európai Unió több tagállama (és szervezetként az Európai Bizottság is) a tagja. Az FATF Negyven Ajánlása iránymutatásul szolgál mind a büntetőjogi, mind pedig a büntetőjogon kívüli preventív szabályozás megalkotásánál.

18 EBESZ – Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, *Organization for Security and Co-operation in Europe* (OSCE).

19 Marcus Pleyer FATF-elnök 2020. szeptember 15-én az EBESZ-konferencián „*A köz- és a magánszektor közötti partnerségek erősítése a terrorizmus logisztikai és pénzügyi támogatásának korlátozása és a sebezhető célpontok*” címmel megtartott beszédének következtetése.

forrás: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfgeneral/2020-osce-counter-terrorism-conference.html>

20 Hivatkozás: <https://www.fatf-gafi.org/en/documents/publicandprivate-sector-partnership-in-fighting-financial-crime.html>

magánszektor ellenőrző résztvevők, valamint nemzetközi partnerek között.

Az információcsere során természetesen be kell tartani az egyéb szabályok által előírtakat is, mint például a GDPR²¹ törvényben előírt kötelezettségeket. Az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) a FATF által kiadott standardokat figyelembe véve állást foglalt a kérdésben és közzétette a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzése a köz- és magánszektor közötti partnerségekre vonatkozó uniós szabályok iránymutatásait, amit véleményezésre megküldtek minden tagország részére. A beérkezett vélemények figyelembevételével a Bizottság 2020/C 164/06 számon kiadta a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás megelőzését szolgáló, átfogó uniós szakpolitikára irányuló cselekvési tervét.²² Ez a cselekvési terv felvázolja, hogy a Bizottság az alábbi hat pillérre alapozva miként tervezi megvalósítani ezeket a célkitűzéseket:

- a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelmet célzó hatályos uniós keret hatékony végrehajtásának biztosítása;
- a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem egységes uniós szabálykönyvének létrehozása;
- a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem uniós szintű felügyeletének megvalósítása;
- támogatási és együttműködési mechanizmus létrehozása a pénzügyi információs egységek számára;
- az uniós szintű büntetőjogi rendelkezések érvényesítése és információcsere;

– a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelmet célzó uniós keret nemzetközi dimenziójának megerősítése.²³

Az FATF és a Bizottság kezdeményezései alapján biztosra vehető, hogy a köz- és a magánszektor együttműködésének megvalósulása és szorosabb kapcsolatának kialakulása várható a közeljövőben.

4. A köz- és magánszektor résztvevői az AML/CFT területén

A pénzügyi információszerzés jobb kihasználásával összefüggésben a lehető legnagyobb mértékben ösztönözni kell a köz- és magánszektor közötti partnerségek szerepét. Sok esetben ugyanis az információ jellege és annak nem időben történő cseréje korlátozhatja az elemzés, felderítés és megelőzés eredményét. Természetesen az ilyen megosztás során be kell tartani az adatvédelmi jogszabályokat is. A PPP alkalmazása során a bűnüldöző hatóságok, a pénzügyi információs egységek és a magánszektor közötti információcserében részt vevők különböző formákat ölthetnek. Ugyanakkor pontosítani és fokozni kell a PPP-k egyes típusainak alkalmazását az információmegosztás javítása érdekében. Ennek megvalósítása – a jogi keretek és a gyakorlati szabályok tagállamok közötti eltérései miatt – bizott-

21 GDPR: General Data Protection Regulation, az EU általános adatvédelmi rendelete.

22 Forrás: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13152-Preventing-money-laundering-and-terrorist-financing-EU-rules-on-public-private-partnerships-PPPs_en.

23 Hivatkozás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a20k0058.com>.

sági szinten kell megvalósuljon. A PPP-k számára szabványok és iránymutatások állnak rendelkezésre annak érdekében, hogyan osszák meg egymással a bevált gyakorlatokat, különösen a trösztellenes szabályokkal, az adatvédelemmel kapcsolatos biztosítékokkal és korlátozásokkal, valamint az alapvető jogokra vonatkozó garanciákkal kapcsolatban. A pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelemre vonatkozó uniós szabályoknak nem célja meggátolni a jogszerű pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférést, azonban meg kell teremteni a lehetőségét annak, hogy a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelemre vonatkozó szabályok megfelelően kapcsolódjanak a pénzügyi ágazat és egyéb kijelölt, nem pénzügyi vállalkozásokat és szakmákat szabályozó jogszabályokhoz. Ennek érdekében az alábbi javaslat tehető:

- Pénzügyi intézményekre vonatkozóan (FI-k)
 - Gyors és valós információ- és adatszolgáltatás a FIU és a LEA²⁴ számára, valamint más hatóságoknak, hogy segítsék az esetleges ML/TF/PF azonnali felderítését.
 - Szakmai szervezetek összehangolt rendszerének létrehozása, tekintettel az ügyfelek viselkedésére vonatkozó ismereteikre és pénzügyi közvetítőként betöltött szerepük miatt.
 - Gyanús tevékenységek azonosítása és gyanús információk kiadása, tranzakciókról szóló jelentések (STR) valós idejű, digitalizált módon történő megküldése a FIU-nak.
- Kijelölt nem pénzügyi vállalkozások és szakmák esetében (DNFBPs-ek)²⁵
 - Vállalkozások és/vagy tevékenységek azonosítása és felismerése, amelyeket kizárólag a kifizetések eredeti formájának elrejtésére és/vagy egyéb összetett jogi struktúrák vagy tranzakciók ML/TF/PF tevékenységek létrehozásához használnak. Ezek közé tartoznak az ügyvédek, közjegyzők, adótanácsadók, könyvvizsgálók és könyvelők valamint ingatlanügylettel foglalkozó vállalkozások.

5. A PPP előnyei az ML/TF/PF elleni küzdelemben

A köz- és magánszektor intézményei az információáramlás forrásai és célpontjai is lehetnek egyszerre. Az adatok felhasználása rávilágít a köz- és a magánszektor közötti folyamatos párbeszéd előnyeire. A FIU-k munkájának hatékonysága nagymértékben függ a bejelentés időpontjától, annak adattartalmától, valamint a többirányú elemzői munkától. Tapasztalt elemzőként tudom, hogy az azonnali intézkedést igénylő bejelentés és a felderítő munka nem minden esetben történik egy időben, ugyanis a hatósági felderítés több információ begyűjtésével történik, míg a bejelentés csak egyirányú. Sok esetben ugyanis a DNFBPs-szakmák akaratlanul – vagy szán-

dékosan – nem tesznek bejelentést az FIU részére. Magyarországon a Nemzeti Adó- és Vámhivatalon belül a Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda részeként működik az FIU elemző osztálya, amely nem nyomozó hatóság, nem végez hírszerző titkosszolgálati tevékenységet sem, nem lát el bűnmegelőző vagy bűnfelderítő feladatokat. Mindössze elemző-értékelő tevékenységet végez a Pmt. rendelkezései alapján, majd a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem céljából feldolgozott információt a nyomozó hatóság, ügyészség, nemzetbiztonsági szolgálatok, NAV bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv, illetve más külföldi FIU irányába vagy az Europol részére továbbítja a kielmzett információkat. Fontos azonban kiemelni, hogy hatósági tevékenysége ellátása során jogosult és köteles eljárást kezdeményezni a meglévő információk alapján, másrészt a már megindult más eljárásokhoz nyújthat információt. Amennyiben érkezik bejelentés a szolgáltatóktól pénzmosásra utaló tevékenységekről, saját hatáskörben ezeket megvizsgálja, elemzést készít, további adatokat gyűjt, majd az elemzés eredménye alapján bűnüldözési célból a megfelelő szervekhez továbbítja az ügyet. Az elemzői tevékenység az alábbiakat tartalmazza:

- A jelentéstétel minőségének javítása és további információk bevitele az adatbázisba;
- A meglévő ML/TF/PF tipológiákkal kapcsolatos információk és ismeretek fokozott megosztása;
- A szakértelem és a tudás szintjének növelése valamennyi partner és DNFBPs esetében;
- Fokozott és folyamatos kommunikáció az érintett szakterületekkel;
- Új és újonnan felmerülő kockázatok azonosítása;
- A gyanús tevékenységek bejelentésének minőségének és felhasználásának javítása;
- Az állami szervek és a szabályozott szervezetek közötti együttműködés és konstruktívabb kapcsolatok javítása;
- Fokozott kockázattudatosság a magánszektorban, beleértve az útmutatók kidolgozását;
- A pénzügyi információk operatív hatóságok és bejelentő szervezetek közötti cseréjére szolgáló csatornák javítása;
- A meglévő pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni keretrendszer megerősítése, kodifikációs javaslatok megtétele.

A PPP alkalmazása során az illetékes hatóságok információkat oszthatnak meg a magánszektorral a gyanúsítottak és más érintett személyek és szervezetek pénzügyi magatartásának nyomon követése érdekében. Ez jellemzően magában foglalja különösen a célpontok nevének megosztását, és esetleg további információk megosztását is, amelyek segíthetnek a nyomon követés hatékonyabbá tételében (ilyen lehet például a kapcsolattartókra vagy a megcélzott személy üzleti tevékenységére vonatkozó információk). Benjamin Vogel szakértői javaslata szerint megoldás lehet, ha az illetékes hatóságok információt szolgáltathatnak a magánjogi jogalanyoknak az érintett személyekről vagy a potenciális gyanúsítottak profiljáról, hogy lehetővé tegyék a magánjogi jogalany számára az adatrekordokban történő célzott és pontos keresést.²⁶ Működési szem-

²⁴ LEA: Law Enforcement Agencies, jogi végrehajtó hatóságok.

²⁵ DNFBPs: Designated Non-Financial Businesses and Professions, Kijelölt nem pénzügyi vállalkozások és szakmák.

²⁶ Benjamin VOGEL: *Potentials and Limits of Public-Private Partnerships against Money Laundering and Terrorism Financing*, 1/2022. Institution: Max Planck Institute for the Study of Crime, Security and Law. Forrás: <https://doi.org/10.30709/eucrim-2022-002>.

pontból az ilyen célzott keresések engedélyezését két okból is pozitívnak gondolom. Egyik oka az, hogy lehetővé teszi a magánszervezetek számára, hogy válaszoljanak egy nyomozó hatóság információs kérésére anélkül, hogy a hatóságot struktúrálatlan és gyakran haszontalan tömeges adatokkal árasztanak el. A másik ok az, hogy lehetővé teszi a nyomozó hatóságok számára, hogy az eddig azonosítatlan gyanúsítottak esetében elkövetői profilok segítségével szűrjék át a magánjellegű adatokat.

6. A PPP alkalmazásának kihívásai az AML/CFT területén

A PPP AML/CFT területén történő megvalósulásának egyik fő akadálya a megosztott információk bizalmas kezelésének biztosítása, különösen a közzeférő részéről. A hatóság által feltárt információk ugyanis sok esetben hátrányosan befolyásolhatják a hírszerzést vagy az aktív nyomozásban részt vevő személyek munkáját, mivel kiderülhet az információ forrása is.

További kihívások és ellentmondásos prioritások többek között a következők is:

- Egy büntetőeljárás során a nyomozáshoz rendelkezésre álló erőforrások korlátozottak mind a köz-, mind a magánszektor oldalán;
- Az ország jogi vagy szabályozási keretei – mondhatni kiskapui – gátolják az adatmegosztást, különösen a határokon átnyúló adatcserét;
- A szabályozó szerv és a szabályozottak közötti hatósági dinamika aránytalansága;
- Hazánkban a pénzügyi rendszerben a titoktartás kultúrája túlmutat a jogilag szükségesnél, és akadályozza a párbeszédet így az információ vagy a szükséges hírszerzési információk megosztását;
- A felügyeleti és felderítői szervek kapacitásbeli korlátai különösen a pénzügyi bűncselekmények kivizsgálásában;
- A szabályozási, a hatósági prioritások és a magánszektor közötti aránytalan szakadékok és hiányosságok.

A köz- és magánszektor az AML/CFT összefüggésében, azon belül is az információ megosztásának alapvetően két fő célra vezethető vissza: az ügyfél-átvilágítási folyamatok dina-

mizmusára – vagyis annak hatékonyságának javítására –, valamint a folyamatban lévő nyomozások, felderítések előmozdítására. A két célkitűzés természetesen gyakran átfedi egymást, mivel a hatékonyabb ügyfél-átvilágítás végső soron nagyobb hozzáadott értéket ad a bűnügyi nyomozásokhoz is.

Vélemény

Uniói polgárként és pénzmosás elleni szakemberként úgy vélem, a jelenlegi tagállami jogi keretek nem adnak hatékony alapot a tagországok számára a transznacionális pénzügyi és gazdasági bűnözés elleni küzdelemre. Az Unió jelenlegi általános szabályozási környezete termékenynek mondható az illegális pénzáramlások szempontjából. Ugyanakkor tapasztalatból tudom, hogy hazánkban működő pénzmosás elleni hatóságok nem hatnak kellőképpen a transznacionális rendőri erők és a korrupció elleni küzdelemre. A magánszektor bankjai, pénzforgalmi szolgáltatói és más kötelezett jogalanyok pedig csak a hatóság nyomására végzik el kötelelességüket. Véleményem szerint a pénzmosás, a terrorizmus finanszírozása és a csalás elleni hatékony küzdelem érdekében a pénzügyi intézményeknek és más kötelezett szervezeteknek, valamint a FIU-knak lehetővé kell tenniük, hogy a független felügyelet – mint például a tervezett AMLA – ellenőrző szemmel, egyértelmű keretek között megosszák az ügyfelekkel és fizetésekkel kapcsolatos részletes információkat. Nyilvánvaló, hogy az EU és a harmadik országok állampolgárainak magánéletét és polgári jogait védeni kell, azonban a védelem nem terjedhet ki a jogellenes cselekmények vagy a bűncselekmények leplezésére. Hatékony megoldás csak a pénzmosás és a terrorizmus-finanszírozás elleni küzdelem magas színvonalú uniós szintű felügyeletének létrehozása lehet azért, hogy helyreálljon a bizalom a polgárok és a tágabb értelemben vett nemzetközi közösség körében. Egy uniós felügyeleti rendszer létrehozása magasabb szintű prioritást élvez a nemzeti érdekek felett. Annak funkcióit, hatásköreit és a nemzeti felügyelettel való viszonyát egyértelműen meg lehet határozni egy uniós direktívában, amely nélkülöz egyéni érdekeket, hasonlóan az OLAF-hoz.²⁷

²⁷ OLAF: European Anti-Fraud Office, Európai Csaláselleni Hivatal. Magyarország nem tagja a szervezetnek.

DEÁK JUDIT ENIKÓ*

Csődbűncselekmény vagy sikkasztás – érvek és ellenérvek a bírói gyakorlatban

Bevezetés

A vagyoni elleni és gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények miatt indult büntetőügyek elbírálása során többször szembe-sültem a sikkasztás és csődbűncselekmény halmazata, elhatárolása kérdéskörével.

Az utóbbi időben érzékelhetően megnőtt ezen bűncselekmények miatt indult büntetőügyek száma, prognosztizálható a jövőre nézve is a növekvő tendencia.

Gál István László korábbi kutatásai alapján már 2020-ban valószínűsítette, hogy a „2020-as gazdasági válság kirobbanását követően átlagosan, várhatóan 4–6 hónappal később, tehát hozzávetőlegesen fél év időbeli eltolódással „reagál” a bűnözés, 2020 harmadik negyedévében kezd el növekedni a bűncselekmények száma. A 2008-as válságból kiindulva többek között növekedés várható a gazdasági bűncselekmények számában, a vagyoni elleni bűnözés először csökken, majd ez is hátrahatózott növekedésbe vált át, főként 2021-től.”¹

A csődbűncselekmény tipikusan az a bűncselekmény, amelynek elkövetésétől már a nyomozás elrendeléséig is jelentős, több év időmúlás következik be. Egyrészt nem biztos, hogy az adott gazdasági társaság jogi értelemben vett fizetési képességét² megalapozó tartozás jogosultja felszámolási iránti kérelmet nyújt be a bírósághoz. Másrészt annak érkezését követően is több hónap eltelhet addig, amíg a felszámolási eljárásban kirendelt felszámoló szervezet által kijelölt felszámolóbiztos észleli az adott vagyonelem hiányát és feljelentést tesz.

Kaiser Kristóf megfogalmazása szerint a csődbűncselekmény tekintetében „Abból érdemes kiindulni, hogy létezik egy olyan rátermett (nem kizárólagosan) ügyvezetői réteg, akik képesek a gazdasági társaság vagyoniát olyan ütemben és olyan csatornákon keresztül elvonni vagy kimenteni, aminek nyomom követése is nagy nehézségekbe ütközik, az elkövetői

szándék bizonyítása az ügyletek többszörösen közvetett jellege miatt pedig szinte lehetetlen, ami nemcsak a büntetőjogi fellépés lehetőségét, de még a magánjogi felelősségre vonás esélyét is halványítja.”³ Kondorosi Zsolt ezért helyesli azt az eljárásjogi megoldást, hogy a csődbűncselekmény miatti nyomozásokat nem az általános nyomozó hatóság (a rendőrség), hanem speciális nyomozó szervként a Nemzeti Adó- és Vámhivatal pénzügyi nyomozó osztályai végzik a Be. 34. § (2) bekezdés e) pontja alapján.⁴ Steiner Gábor a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Bűnügyi Főigazga-

tósága 2023. évben készített összegzése nyomán sorra veszi azokat a bizonyítékbeszerezési nehézségeket, amelyek a nyomozó hatóság álláspontja szerint leginkább akadályozni tudják a nyomozás eredményes befejezését. Az érintett gazdasági társaság vagyoni helyzetének felderítéséhez elengedhetetlen a fizetési képességgel fenyegető vagy a fizetési képtelen helyzet időpontjának meghatározása, melyet sokszor a könyvelés hiányossága vagy a könyvelési iratok teljes hiánya nehezít. Jelentősen meghosszabbítja a nyomozást, hogy a könyvelés rendezését, az iratanyag esetleges „újrakönyvelését” a nyomozó hatóságnak kell elvégeznie revizorok vagy szakértő bevonásával. Hasonló nehézségek adódnak a felszámolóknak át nem adott vagyontárgyak felderítése, értékük meghatározása, de a gazdasági társaság tényleges irányítójának megállapítása kapcsán is.⁵ A nyomozás során jelentős időt vesz igénybe az igazságügyi könyvszakértői vélemény elkészítése is.

Mindezen okok miatt az ügyekben jellemzően az elkövetéstől számítottan legkorábban 2-3 év időmúlás bekövetkezése után kerülhet csak sor vádemelésre.

A 2020-as gazdasági válságot követően jelenleg is zajlik tehát az az időszak, amelyben várható a gazdálkodó szervezetek vagyoniát érintő, akár vagyoni elleni, akár gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények miatt bíróságon indult büntetőeljárások számának növekedése.

A szakirodalomban csupán egy helyen találtam a csődbűncselekmény és a sikkasztás „összeütközésével” foglalkozó gondolatmenetet, melyben Steiner Gábor szerint, ha a vezető tisztségviselő a társaság törzstőkéjét befizeti a társaság bankszámlájára, majd onnan azt utána egyből fel is veszi, feltéve, hogy az adott időpontban a társaság fizetési képtelen helyzete megállapítható, vagy ezáltal lesz azzá, akkor ezzel a magatartásával az elkövető nem a saját tőke csorbítását vagy sikkasztást, hanem csődbűncselekményt valósít meg.⁶

3 KAISER Kristóf: A hagyományos hitelezővédelmi eszközök kudarca a csődbűncselekménnyel összefüggésben, *Magyar Jog*, 2015/12. 703–709.

4 KONDOROSI András: *Egyes kiemelkedő jelentőségű gazdasági bűncselekmények dogmatikai és eljárásjogi megközelítésben*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs 2021. 277–300.

5 STEINER Gábor: *A csődbűncselekmény története, elmélete és gyakorlata*, ORAC Kiadó Kft., 2024., 279–281.

6 STEINER: i. m. 278.

* Bíró, Debreceni Törvényszék.

1 GÁL István László: A spanyolnátha, a koronavírus és a büntetőjog, *Büntetőjogi Szemle*, 2020/1. 57–64.

2 Csódtv. 27. § (2) bekezdés.

A büntetőjogi kommentárok, szakkönyvek a csődbűncselekmény más bűncselekményekkel való halmazata, elhatárolásuk kérdéskörében jellemzően a tartozás fedezetének elvonása, esetleg a számvitel rendjének megsértése, közokirat-hamisítás, csalás tekintetében tartalmaznak iránymutatót a gyakorlat számára.

A fentiek miatt tartom fontosnak a címben írt bűncselekmények elhatárolása körében az érvek és ellenérvek hosszabb lélegzetű kifejtését, ismertetését, melyre nyilvánvalóan egy bírósági ítélet keretei nem adnak lehetőséget.

A bűncselekmények elhatárolásának gyakorlati jelentősége

A gazdálkodó szervezetek vagyonát érintő bűncselekmény sikkasztásként vagy csődbűncselekményként minősítésének több okból is jelentősége van a bírói gyakorlatban.

Ezek közül a legfontosabb, mely értelemszerűen az elkövetők szempontjából is az első helyen áll, a két bűncselekmény eltérő szankciórendszere.

A csődbűncselekmény három alapesete 1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, amennyiben a vagyoncsökkenés mértéke nem éri el a különösen jelentős értéket.⁷ A jelenlegi szabályozás csupán két esetben rendeli súlyosabban, 2 évtől 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetni a csődbűncselekményt: a stratégiaileg kiemelt jelentőségű csőd eljárás vagy felszámolási eljárás hatálya alatt álló gazdálkodó szervezetre nézve elkövetés esetén, illetve, ha a tényleges vagy színelvett vagyoncsökkenés mértéke különösen jelentős.⁸

Az alapesetek büntetési tétele megegyezik a nagyobb értékre üzletszerűen, illetve jelentős értékre elkövetett sikkasztás 1 évtől 5 évig terjedő büntetési tételével.⁹ A jelentős értékre üzletszerűen, illetve a különösen nagy értékre elkövetett sikkasztás 2 évtől 8 évig, míg a különösen nagy értékre üzletszerűen, illetve a különösen jelentős értékre elkövetett sikkasztás 5 évtől 10 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.¹⁰

Figyelemmel a két bűncselekmény büntetési tételei közötti igen jelentős különbségre, szinte törvényszerű, hogy azon ügyek többsége, melyekben eltérő jogi álláspontok ütköznek a minősítést illetően, nem fejeződik be első fokon jogerősen. Még a csak minősítést támadó fellebbezés is teljes körű felülbírálatot von maga után a másodfokú eljárásokban, mivel az nem tekinthető korlátozott felülbírálatra lehetőséget adó jogorvoslatnak.¹¹

Érdemes kitérni arra, hogy adott esetben a bűnösséget beismerő, és a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról lemondó vádlott tisztességes eljáráshoz fűződő jogának sérelme is felmerülhet, ha például eltérő jogi álláspont miatt csupán a másodfokú eljárásban kerül sor az elsőfokú bíróság általi, enyhébben büntetendő csődbűncselekményként minősítés helyett sikkasztásként minősítésre úgy, hogy a vádtól eltérő súlyosabb

minősítés lehetőségének megállapítására az elsőfokú eljárásban nem került sor. Ebben az esetben álláspontom szerint joggal kérdőjelezhető meg a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadása feltételeinek megléte, hiszen a vádlott nem volt maradéktalanul tisztában a bűnösséget beismerő nyilatkozata elfogadásának törvényes következményeivel és beismerésének az adott ügyben mérlegelést igénylő feltételeivel.¹² Ez az eljárás esetlegesen az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezését is eredményezheti.¹³

A korábban már érintettek szerint a csődbűncselekmény mint speciális gazdasági bűncselekmény nyomozását a Nemzeti Adó- és Vámhivatal,¹⁴ míg a vagyon elleni bűncselekmények, így a sikkasztás miatti nyomozást is általános nyomozó hatóságként a rendőrség végzi. Ugyancsak a csődbűncselekmény speciális jellege indokolja a törvényszék székhelyén lévő járásbíró, illetve a Fővárosi Törvényszék területén a Pesti Központi Kerületi Bíróság kizárólagos illetékességét a csődbűncselekmény esetén,¹⁵ szemben a vagyon elleni bűncselekmények esetére előírt általános illetékességi szabállyal.

Egy a gyakorlatban előforduló jelenkori anomáliára hívja fel a figyelmet Kondorosi András, mely szerint bár sok esetben fennállnának a felszámolási (esetleg csőd-) eljárás megindításának feltételei, de a hitelezők „csak” végrehajtási eljárásokat indítanak az adott cég ellen, melynek ügyvezetője azonban bizonyíthatóan például az észszerű gazdálkodással ellentétes módon vonja ki a cég vagyonát például egy új cégbe. Ez pedig azt is eredményezheti, hogy ha a feljelentés időpontjában még nincs elrendelve a felszámolási eljárás, nem lehet csődbűncselekmény miatt nyomozni, „csak” hűtlen kezelés gyanújával, mely utóbbi miatt a specializáció kellő mélységét nélkülöző rendőrség végzi a nyomozást.¹⁶

Ugyanakkor érdemes kitérni arra is, hogy a Btk. 404. § (5) bekezdés a)–c) pontjaiban írtak a büntetethez és nem az eljárás megindításának a feltételei. Alapvetően téves az a gyakorlat, amely a feljelentés elutasítását a bíróság által elrendelt felszámolási eljárás hiányára alapozza.¹⁷

A bűncselekmény mikénti minősítésének a hitelezők szempontjából is jelentősége van.

A sikkasztás sértette a vagyonvesztést szenvedő gazdálkodó szervezet. A részére okozott kár megtérítése iránt a felszámolás elrendeléséig esetleg a jogi személy képviselőjére jogosult, az elkövetéssel nem érintett másik természetes személy (ha van ilyen), a felszámolás elrendelését követően pedig a felszámoló-biztos terjeszthet elő polgári jogi igényt a büntetőeljárásban, akik részére biztosított a pótmagánvádlóként történő fellépés lehetősége is.

Abban a kérdésben, hogy ki tekinthető a csődbűncselekmény sértettjének, már korántsem tekinthető egységesnek a joggyakorlat. A bírósági döntések többségében kifejtettek szerint kizárólag az a gazdálkodó szervezet a sértett, amelynek vagyonát az elkövető a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzete vagy fizetéseképtelensége esetén tényleg vagy színelvett csökken-

7 Btk. 404. § (1), (2) bek. a) és b) pont.

8 Btk. 404. § (3) bek. a) és b) pont.

9 Btk. 372. § (4) bek. a) és b) pont.

10 Btk. 372. § (5) bek. a) és b), (6) bek. a) és b) pont.

11 Be. 583. § (3) bek. a) pont, 590. § (3) bek.

12 BH 2022.287. [80]

13 Be. 608. § (1) bekezdés h) pont.

14 Be. 34. § (2) bek. e) pont.

15 Be. 21. § (5) bek. 12. pont.

16 KONDOROSI András: *Egyes kiemelkedő jelentőségű gazdasági bűncselekmények dogmatikai és eljárásjogi megközelítésben*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs 2021. 277–300.

17 GÁL István László – BÉKÉS Ádám: „Btk. 404.§” In: POLT Péter (szerk.): *Új Btk. Kommentár*, Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó Zrt., 2013., 108.

tette, illetve amelynek fizetése képtelenné válását vagy annak látszatát előidézte. Az ettől eltérő másik jogi álláspont képviselői szerint az egyes hitelezők, illetve a hitelezők közössége együttesen tekinthető sértettnek, amelyek ez utóbbi esetben hitelezői választmány keretében jogosultak igényérvényesítésre.

A Kúria 6/2018. BJE határozata a csődbűncselekmény miatt indult büntetőeljárásban kategorikus jelleggel kizárta a hitelezőket a pótmagánvádlói legitimitáció lehetőségéből, rendelkező részében III. pontjában kimondva, hogy a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló törvény hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezet hitelezője a Btk. 404. § (1), (2) és (4) bekezdésébe ütköző csődbűncselekmény miatt indult büntetőeljárásban nem sértett, ezért magánfélként polgári jogi igényt sem érvényesíthet.

Mint ahogy arra Szomora Zsolt is rámutat, a csődbűncselekmény a Btk. XLI. Fejezetében a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények között helyezkedik ugyan el, azonban a 6/2018. BJE határozatban megfogalmazottaktól eltérően jogi tárgya a gazdálkodás törvényes rendjének, a pénzforgalom biztonságának megóvásán túl a szakirodalom által is hangsúlyozottan a hitelezők érdekeinek védelme a csőd-, illetve a felszámolási eljárás eredményes lefolytatásának biztosításával.¹⁸ A hitelezőket a törvény azért részesíti védelemben, hogy funkciójukat a piaccgazdaságban betölthessék.¹⁹ Tévesek azok a bírósági döntések, amelyek értelmében a sértetti pozíció és az abból eredő jogosítványok a hitelezőket ne illetheték meg.²⁰

Az Alkotmánybíróság 15/2023. (VII. 24.) számú határozatával megállapította a 6/2018. BJE határozat alaptörvény-ellenességét, ezért azt megsemmisítette, melyet követően a csődbűncselekmény miatt folyamatban lévő büntetőeljárásokban nem eleve kizárt a hitelező pótmagánvádlókénti fellépésének lehetősége. Az alkotmánybírósági határozatból is következően, Szomora Zsolt szerint az ún. kollektív jogi tárgyakkal rendelkező bűncselekmények, mint például a gazdálkodás rendjét sértő csődbűncselekmény esetében nem jelenthető ki általánosságban, hogy azoknak nem lehet sértettje, tehát a pótmagánvádlói fellépés eleve kizárt. E bűncselekmény esetében is egyedi mérlegelés eredményeként kell eldöntenie a bíróságnak a közvetlen jogsérelem bekövetkezését. A konkrét körülmények vizsgálata alapján dönthető el, hogy van-e a bűncselekménynek sértettje, és hogy megnyílik-e a pótmagánvádlói fellépés lehetősége.²¹ Steiner Gábor arra is rámutat, hogy a Kúria a megsemmisítő határozatában nem mondta ki és nem is állította – tehát magával a konkrét szakjogi kérdéssel nem foglalkozott –, hogy a hitelező a csődbűncselekmény sértettjének minősülhetne-e (mely értelmezéssel Steiner sem értene egyet), hanem amiatt állapította meg a jogegységi határozat alaptörvény-ellenességét, mert annak következtében eleve kizártnak vált a pótmagánvádlói fellépés lehetősége, annak ellenére, hogy nincs olyan törvényi rendelkezés, amely *ex lege* kizárná a pótmagánvádló lehetőségét csődbűncselekmény esetén.²²

A sértetti pozíció meghatározásával kapcsolatos bizonytalanság a Kúria döntését követően is fennáll.

Véleményem szerint a hitelezők károsodása a csődbűncselekményt megvalósító vagyonszökkentő magatartás közvetlen következménye, különösen akkor, ha az elkövetői magatartás eredményeként csupán az adós vagyonának színleg csökkenése következik be.

A hitelezők sértetti pozíciója tűnik ki már az 1878. évi V. törvénycikk, a Csemegi-kódex hatálybalépését megelőző csődjogi kérdésekkel kapcsolatos magyar szabályozásból is. Balla Lajos történeti áttekintésében kiemeli, hogy az 1807. évi XII. törvénycikk „a jóhiszemű hitelezőknek a csalárd bukásból keletkező károsodások megelőzése végett” alkotott jogszabály, amely a vagyonbukott csalásként értékelt magatartásához büntető jellegű szankciót kapcsolt. A Csemegi-kódex XXXV. Fejezet 414. §-a jelenlegi szabályozáshoz meglepően hasonló módon sorolja fel a csalárd bukás eseteit, az ott szabályozott magatartások mindegyike a vagyonbukott hitelezőinek megkárosítását célozza. A hitelsértésről szóló 1932. évi IX. törvénycikk pedig „a hitelezőket károsító cselekmények felírás alatt” tartalmazza a Csemegi-kódex XXXV. Fejezete helyébe lépő rendelkezéseket.²³ A törvény miniszteri indokolása szerint az újrakodifikálás célja, hogy „egységes rendszerbe foglalja a hitelezőket károsító azokat a cselekményeket, amelyeket az eladdig fennállott jogunk részint a Btk.-ben, részint külön törvényekben a csaláshoz hasonló bűncselekményekként, vagy csalárd, illetőleg vétkes bukásként büntetett s e rendelkezéseket a Btk. Különös Részének XXXV. Fejezete helyébe tegye, hogy ott együtt lehessen megtalálni a hitelezők kijátszásának büntetőjogi szabályait, akár van csőd, kényszerezegységi vagy kényszerfelszámolási eljárás, akár nincs”. Mint ahogy Steiner Gábor idézi Angyal Pált, a tényállás megnevezésekor „használt hitelsértés elnevezés talál, mert [...] nyilvánvaló, hogy az adósnak a hitelezők kielégítési jogát sértő cselekményei közvetlenül ugyan a hitelezők vagyonát támadják, de közvetve mindig a hitelt sértik”. Arra is felhívja a figyelmet, hogy a Btk. 404. §-ában szabályozott csődbűncselekmény kialakulásának szerves előzményei voltak a magyar büntetőjogban, melyet külön alátámaszt az a tény is, hogy a fizetése képtelenséget előidéző csődbűncselekményt [(2) bek. a) pont] a jogirodalomban és a jogelméletben még ma is a „csalárd bukás” kifejezésével jelölik meg, ami eredendően a Csemegi-kódex 414. §-ában meghatározott bűncselekmény elnevezése volt.²⁴

A fentiekből is kitűnik, hogy a gazdálkodó szervezet vagyonszűkülését eredményező bűncselekmény sikkasztásként vagy csődbűncselekményként minősítésnek a büntetőeljárás résztvevői szempontjából kézzelfogható jelentősége van.

Elkövetési magatartások

A csődbűncselekmény Btk. 404. § (1) bekezdés a), b) és c) pontjaiban írt elkövetési magatartása, azaz a vagyon vagy an-

¹⁸ SZOMORA ZSOLT: A sértetti (pótmagánvádlói) legitimitáció alapjogsértő módon történő szűk értelmezése miatt semmisített meg az Alkotmánybíróság büntetőbírói döntéseket, *Magyar Jog*, 2023/10. 625-628. o.

¹⁹ MOLNÁR GÁBOR: „Btk. 404.§” In: Kónya István (szerk.): *Magyar Büntetőjog* I-IV. Kommentár a gyakorlat számára, ORAC Kiadó Kft., 2022., 1176.

²⁰ GÁL-BÉKÉS: i. m. 97.

²¹ SZOMORA: i. m. 625-628.

²² STEINER: i. m. 256.

²³ BALLA LAJOS: Szemelvények a csődeldeltumokból az 1800-as évektől napjainkig, In: ELEK-HAGER-TÓTH (szerk.): *Igazság, ideal és valóság*, Debreceni Egyetem ÁJK, 2014., 13-18.

²⁴ STEINER GÁBOR: A csődbűncselekmény hazai fejlődéstörténete a 20. században, *Jogtörténeti Szemle*, 2021/3. 42-52.

nak egy része elrejtése, eltitkolása, megrongálása, megsemmisítése, használhatatlanná tétele; színlelt ügylet kötése, kétes követelés elismerése; az észszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes más módú vagyonsökkentés közül több is mutat átfedést a sikkasztás Btk. 372. § (1) bekezdése szerinti elkövetési magatartásaival, azaz a rábízott idegen dolog jogtalan eltulajdonításával és az azzal való sajátjaként rendelkezéssel.

A régóta követendő bírói gyakorlat szerint a jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társaság vagyona az alapító vagyontól elkülönül, az az alapító számára idegen dolog, annak az alapító általi eltulajdonítása vagy az azzal való sajátjakénti rendelkezés esetén a sikkasztás megvalósul.²⁵

Az alapító és a társaság vagyonának elkülönülése nem csak formális. Az alapító a társaság rábízott vagyonának mint idegen vagyonnak csupán a kezelésével van megbízva a társasági szerződésből kifolyólag. A rábízás nem változtatja meg a társaság vagyon feletti tulajdonjogát, csupán annak részjogosultságai (birtoklás, használat, hasznok szedése, rendelkezési jog) gyakorlására jogosítja fel az alapítót. A rendelkezési joggal, mint a tulajdonjog részjogosultságával összefüggésben szükséges annak hangsúlyozása is, hogy az alapító nem a saját nevében, hanem csupán az adott gazdasági társaság nevében, képviseletében eljárva jogosult a társaság vagyonának elidegenítésére.

A jogtalan eltulajdonítás a dolog feletti eddigi tényleges uralom végleges megszüntetését jelenti. Az elkövető a kívüljár számára a dolog valóságos tulajdonosaként viselkedve megszünteti a korábbi ténylegesen létező tulajdoni állapotot, és a véglegesség szándékával újat teremt a helyébe.²⁶ Tipikusan a dolog elidegenítésével valósul meg, de jogtalan eltulajdonítás a rábízott idegen dolog elhasználása, beépítése, átalakítása is. Annak ellenére, hogy az elkövetőt sem jogszabály, sem az arra jogosult nem jogosítja fel a dolog feletti rendelkezési jog mint részjogosultság gyakorlására, azt oly módon gyakorolja, hogy annak következtében megszűnik az eredeti tulajdonállapot, és egy új jön létre.

A bírói gyakorlat szerint jogtalan eltulajdonításként értékelhető, ha az ügyvezető az általa vezetett kft. pénztárából felvett összeget nem a kft. érdekében használja fel, hanem azt akár saját céljaira, akár más, ismeretlen célra fordítja. Az „ismeretlen célra fordította” kifejezés nyilvánvalóan azt jelenti, hogy a kft. ügyvezetője a rábízott összeget a saját céljaira költötte el, ezáltal a sikkasztást maradéktalanul megvalósította.²⁷

A sajátjakénti rendelkezés generális klauzula: mindent átfog, amire az adott dologgal kapcsolatban csak a tulajdonos jogosult.²⁸ Olyan magatartás, amelynek során a rábízott engedély nélkül, időlegesen tanúsít az elkövető a tulajdonost megillető rendelkezési jog gyakorlásának körébe tartozó magatartást. Tipikusan ilyen a dolog birtokának, használatának más részére időlegesen történő átengedése. Ezek a magatartások nem a dolog végleges eltulajdonítására, hanem csupán a tulajdonost megillető jogok időleges gyakorlására irányulnak.

A csődbűncselekmény elkövetési magatartásaiból leggyakrabban az elrejtés, de az eltitkolás, a színlelt ügylet kötése, illetve az észszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes más

módú vagyonsökkentés is szóba jön olyanként, amely a jogalkalmazói gyakorlat során értelmezést igényelhet a csődbűncselekmény és a sikkasztás elhatárolása során.

A vagyon elrejtése folytán a nyilvántartásokban már szereplő, abban már feltüntetett vagyontárgy utóbb a nyilvántartásokból kikerül, vagy tényleges módon eltűnik, ezáltal az arra igényt formáló személyek számára ismeretlen helyen található.²⁹ Ezért elérhetetlenné válik a hitelezők számára, így nem szolgálhat a hitelezői igények kielégítése alapjául.

Ezzel szemben a vagyon eltitkolása esetén az adott vagyontárgy már eleve nem kerül be az adós gazdasági társaság nyilvántartásaiba, ekként hasonlóan az előző esetkörhöz, a hitelezők számára elérhetetlen.

Mindkét elkövetési magatartás közös jellemzője azonban, hogy az érintett vagyontárgyak ténylegesen megvannak, csupán a hitelezők számára hozzáférhetetlenek. Ez pedig rendszerint akkor állapítható meg, ha azok nem szerepelnek az adós nyilvántartásaiban (leltárban, mérlegben). Mindkét magatartás megvalósítható úgy is, hogy nem történik változás a vagyontárgy birtoklásában, tulajdonlásában, de úgy is, hogy az a nyilvántartásokból nem nyomon követhető módon más személy (akár jogi vagy természetes személy) tulajdonába kerül át.

A fentiekől különböző esetkör, ha szerepelnek ugyan a vagyonelemek a nyilvántartásban, de ténylegesen már egyáltalán nem léteznek, vagy már nem a gazdasági társaság tulajdonában vannak, tehát ezért nem szolgálhatnak a hitelezők kielégítéséül.

A pénzeszközök tartósan vagy véglegesen történő kivonása az adós gazdasági társaság vagyonelemei közül nyilvánvalóan alapvetően sérelmes a hitelezők szempontjából, ugyanis amennyiben a hitelezők kielégítését nem biztosítja a tartozás fedezetéül szerződéssel lekötött vagyon, a pénzeszközök elvonása eredményeként megfelelő készpénzállomány sem szolgálhat a hitelezői igények kielégítéséül.

Így tipikus vagyonsökkentő magatartás többek között a kölcsön nyújtása akkor is, ha a kölcsönadott készpénzállomány holléte az adós nyilvántartásaiban jól követhető.

Ilyen esetben azonban értelemszerűen nem a vagyon elrejtéséről vagy eltitkolásáról van szó, az elkövető magatartása az észszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes más módú vagyonsökkentő magatartásként értékelhető.

Hangsúlyozandó, hogy a csődbűncselekmény megvalósulása szempontjából nem önmagában a kölcsönnyújtás eredményez vagyonsökkenést, hanem annak oly módon történő nyújtása, amikor az elkövetőnek legalábbis eshetőleges szándékára kell következtetni arra vonatkozóan, hogy az adott kölcsön a kölcsönvevőtől nem, vagy csak jelentős késedelemmel hajtható be.

A sikkasztást eltulajdonítással követi el, aki az általa vezetett kft. pénztárából felvett, tagi kölcsönnek feltüntetett összegeket nem a kft. érdekében használja fel, hanem akár saját céljaira, akár más, ismeretlen célra fordítja. Ez esetben közömbös, hogy az elkövető által választott, a jogtalan pénzfelvétel legalizálására szolgáló szerződés milyen polgári jogi formájú, fajtájú, annak kölcsönkénti szerződésbe foglalása az eredeti és

25 BH 1997.61., BH 1999.441., BH 2022.64., BH 2024.102.

26 AKÁ CZ József: „Btk. 372. §” In: KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjogi Kommentár a gyakorlat számára*, 4. kiadás, ORAC Kiadó Kft., 2022., 1573. o.

27 EBH 2003.839.

28 AKÁ CZ: i. m. 1573.

29 GÁI–BÉKÉS: i. m. 100.

valós terhelti szándékon, akaraton már nem változtat.³⁰ Ha az elkövető egyúttal tisztában van azzal is, hogy a visszafizetés elmaradása veszélyeztetni fogja hitelezői kielégítését, további törvényi tényállási elemek megléte – a magatartás fizetéképtelenséggel fennálló okozati összefüggése [Btk. 404. § (1) bekezdés, (2) bekezdés a) pontja szerinti fordulatok esetén], vagy annak a már bekövetkezett fizetéképtelenség idejére esése [Btk. 404. § (2) bekezdés b) pont szerinti fordulat], továbbá akár csak egy hitelező kielégítésének részbeni meghiúsulása – esetén a magatartás az észszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes más módú vagyonsökkentésként a csődbűncselekmény megállapítását eredményezheti.

Az észszerűtlennek tekinthető gazdálkodás adott esetben egy másik vagyon elleni bűncselekmény, a hűtlen kezelés³¹ szerinti minősítést is felvetheti. Ha az ügyvezető a kft. tulajdonát képező ingatlant az észszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétesen, a Ptk. 3:112 § (2) bekezdésében foglalt kötelezettségét megszegve, a kft. gazdasági érdekeit figyelmen kívül hagyva, a tényleges forgalmi értéknél jóval alacsonyabb áron értékesíti, a hűtlen kezelés büntetést követi el.³² Ha ez azonban cége fizetéképtelenségét okozza, vagy azt a már bekövetkezett fizetéképtelenség állapotában követi el, további törvényi tényállási elemei megléte esetén a magatartás ugyan csak csődbűncselekményként minősülhet.

Észszerűként csak akkor értékelhető a gazdálkodás, ha a gazdasági társaság vezető tisztségviselője az általános polgári jogi elvárhatóságot meghaladó fokozott gondossággal eljárva, a gazdasági társaság érdekeit elsődlegesen óvva, mindent megtett a felelősségi körébe tartozó vagyon lehetőség szerinti gyarapítása, de legalább megőrzése és a célzott eredmény elérésének racionális kiszámíthatósága érdekében.

A Btk. 404. § (1) bekezdés c) pontja szerinti gazdálkodás köre nem értelmezhető megszorítóan, tehát abba nem csupán a gazdasági társaság üzletszerű gazdasági tevékenysége végzésével kapcsolatos ügyvezetői döntések értendők. Idetartoznak a vállalkozás keretein kívül eső, a cégvagyonot érintő magatartások, vezetői döntések is. Ezt az értelmezést támasztja alá az is, hogy a törvényi tényállás az (1) bekezdés c) pontjában az egyszerűsítés jegyében már összevontan tartalmazza a korábban külön c) és d) pontokban nevesített észszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes más módú veszteséges üzletbe kezdést, tovább folytatást, illetve az észszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes más módú vagyonsökkentést.

A színlelt ügylet kötése ugyancsak lehet mind a sikkasztás, mind a csődbűncselekmény elkövetési magatartása. Ha a színlelt szerződés mögötti valós akarat bűncselekmény leplezése, a szerződő felek részéről hiányzik a szerződés szerinti cél létrehozása iránti akarat, és a színlelt szerződés megkötésével leplezni kívánt szerződéses akarat bűncselekmény megvalósítására irányul, a cselekmény kilép a polgári jogi jogviszonyból és belép a büntető jogi jogviszonyba. A terheltnek a gazdasági társaság jogszerűen birtokukba került vagyonát eltulajdonították, és ezzel a sikkasztás büntetést valószínűsítették meg, amikor a valós jogcímen történő kifizetés látszatát keltve, az eltulajdonítást színlelt szerződések megkötésével leplezve, a cégva-

gyont eltulajdonították, a szerződéskötés kizárólag a jogtalan eltulajdonítási szándék leplezése céljából történt.³³

A Debreceni Ítéltábla határozatában kifejtettek szerint a színlelt ügylet kötése a Ptk. 6:92. § (2) bekezdésének keretei között értékelendő. Érvényességét a palástolt szerződés alapján kell megítélni. A színlelt ügyletekben részt vevő szerződő felek szándéka általában arra irányul, hogy a hitelező kielégítési alapjául szolgáló vagyontárgy tulajdonjogának változását éppen a hitelező, mint a színlelt szerződésben kívülálló harmadik személy felé bizonyítsa. Valóságos és érvényes szerződési akarat hiányában az ilyen szerződés semmis [Ptk. 6:88. § (2) bekezdés]. Ugyanakkor a fikatív ügylet nem sorolható a színlelt ügyletek közé, az elrejtésként vagy eltitkolásként értékelendő.³⁴

Érdemes kitérni arra is, hogy a gazdálkodó szervezet vagyontárgy képező vagyontárgy megrongálása is felvethet elhatárolási kérdést egy másik vagyon elleni bűncselekménnyel, a rongálással³⁵ összefüggésben.

Ítélezési gyakorlatomban nem találok még a vagyon vagy annak egy része megrongálásával, esetleg megsemmisítésével, használhatatlanná tételével elkövetett csődbűncselekménnyel. Biztosítási csalás elkövetése esetén tartom elképzelhetőnek a csődbűncselekmény ezen elkövetési magatartásának megállapítását, az egyéb törvényi tényállási elemek megléte esetén. Ez utóbbi esetben azonban már értelemszerűen nemcsak a sikkasztással való alaki halmazat, hanem a csalással³⁶ való anyagi halmazat kérdése is felmerül, mely utóbbi álláspontom szerint aggálytalanul megállapítható.

A fenti esetek jól példázzák, hogy nem csupán a tipikusnak tekinthető vagyon elrejtése, hanem a csődbűncselekmény más elkövetési magatartásai esetén is szembesülhet a jogalkalmazó a csődbűncselekmény és a gazdálkodó szervezet vagyoni jogait sértő vagyon elleni bűncselekmények elhatárolása kérdéskörével.

A csődbűncselekmény és a sikkasztás alaki halmazata, illetve elhatárolása körében bírósági határozatok ismertetése

1. A városi bíróság a vádirat szerint csődbűncselekmény büntettként minősített cselekmény miatt indult eljárásában végzéssel megállapította, hogy a vád tárgyává tett cselekmény a vádirati minősítéstől eltérően sikkasztás büntettként [rég Btk. 317. § (1) bekezdés, (6) bekezdés a) pont] minősülhet, melyre tekintettel az ügyben hatáskörének hiányát állapította meg és az ügyet áttette a hatáskörrel rendelkező megyei bíróságra. Utóbbi megállapította a vádlott bűnösségét a régi Btk. 290.§ (1) bekezdés a) pont szerinti csődbűncselekmény büntettként.³⁷ Az ítéleti tényállás lényege szerint a vádlott az általa vezetett kft. fizetéképtelenséggel fenyegető helyzetének tuda-

30 Kúria Bhar.869/2014/9., Győri Ítéltábla Bf.84/2013/9.

34 Debreceni Ítéltábla Bf.572/2019/27.

35 Btk. 371. §

36 Btk. 373. §

37 Békés Megyei Bíróság B.65/2011.

30 Kúria Bhar.869/2014/9., Győri Ítéltábla Bf.84/2013/9.

31 Btk. 376. §

32 Kúria Bfv.482/2023/9.

tában a cégvagyon értékesítéséből befolyt cég számlájára érkező mintegy 100 millió forintot a számláról felvette, majd azt ismeretlen helyre rejtette, annak további sorsa ismeretlen maradt. Az ekként elvont vagyon a felszámolási eljárás során bejelentett mintegy 50 millió forint hitelezői igények teljes mértékű kiegyenlítését fedezte volna, a vádlott azonban meghiúsította a hitelezők kielégítését. Az indokolásban a bíróság kitért arra, hogy a vádirat nem tartalmazta a sikkasztás törvényi tényállási elemeinek megfelelő valamennyi konkrét tény, ezért a bíróság a vádelv sérelme nélkül, csupán annak keretein belül mozoghatott. Az elsőfokú ítéletet helybenhagyó másodfokú bíróság indokolása szerint pedig az ügyben nem volt megállapítható a sikkasztás tényállási eleme (az eltulajdonítás, vagy sajátjaként történt rendelkezés), így annak ellenére, hogy a tettazonosság elvére figyelemmel ennek elvi lehetősége adott volt, nem kerülhetett sor a sikkasztás megállapítására.³⁸

2. A törvényszék másodfokú határozatában az elkövető cselekményét, mely az általa ügyvezetett gazdasági társaság pénzeszközeiből 28 millió forint jogtalan eltulajdonítását takarja, a meghiúsított hitelezői igények 17 millió forint összege erejéig a Btk. 404. § (1) bekezdés a) pontja (2) bekezdés b) pontja szerinti csődbűncselekményként és ezzel halmazatban a további 11 millió forint összeghez igazodóan a Btk. 372. § (1) bekezdése, (4) bekezdés a) pontja szerinti jelentős értékre elkövetett sikkasztás büntetnének minősítette, osztva az ügyészség valódi alaki halmazattal kapcsolatos álláspontját. Eszerint az azonos elkövetési időszak alatti magatartással elvont vagyontömeg értéke meghaladta a kielégítetlenül maradt hitelezői igények értékét, a különbözetként mutatkozó összegre a terhelt cselekménye sikkasztásként értékelendő. A másodfokú eljárásban az elsőfokú ítélet részbeni megalapozatlansága kiküszöbölése eredményeként került megállapításra a 11 millió forint jogtalan eltulajdonítása is, ezért a sikkasztás büntette miatti elsőfokú felmentő rendelkezés megváltoztatására került sor.³⁹

3. A Kúria felülvizsgálati eljárásban hozott határozata szerint a sikkasztáshoz képest a csődbűncselekmény speciális bűncselekmény, így azzal látszólagos halmazatban áll, a terhelt bűnösségét egységesen a speciális bűncselekményben kell megállapítani (3/2007. BJE határozat). A Kúria egyetértett a Legfőbb Ügyészség azon álláspontjával, mely szerint az eljáró bíróságok tévesen minősítették csődbüntett és sikkasztás büntette halmazataként a terhelt azon cselekményét, hogy a hitelezői igények kielégítését meghaladó vagyont tulajdonított el. A fizetésképtelen gazdasági társaság valamennyi vagyontárgya – értéke nagyságától függetlenül – a hitelezői követelések kielégítésének az alapja, ezért a cégvagyon terhelt általi eltulajdonítása, a gazdasági társaság vagyonának tényleges csökkenése a hitelezők kielégítésének meghiúsulásán túl szükségszerűen együtt járt a kft. sérelmére elkövetett vagyon elleni cselekménnyel.⁴⁰

4. Az EBD 2018.B.28. szám alatt közzétett határozatban a másodfokú bíróság ugyancsak kifejtette, hogy miért nem kerülhet sor ugyanazon gazdálkodó szervezet vagyonának csökkentése esetén a cselekmény sikkasztásként és csődbűncselekményként alaki halmazatban megállapítására. Elvi élel szögezte

le, hogy a hitelezők szempontjából nem osztható meg az eltulajdonított vagyontömeg, hiszen amennyiben az elkövető csak a hitelezői igények összegével megegyező vagyont tulajdonította volna el, a fennmaradó vagyontömeg szolgálhatott volna a hitelezői igények részbeni kielégítésére, mivel azonban ennek jogtalan eltulajdonítására is sor került, így ez utóbbi vagyonrészről sem történhetett meg a hitelezők kielégítése. A vagyon elleni bűncselekményekhez képest a csődbűncselekmény speciális bűncselekmény, melynek elkövetési tárgya szintén a gazdasági társaság vagyona, azonban amennyiben az azzal, vagy annak egy részével rendelkezni jogosult személy a vagyonnal történő sajátjaként rendelkezést vagy annak eltulajdonítását a cég fizetésképtelenséggel fenyegető helyzetében, vagy a már bekövetkezett fizetésképtelen állapotában tanúsítja, illetve éppen ezzel a magatartással idézi elő annak fizetésképtelenné válását, melynek eredményeként bármely hitelezőjének kielégítése részben vagy egészben meghiúsul, és sor kerül a cég felszámolása elrendelésére is, az elkövetői magatartás már csak a csődbűncselekmény törvényi tényállása keretei között nyerhet értékelést. A hitelezők nem csupán azért károsodtak, mert az elkövető a felszámolási eljárás során bejelentett hitelezői igények összegét kivevő értékű vagyontömeget vonta el, hanem azért is, mert a fennmaradó további vagyontömeget is jogtalanul eltulajdonította, a hitelezők ez utóbbi részből sem kaphattak még csak részben sem kielégítést.⁴¹

5. A Debreceni Ítéltábla másodfokú határozatában megváltoztatta az elsőfokú ítéletnek a cselekmények 2 rb. csődbűncselekmény büntetteként [Btk. 404. § (1) bekezdés b) pont, (2) bekezdés b) pont] minősítését, és a vádlott két gazdasági társaság vagyonát érintő színlelt ügyletkötését jogtalan eltulajdonításként értékelve, különösen nagy értékre, üzletszerűen elkövetett sikkasztás büntetteként [Btk. 372. § (1) bekezdés, (6) bekezdés b) pont] és jelentős értékre, üzletszerűen elkövetett sikkasztás büntetteként [Btk. 372. § (1) bekezdés, (5) bekezdés b) pont] minősítette. Határozata indokolásában, egyetértve a vádhatóság érvelésével, kifejtette, hogy a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmény specialitása csak addig érvényesül előrehozott büntetendőséget teremtve, amíg az általános vagyon elleni bűncselekmény nem büntetendő súlyosabban. Amennyiben viszont a vagyon elleni cselekmény törvényi fenyegetettsége súlyosabb, a konzumpció elvének alkalmazásával a cselekmény kizárólag ekként minősíthető (3/2009. BJE határozat indokolás 3. pont). Utalt arra, hogy az ítélezési gyakorlatban létezik ettől eltérő jogi álláspont is, azonban az Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdése értelmében a bíróságokra kötelező jogegységi határozatban foglalt iránymutatást szükséges alkalmazni, ez szolgálja ugyanis a jogalkalmazás egységét.⁴²

6. Egy másik ügyben a Debreceni Ítéltábla másodfokú határozatában kifejtette, hogy a törvényszék helyesen minősítette a vádlott cselekményét csődbűncselekmény büntetteként [Btk. 404. § (1) bekezdés a) pont, (2) bekezdés b) pont]. Az ügyészség ebben az ügyben is többek között a bűncselekmény jelentős értékre, üzletszerűen elkövetett sikkasztás büntetteként minősítése érdekében jelentett be fellebbezést, hivatkozva a 3/2009. BJE határozatban írtakra. Az ítéltábla azonban nem értett egyet az eltérő minősítésre irányuló jogorvos-

38 Szegedi Ítéltábla Bf.84/2012/3.

39 Debreceni Törvényszék Bf.603/2015.

40 Kúria Bfv.434/2017/6.

41 Debreceni Törvényszék Bf.12/2018/7.

42 Debreceni Ítéltábla Bf.537/2020/30.

lat indokaival. Utalt arra, hogy a vádlott kétségtelenül az adós gazdasági társaság vagyónát csökkentette cselekményével, azonban ennek tényleges károsultjai a cég felé követeléssel élő gazdasági szereplők, a hitelezők voltak, a bűncselekmény az ő anyagi érdeküket sértette. A sikkasztás és a csődbűncselekmény közötti elhatárolás elsősorban akkor merülhet fel, ha a sikkasztás sajátjakénti rendelkezés elkövetési fordulata valószínű. A sikkasztás körében értékelhető eltulajdonítás és a csődbűncselekmény elkövetési magatartásaként a vagyon elrejtése korántsem tekinthető egymás szinonim jelentésének vagy cselekvőképességének. A cég vagyona elrejtésével még nem biztos, hogy a vagyontárgy eltulajdonítása is megtörtént. Jelen ügyben ítéleti bizonyossággal csak a vagyon elrejtése állapítható meg. A két bűncselekmény elhatárolása kapcsán elsődlegesen a csődbűncselekmény speciális jellegét kell kiemelni. Az elrejtett vagyon nagyságát a csődbűncselekmény tényállása is értékeli, hiszen a különösen jelentős vagy azt meghaladó érték a minősített esetek között szerepel [Btk. 404. § (3) bekezdés].⁴³

7. Kölcsönügyletek, mint az észszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes magatartások képezték az eljárás tárgyát a Debreceni Törvényszék előtt másodfokon zajló ügyben, melyben az elhatárolást illetően lényegében hasonló álláspontot foglalt el harmadfokú ítéletében a Debreceni Ítéltábla.⁴⁴ Az ügy érdekessége, hogy a 2015-ben benyújtott vádirat nyomán indult büntetőügyben a vádhatóság csupán a megismételt másodfokú eljárást követő, már csak az egyik vádlott ellen folyamatban volt harmadfokú eljárásban, 2023-ban tett indítványt 607 millió forint vagyonszökkenő magatartás csődbűncselekmény büntette [Btk. 404. § (1) bekezdés c) pont, (2) bekezdés a) és b) pontja, (3) bekezdés b) pontja] helyett a Btk. 372. § (6) bekezdés a) pontja szerinti különösen jelentős értékre elkövetett sikkasztás büntettként minősítésére. Az ügyészség ebben az ügyben is hivatkozott a 3/2009 BJE határozatban írtakra, melyekre figyelemmel álláspontja szerint sikkasztás megállapítása indokolt, ha a csődbűncselekmény szempontjából is tényállásszerű magatartás már súlyosabban fenyegetett a vagyon elleni bűncselekmény minősítési rendszerében, mint a speciális csődbűncselekmény keretein belül. Az ítéltábla a csődbűncselekményként minősítéssel egyetértve a jogegységi határozattal összefüggésben felhívta a figyelmet arra, hogy az nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely szerint az egyik (a gazdálkodás rendjét sértő) bűncselekmény speciális a másikhoz képest, de a specialitást csak addig kell figyelembe venni, ha az általános (a vagyon elleni) bűncselekmény nem büntetendő súlyosabban. A Kúria a jogegységi határozatában azt fejtette ki, hogy ha – részben az azonos jogtárgysértés folytán – mindkét vizsgált bűncselekmény tényállási elemei megállapíthatók, akkor a valódi alaki halmazat megállapítása kizárt és a konzumpció elve alkalmazásával kell arról dönteni, hogy a cselekmény hogyan minősül. Az EBD 2018.B.28. szám alatt közzétett jogesetben, továbbá a Kúria Bfv.434/2017/6. számú és a Debreceni Ítéltábla Bf.572/2019/27. számú határozataiban írtakra is figyelemmel megjegyezte azt is, hogy a csődbűncselekmény és a sikkasztás elhatárolása kapcsán az ítélezési gyakorlat is elsődlegesen a csődbűncselekmény spe-

ciális jellegét tartja szem előtt, tehát látszólagos alaki halmazat esetén a specialitásra tekintettel kizárólag a csődbűncselekményt kell megállapítani.

8. A vádhatóság ugyancsak a cselekmény Btk. 404. § (1) bekezdés a) pontja (2) bekezdés b) pontja szerinti csődbűncselekményként minősítése helyett a Btk. 372. § (1) bekezdés a) pontjában meghatározott, de az (5) bekezdés b) pontja szerinti jelentős értékre, üzletszerűen elkövetett sikkasztás büntettként minősítése mellett érvelt a Debreceni Törvényszék előtt másodfokon folyamatban volt ügyben. Eszerint mindkét minősítés esetén a társaság vagyónak elvonásáról van szó, de csak a sikkasztás tényállása tartalmaz aktív magatartás kifejtésként sajátjakénti rendelkezést. A csődbűntett tényállásának megalkotását a hitelnyújtás biztonságát érintő visszaélések szankcionálása indokolta, amelyet klasszikusan a csalás törvényi tényállása rendel büntetni. A jogalkotói cél a visszaélések „valamennyi formájának” büntetendővé nyilvánítása volt, a csődbűncselekmény a hitelezők kiegészítő védelmét is jelenti. A csődbűncselekmény az egyébként legtöbb esetben vagyon elleni bűncselekmény megállapítására alkalmas elkövetési magatartásokat a fizetéseképtelenséggel összefüggésben emeli ki az általános vagyon elleni bűncselekményi körből, és részben függetleníti az elkövetési értéktől, mert alsó értékhatár nélkül, formálisan, tehát a legcsekélyebb vagyonra nézve is büntetendővé nyilvánítja a hitelező érdekét sértő cselekményt. A gazdálkodás körében elkövethető (gazdasági) bűncselekmények kodifikálásával nem az enyhébb, hanem az általánoshoz képest szigorúbb büntetés kiszabásának lehetővé tétele, illetve az előrehozott büntetőjogi védelem biztosítása volt a cél. Éppen ezen jogalkotói törekvés érvénye juttatása miatt indokolt a konzumpció elvének alkalmazása is. Ha az adott magatartás fokozottan veszélyes a társadalomra, akkor nem vonhat maga után enyhébb megítélést, mintha a kiemelés indokló körülmény fenn sem állna. Ezért a jogalkotói szándék szenvedne csorbát, ha az elkövető csak csődbűncselekmény miatt felelné akkor, amikor a vagyon elleni bűncselekmény büntetési tétele magasabb. Ezen álláspontja alátámasztásául a vádhatóság hivatkozott a 3/2009. BJE határozat indokolására, mely értelmezésében rögzíti ugyan a csődbűntett mint gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmény specialitását a vagyon elleni bűncselekményekhez képest, ugyanakkor nem szubszidiárius bűncselekményként áll egymás mellett a két tényállás. A vádlott szándékával kapcsolatos vizsgálat eredménye egyértelműen alátámasztja a bűncselekmény sikkasztásként minősítését, ugyanis a célja nem terjedt ki a gazdasági társaság fizetéseképtelenné válásának előidézésére, még kevésbé a hitelezők kielégítésének részbeni vagy egészbeni megghiúsítására, a társaság fennmaradása, működtetése a továbbiakban is szándékában állt, magatartása nem irányult a hitelezők érdekei ellen. A csődbűncselekmény Btk. 404. § (2) bekezdés b) pontja szerinti fordulata csak szándékosan követhető el, a fizetéseképtelenségi helyzetben lévő társaság esetén az (1) bekezdésben rögzített magatartások valamelyikét kellett volna tanúsítania a vádlottnak azzal a szándékkal, hogy a hitelezői igények kielégítését részben vagy egészben megghiúsítsa. A törvényszék a minősítést részben megváltoztatva, a vádlott magatartását a cégtől felvett kölcsönök tekintetében az észszerű magatartással ellentétes gazdasági tevékenységként [Btk. 404. § (1) bekezdés c) pont] értékelte, azonban alapvetően egyetértett az

43 Debreceni Ítéltábla Bf.572/2019/27.

44 Debreceni Ítéltábla Bf.572/2019/27.

elsőfokú bíróság általi csődbűncselekményként minősítés indokaival. Indokolásában többek között kitért arra, hogy az elhatárolás körében jelen esetben nem alkalmazható a konzumpció elve, illetve az elkövető célzatának hiánya miatt sem lehet helye a sikkasztásként minősítésének. A csődbűncselekmény ugyanis nem csupán egyenes, hanem eshetőlegesszándékkal is elkövethető, sőt tipikus, hogy a vagyonnal rendelkezni jogosult személy nem kívánja, csupán belenyugszik vagyonszökkentő magatartásának következményeibe, azok iránt közömbösséget tanúsítva.⁴⁵

A fenti bírósági határozatokból látható, hogy egymásnak elmentendő érvek szólnak a két bűncselekmény valóságos és látszólagos alaki halmazata mellett. Nem tekinthető továbbá következetesnek a bírói gyakorlat, de az ügyészség gyakorlata sem abban, hogy csődbűncselekmény vagy sikkasztás állapítandó meg akkor, amikor a vagyon elrejtésével, vagy észszerűtlen gazdasági tevékenységgel, mint a jogtalan eltulajdonítással, sajátjaként rendelkezéssel átfedést mutató elkövetési magatartások eredményeként okozott vagyonszökkenés mértékére vagy az üzletszerűsre tekintettel a bűncselekmény súlyosabban lenne büntetendő sikkasztásként minősítés esetén.

Ezeknek az ügyeknek közös jellemzője, hogy általában a felszámoló szervezet (pontosabban a felszámolóbiztos) feljelentése alapján indul a büntetőeljárás, aki a felszámolási eljárás során észleli valamely vagyonelem hiányát, mellyel összefüggésben a volt ügyvezető nem tud eleget tenni elszámolási kötelezettségének. A nyomozás elrendelésére csődbűncselekmény, emellett esetleg számvitel rendjének megsértése⁴⁶ miatt kerül sor. A gazdálkodó szervezet vagyoni helyzetének átfogó, éveket felölelő vizsgálata, a fizetésképtelenséggel fenyegető helyzettel és a fizetésképtelenséggel kapcsolatos megállapítások érdekében kivétel nélkül megtörténik a nyomozás során igazságügyi könyvszakértői vélemény beszerzése is. A vádirat pedig tartalmazza a csődbűncselekmény törvényi tényállási elemeit, így az elkövetési magatartás leírásán túl rögzíti a bekövetkező fizetésképtelenség alapjául szolgáló tartozás adatait [szinte kivétel nélkül megjelölve a Csődtv. 27. § (2) bekezdésében írtakat is], a felszámolási eljárás során bejelentett hitelezői igények összegét, és annak tényszerű megállapítását, hogy a terhelt a magatartásával a hitelezői igényeket meghiúsította. Ezek mellett a csődbűncselekmény objektív büntethetőségi feltételeként rögzíti a felszámolási, kényszer törlési, illetve kényszer-végelszámolási eljárást elrendelő bírósági határozat adatait is.⁴⁷

A csődbűncselekmény tényállásának fogalmi rendszerét használva fogalmazza meg az ügyészség a vádiratot, melynek tartalmából az következik, hogy az adott gazdasági társaság vagyont ért sérelmen kívül a hitelezői érdekek sérelmét is vád tárgyává tette. Tehát a bíróságok ezekben az ügyekben a vádelv⁴⁸ megsértése nélkül folytatják le a bizonyítási eljárást a csődbűncselekmény tényállási elemeinek körében, sőt a vád szerinti sikkasztásként minősítés ellenére nemegyszer a vádhatóság bizonyítási indítványai is ezek tisztázására irányulnak.

Ha a csődbűncselekmény és a sikkasztás eltérő büntetési tételeit összevetjük, joggal vethető fel az a kérdés, hogy miért részesüljön kedvezőbb elbírálásban az elkövető a vagyon elleni

bűncselekmény helyett a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmény szerinti minősítés esetén.

De ugyanez a kérdés felmerülhet más vagyon elleni bűncselekmények, akár a rongálás, hűtlen kezelés⁴⁹ kapcsán is, a sikkasztással egyező szankciórendszerük miatt.

A látszólagos vagy valóságos alaki halmazat kérdése megválaszolása érdekében nem mellőzhető annak áttekintése, hogy mi tekinthető a bűncselekmények védett jogi tárgyának, illetve ki azok sértettje.

A Btk. XXXVI. Fejezete szerinti vagyon elleni bűncselekmények a vagyoni jogviszonyok elleni támadásokat rendelik büntetni, védett jogi tárgyak egységesen a vagyoni jog, amely a tulajdonjogból, illetve a kötelmi jogból származik. A sikkasztás jogi tárgya a tulajdonjog, melyet az elkövető nem a dolog birtoklásán keresztül sért – hiszen jogszerűen van annak birtokában –, a tulajdonosi jogosítványok közül elsősorban a rendelkezési jogot, esetenként a használati jogot gyakorolja jogszerűtlenül. Társadalomra veszélyességének súlya pontosan mérhető a rábízott idegen dolog értékének nagyságában, felelősségi formái is elsősorban ezen érték nagyságára figyelemmel kerültek meghatározásra. Sértettjének személye már az elkövetési magatartás tanúsításának időpontjában egyértelműen meghatározható a dolog tulajdonosában. A sikkasztás nem eredmény-bűncselekmény, az befejezetté válik az eltulajdonítást jelentő magatartás teljes egészében történő kifejtésével, illetve a sajátjaként rendelkezéssel, a kár bekövetkezte a törvényi tényállásnak nem eleme. Mindazonáltal kétségtelen, hogy a jogtalan eltulajdonítás az idegen dolog értékével meg egyező összegű kárt okoz a sértettnek.

A Btk. XLI. Fejezete szerinti gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények körében elhelyezkedő csődbűncselekmény a hitelezők érdekeinek védelmét biztosítja. A piacgazdaság biztonságos működésének alapvető feltétele, hogy az üzleti kapcsolatok során teljesített szolgáltatások ellentételezése megtörténjen, a befektetett pénzeszközök megtérüljenek.⁵⁰ A hitelezőknek alapvető érdekük, hogy szerződéses partnereik is teljesítsék üzleti kapcsolataikban a kölcsönös előnyök alapján megkötött szerződéseket, melynek alapja elsősorban a piacgazdaság résztvevői közötti kölcsönös bizalom, illetve az, hogy az adós vagyona a kötelezettségei teljesítéséhez megfelelő fedezetül szolgál. Ezen hitelezői érdekek megóvása érdekében részesül büntetőjogi védelemben az adós vagyona. Már a Csemegi-kódex⁵¹ is önálló fejezetben rendelte büntetni a csalárd és vétkes bukást, mint a hitelezők kárára elkövetett bűncselekmény egyes formáit, majd a bűncselekményt hosszabb szünet után csődbüntett megnevezéssel az 1992. évi XIII. törvény iktatta be a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvénybe. Indoklásában kiemelte, hogy a piacgazdaság működőképességéhez hozzátartozik a hitelek igénybevétele, a hitelnyújtás biztonságát érintő visszaélés valamennyi formáját szankcionálni kell.

Bár a tényleges vagyonszökkenést eredményező elkövetési magatartás folytán elsődlegesen az adós gazdálkodó szervezet vagyoni jogai sérülnek, azonban véleményem szerint a csődbűncselekménynek nem ez a gazdálkodó szervezet a sértettje. A tényleges vagyonszökkenés nem is szükségszerű eredménye

45 Debreceni Törvényszék Bf.397/2023.

46 Btk. 403. §.

47 Btk. 404. § (5) bek.

48 Be. 6. §.

49 Btk. 371. §, 376. §.

50 GÁL-BÉKÉS: i. m. 96.

51 1878. évi V. törvénycikk.

a bűncselekménynek, hiszen a vagyon elrejtése, eltitkolása vagy színlelt ügylet kötése eredményezheti csupán vagyónak színleg csökkentését is. Ebben az esetben szóba sem jöhet az adós sértetti pozíciója.

A tárgyasult veszteség, Steiner nyomán az „eredmény eredménye” a csődbűncselekmény valamennyi elkövetési magatartása esetén szükségszerűen a hitelezőknél jelentkezik, az adós gazdálkodó szervezet vagyoni érdekei csak másodlagosak. Még markánsabban érzékeltethető ez a másodlagos jelleg, ha figyelembe vesszük, hogy a csődbűncselekmény a felszámolási eljárás ideje alatt is elkövethető, akár a felszámolóbiztos, mint a vagyonnal ténylegesen rendelkezni jogosult által. A felszámolási eljárás olyan eljárás, amelynek célja, hogy a fizetésképtelen adós jogutód nélküli megszüntetése során a hitelezők e törvényben meghatározott módon kielégítést nyerjenek.⁵² A felszámolási eljárás során tehát már egyértelműen a hitelezői kielégítés biztosítása kerül előtérbe, az adós vagyona ténylegesen már csak a hitelezői érdekek megóvása érdekében kaphat büntetőjogi védelmet. Érdemes azonban kitérni arra is, hogy a gazdálkodó szervezet vezetői már a fizetésképtelenséggel fenyegető helyzet bekövetkezte időpontjától kezdődően vezetői feladataikat a hitelezők érdekeinek figyelembevételével kötelesek ellátni.⁵³

A csődbűncselekmény elkövetési magatartása idején még nem határozható meg egyértelműen az a hitelezői kör, amelynek kielégítését az elkövető részben vagy egészben megíúsítja, hiszen az érintettek többsége csak a felszámolási eljárást elrendelő jogerős bírósági végzés Céggközlönyben történő közzétételkor értesül a felszámolási eljárás megindulásáról és jelenti be hitelezői igényét.⁵⁴

Mindezekből is következően a csődbűncselekmény elkövetése esetén az elkövetési magatartás már túlmutat az adós gazdálkodó szervezet vagyoni jogainak sérelméről. A jogi személy szempontjából már nem ez az elsődleges, hiszen amennyiben az elkövetői magatartással okozati összefüggésben bekövetkezik a fizetésképtelensége, illetve azt a már bekövetkezett fizetésképtelenség állapotában tanúsítja az elkövető, már egész egyszerűen a gazdálkodó szervezet léte kerül veszélybe, hiszen felszámolási eljárása eredményeként a bíróság megszüntetnek nyilvánítja. Ez utóbbi esetben, a jogutód nélküli megszüntetés folytán sértetti jogosultságai is megszűnnek, mely szintén a hitelezők sértetti pozícióját erősíti.

Mindezek alapján nem lehet kétséges, hogy a csődbűncselekmény a sikkasztáshoz és más vagyon elleni bűncselekményekhez képest nemcsak speciálisnak tekinthető, hanem törvényi tényállása átfogóbb büntetőjogi védelmet is jelent azokhoz képest.

Specialitása abban áll, hogy elkövetésének tárgya a sikkasztáshoz képest kizárólag gazdálkodó szervezet vagyona lehet, míg a tettesre is megzorító rendelkezést tartalmaz a Btk. 404. § (6) bekezdése, hiszen a bűncselekményt csak az adós gazdálkodó szervezet vagyonával vagy annak egy részével rendelkező jogosult személy, illetve az követheti el, akinek a vagyonnal való rendelkezésre lehetősége van. Elkövetése időbeliségének is jelentősége van, annak alapulvételével kerülhet ugyanis sor a Btk.

404. § (1) bekezdésében meghatározott fizetésképtelenséggel fenyegető helyzetben (ún. jogellenes továbbműködés), a (2) bekezdés a) pontja szerinti fizetésképtelenséget előidéző csődbűncselekményben (ún. csalárd bukás) és a (2) bekezdés b) pontja szerinti fizetésképtelen helyzetben elkövetett (ún. fedezetelvonó) csődbűncselekmény elhatárolására.

A sikkasztástól eltérően a csődbűncselekmény törvényi tényállása valamennyi fordulat esetén eredményt is tartalmaz.

Mindhárom fordulat elsődleges eredménye a gazdálkodó szervezet vagyonának tényleges vagy színleg csökkentése, és ezzel okozati összefüggésben a hitelezői igények legalább részbeni megíúsulása. Míg a (2) bekezdés a) pontja az előbbieken kívül a gazdálkodó szervezet fizetésképtelenné válását vagy annak látszatát szabályozza eredményként.

Speciálisnak tekinthető emellett tényállás az (5) bekezdésben megfogalmazott büntethetőségi feltételre figyelemmel is.

Átfogóbbnak pedig azért tekinthető, mert olyan magatartásokat is büntetni rendel, amelyek „csak” a gazdálkodó szervezet vagyonának színleg csökkentésével járnak, illetve az adott gazdálkodó szervezet vagyont védi ugyan, de nem csupán egy gazdasági szereplő vagyoni érdekei, hanem elsődlegesen a hitelezői kör érdekei védelmében, ezáltal biztosítva a gazdaság zavartalan működését és megelőzve a láncartozások kialakulását. Mindezen célok érdekében a gazdálkodó szervezet vagyont előrehozott védelemben részesíti, hiszen alsó értékhatárra tekintet nélkül, bármely összegű olyan vagyonevonást büntetni rendel, amely akár egy hitelezői igény részbeni megíúsultához vezet.

Itt érdemes kitérni arra is, hogy az üzletszerűséget a csődbűncselekmény tényállása külön nem jeleníti meg, de különösen az észszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes más módú vagyonevonás, mint a gazdasági tevékenység velejárója, vagy a vagyon több lépésből álló, akár egymozzanatú elrejtése, eltitkolása, illetve ezen elkövetési magatartások halmozódása, az üzletszerűséghez közelítő elkövetésként a tényállásban már értékelést nyert.

A látszólagos alaki halmazat kiküszöbölésének elvei a sikkasztás és csődbűncselekmény viszonyában.

Amennyiben egy adott tényállás vonatkozásában több bűncselekmény is megállapíthatónak tűnik, akkor a kétszeres értékelés tilalmát szem előtt tartva, az egységes jogirodalmi álláspont szerint a szubszidiaritás, a specialitás és a konzumpció, mint a három alapvető segédelv segítségével lesz eldönthető az a kérdés, hogy a cselekmények halmazata valóságos vagy látszólagos.⁵⁵

A szubszidiaritás kisegítő jellegű törvényi tényállás, ún. szubszidiárius záradékot, azaz „ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” (tágabb értelmű szubszidiaritás) vagy „más bűncselekmény nem valósul meg” (szűkebb értelmű szubszidiaritás) megfogalmazást tartalmaz. Előbbire példa a garázdaság, utóbbira a kényszerítés.⁵⁶

Ilyen záradékot sem a vagyon elleni bűncselekmények, sem a csődbűncselekmény tényállása nem tartalmaz, tehát a sikkasztás és csődbűncselekmény alaki halmazata szempontjából az elv alkalmazása nem jöhet szóba.

52 Csódtv. 1. § (3) bek.

53 Csódtv. 33/A. §.

54 Csódtv. 3. § (1) bekezdés c) pont.

55 GELLÉR Balázs József: *Gondolatok a kétfős értékelés tilalmáról és a látszólagos alaki halmazat feloldására szolgáló elvekről*, Pécsi Tudományegyetem AJK, Pécs, 2011. 219–228.

56 Btk. 339. §, 195. §.

Specialitás esetén a „lex specialis derogat legi generali” elv érvényesül, mely szerint a két deliktum közül csak a speciális bűncselekmény megállapításának lehet helye a minősítés során.

Ebben az esetben az elkövető cselekménye két törvényi tényállás szerint is minősíthető, melyek közül azonban az egyik több ismérvet, tényállási elemet tartalmaz a másikhoz képest, tehát speciálisabb.

Schultheisz Emil szerint a kiemelt (tehát speciális) tényállás „ismérvekben mindig gazdagabb, de ebből kifolyólag ugyanakkor szűkebb térfogatú is, mint az anyatényállás”.⁵⁷

Schultheisz Emilhez hasonlóan Gellér Balázs szerint is a speciális tényállások megalkotásának jogpolitikai indoka, hogy arra a jogalkotó enyhébb vagy éppen magasabb büntetési tételt állapítson meg.

Ambrus István szerint a speciális tényállás kevesebb életbeli esetre illik ugyan, mint az általános, ám amelyekre igen, azokat a generális szabálynál pontosabban körülírja, így közelebb hozza a konkrét történeti tényállást az absztrakt törvényi rendelkezéshez.⁵⁸

Ilyen tényállások találkozása esetén a speciálisabb bűncselekmény miatt kell az elkövetőt felelősségre vonni, mivel a speciális tényállás az általánoshoz képest kimerítőbben értékeli a cselekmény társadalomra veszélyességét és az elkövető bűnösségét.

A tágabb értelmű szubsidiaritással ellentétben azonban ebben az esetben teljesen közömbös, hogy a speciális bűncselekmény büntetési tétele magasabb vagy alacsonyabb az általánoshoz képest, sőt sok esetben a speciális tényállás büntetési tétele enyhébb vagy magasabb, mint az általánosé. De az egyező büntetési tételre is hozható példa, hiszen a hivatali visszaélés és a hozzá képest speciális hivatalos személy által elkövetett személyes adattal visszaélés⁵⁹ ugyanolyan büntetési tétellel fenyegetett. A specialitás egyik leggyakoribb esete, amikor egy bűncselekmény alapesetéből kerül kiemelésre annak privilegizált vagy minősített esete, mely utóbbi külön tényállásként nyer szabályozást, az alapesethez képest enyhébb vagy súlyosabb büntetési tétellel (emberölés – erős felindulásból elkövetett emberölés vagy hivatali visszaélés – kényszervallatás⁶⁰).

A specialitás elvének alkalmazásáról szól a 3/2007 BJE határozat, mely a hivatali visszaélés és a hivatalos személy által elkövetett személyes adattal visszaélés kapcsán, az utóbbi speciális jellegére figyelemmel állapítja meg a két bűncselekmény alaki halmazának látszólagos voltát.

A büntetőjog elmélete és az ítélkezési gyakorlat is egységes abban, hogy az egy magatartással megvalósított több bűncselekmény halmazata látszólagos, ha a szóban levő bűncselekmények az ún. specialitás viszonyában vannak egymással.

A konzumpció esetében a cselekmény egyaránt beilleszthető egy ún. átfogó és egy kevésbé átfogó törvényi tényállásba is, mely esetben a „lex consumens derogat legi consumptae” elv alapján a szélesebb körű és súlyosabban büntetni rendelt tényállás elnyeli, konzumálja a kevesebbet. A konzumpció – más

néven az átfogó tényállás – jellegzetessége, hogy az elkövető egyetlen cselekménye olyan tényállásokat merít ki, amelyek közül az egyik, a szélesebb körű átfogó tényállás felemészti, azaz konzumálja a másikat. Ennek azonban feltétele, hogy a tényállások találkozása szükségképpen vagy gyakori legyen.

A bemutatott jogesetekben a sikkasztásként minősítés érveként felhozott 3/2009. BJE határozat 3. pontja szerint, ha a hitelnyújtás nem piaci feltételek mellett történik, hanem arra valamely gazdaságpolitikai célból, az állam vagy más – az 1978. évi IV. törvény 288. §-ában, illetve 314. §-ában meghatározott – szervezet által támogatott kedvezményes feltételekkel és/vagy céljelleggel kerül sor, akkor a cselekmény rendszerint a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése büntetettének, illetve az Európai Unió pénzügyi érdekei megsértése büntetettének minősülhet és a csalás megállapítására csak akkor kerülhet sor, ha a csalás büntetési tétele a hivatkozott bűncselekmények büntetési tételénél súlyosabb.

A BJE határozat ezen pontjához kapcsolódó indokolás szerint, ha a bíróság által megállapított tényállás alapján mindkét vizsgált bűncselekmény (tehát a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése és a csalás) tényállási elemei egyaránt maradéktalanul megállapíthatók, akkor – a részben azonos jogtárgysértés folytán – a valódi alaki halmazat megállapítása kizárt. A jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének tényállása mindaddig előbbre hozott büntetendőséget teremt, amíg a csalás 5 évig terjedő szabadságvesztésnél nem súlyosabb alakzata valósul meg. Az ilyen cselekmény tehát az 1978. évi IV. törvény 288. §-ának (1) bekezdése szerint minősül. Ha azonban a csalás ennél súlyosabban büntetendő, tehát legalább 8 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett alakzata állapítható meg, akkor – a konzumpció elvének alkalmazásával – a cselekmény kizárólag csalásként minősíthető.

A csődbűncselekmény és a sikkasztás elhatárolása körében azonban véleményem szerint a jogegységi határozatban írtak nem tekinthetők iránymutatónak, kötelezően alkalmazandónak.

A specialitás szabályára figyelemmel a csődbűncselekmény és sikkasztás tényállásának találkozása esetén, az előbbi specialitására figyelemmel a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmény megállapítását tartom helyesnek.

A Debreceni Ítéltábla ítéletében⁶¹ kifejtettekkel értek egyet, mely szerint a BJE határozat nem tartalmaz olyan megállapítást, mely szerint az egyik (a gazdálkodás rendjét sértő) bűncselekmény speciális a másikhoz képest, de a specialitást csak addig kell figyelembe venni, amíg az általános (a vagyon elleni) bűncselekmény nem büntetendő súlyosabban. A Kúria a jogegységi határozatban csupán azt fejtette ki, hogy ha – részben az azonos jogtárgysértés folytán – mindkét vizsgált bűncselekmény tényállási elemei megállapíthatók, akkor a valódi alaki halmazat megállapítása kizárt, és a konzumpció elve alkalmazásával kell döntenie a cselekmény minősítéséről. Sok esetben az átfogó tényállás büntetési tétele súlyosabb, de önmagában nem emiatt kell a konzumpciót megállapítani és a halmazatot kiküszöbölni, hiszen nyilvánvaló, hogy ha az átfogó tényállás tartalmazza akár annak elkövetési módjaként vagy részmagatartásként az átfogott tényállást, akkor az átfogó tényállás büntetési tétele magasabb lesz. Az ítéltábla indoko-

57 SCHULTHEISZ Emil: *A látszólagos bűnhalmazat*, Szegedi Tudományegyetem ÁJK Szeged, 1956.

58 AMBRUS István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*, Szegedi Tudományegyetem ÁJK, Szeged, 2014. 294–315.

59 Btk. 305. §, 219. § (4) bek.

60 Btk. 160. §, 161. §, 305. §, 303. §.

61 Debreceni Ítéltábla Bhar.III.431/2023/14.

lása szerint éppen ez igazolja azon jogalkotói szándékot, hogy ilyen esetben halmazat megállapításának nem lehet helye, azonban ez csupán következménye a konzumpciónak, nem pedig az oka. Rámutatott, hogy a büntetőjogban nincs olyan szabály, amely azt mondaná ki, hogy az elkövető terhére minden esetben a súlyosabb büntetési tétellel fenyegetett bűncselekményt kell megállapítani.

A sikkasztásként minősítés mellett felhozott konzumpció elve tehát véleményem szerint jelen esetben nem alkalmazható. Alkalmazása ugyanis csak akkor kerülhet előtérbe, ha a szubszidiaritás és a specialitás elve alapján nem lehet dönteni az elhatárolás kérdésében.

A látszólagos halmazat megállapításának elvei ugyanis sorrendiséget alkotnak: először vizsgálendő a szubszidiaritás, majd a specialitás és csak ezek fenn nem állása esetén a konzumpció.⁶²

A konzumpció elve nem egyenlő a „magasabb büntetési tétel elvével”, illet a büntetőjogunk nem ismer. Az egyik tényállás nem azért nyeli el (konzumálja) a másikat, mert magasabb a büntetési tétele és ezáltal súlyosabb büntetés kiszabására ad lehetőséget, hanem azért, mert szélesebb körű, átfogóbb a másikkhoz képest, magában foglalja azt. A kevésbé átfogó tényállást elnyeli az átfogóbb tényállás. Általában a cselekmény nem követhető el anélkül, hogy ne merítse ki a kevésbé átfogó tényállást. A konzumpció dogmatikai indoka nem a büntetési tétel magasabb volta, hanem a tényállások gyakori találkozására és egymáshoz való „több-kevesebb” viszonya.⁶³

Legjobb és legegyszerűbb példája ennek az emberölés és testi sértés viszonya.⁶⁴

Ilyen megállapítás és összefüggés azonban nem tehető és nem állapítható meg a sikkasztás és csődbűncselekmény viszonyában a sikkasztás „javára”. Véleményem szerint a csődbűncselekmény sikkasztáshoz képest speciális jellege ezt ki is zárja.

A csődbűncselekmény tényállásából nem lehet kiemelni – az okozott vagyonsökkenés mértékére figyelemmel – azokat az eseteket, amikor a cselekmény súlyosabban lenne büntethető más vagyon elleni bűncselekményként minősítve, hiszen ebben az esetben a gyakorlatban lényegében kiüresedne például a különösen nagy, vagy különösen jelentős értékű vagyonsökkenéssel járó csődbűncselekményi törvényi tényállás.

Összegzés

Az EBD 2018.B.28. szám alatt közzétett eseti döntésben írtak irányadóként szolgálhatnak annak megállapításához, hogy a csődbűncselekmény és a sikkasztás, illetve más szóba jöhető vagyon elleni bűncselekmények látszólagos alaki halmazatban állnak egymással, de ahhoz is, hogy a csődbűncselekmény tényállásának maradéktalan kimerítése kizárólag a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmény megállapítását vonhatja maga után, függetlenül a vagyon elleni bűncselekmény büntetési tételeitől.

Az ítélkezési gyakorlattal szemben nem lehet elvárás a magasabb büntetési tétel szem előtt tartása. Ambrus István szerint ez a felfogás a vélt vagy valós célszerűségi szempontokat a dogmatikai következetesség elé helyezi, amennyiben a büntetési tétel alakulásából következtet vissza a minősítésre.⁶⁵

A csődbűncselekmény jelenlegi szabályozás szerinti alapeseleinek 1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendősége, különös figyelemmel az elkövetési érték alsó határának hiányára, mindenképpen alkalmas arra, hogy megfelelő büntetőjogi védelmet nyújtson a veszélyeztetett vagyonnak, abban az esetben is, ha a bűncselekmény eredményeként a tényleges vagy színlelt vagyonsökkenés mértéke megközelíti a különösen jelentős érték alsó határát.⁶⁶

A büntetés kiszabása során kell értékelni az okozott vagyonsökkenés mértékét, de azt is, hogy hány hitelezőt érintő és összességében milyen összegű hitelezői érdeksérelem következett be. Az egyéniesítésre, a valóban visszatartó hatású büntetés kiszabására a büntetési tételkeret megfelelően lehetőséget ad.

Jogpolitikai megfontolásokra hivatkozva sem lehet eredményes a sikkasztásként minősítés melletti érvelés, hiszen, ha a jogalkotó célja a súlyosabb büntetéssel fenyegetettség lett volna, a csődbűncselekmény tényállását az elvont vagyon mértékéhez lépcsőzetesen igazodó szankciórendszerrel, vagy szubszidiárius záradékkal, azaz „ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” kitétellet látta volna el.

Amíg ez a jogalkotói szándék nem tűnik ki a törvényi tényállás megfogalmazásából, a csődbűncselekmény szerinti minősítés gyakorlatát tartom követendőnek.

62 GELLÉR: i. m.

63 SZOMORA Zsolt: „Btk. 6. §” In: KARSAI Krisztina (szerk): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*, Jogtár formátum.

64 Btk. 160. §, 164. §.

65 AMBRUS István: i. m.

66 Btk. 459. (6) bek. e) pont.

DICSŐ GÁBOR LÁSZLÓ¹

Foglalkozástól való eltiltás: múltja, jelene, jövője – Alkalmazása a modern online végezhető tevékenységek körében, különös tekintettel a youtuberek és streamerek világára

Bevezetés

A foglalkozástól eltiltás büntetőjogi rendszerünk egyik olyan szankciója, amely napjaink szakirodalmának egyik kevésbé tárgyalt területe, mindazonáltal ez nem azt jelenti, hogy ne vethetnénk fel bizonyos aggályokat és kérdéseket a jogintézménnyel kapcsolatban. A fókusz sokkal inkább a „foglalkozásokkal” kapcsolatos, büntetőjogi szempontból fontos kihívások feltárása és szabályozási alternatívák biztosítása. Ez magában foglalja mind a társadalom gyakorlatában jelen lévő bevett és elfogadott, illetve az újonnan megjelenő foglalkozásokat. Utóbbi alatt azokat a közelmúltban kialakult megélhetési módokat értjük, amelyeket a gazdasági, kulturális és szociális területek evolúciója alakított ki.

Az elmúlt években megfigyelhető, hogy – a társadalom által támasztott igényeknek és gazdasági lehetőségeknek megfelelően – átalakultak bizonyos foglalkozások, illetve létrejöttek olyan újak, amelyek magának a munkának az eddig ismert paramétereit is megváltoztatták. A modern 21. században ugyanis már olyan lehetőségek is adóttak és evidensek a megélhetés biztosítására, mint például a profi sportolás, az interneten történő műsorközvetítés (streamer), szabadúszó illusztrátor, pszichológus. A magyar jogi szakirodalomban eltérő megfogalmazásokkal és gondolatmenetekkel találkozhatunk azzal kapcsolatban, hogy mit tekinthetünk foglalkozásnak. A magyar büntetőjog – általános rész című jogi tankönyv megfogalmazása alapján foglalkozásnak minősül „minden olyan tevékenység, amelyet élethivatásként, kereseti céllal, a megélhetés biztosítása végett folytatnak.”² Ezen megfogalmazáshoz képest merőben eltérő megközelítéssel találkozhatunk Elek Balázs – Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában című könyvében, az ő fogalomhasználata a következő: „A foglalkozás gyakorlása nem jelent élethivatásként, keresetvételemként, de még az adott foglalkozás rendszeres művelését sem.”³ Ezen megfogalmazás alapja pedig az a gondolat, hogy a foglalkozástól eltiltás büntetési intézkedésének az lehet az elkövetője aki vagy egy hatósági, vagy más jogosultság alapján valamilyen foglalkozási szabály hatálya alatt áll. Az ellentétes szakirodalmi álláspontok közül véleményem szerint a második megfogalmazás következetesebb, minekután, ha belegondolunk a jogalkotó is ezen a véleményem van, elég megtekintenünk a büntetés alkalmazási körét, habár ez definíciószerűen nem található meg a Btk.-ban.

Mindemellett azonban jelen vannak az internet nyújtotta kihívások, ugyanis az online térben való munkavégzés nemcsak új foglalkozásokat teremt, de újabb módokat is a különböző visszaélések elkövetésére.

A foglalkozástól eltiltás másik, általam is vizsgált területét azon tevékenységek köre jelenti, amelyeknél felmerül annak a gondolata, hogy ezek egyáltalán beleillenek-e, a törvény által lefedett foglalkozási fogalmak által kidolgozott kritériumokba. Nem feltétlenül jelent problémát az, hogy a társadalom fejlődése által keletkező minden új típusú tevékenységet nem tartalmaz nevesítve, sem fogalmilag a törvény, mivel nem lehet egy kazuisztikus jellegű Btk.-t alkotni, azonban ahogy a joggyakorlat is adja, büntető kollégiumi véleményekkel, valamint kúriai döntések közzétételével kellőképpen orvosolni tudná a tatóngó űrt, amely ezt a büntetési nemet övezi.

A céloom tehát a foglalkozásokkal kapcsolatos, büntetőjogi szempontból alapvető kérdések feltárása és vizsgálata, hogy rávilágítsak a foglalkozástól eltiltással kapcsolatos hiányosságokra, illetve megválaszolandó kérdésekre, amelyekre a közeljövőben választ kell adnia az igazságszolgáltatásnak. A foglalkozások körében felmerülő – közérdeket egyre nagyobb mértékben érintő – kérdések azonban túlszabályozottsághoz is vezethetnek, ami pedig kerülendő.

A munka és a foglalkozás fogalmának kiszélesedése

Fontos előjáróban megtekintenünk, hogy mit tekintünk foglalkozási fogalomnak köznap értelemben, ehhez egy értelmező kéziszótár által adott fogalmat szeretnék vázolni, a megfogalmazást a Magyar Nagylexikon nyolcadik kötetéből fogom idézni: „foglalkozás: (szoc) szakma, mesterség. A társadalom munkaképes tagjainak – munkamegosztás révén kialakuló csoportjai mu-

1 Dr. Dicső Ügyvédi Iroda ügyvédjelöltje 2024. júliusától.

2 GÖRGÉNYI, I. – GULA, J. – HORVÁTH, T. – JACSÓ, J. – LÉVAY, M. – SÁNTA, F. – CSEMÁNÉ, V. E. (2017). Magyar büntetőjog – általános rész. Wolters Kluwer Kft. eBooks. <https://doi.org/10.55413/9789632956282>. 406.

3 ELEK Balázs: *Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában*, 2015, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 96. o.

atják a -i összetételt. A -i kategóriák szerinti társadalmi rétegződés a -i struktúra. Ennek meghatározásakor figyelembe szokták venni a termelőeszköz-tulajdont, a végzett munka jellegét (szellemi, fizikai), az iskolai végzettség és szakképzettség szintjét, a vezetői beosztást és az ágazatot. Így alakítható ki a tíz osztályból álló szerkezetmodell: 1. tőkés, felső vezetők, értelmiségiek, 2. középvezetők és középszintű szellemi szakemberek, 3. rutinszerű munkát végző szellemi foglalkozásúak, 4. alkalmazottakat tartó kisiparosok, kiskereskedők, 5. alkalmazottat nem tartó kisiparosok, kiskereskedők, 6. önálló parasztok, 7. művezetők és üzemetchnikusok, 8. szakmunkások, 9. szakképzetlen munkások, 10. mezőgazdasági munkások.⁴

A munka és a foglalkozás fogalmai az elmúlt évtizedekben jelentős átalakuláson mentek keresztül, ami a gazdasági és technológiai fejlődés ütemének, valamint a társadalmi igények folyamatos változásának köszönhető. Az átalakulás nemcsak a munkaerőpiac szerkezetét érintette, hanem a munkajog hagyományos keretrendszerét is kihívások elé állította, ami ezáltal érinti a büntetőjogban ismert foglalkozástól eltiltást mint szankciót. A szankciót a Btk. 52–54. §-a az alábbiak szerint fogalmazza meg:

52. § (1) A foglalkozás gyakorlásától azt lehet eltiltani, aki a bűncselekményt a) szakképzettséget igénylő foglalkozása szabályainak megszegésével követi el, vagy b) foglalkozásának felhasználásával, szándékosan követi el.

(2) Az (1) bekezdés a) pontja azzal szemben is alkalmazható, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tevékenységet nem a foglalkozásaként gyakorolta, de rendelkezik annak a foglalkozásnak a gyakorlásához szükséges szakképesítéssel, amely szabályainak megszegésével a bűncselekményt elkövette.

(3) A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény elkövetőjét, ha a bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követte el, illetve a gyermekpornográfia elkövetőjét végleges hatállyal el kell tiltani bármely olyan foglalkozás gyakorlásától vagy egyéb tevékenységtől, amelynek keretében tizennyolcadik életévét be nem töltött személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végzi, illetve ilyen személyrel egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll.

(4) A kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény elkövetőjét el kell tiltani bármely olyan foglalkozás gyakorlásától vagy egyéb tevékenységtől, amelynek keretében tizennyolcadik életévét be nem töltött személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végzi, illetve ilyen személyrel egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll. Különös méltánylást érdemlő esetben a foglalkozástól eltiltás kötelező alkalmazása mellőzhető.

(5) A választói akarat tiltott befolyásolása bűncselekmény elkövetőjét el kell tiltani attól, hogy bármely civil szervezetben felelős személy és pártban vezető tisztségviselő legyen. Különös méltánylást érdemlő esetben a foglalkozástól eltiltás kötelező alkalmazása mellőzhető.

53. § (1) A foglalkozástól eltiltás határozott ideig tart, vagy végleges hatályú.

(2) A határozott ideig tartó eltiltás legrövidebb tartama egy év, leghosszabb tartama tíz év. Végleges hatállyal az tiltható el, aki a foglalkozás gyakorlására alkalmatlan vagy arra méltatlan.

(3) A foglalkozástól eltiltás tartama az ügydöntő határozat jog-

erőre emelkedésével kezdődik. Ha a foglalkozástól eltiltást szabadságvesztés mellett szabják ki, annak tartamába nem számít bele az az idő, amely alatt az elítelt a szabadságvesztést tölti, illetve amíg kivonja magát a szabadságvesztés végrehajtása alól. Ha a feltételes szabadságot nem szüntetik meg, a feltételes szabadságon töltött időt a foglalkozástól eltiltás tartamába be kell számítani.

(4) A végleges hatályú eltiltás alól a bíróság az eltiltottat kérelemre mentesítheti, ha az eltiltás óta tíz év eltelt, és az eltiltott a foglalkozás gyakorlására alkalmassá, vagy – ha az eltiltást méltatlanság miatt alkalmazták – érdemessé vált. Ez utóbbi esetben sem mentesíthető az, aki a bűncselekményt bünszervezetben követte el.

54. § Ezen alcím alkalmazásában foglalkozásnak minősül az is, ha az elkövető

a) gazdálkodó szervezet általános vezetését ellátó szerv tagja vagy egyszemélyi vezetője,

b) gazdasági társaság vagy szervezetet felügyelőbizottságának tagja,

c) egyéni cég tagja,

d) egyéni vállalkozó vagy

e) a civil szervezetnek a civil szervezetekről szóló törvényben meghatározott vezető tisztségviselője.⁵

A munka és a foglalkozás fogalmának kibővülése maga után von többek között polgári jogi, munkajogi és büntető jogi kihívásokat.

A klasszikus munkajog a munkát alapvetően a munkáltató és a munkavállaló közötti gazdasági kapcsolatrendszerként értelmezte, amelyben a munkáltató által adott feladatokat a munkavállaló a munkaszerződés keretei között teljesíti. A társadalomszociológiai szempontok tekintetében van egy meghatározott köre a munkáknak, amelyeket az emberek általánosságban a szakmákkal azonosítanak. Mára azonban ez megváltozott, hiszen olyan tevékenységet is lehet akár keresetszerűen végezni, amely a klasszikus „szakma” vagy foglalkozás keretei közé nem férne be, legalábbis nem mindenki számára.

A „köztes munkavégzők” megjelenése – mint az önfoglalkoztatók és a gazdaságilag függő önfoglalkoztatók – új kihívásokat jelent a munkajog számára, amely csoportok jogi helyzete gyakran nem illeszkedik sem a klasszikus munkaviszonyhoz, sem a tisztán vállalkozási jogviszonyokhoz.⁶ Az Európai Unió Bírósága (EUB) által kidolgozott kritériumok, mint az alárendeltség, az idegen szervezetbe való integráció és a másik fél javára történő munkavégzés, csak részben alkalmazhatók ezekre az új formákra.⁷ Horváth István szerint a „szürkezóna” fogalma, amelybe ezek az új munkavégzői típusok tartoznak, nem rendelkezik egyértelmű jogi meghatározással. Ez a bizonytalanság megnehezíti az érintettek jogi védelmének biztosítását, amely pedig egyre inkább indokoltnak tűnik gazdasági függőségük miatt.

A munkajog külső korlátainak értékelésekor látnunk kell, hogy a hagyományos munkavédelmi eszközök nem mindig alkalmazhatók az új foglalkoztatási formákra. Kiss György tanulmányában kifejti, hogy a munkajog expanziója – amelynek

5 2012. évi C. törvény 52. §, 53. §, 54. §.

6 HORVÁTH István⁴⁴: A munkajog lehetőségei és határai, JK, 2024/4., 204–206. o. <https://doi.org/10.59851/jk.79.04.5>

7 KISS György⁴⁴: A munkajog lehetőségei és határai JK, 2023/6., 261–268. o., 262. o.

4 Glatz Ferenc (szerk. bizottság elnöke): Magyar Nagylexikon, Nyolcadik Kötet, Ff-Gyep, Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 1999, 111.

célja, hogy a „szürkezónában” dolgozókat is védelemben részesítse – sok esetben feloldhatatlan ellentmondásokhoz vezet.

Kiss György és Horváth István egyaránt hangsúlyozzák, hogy az új foglalkoztatási formák sajátosságainak megfelelő szabályozási struktúrára van szükség. Ehhez azonban nem elegendő a meglévő munkajogi eszköztár kibővítése; alapvetően új szemléletmódra és jogi eszközökre van szükség. Véleményem szerint ez ugyanúgy igaz a büntetőjog tekintetében a foglalkozástól eltiltás, mint szankció alkalmazása esetében.

A munka és a foglalkozás fogalmainak tágulása nemcsak jogi, hanem társadalmi és gazdasági kihívásokat is jelent. Az új foglalkoztatási formák megfelelő szabályozása érdekében szükséges a hagyományos munkajogi és büntetőjogi megközelítés felülvizsgálata, valamint egy olyan új szemléletmód kialakítása, amely figyelembe veszi a gazdasági függőség és az autonómia közötti árnyalt különbségeket. Az új foglalkoztatási jog megalkotásához elengedhetetlen a társadalmi tendenciák és a jogtudomány, valamint a gyakorlati jogalkalmazás szoros együttműködése.

Foglalkozás fogalmának kiszélesedése a büntetőjog függvényében

A foglalkozás fogalma az elmúlt évtizedben jelentős ártértékelésen ment keresztül, amit a gazdasági, technológiai és társadalmi változások egyaránt befolyásoltak. Míg korábban a foglalkozások jellemzően kézzelfogható szakmákat jelentettek, ma már olyan új tevékenységek is megjelentek, mint a tartalomgyártó influenszerek, youtuberek vagy e-sportolók. Ezek a foglalkozások rávilágítanak arra, hogy a foglalkozás tágabb értelmezése nélkül már nem fedhető le a társadalom széles spektruma, amely így kihívás elé állítja a jogalkalmazókat.

Ennek megfelelően a büntetőjogi szabályozásnak és a jogalkalmazásnak is alkalmazkodnia kell a társadalmi trendekhez így foglalkozás fogalmának bővüléséhez, hiszen a szankció gyakorlati alkalmazása és annak hatékonysága a társadalom számára tulajdonképpen egy elvárás az állam irányába. Ezáltal egyértelműé válik, hogy bizonyos élethelyzetekben és tevékenységeknél bár nehezen értelmezhető a foglalkozástól eltiltás mint büntetési forma, mégis megfontolandó szankció, csupán annak mértéke, köre és annak célja nehezen konkretizálható.

Egy fegyveres bankrabló esetében például egyértelmű, hogy a fegyverekkel való tevékenység gyakorlásától el kell tiltani, annak ellenére is, hogy az ilyen személy már eleve nem juthatna legálisan fegyverhez. A Btk. a 165. § (4) bekezdésében a következő képen fogalmaz: E § alkalmazásában foglalkozási szabály a működőképes lőfegyver, a robbantószer és a robbanóanyag használatára és kezelésére vonatkozó szabály is.⁸ Tehát ez azt jelenti, hogy a fegyverekkel való bármilyen cselekvés, legyen az szabályszerű vagy sem, már foglalkozási szabálynak minősül, tehát attól bárki eltiltható, aki fegyvert használ. Az ilyen esetekben az eltiltás preventív hatása és a

társadalom érdekeinek védelme dominál. Sőt bizonyos bűncselekmények esetében az eltiltás kötelező jellegű. Ilyen lehet például, ha az elkövető kiskorúval szemben egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll. A szélesebb körű internet használata a 18 éven aluliakat is egyértelműen érinti, ezért számukra kifejezetten veszélyes terepet jelent az internet világa.

Az eset nehéz megítéléséhez tartozik a későbbiekben, hogy a youtubert vajon kötelezően el kell-e tiltani a foglalkozásától, ha az online közösségben egy bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött személlyel szemben követett el, akivel szemben valamilyen hatalmi/befolyási viszonyban áll. A befolyási viszony mérlegelése önmagában nehéz megállapítást jelez előre, különösen ez a körülmény, hogy az elkövető a foglalkozása körében gyakorolt hatást a kiskorúra.

A folyamatosan változó foglalkozási struktúrák és az egyre bonyolultabbá és szövevényesebbé váló társadalmi háló egyre nagyobb teret követel a bírói mérlegelés számára. A jogalkalmazóknak képesnek kell lenniük arra, hogy a foglalkozás jelentésének dinamikus változásait összegezzék a szankció alkalmazásával.

Példaként említhetők az olyan modern foglalkozások, mint a youtuberek vagy influenszerek, akik ténylegesen befolyásolhatják egy-egy termék vagy szolgáltatás piacát. Vajon egy ilyen személytől el lehet tiltani a foglalkozásától, és ha igen, hogyan határozható meg a tiltás körének pontos kerete? A foglalkozás fogalmának folyamatos bővülése és a modern gazdaság színes spektruma rávilágít arra, hogy a büntetőjog hagyományos szankciói átgondolást és rugalmas alkalmazást igényelnek.

Különös kérdés a gondatlan bűncselekmények kezelése a foglalkozástól eltiltás szempontjából. Ilyen esetekben a szankció gyakran szimbolikus jellegű lehet, hiszen egy orvvadászt vagy illegális halászatot folytató személyt foglalkozástól eltiltani egy olyan tevékenységtől, amit amúgy is jogellenesen űz, kérdéses, hogy eléri-e a büntetés nevelő vagy elrettentő hatását. A kérdésre adott válasz azonban egyértelmű, természetesen el lehet tiltani az elkövetőt olyan foglalkozástól, amelyet nem mint foglalkozásaként űz, de az ahhoz tartozó foglalkozási szabályokat ismeri, tehát ha az orvvadászatot említjük, akkor rendelkezik azzal a tudással, hogyan is kell egy fegyvert megfelelően kezelni, ahhoz hogy azzal az illegális vadászati tevékenységet végre tudja hajtani. Ezen kérdés megválaszolására Elek Balázs kiváló megfogalmazást ad, a könyvében, miszerint: „A bűncselekmény elkövetője az lehet, aki valamely foglalkozási szabály hatálya alatt áll. A feltétel az, hogy az elkövető olyan tevékenységet folytasson, melyet írott vagy íratlan foglalkozási szabályok körvonalaznak. Büntetőjogi értelemben foglalkozásnak minősülnek a vadászat, illetőleg a lőfegyver használatára vonatkozó szabályok is.”⁹

A bírói gyakorlat értelmezési nehézségeit főként a foglalkozások közötti átfedések és a szankciók konkurenciája okozza. Így például, ha egy kamionos, aki gondatlanul vezet, vajon kizárólag járművezetéstől eltiltásban részesüljön, vagy a teljes sofőri foglalkozástól? Hasonlóképpen, egy illegális cigarettacsempész tevékenysége kapcsán az általa űzött illegális foglalkozás tiltása mennyiben szolgálja a jogállami elveket, ha az egyébként is jogellenes tevékenységet folytatott? Akkor jelen esetben, ha egy youtubert kellene eltiltani a foglalkozásától

azt hogyan lehetne megvalósítani? A felhasználói fiókját elko-bozni önmagában nem elég hiszen csinál másikat, de ezt egyébként is ki ellenőrizni?

A megoldást a pártfogó felügyelet magatartási szabályai ad-hatják meg, az ítéletekben az egységesség érdekében, ehhez hasonló szabályok követése lenne megfelelő, mivel ez pontosan meghatározza, hogy akivel szemben pártfogó felügyeletet rendeltek el, hogyan folytathat bármilyen jellegű tevékenységet. Tehát első körben meg kell állapítanunk azt, hogy az illető ezt a tevékenységet foglalkozásszerűen végzi-e, tehát tekinthető-e az az ő foglalkozásának, egy olyan foglalkozásnak, aminek vannak speciális szabályai, gondolok itt például magára a közzététel folyamatára, vagy a digitális tartalmak elkészítési folyamataira, ebből adódóan egyfajta analógiával élve a pártfogó felügyelet szabályai akár alkalmazhatóak is lennének, ez pedig segítheti a gondolkodásunkat.

A Btk. 71. § (2) bekezdés j) pontja a következőképpen fogalmaz:

„Meghatározott az internet elérésével végezhető tevékenységtől tartózkodjon, vagy azt korlátozottan végezzen.”

Továbbá a törvény 71. § (7) bekezdésében tovább taglalja, hogy pontosan milyen szabályok vonatkoznak ezen intézkedéssel érintettre:

„A (2) bekezdés j) pontja szerinti magatartási szabály esetén a bíróság vagy az ügyészség az elkövetett bűncselekménnyel összefüggésben meghatározza, hogy az elkövető az interneten végezhető mely tevékenységektől köteles tartózkodni, továbbá meghatározhatja, hogy az elkövető

- az internetet mely eszközön keresztül érheti el,
- az internet elérésével végzett tevékenységét hogyan szükséges igazolnia,
- az internet elérésével végzett tevékenységének ellenőrzése érdekében – ha annak műszaki feltételei fennállnak – milyen információs rendszert képező berendezést vagy alkalmazást használhat, illetve
- ha a technikai feltételek fennállnak, az internet elérésével végzett tevékenységének ellenőrzését a pártfogó felügyelőnek az előre be nem jelentett felhívására folyamatos kép- és hangfelvétel továbbítására köteles biztosítani.”¹⁰

Ezen szabályok mintául szolgálhatnak az általam felvetett kérdésekre, ami azt jelenti, hogy az interneten végzett tevékenységektől mint foglalkozástól eltiltást ezen szabályok analógiájára lehetne alkalmaznia a bíróságoknak.

A szankció természete, kriminalizálás okai, más szankcióhoz való viszonya

A foglalkozástól eltiltás lényege, hogy „a társadalom védelméért célozza, másrészt prevencióst célt szolgál, nevezetesen a komoly, adott esetben egzisztenciális hátrányt is jelentő eltiltás kizárja annak a lehetőségét, hogy az elkövető a foglalkozásával összefüggésben újabb bűncselekményt kövessen el az eltiltás ideje alatt”.¹¹

Alapvetően a büntetőjogi rendszerünk és a társadalom által támasztott legfontosabb követelmény, hogy „az elkövető megkapja a méltó büntetését tettéért”.¹² Véleményem szerint a foglalkozástól eltiltás a Btk.-ban részletezett büntetések közül talán a legcélravezetőbb büntetés a pénzbüntetés mellett. Ennek az állításnak a gyökere egészen a büntetőjogi rendszerünk alapjához vezet minket, amelyet a Btk. úgy határoz meg „a büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el”.¹³ Míg a társadalom által támasztott elvárás, hogy ideális esetben az elkövetővel szemben a tettével arányos büntetést szabjon ki az igazságszolgáltatás, tehát nem a megtorlás a cél.

Természetét tekintve a foglalkozástól eltiltás egy jogfosztó-jogkorlátozó büntetés, amelynek kiszabása következtében az elkövető a törvényes lehetőségét veszti el annak, hogy egy meghatározott foglalkozást gyakoroljon.¹⁴ A jogfosztó jellegű büntetésnek fontos feltétele, hogy csak meghatározott tevékenységre, foglalkozásra terjedjen ki, tehát semmiképpen nem lehet túlzottan általános jellegű az eltiltás a túlzó hatása miatt (mint pl.: kiskereskedelmi alkalmazott, segédmunkás munkakör, vagy akár a korábban már említett interneten végzett tevékenységek, mert nem végrehajthatóak).

Azonban fontos megkülönböztetnünk egy-egy szakképzett-séget igénylő foglalkozás esetén, hogy nem lehetséges foglalkozáson belül egyes részterületekre, résztevékenységekre szűkíteni az eltiltást (pl.: ortopédus, gyermekorvos, biológianár stb.). A legnagyobb kihívás ezzel kapcsolatban, hogy milyen módon bizonyítható a szüksége az eltiltásnak, mely szabályokat szegett meg az elkövető, illetve milyen lehetőségek voltak adottak az adott helyzetben, tehát a történeti tényállás beilleszthető-e a törvényi tényállásba és az elkövetői magatartás kellő alapot ad-e a foglalkozástól eltiltáshoz, tehát a konkrét cselekmény vagy eseménysor beleilleszthető-e valamely törvényi tényállásba.

A foglalkozástól eltiltás kiszabásának a gyakorlata olyan formában realizálódhat, hogyha az elkövető a foglalkozását felhasználva vagy a szabályainak megszegésével követte el a bűncselekményt, így a büntetés részben pontosan az attól való eltiltással válik igazságossá. A „foglalkozásának felhasználásával” kitétel alatt azt kell érteni, amikor valaki szándékos bűncselekményt követ el úgy, hogy közvetlenül kihasználja a foglalkozása által biztosított lehetőségeket.¹⁵ Véleményem szerint ez nem csupán egy lehetőség az igazságszolgáltatás számára, hanem sokkal inkább kötelezettség annak érdekében, hogy távolartsa az elkövetőt a foglalkozásának felhasználásával történő újabb bűncselekmény elkövetésétől. Éppen ezért szükségszerű a foglalkozástól eltiltás abban az esetben, amikor is el kell tiltani a „nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény elkövetőjét, ha a bűncselekményt tizen-nyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követte el, illetve a gyermekpornográfia elkövetőjét” az olyan jellegű foglalkozásoktól, amelyek gyakorlása során közvetlen, vagy

12 PÁPAI-TARR Ágnes: Gondolatok a büntetésiszabás néhány elméleti és gyakorlati kérdéséről, *Pro Futuro Jog- és Államtudomány* 2017/1 11–25.

13 2012. évi C. törvény a büntető törvénykönyvről 79. §.

14 GÖRGÉNYI: i. m. 403.

15 BH 2013. évi Különszám 49–50., BKv 18. <https://jogkodex.hu/doc/9126679>.

10 2012. évi C törvény 71. §.

11 NAGY Ferenc: A szankciórendszer JK, 2015/1., 1–15., 8. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8482021?ts=2015-01-01#fn1>.

közvetett viszonyba kerülnek tizennyolcadik életévet be nem töltött személyekkel. És idetartoznak főleg a tanítással, oktatással kapcsolatos tevékenységek.

Természetesen csak abban az esetben, ha az eltiltáshoz szükséges kritériumokat kimerítik a feltárt körülmények. Emellett kötelező eltiltást von maga után a kiskorú veszélyeztetésének esete, azonban az alkalmazása különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető, amely a joggyakorlat alapján kissé kétes.

Az elkövető a bűncselekményt az alkalom nyújtotta előnyök és lehetőségek kihasználásával követi el, így tehát, nem kell, hogy a bűncselekmény elkövetésekor az adott tevékenységet a foglalkozásaként gyakorolja, de mintegy eszközül használja fel foglalkozását, valamint a foglalkozása végzéséhez szükséges szakképzését, tudását, amely visszaélési lehetőséget nyújt, ez pedig feltételezi a szándékos bűncselekmény elkövetését, amelyre az elkövetés módjából és a körülményekből következtethetünk. Ennek megállapításához a 18. BK vélemény tekintendő alapul, amely úgy fogalmaz, hogy az eltiltás előfeltétele, hogy a foglalkozás felhasználásával kövessék el a szándékos bűncselekményt, azonban fontos annak a megállapítása, hogy az elkövető mennyiben használta fel a foglalkozását a bűncselekmény elkövetéséhez. A BK vélemény a következőképpen fogalmaz: „Ez mellőzhetetlenül teszi, hogy az elkövető munkaköre tüzetes megállapítást nyerjen. A foglalkozási ágon belül, a ténylegesen betöltött munkakört, annak adottságait, az általa nyújtott lehetőségeket lehet csak felhasználni, így az említett büntetés alkalmazásának alapjául is ez szolgál.”¹⁶

Abban az esetben, ha nem lehetne a foglalkozástól eltiltani az elkövetőket, és mondjuk helyette „csupán” szabadságvesztésre, illetve pénzbüntetésre ítélnék, akkor mennyire egyszerű lenne ott folytatni, ahol abbahagyták. Hiszen, amint kitöltik a büntetésüket, vagy ha jól felépített szervezetet működtetnek, amely még abban az időszakban is megfelelően működik, amíg büntetésüket kitöltik, az nem jelentene megoldást és a felelősségre vonás nem érné el a célját. Megállapítható tehát, hogy a szankciónem szükséges és nélkülözhetetlen eleme a szankciónrendszernek. Bár a büntetés kiszabása során a bíró keze részben kötve van a Btk., a joggyakorlat, az egységes igazságszolgáltatásba vetett hit által, mégis fontos, hogy a bíró egyéniesítve szabjon ki büntetést, amely elősegítheti a büntetőjognak a társadalomban betöltött alapvetően javító jellegű céljait. A büntetőjog alkalmazása csak végső esetben indokolt, azaz, a büntetőjog rendeltetése, hogy jogrendünk szankciós zárköve legyen.¹⁷ A büntetésnem fontosságát jelzi az is, hogy már első büntető törvénykönyvünkben, a Csemegi-kódexben is szerepet kapott. A jogintézményről a ma ismert formájától kissé eltérően úgy fogalmaz egyszerűen, hogy a „különös részében határozatnak meg az esetek, melyekben a bűnösnek ítélt személy, a szakképzettséget kívánó foglalkozás gyakorlatától eltiltandó”. A kódex tehát csupán említést tesz a büntetési nem létezéséről, azonban a különös rész feladatává teszi tartalmának meghatározását.

Bár a jogalkotó szándéka valójában átfogja azokat az általános ismérveket, amelyeket a ma hatályos Btk. is tárgyal, azonban a specifikumokat nem részletezi úgy az általános részben, sokkal inkább a különös részi elemekre hagyatkozik, amivel a bűncselekmények természetére próbál támaszkodni, amelyek szüksé-

gesek a különböző foglalkozások gyakorlásához, amelynek lehetősége van ezáltal valamilyen egyedi jellemzőt felkarolni. Ez a megközelítés, bár rendkívül aprólékos és töredezett megoldást jelent, amely megnehezíti az átláthatóságát a szankciónemnek és a törvény szerkezetében sem lesz egyszerűbb, attól nem feltétlenül elvetendő, hiszen egy-egy különös részi elem sokkal határozottabb képet adhat arról, milyen körülmények esetén alkalmazható a foglalkozástól eltiltás. Mindez végső soron azt eredményezi, hogy a bíró határozottabb lehet a büntetés kiszabásakor, illetve annak mértékének meghatározásakor, hiszen sokkal egzaktabb kritériumokat diktál a törvény, amelyek kimerítése szükséges a foglalkozástól eltiltáshoz. Ezzel a jogalkotó a büntetőjog ultima ratio jellegéből adódóan szigorú keretek közé szorította ezen büntetési nem alkalmazhatóságát, hiszen leszűkítette a lehetőségét a szankció alkalmazásának, mivel csak a különös részben meghatározott esetekben volt lehetőség kiszabni az eltiltást. Ezzel egyébként azt érte el a jogalkotó, hogy a különös részi elemeknek a természetére sokkal jobban támaszkodhatott a bíró a tényállás megállapítása esetén, hogy kimerítette-e a szükséges elemeket az elkövető magatartása.

A szankció meghatározása esetében egyébként fontos szempont az is, hogy a gyakorlatban megvalósítható legyen. A végrehajthatóság tehát szintén fontos kérdés, azonban ez a foglalkozástól eltiltásnak az egyik legtörékenyebb pontja. Milyen formában történik, milyen mértékben, milyen határokat kell meghatározni a foglalkozás tekintetében és hogyan lehet azt ellenőrizni.

A foglalkozástól eltiltás szabályozásának története a magyar büntetőjogban

A foglalkoztatástól eltiltás mint mellékbüntetés régóta jelen van a magyar büntetőjogban, melynek alapjait az 1878. évi V. törvénycikk, azaz a Csemegi-kódex fektette le. Ez a klasszikus elveken nyugvó, monista rendszerű törvénykönyv csak büntetéseket ismert el, melyek fő- és mellékbüntetések lehetnek. A szakmai képzettséget igénylő foglalkozástól való eltiltás a mellékbüntetések körébe tartozott, alkalmazásának eseteit azonban a törvény különös része szabályozta.¹⁸

A Csemegi-kódex az eltiltás tartamát a bíró mérlegelésére bízta, amely lehetett végleges vagy határozott időtartamú. A halált okozó bűncselekmények esetén például a bíró akár engedélyezhette is az adott foglalkozás újbóli gyakorlását.¹⁹ A törvény egyik érdekessége, hogy nem tett különbséget a gondatlanság fokai között, de figyelembe vette a járatlanságot, ha az egy társadalom által jelentősen elítélendő eredményt, például halálesetet eredményezett. Ez különösen azokra a személyekre vonatkozott, akik társadalmi megbecsültsége a szakértelemhez és felelősséghez kötődött, mint például az orvosok, gyógyszerészek vagy mérnökök.

Ebben az esetben a jogalkotó úgy véli, hogy a társadalomnak és az egyéneknek jogos az elvárásra, miszerint az elkövető

¹⁶ 18. BK vélemény.

¹⁷ 23/1990. (X. 31.) AB határozat. Szabó András párhuzamos véleménye.

¹⁸ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről 60. §.

¹⁹ Uo. 291. §.

megfelelő ismerettel rendelkezik a szakmájában, illetve foglalkozásában, ezért az illető alkalmas és képes is körülmények megfelelő értékelésére és az esetleges veszély elhárítására. Ellenkező esetben pedig követelhetik a felelősségre vonást, amelynek alapjául szolgált volna a szakszerűségbe, foglalkozásba vetett hit megdöntése vagy aláásása. Bizonyos foglalkozásoknak ugyanis az átlagtól nagyobb a társadalmi megbecsültsége éppen a szakszerűségükből, komplexitásukból, illetve szociális hasznukból fakadóan, sokszor a hivatás gyakorlása eskühöz is kötötten működik. Tulajdonképpen tehát arról az esetről beszélünk, amikor valaki rendelkezik a szükséges képesítéssel a foglalkozás gyakorlásához, azonban nem volt körültekintőbb vagy elővigyázatosabb tevékenysége kifejtésekor. Amely ezáltal nem a szakmaiság vagy a tudás hiányáról árulkodna és nem is ez alapozza vétkességét, hanem a figyelem hiánya okozta. A felelősség alóli kimentés lehetősége azonban itt is adott, amennyiben bizonyítható, hogy a kellő gondosság, figyelem és óvatosság, elővigyázatosság mellett sem lehetett tudni a kimenetelét.²⁰ Amennyiben tehát, ha egy gyógyszerész, mérnök vagy orvos elmulasztja a kellő óvatosságot foglalkozásának gyakorlása során és realizálódik a veszély, amely halált idéz elő a szándékos sértés hiánya mellett, azok súlyosabb elbírálásban részesülnek.

Az 1950. évi II. törvény a Csemegi-kódex általános részét váltotta le, és új alapokra helyezte a foglalkoztatástól eltiltás szabályozását. A szankció alkalmazása azokra vonatkozott, akik szakképesítést igénylő foglalkozásuk szabályainak megszegésével, járatlanságukból eredően, vagy foglalkozásuk felhasználásával követtek el bűncselekményt. A törvény kötelezővé tette az eltiltást, ha a társadalomra veszélyt jelentett volna a foglalkozás további gyakorlása, illetve, ha az elkövető egy évnél hosszabb börtönbüntetést kapott. Az eltiltás tartama végleges vagy határozott időtartamú lehetett.

Az 1961. évi V. törvény, amely a szocialista büntetőjog alapját képezte, továbbfejlesztette az eltiltás szabályait. Kötelező eltiltást ugyan nem rendelt el, de a határozott idejű eltiltás minimális és maximális időtartamát egy évtől tíz évig határozta meg. Emellett lehetőséget adott arra, hogy a bíróság az eltiltás letelte után előírja a szakmai jártasság igazolását a foglalkozás további gyakorlásához.

Az 1978. évi IV. törvény szabályozása már közelebb állt a hatályos joghoz, és az alapelvek szinte teljesen megegyeztek a 2012-es Büntető Törvénykönyv rendelkezéseivel. Az eltiltás alkalmazása ekkor is a szakképesítést igénylő foglalkozásokra terjedt ki, és a bíró mérlegelhette annak tartamát.

A foglalkozástól eltiltás szabályozása pontosításra került, különös tekintettel a végleges hatályú eltiltásra, amely alkalmazatlanság vagy méltatlanság esetén volt alkalmazható. A határozott idejű eltiltás esetében az eltiltás minimális időtartama továbbra is változatlanul 1 év, maximális időtartama pedig 10 év. A jogszabály rögzítette az eltiltás tartamának és kezdetének számítási módját, továbbá meghatározza, hogy az eltiltás idejébe mely időszakok számítanak bele.

A bíróság előírhatta, hogy a foglalkozás ismételt gyakorlásának feltétele a szükséges szakismeretek és készségek meghatározott módon történő igazolása legyen. A végleges hatályú eltiltás alól mentesítésre is sor kerülhetett a bíróság döntése

alapján, amennyiben az eltiltás jogerőre emelkedése óta legalább tíz év eltelt, és az érintett személy bizonyította, hogy a foglalkozás gyakorlására alkalmas, illetve méltó. Ugyanakkor mentesítést nem lehetett engedélyezni azon személyek esetében, akik a bűncselekményt bünszervezetben követtek el, vagy akiket a bíróság méltatlanság miatt véglegesen eltiltott a foglalkozásuk gyakorlásától.

A Btk. újításai

2012. évi C. törvény a hatályos büntető törvénykönyv tehát többnyire átvette az 1978. évi IV. törvény szabályozását, amelyet egy módosítás következtében kiegészített a gyermekek védelmét és érdekét szolgáló szakaszokkal, melyek kötelező eltiltást helyeznek kilátásba. Ez alól kivétel, amikor a kiskorú veszélyeztetése esetében az eltiltás kötelező kiszabása különös méltányolást érdemlő esetben mellőzhető a törvény alapján.

Rendelkezik továbbá a határozott ideig tartó eltiltás olyan esetéről is, amelyet eddig egyetlen büntetőtörvény sem szabályozott, amely abban az esetben meghatározó, ha az elkövető a „bűncselekmény elkövetésekor a tevékenységet nem a foglalkozásaként gyakorolta, de rendelkezik annak a foglalkozásnak a gyakorlásához szükséges szakképesítéssel, amely szabályainak a megszegésével a bűncselekményt elkövette”.²¹

A Btk. explicit módon külön megjelöli és foglalkozásként kezeli, ha „az elkövető:

a) *gazdálkodó szervezet általános vezetését ellátó szerv tagja vagy egyszemélyi vezetője,*

b) *gazdasági társaság vagy szövetkezet felügyelőbizottságának tagja,*

c) *egyéni cég tagja,*

d) *egyéni vállalkozó vagy*

e) *a civil szervezetnek a civil szervezetekről szóló törvényben meghatározott vezető tisztségviselője”.*²² Jelentőségük abból fakad ezeknek a foglalkozásoknak, hogy e tevékenységek gyakorlásával a társadalom számára jelentősebb károkat képesek okozni az elkövetők.

A szabályozás rendszeréből megállapítható, hogy viszonylag konzisztensen alkalmazta a jogalkotó a technikát, amely alapján a foglalkozástól eltiltásról az Általános Részben rendelkezett, illetve kereteit ezekben határozta meg, mindössze egy esetben fordult elő, hogy a különös részi tényállások között rendelkezett az eltiltásról és annak kereteiről. A logikája szerint a foglalkozástól eltiltás így általános, a teljes Btk.-ra kiterjedő érvényű. A szabályozás történetének ismeretében tehát az elmúlt évtizedek alatt a foglalkozástól eltiltás mint jogintézmény jelentősen nem változott. Feltehetően azonban a gazdasági és társadalmi fejlődés, amely az elmúlt évtizedekben olyan nagy mértékben gyorsította fel az életünket és az életformánkat, ösztönöz a fejlődésre, így pont ezért jogosan felmerülő kérdés a foglalkozástól eltiltás egy modernebb, kihívásokkal teli társadalmi rendszerben, amelyek az eddigi megszokott rendszert próbára teszik. Megállapítható tehát, hogy a több mint 100 évvel ezelőtti büntetőjogunk sem tért el jelentős mértékben az aktuális szabályozástól.

²¹ 2012. évi C. törvény 52. § (2) bek.

²² Uo. 54. §.

²⁰ 1878. évi V. tc. indokolása a 80–81. §-hoz.

Azonban a megoldás nem a jelenleg hatályos Btk. módosítása lenne a véleményem szerint, hanem az, ha megjelenének a joggyakorlatot egységesítő, a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett 'precedens' jellegű kúriai döntések. Ezért alakulhat ki olyan helyzet, hogy egy-egy új tevékenységi forma bizonytalanná teheti a jogalkalmazást, mert adódhat olyan helyzet, amikor indokolt a foglalkozástól eltiltás büntetési nem alkalmazása egy olyan tevékenység vonatkozásában, ami a foglalkozás köznapri értelmébe nem illeszkedik, vagy olyan általános jellegű, hogy esetükben alkalmazhatatlanná teszi a szankciót. Ilyen esetekben viszont alkalmazni kell a fogalmak meghatározására azok köznapri jelentését, mivel amire a Btk. nem ad definíciót, akkor az általános értelemben elterjedt megfogalmazás az irányadó, esetünkben a foglalkozások terjedelmének értelmezésére is.

A foglalkozástól eltiltás terjedelmével kapcsolatos jogalkalmazói nehézségek

Egyes újabb foglalkozásnak is tekinthető tevékenységek esetében gyakran indokolt lenne a foglalkozástól eltiltás a büntetés céljainak eléréséhez, de a konkrét hatókörének meghatározása már korántsem egyszerű. Ilyen tevékenység például az ún. „streamer”, aki lényegében mini televíziós csatornaként működik, amivel bár nem nyújt újat, azonban működése tekintetében az esetek többségében egy egyéni vállalkozónak minősül, nem pedig egy gazdasági társaságnak, ahogyan a nagyobb, klasszikus értelemben vett műsorsugárzó csatornák funkcionálnak. Felvetődik a kérdés, hogy ebben az esetben, a foglalkozástól eltiltás milyen jellegű tevékenységtől eltiltást jelentene és hogyan lehetne ellenőrizni, illetve betartatni a kiszabott büntetést? Erre a kérdésre az előzőekben már megpróbáltam megoldási javaslatot adni, amely a pártfogó felügyelet magatartási szabályainak analógiáján alapuló szabályozási rendszer lenne.

Az influenszer szintén hasonló kategória, hozzávetőlegesen tudjuk körülírni, milyen jellegű tevékenységet foglal magában a foglalkozás és abban az esetben, ha megállapítanak a foglalkozástól eltiltáshoz szükséges feltételek fennállását, milyen formában lehetne meghatározni annak kereteit? A közszerplestől eltiltás talán túlságosan tág kereteket ad, míg a konkretizálása szinte precedens nélküli és talán túlságosan részletezőnek minősülne. A két példa mellett még rengeteg hasonló jellegű, bizonytalan megítélésű eset merülhet fel, amelyre a jelenlegi szabályozás nem feltétlenül jelent megoldást. A joggyakorlatban viszont megjelenik súlyosító körülményként, ha az elkövető magasabb intellektussal rendelkezik, illetve kifejezetten figyelembe veendő, ha az elkövető a felkészültségét vagy szakmai képzettségét bűncselekmény véghezvitelére használja fel.²³

²³ Budapest Környéki Törvényszék B.84/2016/223. <https://jogkodex.hu/doc/2996055>, Szegedi Ítéletábla Bf.375/2019/13. <https://jogkodex.hu/doc/8164316>, Fővárosi Törvényszék B.1592/2016/164. <https://jogkodex.hu/doc/2028160>.

A tevékenységek jogszabályi besorolása mint foglalkozás

Létezik két rendszer az Európai Unióban és hazánkban is, amelyek különösen hasznosak lehetnek a foglalkozástól eltiltás terjedelmének meghatározásában, mivel lehetőséget adnak arra, hogy a jogalkalmazók egyértelműen azonosítsák, mely tevékenységek esnek az eltiltás hatálya alá. Az osztályozás nemcsak a jogszabályi megfelelés biztosításában nyújt segítséget, hanem elősegíti a jobbiztonságot, lehetővé téve a gazdasági hatások objektív értékelését és az egységes joggyakorlat kialakítását. A rendszerek alkalmazása így biztosítja a jogi döntések átláthatóságát, mérlegelhetőségét és kiszámíthatóságát.

A Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszere (TEÁOR) az Európai Unió által módosított NACE (Nomenclature of Economic Activities) osztályozási rendszer hazai megfelelője. Ez a rendszer a gazdasági tevékenységek egységes osztályozására szolgál, amely alapot nyújt a közösségi szintű statisztikai adatok gyűjtéséhez, elemzéséhez és értékeléséhez.²⁴ A TEÁOR-számok alkalmazása a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény rendelkezései szerint a fő és melléktevékenységek rögzítése során kötelező. A cégjegyzékben minden cég esetében rögzíteni kell a fő tevékenységet, valamint a további tevékenységi köröket a TEÁOR nomenklátúra szerint. A bejegyzési kérelem benyújtásakor a kérelmezőt bejegyzési kötelezettség terheli legalább a fő tevékenységét megjelölése tekintetében.

A TEÁOR rendszer alapvető jelentőséggel bír a cégjegyzékben szereplő tevékenységi körök azonosításában, a statisztikai adatok gyűjtésében. Mindezekon felül pedig a foglalkozástól eltiltás, mint alkalmazható büntetőjogi szankció számára jelenthet a jövőben segítséget, hiszen az egyén eltiltása speciális területeken ez alapján a kategorizálási rendszer alapján lesz majd behatárolható. Az „újhullámos” munkák és vállalkozások tekintetében a behatárolhatóság és a szankció terjedelme különös kihívás elé állítja az igazságszolgáltatást.

A „J – Kiadói tevékenység, műsorszolgáltatás, tartalomszolgáltatás és -terjesztés” nemzetgazdasági ágba tartoznak azok a tevékenységek, amelyek a dolgozatban tárgyalt foglalkozástól eltiltás szempontjából értékelésre okot adóak lehetnek. Ezek közül két alágazatot érdemes kiemelni: film, videó, televízióműsor készítése: filmek, videók, illetve audiovizuális és televíziós műsorok gyártását, vlogok készítését, videópodcastok előállítását és gyártását. Televízióműsor összeállítása, szolgáltatása, videótartalom-terjesztés tekintetében pedig az élő események, előadások közvetítése. Nem nehéz azonban elképzelni, a foglalkozástól eltiltás hogyan érintheti az audiovizuális tartalomkészítéssel és terjesztéssel kapcsolatos tevékenységeket, ideértve a modern digitális platformokon végzett munkát is, például vlogok vagy streamingszolgáltatások esetében, ettől kezdve az eltiltott nem folytathatna olyan tevékenységet, amely eredményeképpen az internet segítségével közösségi médiában bármilyen tartalmat, vagy esetlegesen olyan tartalmat közzétegyen, amitől eltiltották.

²⁴ https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/index/nace_all.html.

Érdemes elsősorban átgondolni, hogy a tevékenységi körök típusai milyen struktúra szerint épülnek fel. Engedélyköteles tevékenységek, amelyek végzéséhez az illetékes hatóság engedélye szükséges. Képesítéshez kötött tevékenységek esetében a jogszabály szakképesítési követelményeket határoz meg, amelyek biztosítják a tevékenységek minőségi színvonalát és a fogyasztók védelmét, úgy mint: fodrászszolgáltatások, autószerelői munkák. Bejelentésköteles tevékenységek esetében elegendő az illetékes hatóságnál történő előzetes bejelentés. Ezeknél a tevékenységeknél az adminisztratív eljárás egyszerűsített. Idetartozhat például: videós tartalomkészítés (streaming) szolgáltatása, influenszer marketingtevékenységek.

Egyéni vállalkozás indítása előtt szintén elengedhetetlen, hogy pontosan meghatározza, milyen tevékenységeket kíván végezni. Az Önálló Vállalkozók Tevékenységi Jegyzékében (ÖVTJ) szereplő kódok segítenek eligazodni ebben, amely alapján a dolgozat szempontjából meghatározó tevékenységi körök a következők lehetnek: hirdetési kampányok tervezése és kivitelezése, marketingkampányok lebonyolítása, különös tekintettel a célközönség megszólítására, más néven: influenszer.

Az eltiltás hatékonysága érdekében a bíróságnak olyan körülményekkel kell alkalmaznia ezt a szankciót, hogy biztosítsa annak végrehajthatóságát, valamint elkerülje az eltiltás túlzott vagy indokolatlan mértékű túlterjedését. A TEÁOR és az ÖVTJ rendszer egy átfogó és strukturált eszköz a gazdasági tevékenységek elemzésére, amely jelentős segítséget nyújthat a foglalkozástól eltiltás konkrét terjedelmének meghatározásában. Az osztályozás nemcsak a jogszabályi megfelelés biztosításában segít, hanem hozzájárul a jogbiztonság erősítéséhez, az eltiltás gazdasági hatásainak objektív értékeléséhez, valamint az egységes joggyakorlat kialakításában.

Konklúzió

A modern 21. századi élet komplexitása és a technológiai fejlődés robbanásszerű információáradatot és feldolgozandó adathalmaz-mennyiséget eredményezett. A mindennapi életünk részévé vált, hogy egyre gyorsabban, egyre több információhoz és adathoz férünk hozzá, illetve tudunk mérni, mindazonáltal a döntéshozatal feltételei és körülményei éppen ezen gyorsaságnál fogva romlanak. A korábban kiismert alapos és megfontolt elemzés helyét ma már gyakran átveszi egy gyors, sablonszerű mechanizmusokon alapuló megközelítés. Persze bizonyos értelemben ezzel minimalizálható a hibafaktor.

A jogrendszer alapvetően a társadalmi rend fenntartására törekszik. Ez a rend pedig nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az emberi társadalom működni tudjon.

A foglalkozástól eltiltás egy speciálisnak nevezhető szankció a büntetőjog rendszerében, amely kifejezetten teret enged a bírói mérlegelésnek. A célja alapvetően a társadalom védelme és a prevenció, amivel akár egzisztenciális következményekkel járhat, ezért elengedhetetlen, hogy a bíróság az elkövetett bűncselekmény és a foglalkozás közötti kapcsolatot alaposan mérlegelje. Az eltiltásnak egy meghatározott, a bűncselekményhez közvetlenül kapcsolódó foglalkozásra kell vonatkoznia. Ez gyakran kihívást jelent, különösen az olyan szakmák esetében, amelyek széles körű és különböző tevékenységeket ölelnek fel.

A legnagyobb nehézséget az jelenti, hogy a foglalkozástól eltiltásnak a jogrendszerben egyértelműen meghatározott és indokolt kereteken belül kell megvalósulnia. Az eltiltás megállapításának egyik kulcsa, hogy a bíróság képes legyen pontosan megítélni, hogy az elkövető miként használta fel a foglalkozásából adódó lehetőségeket a bűncselekmény elkövetésére, és hogy az eltiltás milyen hatással lesz a jövőbeli életére és a társadalom biztonságára. A szabályok megsértésének mértéke, valamint az elkövető tudata alapvetően határozza meg a foglalkozástól eltiltás mértékét.

A foglalkozástól eltiltás szükséges eszköze a büntetőjogi szankciórendszernek, de alkalmazásának kihívásai az eltiltás terjedelmének, a bizonyítékok mérlegelésének és a joggyakorlat következetes alkalmazásának pontos meghatározásában rejlenek. A foglalkozástól eltiltás konkrét terjedelmének meghatározásában az osztályozás nemcsak a jogszabályi megfelelés biztosításában segít, hanem hozzájárul a jogbiztonság erősítéséhez, az eltiltás gazdasági hatásainak objektív értékeléséhez, valamint az egységes joggyakorlat kialakításához.

Végző soron a modern világban a foglalkozástól eltiltásnál mindenképpen szükséges egy fogalmi tisztánlátás, például, az, hogy mit értünk foglalkozás alatt, milyen tevékenységek tekinthetők foglalkozásnak. Remélhetőleg a hazai joggyakorlatban egyre több precedens értékű kúriai határozat lesz ebben a kérdéskörben, ennek hiányában azonban megfontolandónak tartanám, hogy a Kúria Büntető Kollégiuma készítsen egy új véleményt, vagy a már hivatkozott véleményt egészítse ki azzal kapcsolatban, hogy mi tekinthető foglalkozásnak, ezzel elkerülve a végrehajthatatlan, önkényes vagy a kiszámíthatatlan, nem értelmezhető jogalkalmazást.

CSABA FENYVESI¹ – VANESSZA FÁBIÁN²

Criminalistical turns of murder case in pécs on palahegy street from 1974

I. 1974–1976

On October 29, 1974, the police received a report from a neighbor (Mrs. G), following which the body of Mátyás Erdélyi, a 69-year-old woman who had not moved or given any signs of life for several days, was found with a bloody head in her house at 44 Palahegyi út, Pécs. in his upset, sooty kitchen. The lifeless body, fully clothed, was lying near the iron stove.

The on-site inspection committee of the county headquarters carried out the investigative act corresponding to the “first strike”. As a result of the inspection, as well as primary witness statements, data collection and expert opinions, it was established that the following answers can be given to the basic forensic questions.

What happened? The childless lady, who lived alone, was brutally beaten to death.

When was the murder? Thursday, October 24, 1974, from 2 to 3 p.m. So five days before the body was discovered.

Where exactly was the victim killed? The perpetrator killed his victim in the house of the victim in district I (eastern part of the city), in the kitchen.

How did the perpetrator kill, what method and means did he choose? The unknown perpetrator hit the victim’s head 22 times with a charcoal iron of considerable weight (also called a tailor’s iron or charcoal iron) owned by the victim, and then lit a fire to erase the marks. He then left somewhat hastily. (There was also information that there were two fights with irons between the participants on the spot.)

Who and with whom committed the brutal act? There were witnesses (Mrs N, G) who saw the perpetrator enter the victim’s house alone, and others (H. Ferenc) saw the lone woman leave alone. All three provided the following personal description:

- The guilty lady approx. 24-25 years old,

- approx. 160-165 cm tall,
- wears long, straight, middle-back brown hair, which is parted in the middle of the head,
- average build, with thick ankles,
- his teeth are yellowish (brownish, unkempt), as is usually the case with chain smokers.

Witness N even told the law enforcement officers that she learned the following nine personal details from the woman(s):

- married, her husband is a miner,
- they live poorly, her otherwise well-earning husband only brings home enough money, which is just enough for the household,
- they used to live in a one-room apartment around Felsőmalom Street,
- their second child was born in 1970
- afterwards they got an apartment from the mine in Újmeszes,
- His grandmother died in 1973,
- during their long conversation, he lit a cigarette twice, namely on Románc,
- was looking for a single person, as Mrs. N indicated that her son would come home, he would no longer be alone,
- the witness accompanied him to Mátyásné Erdélyi, who lived alone.

Why did the perpetrator commit it? Presumably (and this was also included as an investigative version) it is a tricky (swindle, con man) fraudster and/or thief, who visited single women under the pretext of council aid requests and support for the elderly, taking advantage of their good faith and momentary inattention, (in this case HUF 1,000 in cash and two gold rings), appropriated or requested (for example) for application duty stamps. In this case, the victim could have noticed the deception, committed theft and reprimanded him, and demanded his jewelry and money back. The trickster panicked and began to beat the unwanted witness with the handy object, the heavy iron, until he snorted to the last breath.

In his haste, the casual criminal carrying two leather shoulder bags decorated with metal rings left behind a greenish silk scarf, as well as the writing on the shopper’s tag of the injured store. He wrote:

1 Full professor, University of Pécs, Faculty of Law.

2 PhD student, University of Pécs, Faculty of Law.

Bélané Szabó
19 Vilmos Zsolnay Street

The inspection committee managed to initially record a piece of material that looked like a strand of hair, presumably from the perpetrator, as well as a Romanian cigarette end and a crumpled, empty Romanian cigarette box resting in a trash basket. No fingerprints, footprints, odor or other material residues were found. (Nor on the silk scarf.)

Elderly neighbor witness H. Ferenc saw when the alleged perpetrator came out of the victim's house alone on October 24th at around 3 p.m. Thank you to each other. The witness noted her well because he found her to be a very pretty lady. Based on the testimony of a total of three witnesses who saw the perpetrator (H. Ferenc, Mrs. G, Mrs. N), with the help of a Budapest draftsman, the investigative authority created a phantom image of the perpetrator, which they tried to spread among the public and the media (such as *Kék Fény*) to distribute, asking for their help, data provision, and valuable information in order to identify the person.

As a result of investigative data collection, verification of possible versions and threads, the authority learned the following:

1. About two weeks after the murder, an unknown woman with two children appeared at 19 Zsolnay Vilmos utca, Pécs, and asked for Bélané Szabó. However, such a person has never lived at the existing address.

2. 1969–1974, there was one (or two?) pushy, but at the same time polite, well-mannered swindler-stealing woman in Pécs I–II. districts. According to his legend, he came from the council and obtained support for apartment exchange, aid, and placement in a social home for the elderly, from whom he stole HUF 200–500 from their apartment or cheated them with some pretext: for example, he asked for money for a tax stamp for an aid application form. After October 24, 1974, the people of the area did not see any of them again.

3. No person with such a description (face) worked at the council (today municipality).

4. After it emerged that in the eastern part of Pécs, in the (modest-looking) area of Pécsbánya, close to the victim's house, people of Roma origin lived in a separate yard, and that the culprit could have escaped from among them, all the people living there were thoroughly checked, but no incriminating information was found. Based on the photo itself, the perpetrator did not appear to belong to the community.

5. Among the sadistic, pyromaniac, criminal record persons registered in the modus operandi, no data related to the crime scene, the victim, the method of commission or the perpetrator was found.

6. The detailed mapping of the close and extended family members of the victim did not yield results either.

7. Even the routine check of the relevant witnesses (Mrs. G, N and H. Ferenc) did not raise any incriminating or suspicious information about them.

8. They also checked the thread recorded on the spot in the forensic institute. According to the quick opinion: female hair, however, they will give a more precise one if there is a comparable (load or potential load) sample.

9. Six thousand women were checked – along with their

writings - in various parts of the country (not only in Pécs and Baranya), but no culprits were found.

Two years after the act, in 1976, the wide-ranging investigation was terminated after the investigation remained fruitless.

II. 1989

Thirteen years later, in 1989, however, a turning point occurred. Lieutenant-Colonel Dr. Ferenc Kodba, the (new) head of the Criminal Department of the Baranya County Headquarters, who was not involved in the 1974 events, renewed the investigation.

He created new versions after studying thousands of pages of investigative files. According to his conclusions (guessings):

- A) the unscrupulous offender is unlikely;
- B) there is no need to search the whole country, the perpetrator was local;
- C) the culprit should not be sought among the Roma, he was not the culprit;
- D) it is not certain that there is a direct connection between the swindle (tricky) fraudster/thief and the murder.

During the new investigation, new women and handwriting came into view. In a year and a half, six writing experts were employed, who examined thousands of writings, but found no identity.

The number of women in sight gradually decreased. Seven hundred, three hundred, and finally five women could be considered as potential perpetrators. However, alibi checks ruled them out as well.

After all this, in April 1989, the police published newspaper advertisements in various daily and weekly newspapers. The ads featured the female phantom image above and asked the big question: who knows the lady in the picture? Anyone who knows anything about his person or whereabouts should report it to the investigative authorities.

Within a short time, a postal letter arrived from Budapest, in which the unknown sender indicated the acquaintance who was later given the pseudonym Maya. According to him, the middle-aged woman he marked resembles the picture to the point of speaking.

The pseudonym was given by Ferenc Kodba to the lady who walked into the police station with great peace of mind when summoned as a witness. The one who immediately raised his first question: are you suspected of murder?

There was no mention of this at the time, but – despite his declaration of innocence – his data eerily matched the 1974 data series.

- 1) He just turned 41. (Just to remind you: the witnesses thought he was 25–26 years old 15 years earlier.)
- 2) His height is 170 cm, close to the previously mentioned 160–165 cm.
- 3) She wore straight, long brown hair, which she had worn before.
- 4) In 1974, he lived in Pécs, namely in Felsővámház utca.
- 5) Mother of two children.
- 6) Her husband worked as a miner, but they divorced,

then he moved to a village in Baranya. (The husband was also interrogated in detail about his ex-wife.)

- 7) After the birth of their second child in 1970, they moved to a larger apartment.
- 8) Between 1970–74, he attended evening high school on Thursdays. (His working day on October 24, 1974 was checked by the scouts, but there the school day was also marked as a working day, the two were blurred.)
- 9) His grandmother's name was Béláné Szabó. (His grandfather died in 1973.)

After all these nine settlements, the investigators active in this case in 1974 – together with the director of the new investigation – rightly became particularly excited and at the same time optimistic. (It's true that Maya didn't have yellowish-brownish teeth, because she didn't smoke either.)

It seemed obvious as a first step to have H. Ferenc, who still enjoys a good memory and mental abilities after a decade and a half, carry out the photographic identification. Maya's photo was placed among nine similar-looking ladies. H. Ferenc decidedly, clearly and surely chose Maya, about whom he declared:

HE WAS THE KILLER!

After the tenth match, a presentation for personal recognition was also held, where Maya was lined up among several women of similar age and appearance. Witness H. Ferenc examined each one carefully and then testified:

ONE OF THEM LOOKS LIKE THE OFFENDER,
BUT I'M NOT SURE. I DON'T RECOGNIZE IT FOR
SURE.

Without hesitation, Maya submitted herself to the polygraph examination as a witness (potential defendant), as a result of which the experts concluded that: she did not give an answer that would have questioned her true, innocent religion. The machine did not indicate an untrue (false) statement.

The writing left on the spot was also checked. Maya's school notebooks from 1974 were also searched by the investigators. Two handwriting experts considered these writings to be similar to the incriminated one, but they asked for test writing samples to be sure. The detectives made it with the cooperating Maya. This was also examined by László Vargha, an internationally respected writing expert who was the third to join (incidentally, he is a professor of criminal procedure law and criminology at the Faculty of Law in Pécs). All three clearly and categorically excluded Maya. It was not his hand (brain) that was left on the spot "Szabó Béláné Zsolnay Vilmos u. 19." text.

As a new twist, the famous psychographer, "The letters speak". volume (Magvető, Budapest, 1985), Klára Rákosné Ács, also examined the incriminated writing.

After the primary investigations, he turned to the head of the investigation and asked:

IS THIS WOMAN STILL ALIVE?

Seeing the surprised look, he explained that the lyricist suffered from a serious lung disease when he wrote it. By the way, he

had at most a secondary school education and nailed many numbers during his work.

Finally, he declared that it was definitely not Maya who wrote the two lines.

There was still the hair-like material residue test, which could be considered as a "judgment final", because now there was finally a hair sample that could be compared. Maya willingly gave her long brown hair for comparison.

The central forensic laboratory sent the results of the thorough investigation, which everyone was eagerly waiting for:

THE FIBER SENT TO THE LABORATORY,
SEARCHED ON THE SITE, FOUND, FIXED IN THE
ORIGIN IS ACTUALLY **CAT HAIR** AND NOT HU-
MAN HAIR. (CANNOT BE MIXED WITH MAYA'S
HAIR PATTERN.)

(Possible further examination of the Romanian cigarette end or the crumpled paper box biscuit did not arise.)

III. 2018

The final conclusions of the head of the investigation and the lessons learned from the case:

- 1) It can be completely ruled out that Maya did not commit the 1974 murder.
- 2) According to our version, it was committed by a person who presumably resembled Maya structurally, who at the same time knew Maya's personal circumstances, and thus presented himself and his stories as a legend, a "cover story" during his predatory visits to elderly people living alone.
- 3) It is still searchable and can be found in 2018 approx. 69-year-old culprit. Even after 44 years, it is possible to find out who may have been Maya's close acquaintance, friend, colleague, confidant who came into the investigation's field of view in 1974, who looked like her and had access to her personal data. (Ferenc Kodba was employed by another organization from 1990, he no longer headed the criminal department. Thus, he had no further insight into the work of the sub-unit, any further investigation.) (Those who like the mysticism of numbers can discover that in 2018, in 1974, 25 44 years later, the victim is just 69 years old. The 44 years that have passed are the same as the victim's house number. Do these also indicate that another turn of events is expected in 2018?)
- 4) It would be even more worthwhile to search for the "alterego" culprit, since the act is part of the Penal Code. according to it, it belongs to non-statutory, (for several reasons) classified (classifiable) homicides. (Even in the case of the death of the abuser in the meantime, his disclosure is important; just think of the relatives of the victim, our sense of justice and our eternal desire for justice, the many years of efforts of law enforcement officers.)

-
- 5) The on-site inspection is an important investigative act, the weaknesses and shortcomings of which cannot be made up later.
 - 6) Every police station is worth as much (relevant, quality) data as it has, and the basic source of this principled idea of forensics is the location itself as an open book from which one must be able to read. (The importance of the first strike covers an extremely important forensic principle.)
 - 7) Finding, recording, and preserving traces and material remains can serve as a basis for identification methods learned (even years or decades) later. Just think of the DNA analysis developed in England by Alec Jeffreys and used for the first time in 1986/87, which was introduced in our country in 1992 and used to detect and prove specific criminal cases. (Perhaps our question is not unrealistic these days: With the current techniques that see more and more sharply and deeply, is it possible to record the picogram amount of material residue [e.g. sweat] that points to the culprit from the Romanian cigarette end or box, which could be suitable for DNA-based identification?)
 - 8) In every case, it is not possible to conclude with cer-

tainty about identity (hit, success), even on the basis of nine (ten) identification matches.

And finally, ninth again:

9. There is never a closed unresolved (so-called “dead”) case. The flattening culprit can never rest. The old detective wisdom can always prevail: the biggest policeman is chance!

IV. In conclusion

On September 28, 2018, the authors presented the above reasoning and the twists and turns of the investigation in front of an audience of 350 people in the framework of the annual Researchers’ Night at the Faculty of State and Law of the University of Pécs. They secretly hoped that the real perpetrator would appear at a public performance for everyone over the age of 14 and, tormented by his conscience for decades – perhaps not knowing the Hungarian Criminal Code in sufficient depth, trusting in the statute of limitations – would stand up and announce his guilt. This did not happen, but the authors still hope that it will happen as a result of this study.

FODOR BALÁZS GÁBOR¹Gazdasági bűnözés,
szervezett bűnözésI.
Gazdasági bűnözés

A gazdaság szabályozását, illetve védelmét alapvetően az ágazati szabályokban kell megvalósítani, így az ultima ratio elvének a gazdasági büntetőjog területén kiemelt jelentősége van az Alkotmánybíróság² és számos nemzetközi dokumentum szerint is.³ A gazdasági bűncselekmények körének meghatározása nehéz, azonban például statisztikai szempontból fontos feladat. Az ilyen bűncselekmények elszaporodottsága, csökkenése, társadalmi hatása, illetve veszélye mind jogalkotási, mind jogalkalmazási (büntetés kiszabási) szempontból jelentős. A gazdasági bűnözés mértékének megítélése a hivatalos bűnügyi statisztikai adatok alapján rendkívül nehéz, több okból is. Az egyik probléma a terület gyakori újrakodifikálása. A bűncselekmények törvényi tényállásai gyakran változtak a rendszer-váltás óta. A 2013-ban hatályba lépő Btk. is jelentősen átstrukturálta a törvény gazdasági bűncselekményeket szabályozó fejezeteit, illetve átfogalmazta a tényállásokat, továbbá számos, a gazdaság működésében megvalósított, a piacgazdaság szabályos működését is sértő bűncselekmény például vagyon elleni bűncselekmények között található, mint a hűtlen kezelés, sikkasztás, csalás, gazdasági csalás. A gazdasági bűnözéssel szembeni hatékony fellépés legfontosabb eszközei a megelőzés, a jogsértések látenciájának csökkentése (kézpénzforgalom csökkentése, a cégalapítás és -eladás szigorítása, online bizonylatok és nyilvántartások vezetése, a cégek gyakori és célzott ellenőrzése stb.) és a hatékony szankcionálás (jogellenesen szerzett vagyon elvonása), hogy a gazdasági bűncselekmények elkövetése rossz üzleti döntés legyen, ne érje meg ilyen bűncselekményeket elkövetni. Az elkövetők hatóságokkal való együttműködése a gazdasági bűnözéssel szembeni harc fontos eleme, mert ennek keretében a bonyolult, sokszereplős, szá-

mos esetben jelentős vagyoni hátrányokat okozó gazdasági bűncselekmények felderítése, bizonyítása és a sértettek reparálása gyorsan és hatékonyan történhet meg. A gazdasági bűncselekmények szankcionálásánál kiemelt hangsúlyt kell fektetni a vagyoni szankciókra, a szabadságelvonó büntetésekkel szemben, illetve indokolt esetben azok mellett. Össztársadalmi szempontból ritkán indokolt szabadságelvonó büntetést alkalmazni olyan büntetlen előéletű személyekkel szemben, akik a

büntetőeljárás során együttműködnek a hatóságokkal és egyébként hosszú ideje a társadalom, illetve a gazdaság hasznos tagjai. A vagyoni szankciókon kívül a szabadságelvonás azonban nem mellőzhető olyan személyek esetében, akik életvitelszerűen bűnöznek.

Vizsgáljunk meg néhány statisztikát általában a bűnözés, a gazdasági bűncselekmények és azok szankcionálási gyakorlata tekintetében:

A legfőbb ügyész 2023-as országgyűlési beszámolója alapján a regisztrált bűncselekmények száma 2014 és 2023 között közel a felére csökkent. (2014-ben 329 303, 2023-ban 178 172) Ezzel szemben a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt személyek száma a 2021-es 6440-ről, 2023-ra 7975-re nőtt.⁴ Így a 100 000 lakosra vetített fogvatartotti arány⁵ a 2022-es szintről is tovább romlott hazánkban, megelőzve ezzel számos európai országot⁶ és figyelmen kívül hagyva a szabadságelvonással nem járó büntetéseket szorgalmazó nemzetközi ajánlásokat⁷ és tudományos munkákat.⁸ A 2023-as országgyűlési beszámoló is megállapítja, hogy a bíróságok büntetés kiszabási gyakorlata szigorúbbá válásának folyamata 2023-ban sem fordult meg. Ennek ellenére a beszámoló alapján, az ügyészség az enyhé ítélezési gyakorlat megváltoztatása és a törvény szigorának érvényre juttatása végett a kiszabott büntetés súlyosítására irányuló fellebbezéssel élt. Ez volt a leggyakoribb oka az ügyészi fellebbezéseknek, amely a vádhatósági jogorvoslattal érintett vádlottak 89,3%-ára vonatkozott. Itt említeném ki, hogy a gazdasági bűncselekménnyel érintett terheltek körében is egyre jelentősebb a letartóztatások száma is. Így fontos statisztika, hogy az indítványozott és a bíróságok által elrendelt letartóztatások száma is továbbá nőtt. 2021-ben 4685 esetben, 2023-ban pedig 5153 esetben rendelt el letartóztatást a bíróság, annak ellenére, hogy az „új” Be. indoklása és a beszámoló is egyértelművé teszi, hogy a törvény a letartóztatások

4 B/8995, A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2023. évi tevékenységéről, <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2024/09/a-legfobb-ugyesz-orszaggyulesi-beszamolaja-az-ugyeszseg-2023.-evi-tevekenysegerol.pdf>.

5 <https://www.prisonstudies.org/country/hungary>.

6 Magyarországon 170,6 fő, az Egyesült Királyságban 130 fő, míg Ausztriában 95 fő, Finnországban pedig 53 fő. Papp Ádám Antal: A szabadságvesztés büntetés alternatívái a büntetés kiszabás tükrében DJM, 2021/3–4., 54–65.

7 Európai Tanács Miniszteri Bizottságának R (92) 17. számú Ajánlása Az Európa Tanács R (2000) 22. számú Ajánlása

8 PÁPAI-TARR Ágnes: Súlytalan büntetés? – néhány gondolat a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztésről MJSZ, 2023/1., 19–37.

1 Ügyvéd, egyetemi oktató KRE-ÁJK Bűnügyi Tudományok Intézete.

2 „A büntetőjognak nem feladata az alkotmányos értékek átjogó védelme, hanem csupán az, hogy ezen értékeket a különösen súlyos sérelmekkel szemben védje. A büntetőjogi eszközrendszer ultima ratio szerepe kétségtelenül azt jelenti, hogy akkor alkalmazandó, ha más jogági eszközök már nem elegendők” [18/2000. (VI. 6.) AB határozat].

3 Az Európa Tanács 1981. évi ajánlása már rögzíti, hogy a gazdasági bűnözéssel szemben elsősorban polgári jogi, kereskedelmi jogi, illetve államigazgatási eszközökkel kell fellépni.

számát a minimálisra kívánja csökkenteni, és a letartóztatást valóban csak a legszükségesebb esetekre kívánja korlátozni. A statisztikák alapján a törvény által alternatívaként kínált enyhébb kényszerintézkedések és az óvadék intézménye továbbra sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A gyakorlat még mindig nagyon letartóztatáscentrikus, az elrendelt büntügyi felügyelet száma 2023-ban nem érte el az elrendelt letartóztatások 10 százalékát.

A **költségvetési csalások** esetében a legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója alapján a kezdeményezett eljárások kapcsán rögzített cselekmények száma 2019-ben 1810, 2023-ban 1737 volt. Az egyes regisztrált bűncselekmények száma 2019-ben 1503, 2023-ban 1041 volt. A NAV büntügyi statisztikái alapján a költségvetési csalási ügyekben elrendelt nyomozások száma 2015-ben 5374, 2022-ben 2786 darab volt. Az ismertté vált jogsértések elkövetési értéke 2015-ben 137 milliárd, 2022-ben 60 milliárd forint volt. A vagyonbiztosítás mértéke 2015-ben 22%, 2022-ben 115% volt.⁹ A NAV szervezetéről és annak 2023-as tevékenységéről szóló évkönyv alapján az ismertté vált jogsértésekkel okozott vagyoni hátrány 2023-ban tovább csökkent, 36,5 milliárd forint volt. Az ismertté vált jogsértések száma is jelentősen csökkent 2023-ban 1027 darabra. Az évkönyv azt is megállapítja, hogy az év végéig azonosított bűnszervezetek és bűnszövetségek száma kiemelkedő az előző évek adataihoz képest.¹⁰ Az Európai Bizottság 2023-ban hozta nyilvánosságra az áfarésről¹¹ szóló legújabb jelentését, ami 2021-ig dolgozta fel a vizsgált adatokat. Az adatok alapján Magyarországon 2010-ben 22,3%, míg 2021-ben már csak 4,4% volt a be nem szedett áfa aránya. A statisztikák összességéből és a szakmai tapasztalatokból egyértelműen levonhatóak az alábbi következtetések. A költségvetést károsító bűncselekmények száma és az okozott vagyoni hátrány mértéke évről évre jelentősen csökken. A hatóságok felderítő, vagyonbiztosító és egyéb tevékenysége pedig egyre hatékonyabb. Álláspontom szerint az adatbőségnek (Big Data¹²) és a hatékony hatósági eszközöknek és munkának (egyezség, lehallgatások, megfigyelések stb.) tudható be az is, hogy egyre több szervezett elkövetésre derül fény, azaz a szervezethez látenciája is egyre csökken. Ezen adatokból az a következtetés is levonható, hogy a bűncselekmény elszaporodottságára, mint a büntetést súlyosító körülményre vonatkozó általános, minden konkrétumot, statisztikát nélkülöző ügyési vagy bírói érvelés nem lehet alapos.¹³ Ezzel szemben napjainkban egyre súlyosabb mértékes indítványok és kiszabott büntetések tapasztalhatóak költségvetési csalások esetében. Egy a közelmúltban készült vádiratban egy számlagár büntetlen előéletű és rendezett személyi

körülményekkel rendelkező vezetőjére vonatkozó mértékes indítvány alapján, az ügyészség 15 év fegyházbüntetést látott indokoltnak, amennyiben a terhelt az előkészítő ülésen beismeri a bűnösségét és lemond a tárgyaláshoz való jogáról. Ugyanezen vádiratban a számlagár másik vezetőjének mértékes indítványa is 15 év fegyházbüntetés volt, annak ellenére, hogy a terhelt már a nyomozás során részletes, tényfeltáró, más személyek felelősségét és szerepét is pontosan leíró, beismerő vallomásokot tett az ügyben. Egy másik vádiratban a számlabefogadó vádlott a vád szerint 12 millió forintot el nem érő vagyoni hátrányt okozott a költségvetésnek, ezért a rá vonatkozó mértékes indítvány 7 év börtönbüntetés volt. Egy harmadik vádiratban egy 5 millió forintot pár tízezer forinttal meghaladó vagyoni hátrány esetében egy büntetlen előéletű, magatehetetlen feleségét ápoló, nyugdíjas elkövető esetében 2 év börtönbüntetést 4 év próbaidőre felfüggesztve látott indokoltnak mértékes indítványként ajánlani az ügyészség, annak ellenére, hogy a teljes vagyoni hátrány a vádirat benyújtása előtt megtértült.

Pénzmosások esetében a 2023-as országgyűlési beszámoló adatai alapján a kezdeményezett eljárások kapcsán rögzített cselekmények száma 2019-ben 725, 2023-ban 577 volt. Az egyes regisztrált bűncselekmények száma 2019-ben 358, 2023-ban 768 volt. A beszámoló az esetszám-növekedés okai között említi az orgazdaság beolvasztását a pénzmosás tényállásba, a vagyonvisszaszerzés és a felderítés hatékonyságát, illetve az online térben történő elkövetések térhódítását. A beszámoló szerint, az *internetes közegben elkövetett csalásokból realizált vagyon megszerzéséhez és legalizálásához rendszerint olyan banki műveletek kapcsolódnak, amelyek pénzmosást valósítanak meg. A bűncselekmény legerjedtebb formája továbbra is a pénzfutárak vagy bankszámlastrómanok alkalmazása. Ennek során a külföldön élő elkövetők az interneten toboroznak maguknak Magyarországról társakat.* Álláspontom szerint a törvényi tényállás egyre több magatartást pénzmosásnak minősítő formája miatt az büntetőeljárások és marasztalások számának csak a hatósági szándék és kapacitás szabhat gátat. Gondoljunk csak arra, hogy pénzmosást követ el az is, aki a más által elkövetett büntetendő cselekményből származó vagyont – akár ajándékként vagy ellenértékként – megszerzi.¹⁴ Továbbá teljesen logikus, hogy minden „valamire való” bűncselekmény eredményét, hasznát az elkövetők fel akarják használni.¹⁵ Nem nézni szeretnék a pénzt az ágy alatt, rettegve attól, hogy mikor jönnek érte a hatóságok, amivel nemcsak a bűncselekmény hasznát veszítenék el, de még bizonyítékot is szolgáltatnának magukkal szemben, mert honnan is van ez a sok készpénz? Így a valós esetszám a vagyont generáló bűncselekmények számával közel azonos lehet.

Az ügyészségi statisztikák alapján a Btk. XLI. fejezetébe tartozó csoportosítás szerinti gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények száma 2004-ben 3460, 2023-ban 451 volt. Ezen belül is a számvitel rendjének megsértése bűncselekmények száma 2004-ben 734, 2023-ban 272 volt. **A csődbűncselekmények száma 2004-ben 1791, 2023-ban 120 volt, amely a**

⁹ NAV Büntügyi statisztika 2015–2022, <https://nav.gov.hu/bunugy/eredmenyeink>.

¹⁰ <file:///C:/Users/Huawei/Downloads/NAV%20%20C3%89vk%20C3%B6nyv%202023-1.pdf>.

¹¹ Az Európai Bizottság minden évben elkészíti az egyes tagállamok által be nem szedett áfa összegére és a potenciálisan beszedhető áfához viszonyított arányára vonatkozó statisztikákat.

¹² A big data nem konkrét technológia, hanem régi, bevált és új technológiák szintézise. Ezek a technológiák együttesen képesek biztosítani hatalmas mennyiségű, változatos adat gyors feldolgozását és kezelését. Biztosítják a valós idejű kiértékelést és amennyiben szükséges, a megfelelően gyors reagálást. A big data három meghatározó jellemzője angolul a 3 V (Volume, Velocity és Variety)

¹³ FODOR Balázs Gábor: A gazdasági bűncselekmények szankcionálása, *Büntetőjogi Szemle*, 2024/1. szám. <https://ujbtk.hu/fodor-balazs-gabor-agazdasagi-buncselekmények-szankcionálása/>.

¹⁴ Btk. 399. § (4) bekezdése.

¹⁵ Fontos itt kiemelni, hogy a jogszabály – és annak helyes értelmezése – szerint, aki a saját büntetendő cselekményből származó vagyont csak felhasználja, az nem követ el bűncselekményt.

2004-es adat 6,7 százaléka.¹⁶ A 2023. évi országgyűlési beszámoló a csődbüncselekmények értékelésére 8 sort szánt, melyben stagnálásról, csökkenésről számolt be. Ezzel szemben a NAV 2022-es évkönyve alapján a NAV 2022 végén 11 625 folyamatban lévő felszámolást tartott nyilván, a felszámolással érintett kintlévőség 451 milliárd forint volt.¹⁷ A 2022-es évkönyv alapján az ismertté vált büncselekmények statisztikái szerint 2022-ben az elkövetési érték összesen körülbelül 3,3 milliárd forint volt, a vagyonzbiztosítás pedig 45 millió forint. Meggyőződésem, illetve saját tapasztalataim szerint a piaczgazdaság zavartalan működését, a hitelezők érdekeit leginkább sértő csődbüncselekmények esetében igen nagy a látencia. Számos gazdálkodó szervezet jelentős tartozással (hitelezői igénytel) és „hipp-hopp” eltűnt vagyonnal kerül felszámolás alá, majd megszüntetésre, úgy, hogy a hatóságok nem folytatnak le semmilyen érdemi nyomozást az ilyen ügyekben. Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy egy jól „megkomponált” csődbüncselekményt utólag nagyon nehéz felderíteni, rekonstruálni, hiszen a hatóságoknak ritkán áll rendelkezésükre operatív anyag, az iratok hiányosak vagy teljesen hiányoznak, tanúk nincsenek. Van egy elkövető, aki minden bizonyítékot még a büntetőeljárás előtt gondosan eltüntet, meghamisít, a céget fantomizálja, illetve a vagyon útja is sokszor követhetetlen. Így indokolt lehet a büntetőeljárás a cégfantomizálás miatt felmerülő intellektuális közokirat-hamisítás vagy a nyilvántartások hiánya, hamissága miatt számvitel rendjének megsértése büncselekmény gyanúja miatt megindítani és ennek keretében nyomozni az eltűnt vagyon ügyében.

A gazdálkodás menetében gyakran fordul elő, hogy a vezető tisztviselő szándékosan megsérti vagyonzkezelői kötelezettségét – például indokolatlanul előnytelen szerződések megkötésével – és ezzel a gazdasági társaságnak vagyoni hátrányt okoz.¹⁸ Az észszerű gazdálkodás szabályainak szándékos és gyakori megsértésével okozott tulajdonosi és hitelezői érdeksérelmek kapcsán nemcsak a csődbüncselekmények száma, de a **hűtlen kezelések** száma is feltűnően alacsony a statisztikák alapján. Az ügyészégi statisztikák szerint 2019 és 2023 között a hűtlen kezelések száma átlagban nem érte el éves szinten a 40 darabot. A hanyag kezelések átlagos éves száma pedig 1 darab.¹⁹

Mindezek alapján kijelenthető, hogy a költségvetést károsító büncselekmények kapcsán jelentős sikereket értek el a bünygyi hatóságok. A látencia, az esetszám és az okozott vagyoni hátrány mértéke is jelentősen csökkent, a vagyonzbiztosítás pedig több mint 100%-os. Az ilyen ügyekben a továbbiakban szükségtelen és megalapozatlan a büncselekmény el-

szaporodottságára történő hivatkozás, az indokolatlan szigor alkalmazása. A pénzmosás kapcsán az esetszám növekedésének számos oka van, de az esetszám további növelésében szinte korlátlan – már-már ijesztő – lehetőség rejlik, a törvényi tényállásból és az emberi természetből fakadóan. A gazdálkodás menetében gyakran előforduló csődbüncselekmény és hűtlen kezelés kapcsán az esetszám biztosan nem tükrözi a valós helyzetet, bár itt meg kell jegyezni, hogy ezen büncselekmények felderítése és bizonyítása nehézkes, sokszor eredménytelen. A felderítés, bizonyítás és reparáció érdekében hatékony eszköz lehetne az egyezségek széles körű alkalmazása. Azonban a 2023-as beszámoló szerint 2023-ban *egyezség alapján 83 ügyben került sor vádirat benyújtására, ami nagyjából megfelel az előző évi adatnak (2022: 85)*. Reményeim szerint az egyezségi témában nemrég megjelent új ügyészégi körlevél változtat ezen a helyzeten. A körlevél bevezetője alapján, *az egyezség az állami büntetőigény időszzerű és hatékonyabb érvényesítésének kiemelkedően fontos eszköze.*²⁰

II. Szervezett gazdasági bűnözés

A legjelentősebb gazdasági büncselekmények, mint a költségvetési csalások, pénzmosások, csődbüncselekmények lényegükéből adódóan általában együtt járnak rendszeres haszonszerzési céllal, illetve – sokszor elkerülhetetlenül – több személy tervszerű, szervezett magatartásával is. Bár nyilván előfordul néha, hogy egy elkövető egyszeri cselekményével valósulnak meg ezen büncselekmények. Így az üzletszerűen, büncszövetségben, illetve büncszervezetben történő vádemelés, illetve marasztalás igen gyakori ezen büncselekmények esetében. Megállapítható tehát, hogy az üzletszerűen és a büncszövetségben történő elkövetések inkább rendszerinti tényállási elemek ezen büncselekményeknél, mint különös esetek. Így például az üzletszerűen, illetve büncszövetségben történő elkövetés a korábbi adócsalás esetében nem is volt minősítő körülmény.²¹ Az üzletszerűség pedig a német szabályozás szerint nem súlyosító körülmény az adócsalások esetében.²² Költségvetési csalások vonatkozásában a jogalkotó a korlátlan enyhítés kedvezményét biztosítja azon elkövetők részére, akik a költségvetési csalással okozott vagyoni hátrányt a vádemelés előtt megtérítik. A kedvezményezett köréből korábban ki voltak zárva a büncselekményt üzletszerűen elkövető személyek. Azonban ez a szűkítő rendelkezés kikerült a törvényből, mert a jogalkotó is felismerete, hogy szinte minden elkövetés üzletszerűnek minősül a gazdálkodás sajátosságaiból fakadóan. Álláspontom szerint ugyanez a helyzet a büncszövetségben történő elkövetés esetében is, hiszen általában minimum két személy (például számlakiállító, -befogadó) szervezett magatartása szükséges a büncselekmények elkövetéséhez. Így indokolt ezen személyeket is a korlátlan enyhítés kedvezményével ösztönözi a költségvetés minél eredményesebb reparációja érdekében. Főként, mert ezen kedvezmény mellett is lehetősége

16 Tájékoztató a bűnözés 2023. évi adatairól, Legfőbb Ügyészség, 2024. <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2024/10/tajekoztato-a-bunozes-2023-evi-adatairól.pdf>.

17 Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és annak 2022-es tevékenységéről, Budapest 2023, 27. oldal, file:///C:/Users/Huawei/Downloads/NAV_Evkonyv_2022%20(1).pdf.

18 A hűtlen kezelés gyakori példája, amikor a gazdasági társaság képviselőjét ellátó tisztviselő a társaság nevében kötött szerződésben indokolatlanul előnytelen feltételeket fogadott el (pl. BH 2009.198., BH 2005.43.). A vagyoni hátrány bekövetkezését az érintett cég egyébként nyereségessége nem zárja ki, a nyereség csökkenése is vagyoni hátrány, nem kell összességében veszteségességnek előállnia (EBH 2004.1109.).

19 Tájékoztató a bűnözés 2023. évi adatairól, Legfőbb Ügyészség, 2024. <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2024/10/tajekoztato-a-bunozes-2023-evi-adatairól.pdf>.

20 1/2024. (VIII. 31.) LÜ h. körlevél az egyezségi kötésről.

21 1978. évi IV. törvény 310. § adócsalás.

22 Abgabenordnung (AO) 370. §(3) bekezdése.

van a jogalkalmazónak indokolt esetben súlyos büntetést kiszabni, hiszen a büntetési tételkeretnek csak az alsó határa változik a kedvezmény által. Azonban a jogalkalmazóknak is lehetőségük van a minősítő körülmények fennállása esetén a büntetési tételkeret alsó határát átlépni, *ha annak legkisebb mértéke a büntetés kiszabásának elveire figyelemmel túl szigorú lenne.*²³

Más azonban a helyzet a bűncselekményt **bűnszervezetben** elkövetők esetében. Ilyen esetekben a jogalkalmazónak – álláspontom szerint indokolatlanul – meg van kötve a keze és a törvény szigorú rendelkezései alapján kell eljárni, akár saját megalapozott és indokolható meggyőződésével szemben is. Álláspontom szerint a bűnszervezethez köthető szankciórendszer lazításra szorul. A büntetési tételkeret felemelése²⁴ az ilyen esetek táradalomra való veszélyessége miatt indokolt, egyben meghagyja a jogalkalmazó részére azt a lehetőséget, hogy indokolt esetben, akár a büntetés enyhítésére vonatkozó szabályok alkalmazásával élhessen, így a jogalkalmazás kellő mozgásteret kap az ügyek, illetve az elkövetők egyedi adottságainak értékelésére. Azonban álláspontom szerint nem indokolt a bűnszervezetben elkövetőket kizárni a kedvezmények rendszeréből és ezzel a jogalkalmazó mérlegelési jogát elvonni ezekben az esetekben.

A bűnszervezet fogalom 2019-es megváltoztatása,²⁵ illetve ennek törvényi indoklása²⁶ jelentős változást kellett volna, hogy eredményezzen a joggyakorlatban, hiszen az indoklás szerint, a korábbi jogalkalmazás a bűnszervezeti formában történő elkövetés megállapításánál egyszerűsítő gyakorlatot folytatott, mely *joggyakorlat törvényrontó, ugyanis nem tükrözi vissza a jogalkotó szándékát a szervezett bűnelkövetői alakzatok közötti különbségtétel tekintetében*, így a módosítás szükségessé vált. A módosítás célja az volt, *hogy reagálva a jelenlegi, nem megfelelő joggyakorlatra, élesebben határoolja el a bűnszervezet fogalmát a bűnszövetség fogalmától, egyúttal támpontot adjon a jogalkalmazás számára a bűnszervezetben történő elkövetés megállapíthatósága tekintetében. Ezért a hatályos meghatározás kiegészül a hierarchia és a konspiráció fogalmi elemeivel.* A törvény indoklása a korábbi bünteteskiszabási gyakorlattal szembeni kritikát is megfogalmaz, mely szerint *az így megemelt büntetési tétel, a bünteteskiszabás során alkalmazott középérték szabály és a kedvezmények alkalmazásának tilalma még a közepesen súlyos bűncselekmények esetén is az indokoltnál hosszabb végrehajtandó szabadságvesztéshez vezet.* A jogalkotás nyomán a Kúria tanácselnöki értekezlete, illetve a Bhar.III.571/2019/41. határozata következett, ezekben a legfelsőbb bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy az új jogi szabályozás valójában érdemében nem érinti a korábbi jogszabály szerint kialakult gyakorlatot, a 2019. július 10. napján bekövetkezett törvénymódosítás kapcsán a Kúria csupán megjegyezte, *hogy az eddig követett gyakorlat is megfelelt a módosított törvény szerint értelmezendő fogalomnak.* A Kúria a törvény indoklása kapcsán megállapította, hogy annak jogi kötőereje nincs, a jogértelmezés a bíróságok feladata, továbbá álláspontja szerint to-

vábbra is követendő a 4/2005. számú büntető jogegységi határozat. Álláspontom szerint a bűnszervezet fogalomváltozása és annak törvényi indoklása nyomán a helyzet egyértelmű, nem lehet fenntartani a korábbi gyakorlatot, ahogy a 4/2005. számú büntető jogegységi határozat is – legalább részben – meghaladottá vált, megállapításait számos tekintetben biztosan nem lehet követni. A 23/2018. (XII. 28.) AB határozat pedig egyértelművé tette, hogy a törvényindokolásban leírtak figyelmen kívül hagyásának súlyos következményei kell, hogy legyenek. A konkrét ügyben ez a Kúria ítéletének megsemmisítéséhez vezetett. Az AB határozat szerint *az önkényes bírói jogértelmezés sértheti az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglalt tiszteletes eljárásról való jogot.* Az alkotmánybíróság ezen döntése lehetőséget teremthet a bűnszervezet kapcsán született döntésekkel szembeni alkotmányjogi panaszoknak.

Álláspontom szerint a jogalkotás ténye, a törvény új fogalomhasználata, indoklása és a szigorú jogkövetkezmények alapján kell értelmezni az új bűnszervezet fogalmat, mindezek alapján a **hierarchikusan szervezett csoport** kapcsán fontos megállapítani, hogy egy-egy személy irányító szerepe, az irányítói, szervezői, végrehajtói feladatok megosztása, az alá-fölé rendeltség enyhe formája nem adhat alapot a hierarchikus szervezethez megállapítására. Ez legfeljebb a korábbi szabályozás szerinti összehangolt működés megállapítására adhat okot. A hierarchikusan szervezett csoport (hierarchikus szervezet) a magyar nyelvtan szabályai és az indoklás alapján egy parancsuralmi rendszer, ahol utasítások alapján, koordinált módon tevékenykednek a vertikális szervezeti struktúrában a tagok. A Kúria álláspontjával szemben, tehát nem lehet elégséges hozzá *egy résztvevő szervezői, koordináló, irányító szerepe a feladatok megosztása során.* (Bfv.I.752/2020/17., Bfv. III.1.083/2020/13., Bfv.II.322/2021/8., Bfv.II.605/2021/8.). Egyérték azonban a Kúria álláspontjával, abban, hogy hierarchikusan szervezett csoport megállapítására *szolgáló tényeket azonban tartalmaznia kell a tényállásnak. Ekként a cselekményekben résztvevőkre lebontva az egyes tényállási elemekhez kapcsolódóan rögzíteni kell azokat a konkrét, a külvilágban megnyilvánuló tényeket – a feladatellátáshoz köthető megnyilvánulásokat, magatartásokat, helyszíneket, eseményeket –, amelyekből a hierarchikus szervezethez való következtetés egyértelműen levonható. Mindehhez kapcsolódóan a hierarchia fogalmának megfelelő szervezeti rendszert is fel kell vázolni a tényállásban.* (Kúria Bhar.75/2024/11. [76]).

A **konspiratív működés** kapcsán fontos megállapítani, hogy a Kúria álláspontjával szemben a csoport konspiratív működése lényegében sem felel meg a korábbi fogalom összehangolt működésének, amennyiben az a külvilág előtt rejtve valósul meg (Bfv.I.752/2020/17., Bfv.III.1.083/2020/13., Bfv. II.322/2021/8., Bfv.II.605/2021/8.). Ahogy az a következtetés is téves, *hogy a törvény nem kíván meg az „átlagos” vagy „szokásos” szervezethez mértékét meghaladó többletkörülményt a konspiratív működés megállapításához* (Bfv.II.1377/2020/12.). A jogalkotó kifejezetten az összehangolt fogalom helyett alkalmazza a konspiráció fogalmát, mely nyilvánvalóan meghaladja az átlagos, szokásos bűncselekmény szervezethez mértékét. Ez jelenti a bűnszervezet társadalomra való nagyobb veszélyességét, mint a bűnszövetségben való elkövetés. A konspiráció titkos és fegyverrel megalapozott koordinációt, feladatmegosztás alapuló tervszerűségét, a bűncselekményből származó

23 Btk. 82. §.

24 Btk. 91. § (1) bekezdése.

25 2019. évi LXVI. törvény – Magyarország 2020. évi központi költségvetésének megalapozásáról.

26 2019. évi LXVI. törvény végső előterjesztői indoklása – a Magyarország 2020. évi központi költségvetésének megalapozásáról.

előny megszervezett elosztását is jelenti. A bűncselekmény leplezése önmagában nem minősülhet konspirációnak. Ugyanis ez minden bűncselekmény velejárója, az elkövető elemi érdeke. Az ugyanis ép ésszel nem elvárható, hogy az elkövetők nyíltan kövessenek el bűncselekményeket, ne tegyenek óvintézkedéseket a lebukás elkerülése érdekében. Egyetértve a Kúria álláspontjával, *a konspiratív jelleget magában hordozó társas bűnelkövetés és a konspiratív működés nem azonosíthatók egymással* (Kúria Bhar.75/2024/11 [79]). *A konspirációnak a csoport működése, és nem (csak) a bűncselekmény tekintetében kell megvalósulnia.*²⁷ Továbbá a konspiratív működés megállapíthatóságához szükséges tényeket is részletesen le kell írnia a tényállásnak. *Az egyes cselekményekre nézve be kell mutatni mindazokat a konkrét, a külvilágban megnyilvánuló tényeket – a konspirációt mutató megnyilvánulásokat, a konspiratív magatartásokat, és a konspirációs eseményeket –, amelyek megfeleltethetik mindezeket a törvényi követelménynek* (Kúria Bhar.75/2024/11 [78]).

Mindezek alapján az új bünszervezet fogalom értelmezése, alkalmazása kapcsán a korábbi gyakorlat még lényegét tekintve sem tartható fenn, abban gyökeresen változásnak kell mutatkoznia a jogalkotás tényéből, az új fogalmak megjelenéséből, a törvény kifejezett indoklásából fakadóan ennek elmaradása alkotmányos aggályokat vet fel, mint a hatalmi ágak elválasztásának, illetve a tisztességes eljáráshoz való jog sérelme vonatkozásában. *A bünszervezeti elkövetéshez fűzött súlyos jogkövetkezmények pedig általában is a jogszabály szűkítő értelmezést támasztják alá* (Györi Ítéltábla: Bf. 114/2007/49).

²⁷ BELOVICS Ervín – POLT Péter (szerk.): A Büntető Törvénykönyv kommentárja ügyészeknek, frissítve: 2023. november 15., (L.Ú BF. 933/2019. számú állásfoglalás).

III. Összegzés

Összegzésként megállapítható, hogy

- A gazdasági bűnözéssel szembeni hatékony fellépés kulcsa az, hogy ne érje meg ilyen bűncselekményeket elkövetni. Mely célt hatékony felderítéssel, a terheltek együttműködésével, a jogellenesen szerzett vagyon elvonásával és elsődlegesen vagyoni szankciók alkalmazásával lehet elérni.
- A bűnözés általános mértéke az utóbbi 10 évben jelentősen csökkent, ezzel szemben a letartóztatások, végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték száma egyre nő és a súlyosításra irányuló ügyészi fellebbezések száma is magas.
- A leggyakrabban előforduló gazdasági bűncselekmények vonatkozásában kijelenthető, hogy egyes bűncselekmények esetében a hatóságok munkája nagyon hatékony, az esetszámok és az okozott vagyoni hátrány is jelentősen csökkent az utóbbi időben, drákói szigor ezen esetekben már nem indokolt. Más a hitelezők és a tulajdonosok érdekeit sértő bűncselekmények esetében a látencia, az okozott és meg nem térült vagyoni hátrány is nagy.
- A gazdasági bűncselekmények elkövetésére a cselekmények természetéből fakadóan jellemző az üzletszerűség és a társas, szervezett forma, mely körülményeket indokolt mind a jogalkotónak, mind a jogalkalmazónak nagyobb hangsúllyal figyelembe vennie. Ennek keretében esetleg újragondolni egyes bűncselekmények minősített eseteit, ösztönző jelleggel pedig a kedvezmények rendszerét, továbbá a bünszervezetben való elkövetések esetében lazítani a szankciórendszeren, ezzel nagyobb mérlegelési lehetőséget adva az egyéniesítésre.
- Indokolt továbbá 5 évvel a bünszervezet fogalom teljes megújítása után átfogóan megvizsgálni az ezzel kapcsolatos joggyakorlatot és jogegységi határozatba foglalni a helyes, követendő értelmezést.

CSABA FENYVESI

Criminalistical timedimension during criminal procedure

The scientific researcher working in the present is driven by curiosity. One raises questions based on his curiosity. One searches – sometimes for a lifetime – for possible answers. Ultimately, the right answer for each question. Asking questions is one of the most difficult tasks. Or rather, asking the right questions. These questions in scientific research should be simple, clear and to the point. One that does not avoid the need for a fair, rigorous and useful answer.

As a new science of investigation,¹ forensic science has been formulating its essential questions for over a hundred years. Answering these questions realistically can provide a basis for subsequent judicial determination of the facts and for the assertion of the state's criminal claims.

I could also say that the seven basic questions of 'my' pyramid model² (what, where, when, how, who, with whom, why?) have been raised to the level of a principle.

I can state, as a principle, that anyone who knows the exact answers to the incriminated offence, who knows the past events, is able to draw the correct legal conclusions from the facts. Let us not forget the wisdom of Roman law: 'da mihi factum, dabo tibi ius', that is, give me a fact, I will give you law. The question of fact always precedes the question of law, and one cannot act as a lawyer or legally qualify a case without knowing the statement of facts.³ The opposite can also be true, i.e. one who does not know the answers to the questions, one who has a vague view of the past, cannot formulate a statement of facts and therefore cannot qualify the case. Fact-finding always precedes the legal work.

Among the seven "golden questions" already cited, it is no coincidence that the question "WHAT?" is the first one. The essential answer to "what happened?" is the initial answer. It is also the starting point for deciding whether the authorities really need to act in a criminal matter or in an administrative,

¹ Jenő Cholnoky called geography the "Golden Bridge", using the analogy of the Balaton, because he believed it was a natural link between the natural and social sciences. This is how I see the function of criminology on an almost artistic level. It is a discipline that combines and uses the ever-expanding achievements and research results of the two major scientific disciplines to great effect. CHOLNOKY Jenő: *Önéletírása*. (Selfiography) Pesti Kalligram, Művészetek Háza, Veszprém, 2021. 317.

² Csaba FENYVESI: A kriminalisztika piramismodelljének második változata. (Second version of criminalistical pyramid model) *Belügyi Szemle*, 2014/9. 32–43.

³ In my view, this statement applies to non-criminal facts, i.e. to all areas and branches of the legal profession of law.

labour, misdemeanour or other area. In the case of a criminal response, the apparatus, expertise, methodology and tools to be deployed will immediately change and the other fundamental questions will immediately become active. I underline the word 'immediately' in the sentence, because the question of time immediately becomes a live issue. Not only because of the need for speed in the investigation and fact-finding, but also because the question of "when?" is brought to the fore.

Only after the question "what" do the questions "where-when-how?" come up. Almost simultaneously and urgently, the sub-questions arise, to which we need to provide the most precise answers possible in the shortest possible time, because without them we are unlikely to be able to search for answers to the further questions (who-with whom?).

In this study, I will examine the "when?", the time dimension, which is a key question in almost all criminal cases, I do this without any hope of complete processing of this topic⁴. My train of thought begins with the word "crime-chaser" (law enforcer or investigator in Hungarian). Unfortunately, this already shows that the investigator is constantly following, chasing after events or occasionally dashing after them.⁵ He is at a time-line disadvantage to the criminal in the performance of his terribly difficult task. His behaviour is always an afterthought.

The detective is forced to look to the past. The reconstruction of an event in a timeline that no longer exists is demanded of him by his own discipline, his leader, his supervisor, the prosecution that oversees ("directs") the investigation. Ultimately, the court evaluating the facts and the related evidence that looks into the past.

The time dimension of an architect can seem enviable in the eyes of an investigator. Given an empty plot of land which he has to create a house, palace, museum, theatre, bridge, road, etc. on⁶ for the future in the present. Who has an easier job? Both need imagination and the ability to create images. Think of the hypotheses and versions (anything absurd can happen in life). It is not easy to see the past because it has already past, and for the architect the invisible future that has never been realised. The quality of the engineering work will be given by the stability of the building. The investigator is judged on the solidity of the facts and evidence he has revealed, which becomes relevant in court.

When processing the time aspect, another theoretical question can be raised: can the past be seen? After all, the fate, the

⁴ I think a similar analysis can be done for all the main questions. Because, as I put it, after (or in parallel with) the (WHAT?) the relevant questions are WHERE?, HOW? and of course the perpetrator(s) (WHO?) and their motivation and purpose.

⁵ Only in crime prevention is there a pre-action, in time a prior act of authority, a proactive behaviour as opposed to a reactive one.

⁶ Of course, in the architect's job, you may also have to rebuild an old building, in which case you may need to know the past. This is a rare case.

freedom, and the lives of people in some countries depend on it. If the answer to this philosophical question were to be no, then I can safely say that criminal justice (and the science of criminology) would not make much sense. The theoretical, principled scientific answer is therefore: the past can be known however, we may have limited vision. Looking into the past is only possible though, through distorting mirrors. Take for example the mass of erring, mistaken witnesses whether during the confession procedure or at the point of confession. The margins of error, methodological weaknesses and uncertainties in expert opinions, not to mention the often deliberate misleading behaviour and testimony of the accused, often alter circumstances of evidence attempts in order to gain an admission.⁷

Which is the co-discipline, the co-study that examines the past? In the short term (centuries, millennia), archaeology; in the longer term (millions of years), palaeontology. What are the consequences if they are wrong in answering the question of when? There is almost no serious disadvantage to anyone. But, a forensic scientist's mistake can be fatal for some individuals or groups. It does not matter when the crime was committed and how it was recorded. A wrong finding can often lead to a miscarriage of justice: the authorities wrongly declare that the accused could have been present or was present/attending/residing at the scene of the crime. When in fact he was not there at the time the crime was committed.⁸

In what time dimension does the doctor who also assists the criminologist work? He examines the patient in the present. He diagnoses. He tries to find out what caused the present situation in the past. And after the diagnosis, he proposes a treatment for sometimes in the future. The forensic scientist tries to deduce the history from the data of the present time field inspection (traces, material remains, electronic data, documents), and witness statements. The detective's therapy is the investigation itself and, ultimately, assists the judicial system. The term "reconstructing the past" is used in Anglo-Saxon literature⁹ and it is apt in terms of rebuilding the past, to see it again in the present. When an antique vase

breaks, its colourful pieces are scattered across the floor. Archaeologists try to put the pieces of the mosaic back together. Investigators do the same. First, they work to find the (relevant) pieces that match the vase (for example, in an inspection). Only the puzzle pieces that belong to the original ornament survive the filtering system. Any pieces that do not fit must fall through the hole in the grate. And then they have to find their proper place in the puzzle. Only the completely rebuilt, reconstructed vase may be taken to court. The past, completely reconstructed from the pieces that surely belong there, complete and intact. If there are cracks, gaps, time gaps, for example, the past will not be appropriately or accurately reconstructed. For the court there is, of course, both the right and the duty of the 'escape route'. A fact that is undoubtedly not proven cannot be assessed against the accused. The *in dubio pro reo* does not allow for prosecution, the court that has the final say in the endgame of the criminal chess game, to give inaccurate answers to the seven basic questions, including the question: "WHEN?"¹⁰

How far into the past should the criminal investigator look? The law gives the answer: until the statute of limitations. (The murder of the Pécs Palahegy murderer in 1974 can no longer be investigated by investigative methods, because there is no criminal law framework for it, the perpetrator is no longer punishable.¹¹) Some crimes are never statute-barred. They must always be observed, they cannot be forgotten.

Does the ability to see in the distance increase? Is the sharpness of images of the past improving today? The answer is a resounding yes. The ability to 'see into the distance', to 'sharpen' distant images, is a constant desire and requirement for the science of forensic science. The methodology and tools of forensic science meet this requirement. I argue that the closer the past image, the more distant the dream of a perfect crime without a trace becomes. I cite the Ötzi case as an example. In 1991, in a glacier in the Austrian-Italian Alps, the remains, skeleton, clothing and utensils of the man 'Ötzi', named after the place where he was located, were found preserved in a cool and relatively intact state. It is precisely with the tools used in forensic methodology, with expert methods of fact-finding, that they have been examined on several occasions over the last 20 years by various teams of experts. Each time we have learned more and more about him. First of all, the man, who died aged 45-46, had been lying in his natural grave for 5,300 years, led a hunting lifestyle, grew to 159 centimetres, weighed 40 kilos – with gallstones, joints and good teeth – and fed on cereal grains and deer and goat meat. Finally, we can also talk about a possible criminal case: the message from the remains of the substances is that he was killed, shot with an arrow in the back. At the second major examination, they found the fatal arrowhead fragment – "ineradicable" – on his back, firmly and deeply embedded in the skeleton.

After 5,300 years of occult research and answering criminological questions, the case of Jack the Ripper, who killed at

7 Here I emphasise that it is not by accident that I have used the word 'attempt' in both reconstruction and recognition. Indeed, in the course of my seven years of academic research, which ended in 2021, I have come to the conclusion that the current name for the dual – criminological and criminal procedural – presentation of recognition itself may be suggestive, or even influential. The word 'presentation' in itself encourages the person who has to make a confession, most often the witness of a crime victim, and who is often seeking to satisfy the authorities, to choose between the persons presented (objects, sounds, photographs, video recordings, etc.). Make sure you choose! And the compulsion to comply can take a dangerously justicial turn.

I also suggest the word 'experiment' because recognition is often situational. The circumstances must then be adapted to the criminal situation. As in the case of an attempt at proof, the aim here must be to make the crime as similar as possible to the original situation, since only then can the authorities check whether the face, movements, clothing, etc. of the perpetrator can be recognised or made out at all. See in more detail the author's Comparison of the recognition attempt with other acts of evidence. *Magyar Rendészet*, 2021/3. 43–56.

8 The Mór bank robbery, which left eight people dead, took place around 12 noon on 9 May 2002. At the time, Ede K., who is serving a life sentence, was in Budapest and nowhere near the scene. See more details: Lajos Kovács: *A MÓR megtette...* (*The Moor has done it*) Budapest, Korona, 2009.

9 James W. OSTERBURG – Richard H. WARD: *Criminal Investigation: A method for reconstructing the past*. Anderson, Chicago, 1998, illetve (6th ed.) LexisNexis, Anderson Publishing, New Providence, NJ, 2010.

10 Viktor BÉRCES: *A büntetőeljárás reformja és a bizonyítás alapkérdései*. (Reform of criminal procedure and basic questions of proofing) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2021. 91–93.

11 Csaba FENYVESE: Az 1974-es pécsi palahegyi emberölés kriminalisztikai fordulatai. (Criminalistical turnings of Palahegy murder case in 1974), *Bűnjogi Szemle*, 2020/ 4. 89–96.

least six London prostitutes between 1883 and 1886, seems particularly close. In 2000-2002, an American forensic laboratory manager conducted an investigation with the help of his colleagues, and during the two years of data collection he was able to gather more data and evidence, which, using 21st century techniques, also allowed for identification. He collected letters allegedly written by the Ripper and examined the saliva content of the stamps on them. He did this 120 years after the original events¹². The fragments of “partisan” material, offered mitochondrial identification content. In six cases, they were found to match the DNA content of the saliva of an English painter who was alive at the time. The famous artist’s correspondence has also been preserved in art history, so there was plenty of comparable stamp fibre. In addition, the research revealed several other indicia and group identification results, including, for example, the watermarks on the papers of the two types of correspondence were identical, as were the written characters.¹³ Successes in detecting homicides committed twenty years ago are no longer rare anywhere in the world. Countless examples could be cited from all over the world, but instead I will simply point out that the horizons have grown, the tools of forensic science are becoming ever more far-reaching and ever more sharply focused.

One might ask: what is the reason for this sharpening of the image, this increase in the ability to look into the past?

In my view, it is above all the almost daily increase in the efficiency of the tools of forensic technology. The tools and techniques developed by the basic sciences and by forensic science itself are such that an increasingly accurate picture is emerging, even at a distance.¹⁴ We can see better in all directions. The sky (space), land and water are becoming more transparent, more familiar. The sky and space are explored by telescopes, satellites,¹⁵ planes, helicopters; the land by aerial photography, satellites and ground-penetrating radar, magnetometers,¹⁶ drones; the water by divers and water probes.

¹² For more on this, see Patricia Cornwell: *Portrait of a Killer*. The case of Jack the Ripper is closed. New York, Berkley Books, 2002.

¹³ From which it is not reasonable to conclude that painter Walter Sickert committed the mutilation murders, but only that he wrote mocking Jack the Ripper-signed letters to the police.

¹⁴ Some examples of state-of-the-art instruments and methods: scanning electron microscopy, chromatography TLC (drugs, dyes, inks, etc.) GC (blood alcohol, residues of petroleum products), HPLC (drugs, dyes, etc.) GC-MS (narcotics), spectrophotometry including FTIR, Raman, UV-VIS (micro)spectrophotometry, isotope mass spectrometry (narcotics), fluorescence capillary electrophoresis, projectile muzzle velocimetry.

¹⁵ One forensic example of image sharpening, of overcoming distances in space, is the Russian satellite image obtained in the O.J. Simpson case, which in the 1994 Los Angeles double homicide case showed a photograph of the defendant’s vehicle in front of the victim’s house at the time of the crime.

¹⁶ The ground penetrating radar sends a short electromagnetic pulse into the ground and, if an object is there, it gives off a distinctive reflection, which is detected by the instrument and displayed on a monitor showing the pattern of the pulses. There is also a technique called lidar (Light Detection and Ranging), which emits pulses of laser into a target area and measures the arrival time of the pulses reflected from the target.

The magnetometer is held at a specific distance from the soil surface, thus recording the magnetic variations of the iron-rich soil. If, for example, a buried body is lying in a particular part of the soil, there will be fewer iron particles than in the surrounding area.

With a soil resistivity meter, the user penetrates the soil with two probes, passes an electric current between them and measures the resistance. This is lower in wet soil than in the dry, stony part, given that water is an excellent conductor of electricity. It is useful for searching graves, as the resis-

With these and similar tools, the forensic scientist collects and searches for relevant data, objects, micro- and sub-micro (nano) material residues and traces in increasingly varied and refined forms.

The truly relevant data in real crime cases include the answer to the question “when did it happen?”. In other words, to determine the time of the crime, and to define the time of the crime as precisely as possible. But it is not only a specific date, but also the duration that can be decisive. As well as the chronology of events.

It is not uncommon for the correct definition of the time of the offence to be a clue, to the discovery of the perpetrator. Then there could only have been one person at the scene, no other potential suspect. If you know the detection of a fixed time/period many more persons of interest could be ruled out. They may have alibis that can be checked and verified.

In 1989, a four-year-old girl was brutally murdered in Komlo. To be precise, she disappeared between 17.15 and 17.30 on 15 September (Friday). The later medical expert opinion also put the execution on the evening of that day. The young man, who was quickly in sight, produced ten suspects (indices), lived nearby and had hostile feelings towards the victim, but still fell through the system. He was not in Komlo at the time, but on a train to Budapest. He was able to present his train ticket and the conductor he had called as a witness, remembered the passenger, who had been on the express at the time.¹⁷

The court also acquitted a middle-aged man accused of armed robbery in the lottery shop in Alkotmány Street, Pécs, between 8.10-15 am on 19 July 2005. He was captured at the car showroom on the other side of town. He took his car to the garage, where, according to the clock and video camera, he arrived at 8.24 am. After walking out of the lottery shop at 8.15 am and hurrying to his car, parked behind a convenience store across the road, there was no time to cover the eight kilometres or so of the city. This was measured by the police and the charged defender in their car. It was not possible for the accused to have been at the scene of the offence at 8.15 am.

I note here that in time-based proof experiments, it is the negative result that is really valuable. The positive only gives possibility, not certainty. Also acquitted was the case of a homicide in a village in Baranya, in which the authorities (including the court) used an attempt to model that the young accused man, who was agile, could have run under the gardens to the scene of the crime at the time of the crime after he had got off the bus in the middle of the village. This alone was insufficient to convict the accused as there was no other evidence.

The authorities closed the investigation in which they tried to establish that the suspect could not have reached the Tettye district of Pécs from his apartment in Pécs-Vasas, 11 kilometres from the crime scene, at the time of the crime. After getting up in the morning, he switched on his computer. No one else could have done so in the locked room. This told the

tance of the soil around the grave is lower because there is more moisture. However, it can also be the opposite, i.e. too high if the grave has been filled with stones by the perpetrators or if the body has been hidden in some kind of tightly sealing material such as plastic bags.

¹⁷ Csaba FENYVESI – Ferenc KODBA: *Kisgyermek sérelmére elkövetett brutális emberölés nyomozása*. (Investigation of brutal child homicide case) *Belügyi Szemle*, 1990/4. 106–113.

investigators when he was definitely at home. From there, he could not have arrived at the scene of the crime at the time of the crime either by running, cycling or immediately calling a taxi (or other car). It was physically impossible.¹⁸

In the 1986 manslaughter case against János Magda, a time and duration investigation of several acts was carried out at the scene with the help of witnesses who had been interviewed earlier. Anomalies, errors in recollections and contradictions between individual statements and reality were quickly revealed.¹⁹

The passage of time does not favour the investigation. The passing of time (*tempus fugit*) erodes both physical and memory traces. The Ebbinghaus curve, well known in the literature, is also evident in the case of identity parades. In my latest research, completed in 2021, I discovered the following time-related errors.

a) In the case of recognition of missing objects and photographs, failure to draw attention to the fact that: after time, the perpetrator's appearance (hair colour, hair length, hair shape, facial hair, skin) may have changed or may look slightly different in the photographs.

b) Unjustified delays in identification (fading of witnesses' memories.)

c) The personal identification was carried out ahead of time, when the person to be identified could not have had any knowledge of the fact that he or she was under investigation.

d) The "red flags" of (eyewitness) testimonies were not taken into account or not noticed by the authorities. Such warning signs may include information indicating that the witness's memory, ability to anticipate and recall, or intentions may be wrong (influenced). For example: the perpetrator may have been observed by the recogniser for a very short period of time and in poor visibility conditions (very little opportunity to observe).²⁰

The investigator's experience of homicide investigations is that the first few months must yield results. It is not possible to give a fixed time span in general, but if the first three months do not yield results, the "deadlock" is an ominous reality. It is said that the greatest policeman in such cases is chance. And the eternal French saying *cherchez la femme*, or look for the woman! After being beaten up again by the man (despite his pious vows and oath), the perpetrator's partner revealed to the police the terrible crime of Oszkár Nyéki.²¹

An example of a (lucky) coincidence is the 2002 prostitute murder in Pécs, which came to a dead end after nearly three months. The period of monitoring the phone stolen from the victim was almost over when the device signalled that it had

been activated. This led to a search for the perpetrator, who was later sentenced to 14 years in prison.²²

Timing is also worth mentioning in relation to time aspect. Especially in the field of criminal tactics. Just think of well (or badly) chosen acts of evidence, concealed devices, realisations, coercive measures (searches, frisking). Acts carried out too early or unjustifiably too late can be fatal to the effectiveness of the investigation and to the unbiased answering of forensic questions.

The term "urgent investigative measures" is not an accident. Because of the "periculum in mora", the risk of delay, certain means must be deployed immediately and in any case as quickly as possible. The first strike (*der Erste Angriff* in German, First Strike in English) cannot be delayed. In my view, it is a collection of all the primary measures, including data collection, that the authorities take or must take as soon as possible and as quickly as possible after the crime has come to the attention of the investigating authorities, in order to effectively establish the facts and answer the seven basic forensic questions. Professional promptness is also of paramount importance here, because experience in the field of criminology has shown that those who miss the opportunity and chance of a "first strike" have little chance of providing an accurate response later on. The same is true on the positive side: those who take advantage of the "first strike", who are quick and thorough, and who meet the "double pressure"²³ of our modern age (speed and thoroughness at the same time), have a good chance of success in the future. I can also say without any particular risk that a "hot lead" always gives a better chance of finding the relevant data, including the identity of the perpetrator, than a "cold", already "cold", long-established, remote in time and space. And this is also true for the retrieval of "memory traces" in the human psyche. For the closer the human memory is to the event in question, the easier it is to remember and recall it, and conversely, the more distant in time we are from the past event, the more difficult it is to keep an undistorted mirror of events (for example, the more mistakes witnesses make).

The immediacy and speed of the 'first strike' is also a tactical requirement for crime, because it can catch the perpetrator, who may already be in the picture, unawares. He may be stunned and shocked by the speed of the action, confronted with what he has done. The shortness of time does not give him the possibility of a conscious, calm and elaborate defence, and it is much easier to obtain a confession that can be used as direct evidence and is still valuable today.

There is no doubt that the on-site inspection is the key element of the "first strike". We know this from the fact that national and international statistics show that so-called "crime scene crimes" account for around 60-70% of crimes of un-

18 Csaba FENYVESI – József ORBÁN: Az elektronikus adat mint a 7-5-1-es kriminalisztikai piramismodell építőköve. (Electronic data as 7-5-1 criminalistical pyramid model's building stone.) *Belügyi Szemle*, 2019/2. 45–55.

19 See more details on this – Géza KATONA: Még egyszer Magda János bűnügyéről. (One more about Magda János' criminal case) *Belügyi Szemle*, 34. 1986/8. 96–104.

20 Géza KATONA: A felismerésre bemutatások hibái. (Failures of identity parade.) *Instum Aequum Salutare*, 17. 2021/ 4. 25–39.

21 See in more detail Csaba FENYVESI: Masni a szilvafa árnyékában. Az utolsó baranyai halálra ítélt ügyének kriminalisztikai tanulságai. (Bow in the plumtree's shadow. Criminalist lessons of the last death sentenced man in Baranya county.) *Belügyi Szemle*, 71. 2023/4. 625–635.

22 Csaba FENYVESI: Védőügyvédi tanulság egy emberölés nyomán. (Conclusions from a homicide case for the defence counsels.) *Ügyvédek Lapja*, 2022/6. 38-41.

23 In addition to the duo of speed and thoroughness, we can also speak of several „double pressures” in forensics. Thus, they form occasional 'pairs': planned and improvised, legalistic and result-centric, and the requirement of objectivity is pitted against the investigation, imagination and intuition of subjective individuals, while, on a slightly broader scale, there is a tension between increasing crime, more skilful criminality and the strengthening of the rights of the accused.

known perpetrators. Where it is worthwhile to carry out a site inspection, where there is something to look for, to search for, to “comb”, where the building blocks, the traces and material remains, which I have already indicated in my above-mentioned pyramid of identification, can be found. Primary crime scene investigation is a priority for forensic scientists all over the world, because everywhere – whether on the European continent or in the Anglo-Saxon states, including Australia, as well as in Asian countries – the crime scene is a “repository of data”, an “open book to be read”. In my view, there is no such thing as a site free of traces or material remains, it is just a matter of finding and exploring the often invisible changes²⁴ left behind (with appropriate interpretations and meanings.) I mention here that equally valuable are the so-called “negative traces”,²⁵ i.e. what is not there and should be there, or

²⁴ The American tactics suggestion warns against the forensic scientist starting the field evidence collection with high and imagined expectations. “A good evidence collector will not approach a scene with a predetermined expectation or what can be found.” Peter MOORE: *The Forensic Handbook*. New York, Barnes and Noble, 2004. 34.

²⁵ János DOBOS: Negatív körülmények a helyszínen. (Negative circumstances on the crime scene.) *Bűnügyi Szemle*, 1964/1. 54–59.

what is not there and was there. In many cases, the non-existent, missing trace says more than the present one.

Finally, the dynamics of the on-site inspection must not obscure the requirement for parallelism. In other words, as soon as there is sufficient data for a conditional explanation of the past, for the construction of a version or versions, data collection in the other direction must begin. I can also say that the other important component of the “first strike”, which I consider to be the most important, the so-called “hot pursuit”, coordinated (not specified here) actions should be taken. These give substance to the principle and practical requirement that coordinated steps be taken by the commanding officer and his team of 3-100 people – as soon as possible after the crime has been committed – to gather evidence and apprehend the perpetrator. When the “lead” is still “hot”.

To summarise: it is necessary to carry out a rapid search for traces and material remains at a level (material or memorabilia) that will stand the test of time, from the laboratory to the courtroom. (“From crime scene to the courtroom.”) In a rational time – frame, all tactical and technical means available at the time and place must be used to achieve this, based on the results of the natural and social sciences as well as forensic science.

HOLLÓSVÖLGYI MÁTÉ*

A gyermekvédelem határterületei: a megelőző pártfogás végrehajtásának gyakorlati dilemmái

Bevezetés

A megelőző pártfogás komplex gyermekvédelmi intézkedés, amely a pártfogó felügyelők és a gyermekvédelmi szakemberek szaktudására, valamint eszköztárának célzott alkalmazására épül. Célja a korai beavatkozás elvének érvényesítése a fiatalkori bűnözés megelőzésében és kezelésében, különösen olyan esetekben, amikor a gyermek vagy fiatal veszélyeztetettsége a bűnelkövetés szempontjából fokozott kockázatot jelent. A megelőző pártfogás elrendelésére a bűncselekmény elkövetése, vagy elzárással is sújtható szabálysértés miatt indított védelembé vételi, illetve védelembé vétel felülvizsgálati eljárás során kerülhet sor. Ez az intézkedés különösen akkor válik kötelezővé, ha a pártfogó felügyelő kockázatértékeléssel kiegészített környezettanulmányában a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét magas fokúnak minősíti. Amennyiben a kockázati szint közepes fokozatúnak minősül, a gyámhatóság mérlegelési jogkörében dönthet a megelőző pártfogás elrendeléséről. A megelőző pártfogás szorosan együttműködik más gyermekvédelmi és bűnmegelőzési intézményekkel. Idetartoznak a család- és gyermekjóléti központok, az oktatási intézmények, a pszichológiai és terápiás szolgáltatások, valamint a rendőrség bűnmegelőzési osztályai. Az együttműködés célja, hogy a gyermek számára integrált és átfogó támogatási hálózatot biztosítson, amely minimalizálja a visszaesés és a kriminális viselkedés kialakulásának esélyét. Ez az intézkedés nemcsak a gyermekek, hanem a szélesebb társadalmi közösség szempontjából is kiemelkedő jelentőségű, hiszen lehetőséget teremt a fiatalkori bűnözés korai szakaszban történő megfékezésére, hozzájárulva a gyermekek társadalmi reintegrációjához és a bűnelkövetés hosszú távú csökkentéséhez.

* Bv. őrmester, mb. alosztályvezető Büntetés-végrehajtás Gazdasági El-látó Intézete, doktorandusz – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola

Az eset bemutatása

Az esettanulmány középpontjában F., egy 14 éves fiú áll, aki egy iskolai incidens következtében került a gyermekvédelmi és igazságszolgáltatási rendszer látókörébe. Az eset során F. becsapott egy ajtót, amely ennek következtében betört, az esetben rendőri intézkedést is kért az iskola vezetője így a fiatal ellen garázdaság vádjával indult eljárás. Az incidens nemcsak F. indulatos viselkedését tárta fel, hanem egyúttal rámutatott a háttérben meghúzódó mélyebb családi problémákra is, amelyek jelentősen befolyásolták a fiatal viselkedését és életútját.

F. családi háttere kulcsfontosságúnak bizonyult az események alakulásában. A fiú édesapja külföldön vállalt munkát, és csak ritkán tudott kapcsolatot tartani F.-fel, míg édesanyja lemondott a fia felügyeleti jogáról, miután új családot alapított. F. gondozásra így idős nagyszüleihez került, akik azonban életkorukból és romló egészségi állapotukból fakadóan nem tudtak megfelelően gondoskodni a fiú neveléséről és irányításáról. A nagyszülők anyagi és jogi helyzete is rendezetlen volt: nem rendelkeztek hivatalos gyámi státusszal, ami jelentős nehézségeket okozott a gyermekvédelmi hatóságok számára a későbbi beavatkozások és döntések végrehajtásában.

A családi környezet F. érzelmi és pszichológiai fejlődésére is erős hatást gyakorolt. Az apai és anyai támogatás hiánya, valamint a nagyszülők korlátozott nevelési kapacitása következtében F. egyre izoláltabbá vált kortársai között, és érzelmi instabilitás is kezdett kibontakozni nála. Ez a helyzet különösen éles konfliktusokban és dühkitörésekben nyilvánult meg, amelyek az iskolai környezetben szinte mindennappossá váltak. Az iskola többször is figyelmeztette a nagyszülőket F. viselkedésére, azonban a helyzetük miatt nem tudtak hatékonyan reagálni a pedagógusok aggodalmaira.

A megelőző pártfogás során az eljárási cselekmény részeként felvett kockázatértékelés, amelyet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat és gyermekvédelmi szakemberek készítettek, megerősí-

tette, hogy F. környezetében számos olyan tényező van jelen, amelyek növelik a problémás viselkedés és az ismétlődő bűncselekmények kockázatát. Ezek közé tartozik a családi támogatás hiánya, a szülőkkel való kapcsolattartás elmaradása, az inadekvát nevelési formák, valamint a nagyszülők nehéz anyagi és egészségügyi helyzete. Emellett F. társadalmi elszigeteltsége és érzelmi instabilitása is növelte annak esélyét, hogy a fiú más veszélyes vagy jogsértő magatartásformákat alakítson ki. A gyermekvédelmi szolgálat és a pártfogó felügyelet a későbbi végrehajtás során többször is próbált beavatkozni, hogy a helyzetet stabilizálják, azonban az intézkedéseiket akadályozta a család körül kialakult kaotikus családjogi és szociális helyzet. Az iskolában alkalmazott fegyelmező intézkedések sem hoztak tartós eredményt, mivel F. viselkedésének hátterében mélyebb érzelmi sérülések és a szülői gondoskodás hiánya állt. Ezért a szakemberek hosszabb távú, komplex támogatási terv kidolgozását javasolták, amely magában foglalta volna a családi kapcsolatok rendezését, pszichológiai támogatást F. számára, valamint a nagyszülők tehermentesítését. Az esettanulmány rávilágít arra, hogy a családi háttér, a nevelési környezet és az érzelmi támogatás hiánya hogyan vezethet egy fiatal deviáns magatartásához, és hogy ezek a tényezők milyen kihívásokat jelentenek a gyermekvédelmi és igazságszolgáltatási rendszer számára.

A családi háttér szerepe a fiatalkorúak bűnelkövetésében

Számos tanulmány alátámasztotta, hogy a családi háttér, különösen a szülők jelenléte és támogatása, jelentős szerepet játszik a fiatalkorúak társadalmi beilleszkedésében és bűnelkövetési hajlamának alakulásában. Az egyedülálló, vagy hiányos családi háttérből érkező gyermekek gyakran nagyobb valószínűséggel vesznek részt bűncselekményekben (Thornberry, 1994). F. esetében az apa távoli munkavállalása és az anya elfordulása miatt a nagyszülők felügyelete nem tudta biztosítani a stabil és következetes nevelést, ami a gyermek viselkedésének súlyosbodásához vezetett. A családi háttér szerepét a fiatalkorúak viselkedésének alakulásában számos más kutatás is alátámasztja. Magyarországon a Solt Ágnes által végzett vizsgálatok (Solt, 2012) rámutattak arra, hogy a szülői minták hiánya, az elhanyagolás vagy a családon belüli konfliktusok jelentősen hozzájárulnak a fiatalkorúak deviáns magatartásformáinak kialakulásához. A kutatás arra is kitért, hogy az apa vagy anya hosszú távú távolléte érzelmi ürességet okozhat, amelyet a gyermek gyakran antiszociális viselkedéssel próbál ellensúlyozni. Nemzetközi szinten a családi tényezők és a fiatalkorú bűnözés összefüggéseit számos tanulmány vizsgálta. Farrington (2004) longitudinális kutatása kimutatta, hogy azok a gyermekek, akik instabil családi környezetben nőnek fel, gyakran mutatnak nagyobb hajlandóságot a bűncselekmények elkövetésére. Az ilyen családokban tapasztalható érzelmi bizonytalanság és következetlenség negatívan befolyásolja a gyermekek szociális és érzelmi fejlődését (Farrington, 2004). A szülői felügyelet hiánya és a családi kontroll gyengülése szintén kulcsfontosságú tényezők. Patterson és Yoerger (1997) szociális interakciós elmélete szerint az alacsony szintű szülői kontroll és a fegyelmezés következetlensége elősegíti a

problémás viselkedési minták kialakulását, amelyek később bűnelkövetéshez vezethetnek. Az ilyen családi problémák különösen jelentősek lehetnek olyan helyzetekben, amikor a gyermek nevelése nagyszülökre vagy más rokonokra hárul. Kutatások szerint a nagyszülők nevelői szerepének hatékonysága jelentős mértékben függ attól, hogy mennyire képesek érzelmi biztonságot és következetességet nyújtani (Dolbin-Macnab, 2006). Azonban, ha a nagyszülők maguk is anyagi vagy érzelmi nehézségekkel küzdenek, ez gyakran nem valósul meg, ami a gyermekek viselkedésproblémáinak növekedéséhez vezethet.

A gyermekvédelmi szolgálatok szerepe és lehetőségei a megelőző pártfogás végrehajtása során

A gyermekvédelmi szolgáltatások szerepe a fiatalkorúak esetében általában a család támogatása és a környezeti tényezők javítása lenne. F. esetében a gyermekvédelmi szolgálat tudta, hogy nem fogja tudni megoldani a problémát, így már a kezdetektől szorgalmazták szakvéleményeikben, hogy a fiatal részére a megelőző pártfogás lenne a legcélravezetőbb, hogy a helyzete javuljon és a további deviáns cselekményektől tartózkodjon, mint ahogy a hipotéziseimben is leírtam: nem gyökeresedett meg a gyermekvédelemben az a jogalkotói elképzelés, hogy a megelőző pártfogás elrendelése után a megelőző pártfogást a pártfogó felügyelő és gyermekjóléti szolgálat által kijelölt esetmenedzser hajtja végre. F. esetében már a kezdetektől érezhető volt az, hogy a gyermekjóléti szolgálat a pártfogó felügyelőtől várja a megoldást, nem volt az eset kapcsán párhuzamos gondozás, minden probléma megoldása a pártfogó felügyelőre (rám) maradt. Balogh Karolina 2022-ben a megelőző pártfogó felügyelet helyzetéről szóló kutatásában tapasztaltak sajnos itt is érvényesültek, ahol egy pártfogó felügyelő a felvett interjúk során így nyilatkozott: „Nagyon sokszor azt mondja a családsegítő szolgálat, hogy ez azért jó – legalábbis az én területemen –, azért hagynak kibontakozni, mert az komolyabban hangzik másoknál, hogy igazságügyi osztály, mint az, hogy családsegítő szolgálat” (Balogh, 2022). Ez a gyakorlat azonban nemcsak a pártfogó felügyelők túlterheltségét eredményezi, hanem rávilágít a gyermekvédelmi rendszer működési hiányosságaira is. Nemzetközi példákból ismert, hogy a pártfogás hatékonyságát jelentősen növeli, ha az érintett gyermekek és családjaik számára integrált és párhuzamos támogatási formákat nyújtanak. Az Egyesült Királyságban 2016-ban folytatott kutatásokban például arra világítottak rá, hogy az esetmenedzser-alapú megközelítés, amelyben a pártfogók és a szociális szolgáltatók szorosan együttműködnek, jelentős javulást hozhat a fiatalkorúak szociális és érzelmi helyzetében. A tanulmány rámutatott, hogy az együttműködés strukturált és rendszeres kommunikáció formájában valósult meg, amelyet közös célkitűzések és szerepmegosztás egészített ki (Smith, 2016). Az esetmenedzserek felelőssége volt az egyéni szükségletek azonosítása és a megfelelő támogatási szolgáltatások koordinálása, ami elősegítette a fiatalkorúak érzelmi stabilitásának és társadalmi beilleszkedésének javulását. Az ilyen multidiszciplináris együttműködések hozzájárulhatnak

a gyermekvédelmi szolgáltatások hatékonyságának növeléséhez Magyarországon is. Ennek érdekében elengedhetetlen a pártfogók, gyermekjóléti szakemberek és más érintettek közötti kommunikáció és felelősségmegosztás erősítése, valamint az ehhez szükséges források biztosítása.

A pártfogó felügyelet során tapasztaltak

A fiatal esetében a környezettanulmány és kockázatértékelés során a Család és Gyermekjóléti Szolgálat megkereste a fiatal osztályfőnökét is, aki pedagógiai véleményében kifejtette, hogy F. veszélyeztetett az inadekvát szülői nevelés miatt. A fiatal esetében nem volt kérdés, hogy a kockázatértékelésnél mint veszélyeztetett fiatalkorút értékelem és megelőző pártfogás keretén belül foglalkozok vele. A megelőző pártfogás elrendelése elhúzódt, mert az édesapát is idéznie kellett a meghallgatásra a Gyámhatóságnak, aki a külföldi munkavégzése miatt csak hetekkel később tudott megjelenni. Felhatalmazás hiányában ilyenkor a fiatallal senki sem tud foglalkozni, csak a megelőző pártfogás elrendeléséről szóló gyámhatósági határozat jogerőre emelkedése után lehet elkezdni a gondozást. Jelen esetben az is megnehezítette a pártfogás elkezdését, hogy a pártfogás elején jegyzőkönyvben kell tájékoztatni a pártfogoltat, illetve a törvényes képviselőjét is a pártfogás szabályairól, valamint a szülő és a gyermek kötelezettségeiről is, melyet felolvasás után aláírásukkal hagynak jóvá. A szülőt ismét idéznie kellett, ami a folyamatot elhúzta, amíg F.-fel érdemben nem lehetett foglalkozni. A meghallgatás és a pártfogás feltételeinek elfogadása után lehetett a fiatallal foglalkozni, ami már. kezdetektől nehéz volt, mert a Gyermekjólétben dolgozók, elmondásuk szerint „nem tudtak hatni a fiatalra, mert eszköz hiányában nem tudnak mit kezdeni az ilyen problémás fiatallal”.

Együttműködési problémák a fiatal részéről

F. kezdetektől fogva ellenállt a pártfogói irányításnak, és elutasította a számára felkínált segítséget. A fogadóórákra nem, vagy csak hetekkel a megállapodott időpont után jelentkezett. Egyik reggel munkába menet láttam a fiatalat, hogy céltalanul lézeng a városban. Megálltam az autómmal és kérdőre vontam, hogy merre megy, hiszen a gyámhatóság által előírt magatartási szabályaiban az is benne volt, hogy amúgy tanköteles, addig köteles az oktatási intézményét látogatni. Ő erre azt felelte „iskolába megyek, pártfogó úr”, csak az iskolája pont az ellenkező irányban volt, így gyalog kísértem el az iskoláig, ahol osztályfőnöke jelenlétében hívtam fel a fiatal figyelmét a kötelezettségeire. Az osztályfőnöke együttműködő volt, telefonszámot cseréltünk, hogy tájékoztatni tudjon a fiatal iskolai magatartásával kapcsolatban. Nem sok idő telt el, az osztályfőnök még aznap hívott, hogy a 3. óra után F. ismeretlen helyre távozott, illetve tájékoztatása szerint nem is ment be azon a héten az iskolába. Az osztályfőnök együttműködő volt a fiatal megelőző pártfogása kapcsán, de ő sem tudta elnyerni F. bizalmát, ami

nagyon fontos ahhoz, hogy egy fiatalkorúval együtt lehessen dolgozni, őt együttműködésre bírjuk. Paksi Borbála és Magi Anna 2017-ben írt Drogprevenációs jelentésében a következő megállapításokra jutott: A pedagógusok szerepe nemcsak az ismeretátadásban, hanem a személyiségfejlesztésben és az egészséges életmódra való nevelésben rejlik. Az iskolai prevenció hatékonyságát nagyban meghatározza a tanárok érzékenysége, szakmai felkészültsége, valamint az, hogy képesek-e a fiatalok bizalmát elnyerni és az alternatív életvezetési stratégiákat közvetíteni (Paksi–Magi, 2017). F. esetében is igazolódott ez a megállapítás, hiszen az osztályfőnök nem tudta a fiatal bizalmát elnyerni. A jelzőrendszeri tagoktól informálódtam F.-fel kapcsolatban, akik annyit tudtak elmondani, hogy a vasútállomás mellett szokták látni a fiatalat egy alkoholt és pszichoaktív szereket fogyasztó fiatal gang társaságában. Több alkalommal levélben is kerestem a fiatalat, hogy jelentkezzen, de ezek nem jártak sikerrel, a levelet a nagyszülők átvették, de nem történt a fogadónapokon tényleges jelentkezés a fiatal részéről. A szakirodalom szerint az együttműködés hiánya és a pártfogóval szembeni ellenállás különösen gyakori az olyan fiatalok esetében, akik antiszociális közösségek hatása alatt állnak (Huizing–Esbensen–Weither, 1991). Az alkohol- és drogfogyasztás fiatalokban jelentős mértékben hozzájárulhat a szociális és mentális kallódáshoz, valamint szorosan összefüggenek a társas kapcsolatokkal és az önazonosság keresésével, gyakran a problémáktól való menekülés eszközeként jelennek meg (Boszó–Gulyás, 2022). A történetek után éltem azzal a lehetőséggel, amit a jogszabály egy pártfogó felügyelő részére meghatároz, mégpedig „a pártfogolt köteles a pártfogó felügyelő által meghatározott módon, és időpontban a fogadónapokon jelentkezni”. A fiatal részére hetente írtam elő jelentkezési kötelezettséget, aminek 2 hétig tett eleget, majd ismét eltűnt. Az eset kapcsán egy esetmegbeszélést hívtunk össze, ami kapcsán a fiatalat ideiglenes hatályú elhelyezéséről döntöttünk, így a fiatal egy miskolci befogadó otthonba került át, és a végrehajtást átvette egy másik kollégám, akitől mindig informálódtam a fiatallal kapcsolatban. A fiatal a befogadó otthonban súlyos bűncselekményt követett el, majd bíróság elé is állították, emiatt a megelőző pártfogása megszűnt, vele szemben felfüggesztett szabadságvesztés mellett elrendelt pártfogó felügyeletet rendelt el a bíróság, melyet ismét én hajtottam végre, mert a fiatal időközben hazaköltözött a nagyszüleihez, majd később újabb bűncselekményt követett el, ami miatt a bíróság a felfüggesztett szabadságvesztés elrendelése mellett döntött, melyből kifolyólag a fiatal jelenleg is szabadságvesztését tölti.

Az eszköztelenség és a rehabilitációs eszközök hatékonysága

A megelőző pártfogás célja alapvetően a fiatalkorúak viselkedésének kedvező irányba történő formálása és támogatása lenne, amely végső soron a visszaesés megelőzését és a társadalmi beilleszkedést szolgálja. Mindazonáltal a pártfogó felügyelet rendelkezésére álló eszközök és módszerek nem bizonyultak kellően hatékonyak ahhoz, hogy a kívánt eredményt elérjék, és a fiatalok életútját tartósan és jelentős mértékben pozitív irányba befolyásolják.

A kutatások alapján egyértelműen kimutatható, hogy a fiatalok rehabilitációjában alapvető fontosságú a célzott és egyénre szabott beavatkozás. Sherman és munkatársai (1997) tanulmányukban rámutatnak arra, hogy a hagyományos gyermekvédelmi és pártfogói rendszerek gyakran nem rendelkeznek kellően specifikus, testreszabott intervenciós programokkal, amelyek igazodnának az egyéni szükségletekhez, illetve megfelelőképpen támogatnák a fiatalok személyiségfejlődését és társadalmi integrációját (Sherman, 1997).

Az egyénre szabott megközelítések hiánya különösen jelentős probléma, mivel a fiatalok esetében a hagyományos, általánosított beavatkozások sokszor nem képesek hatékonyan kezelni az egyéni élethelyzeteket, háttér tényezőket és pszichológiai szükségleteket, amelyek befolyásolják a viselkedésüket. Az átfogó kutatások szerint a rehabilitációs siker kulcsa abban rejlik, hogy a beavatkozások figyelembe vegyék az egyéni különbségeket, és olyan komplex programokat alkalmazzanak, amelyek az érzelmi, mentális és szociális fejlődést egyaránt támogatják. A magyar gyermekvédelmi és pártfogói rendszerek fejlesztésére ezért olyan strukturált, célzott programokra lenne szükség, amelyek az egyes fiatalok helyzetét és szükségleteit figyelembe véve, preventív módon elősegítik a pozitív életmód kialakítását, csökkentve a későbbi kriminalizáció esélyét.

Következtetések

A megelőző pártfogás keretében a pártfogók eszköztelensége jelentős részben abból fakad, hogy a rendelkezésre álló beavatkozási módszerek nem eléggé individualizáltak, így nem felelnek meg az érintett fiatalok specifikus szükségleteinek és problémáinak. Ennek következményeként a beavatkozások

nem tudják hatékonyan előmozdítani a fiatalok pozitív viselkedésváltozását, sem pedig a társadalmi reintegrációjukat. A konkrét esetben már a kezdetektől egyértelműen érzékelhető volt, hogy a problémás fiatalok gondozását a gyermekjóléti szolgálat nem kívánta kellő mélységben vállalni, és ehelyett a pártfogó felügyelőre próbálta áthárítani a felelősséget. Ez azonban szembe megy a jogalkotói szándékkal, amely a megelőző pártfogás rendszerének alapelveit határozza meg. A jogszabályalkotó kifejezetten hangsúlyozza, hogy megelőző pártfogás kizárólag védelemben vétel elrendelése mellett alkalmazható. Ennek megfelelően a pártfogó felügyelő és a gyermekjóléti szolgálat esetmenedzsere közötti együttműködés elengedhetetlen, hiszen párhuzamos gondozás keretében kell biztosítani a fiatalok megfelelő támogatását. A párhuzamos gondozás lehetőséget teremt arra, hogy a különböző intézmények szakmai kompetenciái kiegészítsék egymást, biztosítva ezzel egy komplexebb, összehangoltabb segítségnyújtást. Amennyiben ez az együttműködés elmarad, a fiatalok támogatása csupán széttagolt, koordinálatlan beavatkozások sorozatára korlátozódik, amely kevésbé eredményes a hosszú távú rehabilitáció szempontjából.

Az eset rávilágít arra az intézményi szintű problémára is, hogy a gyermekvédelmi és pártfogói rendszerek közötti hatékony kommunikáció és együttműködés gyakran hiányzik. A szakirodalom szerint az ilyen koordinációs hiányosságok különösen kritikusak lehetnek azoknál a fiataloknál, akik erőteljes antiszociális hatásoknak vannak kitéve, és akik esetében az ellenállás és a beavatkozással szembeni együttműködési hajlandóság hiánya jelentős kihívásokat jelent (Huizinga–Esbensen–Weither, 1991). Ezért a sikeres intervenció kulcsa nem csupán az egyénre szabott módszerek kialakítása, hanem az érintett intézmények közötti hatékony együttműködés biztosítása is.

KAISER ANNA*

Nemzetközi szerződés által tiltott fegyverek alkalmazása és az azokkal való visszaélés

Bizonyos fegyverek szabályozása és betiltása a fegyveres konfliktusok okozta szenvedés enyhítésére irányul, ami a humanitárius erőfeszítések egyik sarokköve. A tilalmak elsődleges célja a civilek és a katonák együttes megóvása a szükségtelen szenvedéstől, illetve a nemzetközi humanitárius jog elveinek fenntartása. Számos nemzetközi egyezmény foglalja magában a tiltott fegyverek körét. Azonban nemcsak a tilalmakat határozzák meg, hanem az ellenőrzésben és a végrehajtásban is komoly szerepet játszanak, és az érintett államoknak segítséget nyújtanak. Ezek az intézkedések szükségesek igazán ahhoz, hogy az egyezményben meghatározottak a gyakorlatban is megvalósuljanak. A Nemzetközi Büntetőbíróság szintén döntő szerepet játszik a tilalmak érvényesítésében azáltal, hogy a tiltott fegyverek alkalmazásáért felelős személyek, mint háborús bűncselekmény elkövetői ellen büntetőeljárást indít. A tiltott fegyverek témájának megszilárdítása és megértése elengedhetetlen a béke előmozdításához, az emberek és az emberi jogok védelméhez, továbbá ahhoz, hogy a múltbeli konfliktusok borzalmi ne ismétlődjenek meg.

I. A tiltott fegyverek

A háború már önmagában is egy szörnyű, embert próbáló jelenség, ami sok áldozatot követel. Azonban vannak olyan fegyverek, gépek, kémiai összetételek, amelyek használata még véresebbé tud tenni egy katonai konfliktust. Az ilyen eszközök nagy része mára már tiltott fegyvernek minősül. Ezek az úgynevezett „nem tisztá” fegyverek, amelyek használata, gyártása vagy forgalmazása nemzetközi szerződések által tiltott.

Az ilyen típusú eszközöknek betiltása már jóval napjaink előtt is előfordult. Meg lehet említeni az 1675-ös strasbourgi egyezményt, melynek aláírásakor a franciák és a németek az olyan lövedékek használatát korlátozták, melyek mérget tartalmaztak. További példa az 1997-ben megkötött ottawai egyezmény, amely betiltotta a taposóaknák használatát. Emel-

lett 1868 óta tilos olyan robbanó lövedékeket bevetni a csataterén, amelyek súlya 400 grammnál kevesebb. Az évszázadok során tiltólistára kerültek fojtó és mérgező gázok, a bakteriológiai harci eszközök, illetve a vakságot okozó lézerek is.

A 20. század technikai fejlődése értelem szerűen még tovább növelte a hasonló harci eszközök pusztító erejét. Ebből kifolyólag még fontosabbá vált, hogy az ilyen típusú fegyverek, valamint harcmodorok mögött egy komoly, stabil jogi háttér legyen. Ebben a tekintetben olyan fontos dokumentumokat lehet megemlíteni, mint a Genfi Egyez-

mények vagy a hágai jog, amik nemcsak katonai, hanem az emberiség szempontjából is szabályozzák a hadviselést.

Amikor mai vonatkozásban beszélünk tiltott fegyverekről, annak alapja az 1907-es hágai egyezmény egyik melléklete, amely kimondja: a hadviselő felek joga nem korlátlan annak vonatkozásában, hogy milyen ártó eszközöket választanak az ellenséggel szemben.

Azonban számos esetben felmerül a kérdés, hogy ez milyen mértékben tartja vissza a szemben álló feleket attól, hogy mégis ilyen típusú eszközöket alkalmazzanak a háború mihamarabbi lezárása, a veszteségek csökkentése vagy a győzelem biztosítása érdekében. Cikkemben, a bűncselekmények elemzése mellett, erre a kérdésre keresem a választ, ugyanis hiszem, hogy egyesek háborús bűncselekményt is elkövetnének ezen célok elérése érdekében.

II. A bűncselekmények

A nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása háborús bűncselekménynek, míg az ilyen fegyverrel való visszaélés a nemzetközi kötelezettségen alapuló közbiztonsági célú gazdasági előírások elleni bűncselekménynek minősül, melyet a Büntető Törvénykönyv is rögzít 155. és 326. szakaszában. A magyar Btk. 13. nevesített háborús bűncselekményt tartalmaz, melyek fontossága elsősorban abban ragadható meg, hogy a fegyveres konfliktusok esetén vannak olyan szabályok, amelyeket elsősorban a nem harcoló emberek (civilek, sebesültek, hadifoglyok) védelme érdekében szükséges betartani.¹ A Btk. ezen bűncselekményekkel összefüggésben a háború fogalmát is definiálja a 459. § (1) bekezdésének 10. pontjában, mely szerint háborúnak minősülnek:

- a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezmények közös 2. és 3. Cikkében, valamint ezen

egyezmények I. Kiegészítő Jegyzőkönyve 1. Cikkének 4. bekezdésében meghatározott helyzetek,

- b) az a) pontban említett egyezmények II. Kiegészítő Jegyzőkönyvének 1. Cikkében meghatározott helyzetek,
- c) a hadiállapot,
- d) a szükségállapot,
- e) a háborús és a katonai bűncselekmények esetében a Magyar Honvédség külföldi alkalmazása is.²

Ezt a fogalmat kifejezetten akkor kell alkalmazni, amikor a tényállásban elkövetési időként szerepel a háború.

Nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása

A nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazását mint bűncselekményt az 1988. évi LXXXVII. tv. 38. §-a iktatta a korábbi Btk.-ba 1999. március hó 1. napjától kezdődő hatállyal.

A bűncselekmény jogi tárgya a háború törvényeinek és szokásainak betartásához, illetve a nemzetközi szerződésekben tiltott fegyverek alkalmazásának tilalmához fűződő érdekek védelme.³

Elkövetési eszköze a nemzetközi szerződés által tiltott fegyver vagy harci eszköz. Ezen eszközök közös jellemzője abban határozható meg, hogy alkalmazásuk következményei előre nehezen mérhetőek fel és nagy az esélye annak, hogy a harci cselekményekben részt nem vevőket is veszélyeztetnek, hiszen nem tesznek különbséget katonára és civil között.⁴ A Btk. 459. § (1) bekezdésének 23. pontja felsorolja azokat az egyezményeket, amelyek valamely fegyver vagy harci eszköz alkalmazását tiltják. Eszerint nemzetközi szerződés által tiltott fegyver:

- a) az 1955. évi 20. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a fojtó, mérges és egyéb hasonló gázok, valamint a bakteriológiai eszközök hadviselési célokra történő használatának eltiltására vonatkozóan Genfben, az 1925. évi június hó 17. napján kelt jegyzőkönyvben említett fojtó, mérges és egyéb hasonló gáz, a bakteriológiai harci eszköz,
- b) az 1975. évi 11. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a bakteriológiai (biológiai) és toxinfegyverek kifejlesztésének, előállításának és tárolásának megtiltásáról és e fegyverek megsemmisítéséről szóló, az Egyesült Nemzetek Szervezete XXVI. ülészakán, 1971. december 10-én elfogadott egyezmény 1. cikkében meghatározott bakteriológiai (biológiai) és toxinfegyver,
- c) az 1984. évi 2. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a „Mértéktelen sérülést okozó vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról” szóló, Genfben, az 1980. évi október hó 15. napján kelt egyezményhez csatolt
 - a. I. Jegyzőkönyvben meghatározott röntgensugárral ki nem mutatható repesszel sérülést okozó fegyver,
 - b. az 1997. évi CXXXIII. törvényvel kihirdetett II.

Módosított Jegyzőkönyv 2. Cikk 1–5. pontjában meghatározott akna, távtelepítésű akna, gyalogság elleni akna, meglepő akna és más eszköz,

- c. III. Jegyzőkönyv 1. Cikk 1. pontjában meghatározott gyújtófegyver,
- d. IV. jegyzőkönyv I. Cikkében meghatározott vakító lézerfegyver,
- d) az 1997. évi CIV. törvényvel kihirdetett, a vegyifegyverek kifejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és használatának tilalmáról, valamint megsemmisítéséről szóló, Párizsban, 1993. január 13-án aláírt egyezmény II. Cikk 1. és 7. pontjában meghatározott vegyifegyver vagy vegyi kényszerítő eszköz,
- e) az 1998. évi X. törvényvel kihirdetett Gyalogsági aknák alkalmazásának, felhalmozásának, gyártásának és átadásának betiltásáról, illetőleg megsemmisítéséről szóló, Oslóban, 1997. szeptember 18-án elfogadott egyezmény 2. Cikk 1. pontjában meghatározott gyalogsági akna,
- f) a 2012. évi XI. törvényvel kihirdetett, a Kazettás Lőszerokről szóló Egyezmény 2. Cikk 2. pontjában meghatározott kazettás lőszer, valamint 2. Cikk 13. pontjában meghatározott kisméretű ejtőlőszer.⁵

Azok az államok, amelyek ezen egyezményeket aláírták, mindegyik nemzetközi szerződésben kötelezettséget vállaltak a tiltott magatartások büntetőjogi üldözésére, illetve megfelelő büntetőjogi intézkedés megtételére.

A bűncselekmény elkövetési magatartása a tiltott fegyver, illetve harci eszköz alkalmazása vagy alkalmaztatása.⁶ Tiltott fegyver alkalmazása esetén az elkövető a tevékenységet közvetlenül maga hajtja végre, illetőleg abban másokkal részt vesz. Ellenben alkalmaztatás akkor valósul meg, ha az elkövető maga nem vesz részt az eszköz használatában, hanem arra másoknak parancsot ad, akik azt végrehajtják. A bűncselekményt hadműveleti vagy megszállt területen lehet megvalósítani.⁷ Ezek pontos fogalmát az 1949. augusztus 12-én Genfben kötött Egyezmények és az Egyezményeket Kiegészítő Jegyzőkönyvek tartalmazzák.⁸

A bűncselekmény a tiltott fegyver rendeltetészerű működtetésével, hatásának kiváltásával, illetve az erre irányuló parancs kiadásával válik befejezetté.⁹ A fegyver alkalmazásának megkezdése, illetőleg az erre vonatkozó utasítás kiadása esetén kísérlet állapítható meg. A bűncselekmény kiemelkedő társadalomra veszélyességére tekintettel a bűncselekmény előkészülete szintén büntetendő.¹⁰

A bűncselekmény kizárólag szándékosan követhető el, egyes és eshetőleges szándékkal egyaránt. Az elkövetőnek tisztában kell lennie azzal, hogy hadműveleti vagy megszállt területen fejt ki a tevékenységét, és ott nemzetközi szerződés által tiltott fegyvert alkalmaz vagy alkalmaztat.¹¹

A bűncselekmény tettese bárki lehet, aki a tényállásszerű elkövetési magatartást megvalósítja. De a tényállás jellegéből adódóan ezt a bűncselekményt rendszerint katonák követik el.

5 Büntető Törvénykönyv 459. § (1) bekezdés 23. pont.

6 GÖRGÉNYI–GULA–HORVÁTH–JACSÓ–LÉVAY–SÁNTHA–VÁRADI: i. m. 54. 7 Uo.

8 BELOVICVS–MOLNÁR–SINKU: i. m. 73.

9 Uo.

10 GÖRGÉNYI–GULA–HORVÁTH–JACSÓ–LÉVAY–SÁNTHA–VÁRADI: i. m. 54. oldal.

11 BELOVICVS–MOLNÁR–SINKU: i. m. 73. oldal.

2 Büntető Törvénykönyv 459. § (1) bekezdés 10. pont.

3 GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Érika: *Magyar Büntetőjog Különös rész*; Wolters Kluwer Hungary Budapest, 2020. 53.

4 BELOVICVS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös rész*; ORAC Kiadó Budapest, 2023. 72.

A bűncselekmény passzív alanya bárki lehet (az ellenséges fegyveres erő katonái, polgári lakosság, hadifoglyok, védett személyek). A sértetti kör fogalmát a Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. Kiegészítő Jegyzőkönyvei határozzák meg a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan.¹²

Nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel visszaélés

Véleményem szerint a két bűncselekmény között szoros összefüggés figyelhető meg. Ez arra vezethető vissza, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa az ENSZ Alapokmányának VII. Fejezete alapján hozott a tagállamokra nézve egy kötelező erejű határozatot (Határozat), amelyben a tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozását tűzte ki célul. Ezért a részes államoknak eleget kell tenniük az abban foglaltaknak és a belső jogi normáikat összhangba kell hozniuk a Határozat intézkedéseivel. A Határozat 2. pontja szerint a tagállamoknak meg kell tiltaniuk a nukleáris, biológiai és vegyi fegyverek, illetve az azok célba juttatásához szükséges eszközök nem állami szereplők általi gyártását, megszerzését, tartását, fejlesztését, szállítását, finanszírozását, valamint az ilyen típusú fegyverekkel kapcsolatosan felsorolt egyéb tevékenységeket.¹³ Így jött létre a Btk. 326. §-a által szabályozott bűncselekmény, a nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel visszaélés, amely valójában nem a nemzetközileg tiltott fegyverek használatára, hanem az azokkal való jogellenes tevékenységekre vonatkozik.

A bűncselekmény jogi tárgya a nemzetközi szerződésekből háruló közbiztonsági célú tilalmak megtartásához fűződő állami érdek. Elkövetési eszköze megegyezik a korábban említett tényállás elemeivel, elkövetési magatartásában azonban jelentős az eltérés. A bűncselekmény három alapesetet tartalmaz.¹⁴

Az (1) bekezdésben meghatározott esetről az elkövetési magatartás tiltott fegyver kifejlesztése, gyártása, megszerzése, tartása, felhasználása, jogosulatlanul történő hatástalanítása, annak tartására nem jogosult személynek történő átadása, az ország területére történő behozatala, onnan kivitel, azon átszállítás vagy forgalomba hozatal.¹⁵

A (2) bekezdés szerint elkövetési magatartásnak minősül nemzetközi szerződés által tiltott fegyver előállítására alkalmas létesítmény építése, üzemeltetése, létező létesítmény ilyen fegyver gyártásának céljára történő átalakítása (engedély nélkül vagy az engedélytől eltérően).¹⁶

A (3) bekezdés enyhébben büntetendő esetet állapít meg és két pontban határozza meg az elkövetési magatartást:

- Egyrészt elkövetési magatartás (fejlesztéshez, gyártáshoz, összeszereléshez, minőségi vizsgálathoz, üzemeltetéshez, karbantartáshoz, javításhoz) műszaki támogatás nyújtása. Műszaki támogatás lehet betanítás, képzés, munkatapasztalatok vagy egyéb készségek átadása, de akár szóbeli

támogatás is.¹⁷ Ez sui generis bűncselekménynek minősül.¹⁸

- A másik elkövetési magatartás a döntésre jogosult szerv vagy személy megtevéstése annak érdekében, hogy az elkövető nemzetközi szerződés által tiltott fegyver előállítására alkalmas létesítmény üzemeltetéséhez a jogszabály által meghatározott engedélyt megszerezze. Ezen elkövetési magatartás sui generis előkészületi cselekmény.¹⁹

Úgy vélem, hogy ez alapján kimondható, hogy a visszaélés bűncselekmény elkövetési magatartásának megvalósulása vezet el ahhoz a ponthoz, hogy nemzetközi szerződés által tiltott fegyvereket alkalmazni lehessen.

III. A Büntető Törvénykönyvben szereplő nemzetközi szerződések

A Btk. 459. § (1) bekezdésének 23. pontja sorolja fel azokat a háborúban alkalmazott fegyvereket, az ezeket tiltó egyezményekkel együtt, amelyek a magyar büntetőjog szerint nemzetközi szerződés által tiltott fegyvernek minősülnek.

1. A fojtó, mérges és egyéb hasonló gázok, valamint a bakteriológiai eszközök hadviselési célokra történő használatának eltiltására vonatkozóan Genfben, az 1925. évi június hó 17. napján kelt jegyzőkönyv

A Jegyzőkönyvet a 1955. évi XX. törvényerejű rendelettel hirdették ki.²⁰ Olyan anyagok használatát tiltja egy fegyveres konfliktusban, mint például a mustárgáz, a klór, foszgén vagy klórpikrin hatóanyagú gázfegyverek. Az ilyen gázok elsődleges és másodlagos hatással rendelkeznek. Az elsődleges az izgatató, a másodlagos a mérgező hatás.

Vannak gázok, amik csak elsődleges hatással rendelkeznek, de olyanok is, amelyek elsődleges hatás nélkül azonnal halált okoznak. Néhány gáz mindkét hatással bír. Ilyen például a foszgén, amely először csak köhögést okoz, majd néhány óra múlva tüdővízenyőt, végül pedig fulladásos halált.

A Jegyzőkönyv szövegének megfelelően a korlátozás elsődleges oka az, hogy a civilizált világ elítélte a fojtó, mérges és egyéb hasonló gázoknak, továbbá bármiféle folyadékoknak, anyagoknak vagy hasonló készítményeknek a használatát. A szerződő feleknek el kell ismerniük ezt a tilalmat és magukat a nyilatkozatban foglaltak által kötelezettnek kell tekinteniük. A részesek emellett vállalják, hogy minden erőfeszítést meg-

17 Jogtár® Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez – Szerkesztette: Karsai Krisztina.

18 BLASKÓ–HAUTZINGER–HOLLÁN–MADAI–PALLAGI–POLT: i. m. 59.

19 Uo.

20 1955. évi 20. törvényerejű rendelet a fojtó, mérges és egyéb hasonló gázok, valamint a bakteriológiai eszközök hadviselési célokra történő használatának eltiltására vonatkozóan Genfben, az 1925. évi június hó 17. napján kelt jegyzőkönyv kihirdetéséről – Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye (2024. 11. 20.)

12 Uo.

13 BELOVICVS–MOLNÁR–SINKU: i. m. 73. oldal.

14 BLASKÓ Béla – HAUTZINGER Zoltán – HOLLÁN Miklós – MADAI Sándor – PALLAGI Anikó – POLT Péter: *Büntetőjog Különös rész II.*, Rejtjel Kiadó Budapest–Debrecen, 2021. 59.

15 Uo.

16 Uo.

tesznek azért, hogy más államok is csatlakozzanak a Jegyzőkönyvhöz.²¹

2. Egyezmény a bakteriológiai (biológiai) és toxinfegyverek kifejlesztésének, előállításának és tárolásának tilalmáról és e fegyverek megsemmisítéséről

A Biológiai Fegyverekről szóló Egyezmény, az első olyan többoldalú szerződés, amely a tömegpusztító fegyverek egy egész kategóriájának fejlesztését, gyártását és készletezését tiltja. Az Egyezményt az 1975. évi XI. törvényerejű rendelettel hirdették ki, amely így fogalmazott:

„Az Egyezményben részes valamennyi Állam kötelezettséget vállal arra, hogy soha semmilyen körülmények között nem fejleszt, nem gyárt és nem tárol, továbbá semmilyen módon nem szerez meg és nem tart:

1. olyan mikrobiológiai vagy egyéb biológiai hatóanyagot, valamint toxint, amely nem kórmelegelőzési, védekezési vagy más békés célokat szolgál, bármilyen is legyen eredete vagy előállítási módja, fajtája és mennyisége;

2. az ilyen hatóanyagok, valamint toxinnak ellenséges célokra, vagy fegyveres összeütközés esetén való alkalmazására szolgáló fegyvereket, felszereléseket, vagy szállítóeszközöket.”

E megállapodások értelmében a részes államok vállalták, hogy évente jelentést tesznek az Egyezménnyel kapcsolatos konkrét tevékenységükről. A jelentésnek tartalmaznia kell többek között a kutatóközpontokra és laboratóriumokra vonatkozó adatokat; a vakcinagyártó létesítményekre vonatkozó információkat; a támadó és/vagy védekező biológiai kutatási és fejlesztési programokkal kapcsolatos korábbi tevékenységekről szóló nyilatkozatokat; a fertőző betegségek és hasonló, toxinok által okozott eseményekre vonatkozó információkat; a jogszabályokra, szabályozásokra és egyéb intézkedésekre vonatkozó adatokat.²²

Rögzítésre került az is, hogy az Egyezmény egyik rendelkezése sem értelmezhető oly módon, hogy az korlátozza vagy csökkenti bármely államnak a Genfben, az 1925. évi június hó 17. napján aláírt jegyzőkönyv által vállalt kötelezettségeit. A felek úgy állapodtak meg, hogy az Egyezmény határozatlan időre szól, és bármely részes állam javasolhatja az Egyezmény módosítását.²³

3. Mértéktelen sérülést okozó vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetve korlátozásáról szóló egyezmény

1. I. Jegyzőkönyv (Jegyzőkönyv a nem észlelhető töredékekről)

A Jegyzőkönyv 1980. október 10-én jött létre Genfben. A Jegyzőkönyv szerint tilos minden olyan fegyver használata, amelynek elsődleges hatása olyan szilánkok általi sérülések

okozása, amelyek az emberi testben röntgensugarakkal nem észlelhetők.²⁴

2. II. Módosított Jegyzőkönyv (Jegyzőkönyv az aknák, távtelepítésű aknák, gyalogság elleni aknák, meglepő aknák és más eszközök felhasználásának tilalmáról vagy korlátozásáról)

Ez a Jegyzőkönyv az aknák szárazföldi felhasználására vonatkozik, beleértve az olyan aknákat is, amelyeket abból a célból helyeztek el, hogy valamely folyón vagy vízi úton történő átkelést megakadályozzák. Nem terjed ki azonban az aknák hadihajókkal szembeni, tengeren történő alkalmazására.

Nemzetközi jellegű fegyveres konfliktusok esetén, amelyek a Szerződő Felek valamelyikének területén következnek be, a konfliktusban részt vevő mindkét fél köteles alkalmazni a Jegyzőkönyvben meghatározott tilalmakat és korlátozásokat.²⁵

A Btk. szerint a Jegyzőkönyv 2. cikkének 1–5. pontjában meghatározott akna, távtelepítésű akna, gyalogság elleni akna, meglepő akna és más eszközök minősülnek tiltott fegyvernek. A Jegyzőkönyv pedig pontosan meghatározza ezeknek a fogalmát. Az „akna” például olyan eszközt jelent, amelyet a föld alatt, a földön, a föld közelében vagy más felszíni területen helyeznek el, és amelyet arra terveztek, hogy személy vagy jármű jelenléte, közelsége, vagy az azokkal való érintkezés esetén felrobbanjon.²⁶ A „távtelepítésű akna” olyan aknát jelent a Jegyzőkönyv szerint, amelyet nem közvetlenül helyeznek el, hanem tűzérség, rakéta, aknavető vagy más hasonló eszköz felhasználásával juttatják célba, illetve repülőgépről dobják le.²⁷ A „gyalogsági akna” fogalmát úgy határozta meg a Jegyzőkönyv, mint olyan akna, amelyet arra terveztek, hogy egy személy jelenléte, közelsége vagy érintkezése által robbanjon fel, és amely egy vagy több személyt képes megsebesíteni, cselekvőképtelenné tenni vagy megölni.²⁸

A meglepő akna egy rendkívül érdekes eszköz, amely háborúban egy komoly megtévesztésen alapuló fegyvert jelent. Az aknáknak ezt a típusát arra tervezték, alakították ki vagy építették meg, hogy egy látszólag ártalmatlan tárgynak tűnjön, amibe robbanótestet építettek vagy azzal összekötötték. Az akna azonban váratlanul működésbe lép, amikor egy személy megközelíti vagy megzavarja, ereje pedig képes arra, hogy megölje vagy súlyosan megsebesítse az illetőt.²⁹ A délszláv háborúban például rendszeresen rejtettek el bombákat bútorokba vagy járművekbe, illetve a hidegháború idején is keringtek legendák robbanó töltőtollakról és lakástűzet okozó játékszerekről.

A Jegyzőkönyv továbbá azt is megfogalmazza, hogy miket tekinthetünk „más eszközöknek”. Ebbe a kategóriába tartozik minden olyan manuálisan elhelyezett lőszer vagy eszköz, ideértve az improvizált robbanószerkezeteket is, amelyek sérülést vagy halált okozhatnak, és amelyek manuálisan, távvezérléssel vagy automatikusan bizonyos idő eltelte után aktiválódnak.³⁰

²⁴ Convention on Certain Conventional Weapons – Protocol I (ccw-booklet.pdf – 2024. 11. 20.).

²⁵ Convention on Certain Conventional Weapons – Protocol II, Article I (ccw-booklet.pdf – 2024. 11. 20.)

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

²¹ Uo.

²² Biological – UNODA (2024. 11. 20.).

²³ 1975. évi 11. törvényerejű rendelet – Nemzeti Jogszabálytár (2024. 11. 20.).

3. III. Jegyzőkönyv: (Jegyzőkönyv a gyújtófegyverek felhasználásának tilalmáról vagy korlátozásáról)

A Jegyzőkönyv I. Cikkének 1. pontjában meghatározott gyújtófegyverek szigorú tilalom alatt állnak.

Gyújtófegyvernek minősül minden olyan fegyver vagy löszér, amelyet elsősorban tárgyak felgyújtására vagy égési sérülések okozására terveztek láng, hő vagy ezek kombinációja révén, illetve amelyek a célpontra juttatott anyagok kémiai reakciójaként váltanak ki ilyen hatást. Ilyenek a lángszórók, különböző gránátok, bombák, gázok, rakéták vagy egyéb gyújtóanyag tartályok.³¹

A Jegyzőkönyv továbbá azt is rögzíti, hogy minden körülmények között tilos a polgári lakosságot, civileket vagy polgári épületeket gyújtófegyverekkel támadni. Továbbá tilos, hogy bármilyen polgári lakossági koncentrációban található célpont a levegőből indított gyújtófegyverekkel történő támadás tárgyát képezze. Ez szintén vonatkozik az erdők vagy más növénytakarók gyújtófegyverekkel való támadására is, kivéve, ha az ilyen természeti elemeket fedezésre, elrejtésre vagy álcázásra használják.³²

4. IV. Jegyzőkönyv: (Jegyzőkönyv a vakító lézerfegyverekről)

A Jegyzőkönyv I. Cikkében rögzíti, hogy tilos háborúban az olyan lézerfegyverek alkalmazása, amelyeket kifejezetten arra terveztek, hogy harci funkciójukként vagy egyik harci funkciójukként tartós vaktságot okozzanak akár a szabad szemnek, akár látásjavító készüléken keresztül áthatolva. Emellett az Egyezmény értelmében a szerződő felek ilyen fegyvert nem adhatnak át sem államnak, sem állami szervezetnek.³³

5. Egyezmény a vegyi fegyverek kifejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és használatának tilalmáról és megsemmisítéséről

Az Egyezmény II. Cikkének 1. és 7. pontjában meghatározott vegyifegyverek vagy vegyi kényszerítő eszközök szintén tiltólistán szerepelnek. Az 1. pont értelmében a következők minősülnek vegyi fegyvernek:

1. Minden mérgező vegyi anyag és prekursor, kivéve, ha azokat az Egyezmény által nem tiltott célokra kívánják felhasználni, és ezt a típusok és a mennyiségek is alátámasztják.
2. Kifejezetten arra tervezett lőszer és eszközök, hogy az a) pontban meghatározott mérgező vegyi anyagot szabadítsanak fel alkalmazás közben, és a mérgezés révén halált vagy súlyos sérülést okozzanak.
3. Kifejezetten a b) pontban meghatározott lőszer és eszközök alkalmazásával közvetlenül összefüggő használatra tervezett eszközök.³⁴

A 7. pont a vegyi anyagok enyhébb kategóriáját határozza meg, ami azonban ugyanúgy tilalom alatt áll.

31 Uo.

32 Uo.

33 Uo.

34 Chemical Weapons Convention – Article II (Article II – Definitions and Criteria | OPCW – 2024. 11. 20.).

Tilos minden olyan, a jegyzékben nem szereplő vegyi anyag használata is, amely érintkezés nyomán hamar érzékszervi irritációt vagy fogyatékos állapotot idéz elő, amely azonban rövid időn belül megszűnik, amint a szervezet az adott anyagot kivetíti magából.³⁵

Az Egyezmény V. Cikke arról is rendelkezik, hogy valamennyi vegyifegyver-előállító létesítményt szisztematikus ellenőrzésnek kell alávetni helyszíni ellenőrzés és helyszíni műszeres megfigyelés útján. Minden részes államnak haladéktalanul be kell szüntetnie a létesítményekben folytatott minden tevékenységet, kivéve azt, ami a bezáráshoz szükséges. Emellett minden részes államnak hozzáférést kell biztosítania a tulajdonában vagy birtokában lévő, illetve a joghatósága vagy ellenőrzése alatt álló bármely helyen található vegyifegyver-megsemmisítő létesítményhez és azok tárolóhelyeihez a helyszíni ellenőrzés és a helyszíni műszeres megfigyelés céljából.³⁶

Emellett minden részes államnak meg kell semmisítenie az (1) bekezdésben meghatározott összes vegyi fegyvert az ellenőrzési mellékletnek megfelelően, illetve a megsemmisítés elfogadott üteméhez és sorrendjéhez alkalmazkodva. A megsemmisítés legkésőbb két évvel az Egyezmény hatálybalépését követően kezdődik, és legkésőbb 10 évvel az Egyezmény hatálybalépését követően fejeződik be.³⁷ A meghatározott vegyi fegyverek megsemmisítésére vonatkozóan részletes terveket kellett benyújtania a részes államoknak. Ha bármely szerződő fél a vegyi fegyverek első bejelentését követően fedezett fel újabb ilyen típusú eszközöket, akkor azokat jelentenie kellett, biztosítani és végül megsemmisíteni.³⁸

6. Egyezmény a gyalogsági aknák alkalmazásának, felhalmozásának, gyártásának és átadásának tilalmáról és megsemmisítéséről

Az Egyezmény a gyalogsági aknák tilalmával foglalkozik, melynek fogalmát meghatározza II. Cikkének 1. pontjában. Eszerint a gyalogsági akna olyan akna, amelyet úgy terveztek, hogy egy személy jelenlétére, közelségére vagy érintkezésére felrobbanjon, és amely képes egy vagy több személyt cselekvésképtelenné tenni, megsebesíteni vagy megölni. Az 1. pont azt is kihangsúlyozza, hogy a járművek jelenlétére, közelségére vagy érintkezésére működésbe lépő eszközök nem minősülnek gyalogsági aknáknak és nem állnak tilalom alatt.³⁹

Azonban az is fontos, hogy az országok szabályozzák a járművekkel szemben alkalmazott taposóaknák használatát is. Ezek a fegyverek továbbra is sok áldozatot követelnek, gyakran civil áldozatokat. Korlátozzák az emberek és a humanitárius segélyek mozgását, alkalmatlanná teszik a földet a művelésre, és megnehezítik a polgárok hozzáférését a vízhez, az élelmiszerhez, az ellátáshoz és a kereskedelemhez.

Az Egyezményhez a világ országainak háromnegyede csatlakozott. Bevezetése óta gyakorlatilag leállt a gyalogsági aknák

35 Uo.

36 Uo.

37 Uo.

38 Uo.

39 Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction – Article 2 (Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction – 2024. 11. 20.).

globális gyártása, és drasztikusan csökkent a telepítésük. Több mint 40 millió felhalmozott akna került megsemmisítésre, megvalósult a nagyfokú segítségnyújtás a túlélőknek és az érintett területen élő lakosságnak. Rengeteg aknásított és fel-tételezhetően veszélyes területet nyilvánítottak aknamentessé és tettek szabaddá termelői használatra.⁴⁰

7. Egyezmény a kazettás lőszerokról

A kazettás bombákról szóló egyezmény minden körülmények között tiltja a kazettás bombák használatát, fejlesztését, gyártását, beszerzését, felhalmozását és átadását, valamint a tiltott tevékenységhez való segítségnyújtást vagy bátorítást.

Az Egyezmény a II. Cikk 2. pontjában fogalmazza meg pontosan a kazettás lőszer ismérveit. Eszerint kazettás lőszer minden olyan hagyományos lőszer, amelyet úgy terveztek, hogy 20 kilogrammnál kisebb tömegű robbanóanyag-tartalmú szubmuníciót szórjon szét vagy bocsásson ki.⁴¹ Ezeknek a szubmunícióknak a száma több százra tehető, és akár több futballpályányi területet is betéríthetnek. A kisebb robbanószerkezetű szubmuníciók néha nem is robbannak fel azonnal, így még jóval a konfliktus befejezése után is képesek véletlenül gyilkolni vagy csonkítani.⁴²

Ugyanezen cikk 13. pontja foglalkozik a kis méretű ejtőlőszerrel, amelyek szintén hatalmas kárt tudnak okozni. Ezek olyan hagyományos lőszer, amelyek 20 kilogrammnál kisebb tömegűek, és amelyeket egy másik eszközzel szórnak szét vagy bocsátanak ki. Arra tervezték, hogy robbanótöltet felrobbanásával detonáljanak még a becsapódás előtt, becsapódás során vagy a becsapódást követően bizonyos idő eltelével.⁴³

Az Egyezménynek van egy végrehajtást támogató egysége, amely technikai támogatást és tanácsadást nyújt a részes és nem részes államoknak egyaránt. Emellett a nemzeti hatóságok és a nemzetközi közösség közötti kapcsolódási pontként is szolgál a szerződés végrehajtásával kapcsolatos kérdésekben.⁴⁴

IV. A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága

A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma az az alapító szerződés, amely létrehozza és szabályozza a Nemzetközi Büntetőbíróság munkáját. Az 1998. július 17-én elfogadott és 2002. július 1-jén hatályba lépett Római Statútum meghatározza a Bíróság joghatóságát, felépítését és működését.

A Statútum 8. Cikke kimondja, hogy a Bíróság joghatósággal rendelkezik a háborús bűncselekmények tekintetében, különösen akkor, ha azokat terv vagy politika részeként követték

el, vagy ilyen bűncselekmények nagyszabású elkövetése során valósították meg.⁴⁵

E statútum alkalmazásában „háborús bűncselekmények” például a következők:

- Szándékos emberölés.
- Kínzás vagy embertelen bánásmód, beleértve a biológiai kísérleteket is.
- A tulajdon kiterjedt pusztítása és kisajátítása, amelyet nem indokolnak katonai szükségszerűségek, valamint, ha azt törvénytelenül és önkényesen hajtották végre.
- A hadifogoly vagy más védett személy kötelezése arra, hogy szolgáljon az ellenséges hatalom erőinél.
- Támadások szándékos irányítása polgári objektumok ellen, azaz olyan objektumokkal szemben, amelyek nem katonai célpontok.⁴⁶

Fegyverek vonatkozásában pedig többek között ezen fegyverek alkalmazását tiltja és minősíti háborús bűncselekménynek a Statútum:

- Méreg vagy mérgezett fegyverek használata.
- Olyan fegyverek alkalmazása, amelyek mikrobiológiai vagy más biológiai anyagokat, illetve toxinokat használnak, függetlenül azok eredetétől vagy előállítás módjától.
- Olyan lézerfegyverek használata, amelyeket kifejezetten arra terveztek, hogy egyedüli harci funkciójuként vagy harci funkcióik egyikeként, maradandó vakságtól károsodott látásig terjedő sérüléseket okozzanak a szabad szemnek, illetve a látásjavító eszközzel ellátott szemnek.
- Az olyan fegyverek, lövedékek, anyagok és hadviselési módszerek alkalmazása, amelyek természetükből fakadóan felesleges sérülést vagy szükségtelen szenvedést okoznak, vagy amelyek eredendően válogatás nélküliek sértik a fegyveres konfliktusok nemzetközi jogát, feltéve, hogy az ilyen fegyverek, lövedékek, anyagok és hadviselési módszerek átfogó tilalom hatálya alá tartoznak, és az 121. és 123. cikkben meghatározott vonatkozó rendelkezéseknek megfelelő módosítással, ezen Statútum mellékletében szerepelnek.⁴⁷
- Ez alapján elmondható, hogy annak, aki a nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazásának bűncselekményét elköveti, a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt is felelnie kell a tetteiért.

V. A jogi szabályozás fontossága

A tiltott fegyverek kérdése még mindig érzékeny téma, különösen a jelenlegi feszült helyzetben, akár az orosz–ukrán, akár a palesztin–izraeli konfliktust nézzük.

Fontosnak tartom azt is, hogy a tiltott fegyverek alkalmazásának káros hatásai ne csak a háború kontextusában kerüljenek a középpontba. Ugyanis a tiltott fegyverek elősegítik a globális terrorizmust, eszközt biztosítanak ahhoz, hogy terro-

40 Anti-Personnel Landmines Convention – UNODA (2024. 11. 20.)

41 Convention on Cluster Munitions – Article 2 (Microsoft Word – Convention on Cluster Munitions E.doc – 2024. 11. 20.).

42 Cluster Munitions – UNODA (2024. 11. 20.).

43 Convention on Cluster Munitions – Article 2 (Microsoft Word – Convention on Cluster Munitions E.doc – 2024. 11. 20.)

44 Cluster Munitions – UNODA (2024. 11. 20.)

45 Rome Statute of the International Criminal Court – Article 8 (Rome Statute of the International Criminal Court – 2024. 11. 20.).

46 Uo.

47 Uo.

risták/terrorszervezetek támadásokat hajtsanak végre és erősítik a szervezett bűnözést is.

A tiltott tűzfegyverek kifejezetten erősíthetik a kábítószerkereskedelmet és az emberkereskedelmet, hiszen egy ilyen eszközzel hatékonyabban működik a kényszerítés és a megfélemlítés.

Felmerül ilyenkor a kérdés, hogy mit lehet tenni az ilyen fegyverek használatának elkerülése érdekében, amelyek még tovább képesek rontani egy háborús konfliktus helyzetén. Véleményem szerint a lehetséges megoldást az jelentené, ha létrejönne egy olyan nemzetközi szerződés, amely taxatívén felsorolja az összes olyan konkrét fegyvert, illetve hadviselési módot, amit onnantól kezdve tiltottnak kell tekinteni. Viszont ez felvetné azt a problémát, hogy megcsappanhatna azoknak az országoknak a száma, amelyek ratifikálnának egy ilyen megegyezést. Még az olyan országok tekintetében is, akik korábban már részt vettek hasonló szerződések létrehozásában. Emellett időt, energiát és munkát emésztene fel egy ilyen listának a létrehozása.

A legnagyobb akadályt viszont az jelentené, hogy hiába jönne létre egy ehhez hasonló megállapodás, a hadakozó felek úgyszólván módosítást, változtatást, amittől az adott fegyver már nem minősülne tiltottnak, hatása azonban részben vagy egészben megegyezne az eredetivel.

Az ilyen fegyverek gyártásának, kereskedelmének, alkalmazásának megakadályozása az országoknak és azok kormányainak, a nemzeti és regionális szereplőknek a felelőssége, elsődlegesen az ő feladatuk megteremteni a biztonságot és a békét.

Összességében elmondható, hogy komoly jogi háttér szükséges a háborúban használt fegyverek tiltásához. Véleményem szerint mindig lesz egy ok, érdek, cél, ami miatt a katonai vezetők arra a döntésre jutnak, hogy hatékonyabb lenne az ilyen típusú fegyverek bevetése. Egy háborús konfliktusban elsősorban a felmutatott sikerek, eredmények szoktak számítani, és nem feltétlenül az emberi életek. Ezért tartom fontos nemzetközi problémának ennek a kérdésnek a megoldását, ami sok emberéletet meg tudna menteni.

KATONA RITA¹

A fiatalkorú elkövetők kényszergyógykezelésének elrendelése

1. Bevezetés

A kényszergyógykezelés elrendelésének szabályait a Btk. 78. § (1) bekezdése tartalmazza, mely lényegében nem tér el a korábbi 1978. évi IV. törvény szabályozástól, így közel 50 év távlatában kiforrott jogintézményről beszélhetünk.

A kényszergyógykezelés az egyetlen olyan intézkedés, amely személyi szabadságot von el „ártatlan” embertől, hiszen a büntethetőséget kizáró ok miatt felmentett vádlottal szemben rendelheti el azt bíróság. E Janus-arcú intézkedés célja egyfelől az elkövető gyógyítása, másfelől a társadalom védelme.² A Btk. értelmében négy feltétel együttes megléte szükséges elrendeléséhez. Ezen feltételek: a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó cselekmény elkövetése, a kóros elmeállapot miatti büntethetőség kizártsága, a különös bűnisméltés veszélye, illetve az, hogy büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene kiszabni az elkövetővel szemben.³

Jelen tanulmányban egyrészt a négy feltétel értelmezését, és a kapcsolódó bírói gyakorlatot töreksem bemutatni, különös tekintettel a fiatalkorú elkövetőkre. Ezen elkövetői kör külön figyelmet azért érdemel, mert fiatalkorú elkövetővel szemben az egy évet meghaladó szabadságvesztés kiszabására más büntetési tételkeretet, büntetés kiszabási célt és büntetés-kiszabási elveket határoz meg a jogszabály, mint a felnőttkorú elkövetőkre.

Tanulmányomban arra keresem a választ, hogy a fiatalkorú elkövetők esetében, a bíróságok ezen utolsó feltétel fennálltat ténylegesen vizsgálják-e, avagy ügyészi indítvány esetén a kényszergyógykezelés elrendelése automatizmus-e.

E kérdés megválaszolásához elsőként a kényszergyógykezelés elrendelésének feltételrendszerét, majd a fiatalkorúakkal szembeni szabadságvesztés-büntetés kiszabásának rendszerét vizsgálom elsőként a normaszövegen keresztül, illetve bírósági határozatok tükrében. E analitikus megközelítést követően pedig elmúlt 10 évben (2013–2022) fiatalkorú vádlottakkal szemben indult, és a vádiratban a fiatalkorú vádlott felmentésére és kényszergyógykezelés elrendelésére irányuló eljárások statisztikáját vizsgálom. A ’váderedményesség’ arányán túl ismertetem és elemzem azon ügyeket, melyeknél érdemben

felmerülhet a fiatalkorú vádlottal szemben – büntethetősége esetén – intézkedés alkalmazása, szabadságvesztéstől eltérő büntetési nem alkalmazása, vagy egyévi szabadságvesztés-büntetésnél nem hosszabb tartamú szabadságvesztés kiszabása.

2. A kényszergyógykezelés elrendelésének feltételei (Btk. § szerint)

2.1. Személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó cselekmény elkövetése

A kényszergyógykezelés elrendelésének feltételei közül a törvényszöveg elsőként azon bűncselekmények körét rögzíti, melyek elkövetése esetén egyáltalán felmerülhet a társadalmi igény az elkövető – akár akarata ellenére történő – pszichiátriai kezelésének.

A szabályozás a 2012. évi C. törvény hatálybalépése óta egyértelműnek tűnik, hiszen a Btk. értelmező rendelkezése tartalmazza a személy elleni erőszakos bűncselekmények taxációját. Ezek a Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontja értelmében

a) a népirtás [142. § (1) bekezdés], az emberiség elleni bűncselekmény [143. § (1) bekezdés], az apartheid [144. § (1)–(3) bekezdés],

b) a hadikövet elleni erőszak (148. §), a védett személyek elleni erőszak [149. § (1)–(2) és (4) bekezdés], az egyéb háborús bűntett (158. §),

c) az emberölés [160. § (1)–(3) és (5) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §), a testi sértés [164. § (3)–(6) és (8) bekezdés],

d) az emberrablás [190. § (1)–(4) bekezdés], az emberkereskedelem [192. § (1)–(6) bekezdés], a kényszermunka (193. §), a személyi szabadság megsértése (194. §), a kényszerítés (195. §),

e) a szexuális kényszerítés (196. §), a szexuális erőszak [197. § (1)–(4) bekezdés],

f) a lelkiismeret és vallásszabadság megsértése (215. §), a közösség tagja elleni erőszak [216. § (2)–(3) bekezdés], az egyesülési, a gyülekezési szabadság, valamint a választási gyűlésen való részvétel jogának megsértése (217. §),

¹ PhD-hallgató, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

² HEVÉR Tibor: Gyanús vagy kóros? – Rezümé egy intézkedés régi-új végrehajtási szabályairól. *Magyar Jog*, 2007/6., 343.

³ Btk. 78. § (1) bekezdése: Személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetőjének kényszergyógykezelését kell elrendelni, ha elméműködésének kóros állapota miatt nem büntethető, és tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni, feltéve, hogy büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene kiszabni.

g) az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása [254. § (1) bekezdés], a lázadás [256. § (1)–(2) bekezdés],

h) a bántalmazás hivatalos eljárásban [301. § (1)–(2) bekezdés], a bántalmazás közfeladatot ellátó személy eljárásában [302. § (1)–(2) bekezdés], a kényszervallatás [303. § (1)–(2) bekezdés], a jogellenes fogva tartás (304. §),

i) a hivatalos személy elleni erőszak [310. § (1)–(3) és (5) bekezdés], a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (311. §), a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak (312. §), a nemzetközileg védett személy elleni erőszak [313. § (1) bekezdés],

j) a terrorcselekmény [314. § (1)–(2) bekezdés], a jármű hatalomba kerítése [320. § (1)–(2) bekezdés],

k) a rablás [365. § (1)–(4) bekezdés], a zsarolás (367. §), az önbíráskodás [368. § (1)–(2) bekezdés],

l) a zendülés minősített esetei [442. § (2)–(6) bekezdés] és az előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak [445. §].

Amíg a jogszabály nem határozta meg a személy elleni erőszakos bűncselekmények körét, a bírói gyakorlat e fogalomkörbe vonta a garázdaság bűncselekményét is, de csak abban az esetben, ha azt személy ellen irányuló erőszakkal követték el – amennyiben dolog elleni erőszakkal, akkor nem volt elrendelhető a kényszergyógykezelés.⁴

A Btk. hatálybalépése után is sokáig tartotta magát a bírói szándék garázdaság bűncselekmény esetében is a kényszergyógykezelés elrendelésére, ezért a Kúria több határozatban is rögzítette, hogy az kizárt, függetlenül az elkövetési módtól.⁵

A közveszélyt okozó büntetendő cselekmények meghatározása azonban már nem ilyen egyértelmű, erre a Btk. értelmező rendelkezése nem ad felsorolást. A kommentár⁶ elsősorban a közveszély okozását, illetve a közérdekű üzem működésének megzavarását említi, példálózó jelleggel. Magam részéről⁷ a Btk. 314. § (4) bekezdésének a rendelkezéseiből kiindulva határozom meg a közveszélyt okozó bűncselekmények körét. Bár a bekezdés hangsúlyozza, hogy az értelmező rendelkezés csak a terrorcselekmény tényállására vonatkozik, a jogalkotói szándéka azonban lehet belőle következtetni. Így álláspontom szerint a közveszélyt okozó bűncselekmények:

– a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény [232. § (1)–(2) bekezdés], a vasúti, légi vagy vízi közlekedés veszélyeztetése [233. § (1)–(2) bekezdés],

– a jármű hatalomba kerítése [320. § (1)–(2) bekezdés], a közveszély okozása [322. § (1)–(3) bekezdés], a közérdekű üzem működésének megzavarása [323. § (1)–(3) bekezdés].

A BH.1987.423.,⁸ illetve az ÍH 2010.150. eseti döntés gondatlanságból elkövetett emberölés vétsége esetében – még a személy elleni erőszakos bűncselekmények törvényi meghatározása előtt – rögzítette, hogy a kényszergyógykezelés elrendelése kizárt, mert a törvényben megjelölt személy elleni erőszakos bűncselekmények szándékos bűncselekmények, és a hasonló cselekmények jövőbeni elkövetésének veszélye is csak

szándékos bűncselekmények elkövetésénél jöhet számításba. Gondatlan elkövetésnél e feltétel megvalósulása fogalmilag kizárt.

Általánosságban is rögzíthető, hogy gondatlanságból elkövetett bűncselekmény esetében sem merülhet fel kényszergyógykezelés elrendelése, hiszen ott dogmatikailag kizárt a bűnismétlés veszélyének megállapíthatósága.

A gondatlan vétségek és a fenti két bűncselekményi körben megjelölt konkrét diszpozíciókból következik, hogy csak büntetett elkövetése esetén merülhet fel kényszergyógykezelés elrendelése.

2.2. Kóros elmeállapot

A Btk. 17. § (1) bekezdése alapján kóros elmeállapoton azt értjük, mikor a büntetendő cselekményt a terhelt elmeműködése olyan kóros állapotában követi el, amely képtelenné teszi cselekménye következményeinek a felismerésére, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.

A hatályos Btk. még csak példálózó jelleggel sem törekszik megjelölni azon állapotokat vagy betegségeket, melyek a kóros elmeállapot megállapításához vezethetnek. Annak megítélése, hogy az elkövető tiszta tudattal vagy kóros elmeállapotban követte el a cselekményt, kétségtől olyan szaktudást igénylő kérdés, mely a Be. 188. § (1) bekezdése értelmében szakértő kirendelését teszi szükségessé.

Az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2018. (XII. 31.) IRM rendelet 17. §-a foglalkozik az elmeállapot vizsgálatával és értékelésével a büntetőeljárásban. A rendelkezés értelmében e kérdésben két szakértő köteles együttesen adni szakvéleményt, akik közül vagy mindkettőnek igazságügyi elmeorvos szakértőnek, vagy egy igazságügyi elmeorvos szakértőnek és egy igazságügyi orvos szakértőnek kell lennie. A rendelkezés kitér arra is, hogy a szakvéleményben nyilatkozniuk kell arról is, hogy a terhelt elmeállapotánál fogva tartani kell-e attól, hogy újabb bűncselekményt fog elkövetni.

A kényszergyógykezelés elrendelésének a kóros elmeállapot megállapítása az alapköve, melynek ténybírója⁹ az igazságügyi elmeorvos szakértői páros. A szakvéleménynek egy szintézisnek kell lennie – a pszichiátriai, az esetleges pszichológiai vizsgálat, a bűncselekmény, a személyiség, a szituációelemzés, illetve ezek összefüggéseinek eredménye.¹⁰ Szerepelnie kell benne a vizsgált személy vizsgálatkori és a cselekmény elkövetése idejében fennálló mentális állapotának, amennyiben az megállapítható BNO diagnózissal. A diagnózisnál azonban sokkal fontosabb, hogy a szakvélemény rögzítse, hogy a betegség milyen módon befolyásolta a beszámítási képesség felismerési, illetve akarati elemét a konkrét cselekmény elkövetésekor.¹¹

2.3. Különös bűnismétlés veszélye

Miként arra már a kényszergyógykezelés elrendelését megalapozó bűncselekményi körnél is utaltam, a bűnismétlés veszé-

4 BH.2015.117. (Kúria Bfv.1474/2014/5.)

5 BH.2017.211. (Kúria 174/2017/7.), BH.2020.62. (Kúria Bfv. II.759/2019).

6 KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*; Complex Kiadó, Budapest 2013. 191. o

7 Ezen álláspontot képviseli GULA Krisztina Petra: Bűnhődés bűnösség nélkül: A kényszergyógykezelés patológiája a hazai szabályozás és nemzetközi tapasztalatok tükrében. *Magyar Jog*, 2018/7–8., 402.

8 Legfelsőbb Bíróság B. törv. I. 1499/1986.

9 CSÉFFAI Attila Csaba: Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során, *Magyar Jog*, 2012/11., 653.

10 TRINGER László: *Tabularium Psychiatriae*, 2000 Melania Kiadói Kft., 2000., 139.

11 DOMÁN Augusztina: Az igazságügyi orvosszakértő feladatának nehézségei a beszámítási képességet illetően. *Büntetőjogi Szemle*, 2019/1. 38.

lye csak szándékos bűncselekmény esetében állapítható meg. Az ÍH 2010.52. egyedi döntés a kényszergyógykezelés elrendelhetőségének e harmadik feltétele kapcsán rögzíti, hogy e veszély alatt nem elvont, távoli, hanem az elkövető kóros elmeállapotából adódó igazságügyi elmeorvos szakértői véleménnyel alátámasztott konkrét veszélyt kell érteni.

A bűnismétlés körében levonható azonos gondolatmenetet tükröz a BH 2001.352.¹² számú döntés is, mely szerint az alkoholos hallucinózis folytán az akut elmezavar kóros elmeállapotában az életveszélyt okozó testi sértés kísérletének a törvényi tényállását megvalósító terhelt kényszergyógykezelése mellőzésének van helye, ha a fellebbezési eljárás során megállapítható, hogy a terhelt jelenleg már gyógyultnak tekinthető és az alkoholfüggősége megszűnt.

2.4. Egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetés alkalmazásának szükségessége

A kényszergyógykezelés elrendelésének e negyedik feltételének vizsgálata körében elsőként célszerűnek tartom rögzíteni, hogy a bűncselekményi kör, mely megalapozhatja a kényszergyógykezelés elrendelését, igen eltérő büntetési tételű – a legenyhébbek három évig terjedő szabadságvesztéssel, a legsúlyosabbak tíztől húsz évig vagy életfogytig terjedő szabadságvesztéssel büntethetőek. Már önmagában az egyes tételkeretekből jól látható, hogy a bíróságnak igen nagy mozgástere van a büntetéskiszabás során,¹³ hogy a Btk. 79. §-ában megfogalmazott büntetés célját – vagyis azt, hogy a társadalom védelme érdekében megelőzze, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el – elérje.

A büntetéskiszabás nehézségét és szépségét Földvári József¹⁴ találóan jellemzi: „a bírónak a büntetéskiszabás során mérnie kell a mérhetetlent, vagyis az elkövetett bűntett súlyát, az elkövető bűnösségét, a javára és terhére szóló körülményeket; másrésztől egy jövőbeli prognózist kell adni arról, hogy az elkövetőnek újabb bűncselekményektől való visszatartásához milyen nemű és mértékű büntetés alkalmazása szükséges”.

A 'mérhetetlen méréséhez' a Btk. 80.§ (1) bekezdése ad elsőként eligazítást a bíró számára. Eszerint a büntetést az e törvényben meghatározott keretek között, céljának szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy az igazodjon a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez.

A jogszabály rögzíti azt is, hogy a határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a büntetési tétel középértéké irányadó,¹⁵ de mindemellett megteremti a büntetési tételkeretnél eggyel – illetve kísérlet és bűnsegély esetében kettővel – enyhébb büntetés kiszabásának lehetőségét, továbbá a törvényben meghatározott esetekben a korlátlan enyhítést.¹⁶ A büntetési tételkeret emelésére is ad lehetőséget a jogszabály hal-

mazat esetében,¹⁷ valamint különös, többszörös és erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben.¹⁸

A büntetéskiszabási tényezőkről az 56. BK vélemény¹⁹ ad iránymutatást, felsorolja, részletezi, csoportosítja a büntetéskiszabás során irányadó körülményeket, azonban azok egymáshoz viszonyított súlyát nem adja meg. Ennek indoka – mint azt maga a BK vélemény is rögzíti –, hogy az egyes enyhítő és súlyosító tényezőket mindig az adott ügy egyediségében kell vizsgálni, ezért ugyanazon tény más cselekmény vagy más elkövető vonatkozásában közömbös, avagy ellenkező hatású is lehet. Emellett folyamatos az a jogalkotói törekvés, hogy a bíróságok büntetéskiszabási gyakorlatát alakítsa a Btk. módosításai révén.²⁰

A bíróságnak a kényszergyógykezelés elrendelésekor ezen fenti iránymutatások alapján kell abban a kérdésben állást foglalnia, hogy büntethetőség esetén egy év szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene-e kiszabnia, lényegében fikcióval kell élnie, és a beszámítási képesség hiányát „kitakarva”, gondolatban kell kiszabnia a büntetést.

3. „...ezért a fiatalkorú vádlottat egy év egy nap szabadságvesztésre ítéli”

E fejezetben a korábbi részfejezetben nagy vonalakban áttekintett általános büntetéskiszabási gyakorlattól eltérő, a fiatalkorúakra vonatkozó speciális büntetéskiszabás rendszerét kívánom bemutatni. Az egyes joghátrányok részletszabályainak ismertetését mellőzöm, a témámra is figyelemmel arra próbálok rámutatni, hogy mennyiben más egy fiatalkorú elkövetővel szemben az egy évet meghaladó szabadságvesztés kiszabása.

A Btk. 106. § (1) bekezdése a fiatalkorúval szemben alkalmazott szankció céljának – eltérően a felnőttkorúakra megállapított generális és speciális prevenciók céltól – elsősorban azt tekinti, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön és a társadalom hasznos tagjává váljon. Ezért a törvényi rendelkezés előírja, hogy a joghátrány megválasztásakor a nevelésére és védelmére kell a fókuszot helyezni. Erre az elvre a joggyakorlat is régóta érdemben hivatkozik, így például a BH 1983.181.²¹ számú döntés értelmében a fiatalkorúak testi, szellemi és erkölcsi fejlettsége és társadalmi helyzete eltér a felnőttekétől, ezért fiatalkorúval szemben elsődlegesen intézkedés alkalmazásának van helye.

Rögzíti a törvény azt is, hogy büntetést csak akkor kell kiszabni a fiatalkorúval szemben, ha az intézkedés alkalmazása nem célravezető. Szabadságelvonással járó szankció csak akkor alkalmazható, ha annak célja más módon nem érhető el.²²

Különösen érdekes – és a gyermekközpontú igazságszolgáltatás szemléletet mutatja – a BH 1977.416.²³ számú döntés,

17 Btk. 81. §.

18 Btk. 89–90. §.

19 A Kúria Büntető Kollégiuma által a 2/2023. (VII. 5) BK vélemény felülvizsgálta és módosítás nélkül fenntartotta. Bírósági Határozatok 71. évfolyam 2023/8.

20 ELEK Balázs: *A bíró büntetéskiszabási szemléletének jogalkotói alakítása*. Kriminológiai Közlemények 70. Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2011. évben tartott tudományos rendezvényein elhangzott előadásokból. 2012. Budapest, 20–33.

21 Legfelsőbb Bíróság B.törv.I 831/1982.

22 Btk. 106. § (2)–(3) bekezdés.

23 Legfelsőbb Bíróság B.törv. II453/1977.

12 Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.2677/1999.

13 Meg kell említeni a teljesség kedvéért a Btk. 33. § (4) bekezdését is, amely értelmében, ha a bűncselekmény büntetési tételének alsó határa nem éri el az egy év szabadságvesztést, szabadságvesztés helyett alternatív büntetés(ek) is alkalmazható(k).

14 FÖLDVÁRI József: *A büntetés tana*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970. 189.

15 Btk. 80.§ (2) bekezdés.

16 Btk. 82. §.

mely szerint, ha bűncselekmény indítóoka a közösségi életbe való beilleszkedés nehézsége – és a szülőkhöz való túlzott (de nem patológiás) ragaszkodás és tisztelet – volt, akkor a fiatalkorúval szemben büntetés helyett a szülői környezetet és felügyeletet biztosító nevelő intézkedést kell alkalmazni.

A szankciórendszer elemeit és a fenti kiszabási sorrendet áttekintve az alábbi halmazok alkothatók.²⁴ (A kényszergyógykezelést, az elkobzást és a vagyoneklobzást az eltérő funkciójukra figyelemmel, a pártfogó felügyeletet járulékos jellege okán hagytam ki a kategorizálásból.)

1. Szabadságelvonással nem járó intézkedés	megrovás – Btk. 64.§; próbára bocsátás – Btk. 65–66. §, 116. §; jóvátételi munka – Btk. 67–68. §, 117. §
2. Szabadságelvonással nem járó büntetés	közérdekű munka – Btk. 47–49. §, 112. §; pénzbüntetés – Btk. 50–51. §, 113. §; foglalkozástól eltiltás – Btk. 52–54. §; járművezetéstől eltiltás – Btk. 55–56. §; kitiltás – Btk. 57. §, 118. §; sportrendezvények látogatásától való eltiltás – Btk. 58. §; kiutasítás – Btk. 59–60. §, 114. §
3. Szabadságelvonással járó intézkedés	javítóintézetes nevelés – Btk. 108. §, 120–122. §
4. Szabadságelvonással járó büntetés	elzárás – Btk. 46. §, 111. §; szabadságvesztés – Btk. 36. §, 109. §, 85–88. §, 37. §, 110. §, 38–40. §

Az első oszlop számszerű sorrendje azt a kötelezettséget is jelenti a bíróság számára, hogy ilyen sorrendben mérlegelje, hogy az ahhoz tartozó sorban lévő joghátrány, avagy azok közül esetlegesen több használata a fiatalkorúval szemben elégséges büntetés lenne-e.

A jogalkotó a büntetési cél eltérő meghatározása mellett több oldalról is megeremtette az intézkedések és alternatív szankciók alkalmazásának a felnőttkorú elkövetőkhöz képest szélesebb körét. Ennek egyik legsarkalatosabb pontja a Btk. 116. § (1) bekezdése, amely bármely bűncselekmény – tehát az akár életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntethető bűncselekmények esetében is – lehetővé teszi a fiatalkorúval szemben a próbára bocsátást. A másik ilyen sarkalatos pont a Btk. 109. § (1) bekezdése, amely bármely bűncselekmény esetében a szabadságvesztés generális minimumát egy hónapban határozza meg. Ezen rendelkezésnek és a Btk. 33. § (4) bekezdésének az összevetéséből pedig megállapítható, hogy fiatalkorúakkal szemben bármely bűncselekmény miatt a szabadságvesztéstől eltérő alternatív büntetés alkalmazását is lehetővé teszi a törvény, enyhítő szakasz alkalmazása nélkül is. Ezt mondja ki az 5/2023. jogegységi határozat²⁵ is, melyet a BH 2023.289.²⁶ is rögzít.

A szabadságvesztés legvégső esetben való kiszabásának biztosítása érdekében hozta létre a jogalkotó a Btk. 120. §-a szerinti javítóintézetes nevelés intézkedést, mely a fiatalkorú személyi szabadságának elvonásával járó intézkedés, melyre jellemzően akkor kerül sor, mikor célszerű a környezetéből ki-

emelni a fiatalkorút és gondozás, nevelés és képzés (valamint szorosabb felügyelet) mellett a büntetési cél elérhetőnek látszik. Eltérő rendelkezés hiányában a javítóintézetes nevelés kiszabására is sor kerülhet bármely bűncselekmény elkövetése esetén.

A fentiekből is láthatóan, a fiatalkorúak szankciórendszerét a jogalkotó „lefelé irányba” teljesen kitarta, a másik oldalról – a szabadságvesztés vonatkozásában – pedig csak egy szűkebb részt hagyott.

A Btk. 109. § (2) és (3) bekezdései az egyes bűncselekményekhez tartozó büntetési tételkeretek maximumát csökkentik le sávosan a fiatalkorú elkövetők esetében, megkülönböztetve a tizenhat év alatti, illetve feletti elkövetőket. Így életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető cselekmény esetében a fiatalkorúval szemben kiszabható leghosszabb büntetési tartam tíz, illetve tizenöt év. A tíz évet meghaladó (de életfogytig tartó szabadságvesztéssel nem büntethető) szabadságvesztéssel büntethető cselekményért a tizenhatodik életévet meghaladott fiatalkorúval szemben kiszabható szabadságvesztés tartama legfeljebb tíz év. Ez az öt évet meghaladó szabadságvesztéssel is büntethető (de két fentebbi kategóriát el nem érő tartamú) szabadságvesztés esetén legfeljebb öt év.

Ebben a jogszabályi környezetben kell bíróságnak a fiatalkorú nevelése és társadalomba való beilleszkedése szempontjából a legcélravezetőbb joghátrányt megválasztania, melyben a fiatalkorú személyiségének, életkörülményeinek, családi kapcsolatainak, valamint az általa elkövetett bűncselekményhez való viszonyulásának is kiemelkedő szerepe van, melyek értékelésére az 56. BK véleményben foglaltak alapulvételével kell figyelemmel lenni az enyhítő és súlyosító körülmények mérlegelésénél. Megjegyzendő, hogy a 56. BK vélemény II/1. pontja értelmében a büntetlen előélet, illetve a II/4. pont értelmében a fiatal kor a fiatalkorú javára enyhítő körülményként nem értékelhető, azonban ilyennek értékelhető, ha a büntethetőségi korhatárt nem sokkal haladta meg.

A fiatalkorúakkal szembeni büntetés kiszabás körében további iránymutatást ad a 60. BK vélemény²⁷ abban a kérdésben, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés és a javítóintézetes nevelés együttes alkalmazására – természetesen nem egy határozatban – is sor kerülhet.

A javítóintézetes nevelés hatálya alatt álló fiatalkorúval szemben – akár az intézkedés hatálya alatt, akár azt megelőzően elkövetett bűncselekmény miatt – általában nem célravezető végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés kiszabása. Az célszerűnek akkor mutatkozhat, amikor a javítóintézetes nevelés tartamából (akár az ideiglenes elbocsátásból)²⁸ viszonylag rövid idő van hátra. Ekkor ezek ideje párhuzamosan telik. Fordított esetben, ha a fiatalkorú a végrehajtásban felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt újabb bűncselekményt követ el, nincs akadálya annak, hogy a bíróság – az összes körülmény mérlegelése alapján, az újabb elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyát is szem előtt tartva – a fiatalkorú javítóintézetes nevelését rendelje el.

24 KARDOS Dóra: A büntetés kiszabás speciális elveinek és céljának érvényesülése a fiatalkorúakkal szemben lefolytatott büntetőeljárásban. *Jog és állam*, 22. szám XII. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója 122.

25 Jpe.III.60.043/2022/9.

26 Kúria Bfv.799/2023/3.

27 A Kúria Büntető Kollégiuma által a 2/2023. (VII. 5) BK vélemény felülvizsgálta és módosítás nélkül fenntartotta, Bírósági Határozatok 71. évfolyam 2023/8.

28 Ilyen esetben is sor kell, hogy kerüljön az ideiglenes elbocsátás megszüntetésére a Btk. 121. § (3) bekezdése értelmében, hiszen a végrehajtásban felfüggesztett szabadságvesztés nem önálló büntetési nem, hanem szabadságvesztés.

Ezt meghaladóan általános jellegű iránymutatás nem áll a bíró rendelkezésére a fiatalkorú terhelttel szembeni joghátrány megválasztása során. Egyedi ügyekben azonban a felsőbb bíróságok e kérdésben is többször megnyilvánultak.²⁹ Erre példaként szolgálnak az alábbi döntések:

A próbára bocsátást is elégségesnek tartotta például a bíróság a 16. életévét betöltött fiatalkorú által elkövetett közveszéllyel fenyegetés vétsége miatt.³⁰

Egy 1994. évi eseti döntés³¹ értelmében büntetés helyett próbára bocsátás alkalmazása is elégséges a 15 éves fiatalkorúval szemben, aki az anyja védelmében kapcsolódott be a családi veszekedésbe és okozott a sértettnek életveszélyes sérülést.

A próbára bocsátás intézkedést elégségesnek találta a bíróság rablás büntetett gyermekkorú sérelmére elkövető fiatalkorú vádlottal szemben.³²

Csoportos rablás büntetett elkövető fiatalkorú vádlottal szemben a BH 1991.224.³³ eseti döntés a javítóintézeti nevelést is elégséges szankciónak tartja.

A BH 2007.33. számú döntés³⁴ általánosan – nem csak a fiatalkorúakra – állapítja meg, hogy a halmazat nem zárja ki a próbára bocsátás alkalmazását.

A BH 2015.181. eseti döntés rámutat arra, hogy amennyiben próbára bocsátás megszüntetésére kerül sor, az ítéletben nemcsak büntetés, hanem intézkedésként javítóintézeti nevelés is kiszabható a fiatalkorú vádlottal szemben.

Az erkölcsileg mélyen elítélendő és legsúlyosabb bűncselekmények – így emberölés minősített esetei, valamint szexuális erőszak büntette – esetében azonban a felsőbb bíróságok álláspontja az, hogy a fiatalkorú vádlottakkal szemben is a törvény szigorát kell alkalmazni. Ez tükröződik a BH 1980.1.,³⁵ a BH 1981.264.,³⁶ valamint a BH 1991.463.³⁷ számú döntésekben.

Általános megállapításként tehető, hogy fiatalkorú terhelt esetében önmagában a cselekmény büntetési tételében kifejeződő tárgyi súlya csak a legsúlyosabb bűncselekmények esetén vetíti elő a szabadságvesztés alkalmazását, és még nagyobb tárgyi súlyú bűncselekmények esetén sem kizárt a büntetés kiszabásának próbaidőre való elhalasztása.

4. Elítelné a fiatalkorú vádlottat egy év egy nap szabadságvesztés-büntetésre?

Jelen fejezetben arra próbálom a választ keresni, hogy a bírósági határozatokban az előzőekben kifejtett szempontok, különösen a fiatalkorú elkövetővel szembeni büntetékiszabás

körében lévő igen széles eszköztár, a szabadságvesztés-büntetés elkerülésére való törekvés alapelve miként érvényesül abban az esetben, ha a Btk. 78. § (1) bekezdésének utolsó fordulatáról kell döntenie a bíróságnak.

Az elmúlt tíz év bírói gyakorlatának megismeréséhez adatszolgáltatást kértem a Legfőbb Ügyészségtől arról, hogy 2013. évtől hány fiatalkorú vádlottal szemben történt vádemelés oly módon, hogy a vádiratban az indítvány a fiatalkorú vádlott felmentésére és kényszergyógykezelésének elrendelésére irányult, és ezen ügyekben milyen jogerős ítéletek születtek.

A Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztálya LFIIGA//516-2/2023. számú átiratban tájékoztatót arról, hogy a kért adatok a Vádképviselési Informatikai Rendszerből adhatók meg, melyben az adatok feldolgozása 2022. évig történt meg. E kérdéses időszakban 11 fiatalkorú vádlottal szemben történt vádemelés kényszergyógykezelés elrendelése érdekében és a bíróságok 10 esetben rendelték el a kényszergyógykezelést, egy esetben rendelkezett a bíróság a fiatalkorú felmentésről szankció alkalmazása nélkül.

A Legfőbb Ügyészség Kabinet Adatvédelmi és Biztonsági Osztálya ABOIGA//10-13/2024. számú átiratából megtudtam, hogy az alábbi években és bíróságokon került sor az eljárásokra:

2013.	Tatabányai Járásbíróság
2014.	–
2015.	Pesti Központi Kerületi Bíróság Siófoki Járásbíróság
2016.	Dunakeszi Járásbíróság Karcagi Járásbíróság
2017.	Dunakeszi Járásbíróság Szolnoki Törvényszék
2018.	Kunszentmártoni Járásbíróság
2019.	–
2020.	Karcagi Járásbíróság
2021.	Budapest Környéki Törvényszék Szolnoki Járásbíróság
2022.	–

Valamennyi ügyben kutatási engedélyt kértem és kaptam, az ügyek tárgyát csak ezt követően ismertem meg. Ennek során kiderült, hogy a Tatabányai Járásbíróságon indult ügy bíróság elé állítás folytán volt folyamatban, a fiatalkorú vádlott nem volt kóros elmeállapotú, vele szemben próbára bocsátást alkalmaztak. A Pesti Központi Kerületi Bíróságon indult ügyben pedig a bíróság a II. r. nem fiatalkorú vádlottat mentette fel és rendelte el kényszergyógykezelését.

2017-ben a Szolnoki Törvényszéken folyamatban volt ügyben a felmentésre és kényszergyógykezelés elrendelésére a Btk. 160. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés j) pontja szerint minősülő emberölés büntetnének kísérlete, 2021-ben a Budapest Környéki Törvényszéken folyamatban volt ügyben a Btk. 160. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés j) pontja szerint minősülő emberölés büntetnének kísérlete, a Btk. 311. §-ába ütköző és a 310. § (1) bekezdés c) pontja szerint minősülő közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntette és a Btk. 311. §-ába ütköző és a 310. § (1) bekezdés c) pontja és (2) bekezdés III. fordulata szerint minősülő közfeladatot

29 A dolgozatomban témájára tekintettel a személy elleni erőszakos, illetve közveszéllyel okozó cselekmények körében megjelenő határozatokra koncentrálok.

30 BH 2002.297. (Nógrád Megyei Bíróság Fkf.326/2001.)

31 BH 1994.7. (Legfelsőbb Bíróság Bf.1.1498/1992.)

32 BH 1984.391. (Legfelsőbb Bíróság B.törv. 8/1983.)

33 Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.761/1991.

34 Legfelsőbb Bíróság Bfv.II.190/2005.

35 Legfelsőbb Bíróság Eln.Tan.B.törv.1015/1979. sz.)

36 Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.488/1980.

37 Legfelsőbb Bíróság Bf.III.212/1991.

ellátó személy elleni erőszak büntette miatt került sor. E két ügyben, azok részleteinek ismertetése nélkül, önmagában az emberölés minősített esete okán alaposan feltehető, hogy büntetethezességük esetén a fiatalkorú vádlottakat a cselekmény kísérleti szakban rekedése mellett is egy évet meghaladó tartamú szabadságvesztésre ítélnék.

A járásbíróságokon indult valamennyi ügyben közös, hogy a fiatalkorú vádlott a gyermekotthon (lakásotthon) lakója, aki cselekményét az ott dolgozók, illetve nevelt társai sérelmére követte el. E cselekmények közfeladatot ellátó személy elleni erőszak, illetve testi sértés bűncselekményeknek minősülnek, így összehasonlításra alkalmasak.

Az ítéletek – azon egy ítélet kivételével, melyben a járásbíróság nem rendelte el a fiatalkorú vádlott kényszergyógykezelését – első fokon jogerőre emelkedtek, és rövidített indoklással szerkesztettek.

A következőkben a hat járásbírósági anonimizált ítélet személyi részét és tényállásának lényegét ismertetem, az egyes tényállások után azok ítéleti minősítését is megadva, majd számba veszem az ügyben felmerülő büntetékiszabási körülményeket.

1. számú ügy³⁸

1. vádlott nőtlen, kiskorú eltartottja nincs. Jövedelmét képezi 33 300 forint fogyatékosági támogatás és 20 300 forint családi pótlék. A vádlott vagyonnal nem rendelkezik. Büntetlen előéletű.

1. vádlott a mentális retardáció súlyos fokában (idióta és imbecillitas határán), valamint epilepsziában, epilepszia okozta személyiségváltozásban szenved, valószínűleg időnként epilepsziás pszichopatológiai tünetek is okozzák agresszív, irányíthatatlan viselkedését. Pszichés kórállapota kizárja, és cselekménye elkövetésekor is kizárta abban, hogy cselekménye társadalomra veszélyes voltát felismerje, és hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék. Pszichés betegsége gyógyszeresen minimálisan befolyásolható, magatartásának érdemi befolyásolása nem érhető el. Mindezek alapján tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt vagy cselekményeket követ el.

1. vádlott – aki cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt áll – a Szociális Otthon lakójaként 2014. január 24. és június 2. napja közötti időben lakótársa, illetve ápolói sérelmére négy cselekményt követett el követte el:

2014. január 24. napján 1. vádlott a súlyos demenciában szenvedő, pszichiátriai és fizikális állapota miatt védekezésre nem képes nevelt társával megpróbált kommunikálni, ami azonban pszichés állapotuk miatt nem volt sikeres, amelyen 1. vádlott fel-dühödött és szemén megütötte társát, aki kötőhártyavérzést, a szemgödör és szemgolyó zúzódását – 8 napon belül gyógyuló sérülést – szenvedett el.

2014. január 26. napján az egyik ápoló megpróbált elvenni 1. vádlottól egy törött műanyag poharat, aki erre ököllel felé ütött, illetve hadonászott, amely során egy alkalommal arcon karmolta. Miután sikerült a törött műanyagot elvenni 1. vádlottól, őt a szobájába zárták. 1. vádlott az ajtót ütni kezdte, amitől egy korábbi könyöksérülése felszakadt, ezért annak érdekében, hogy magának további sérüléseket ne okozzon, megpróbálták lekötni az ágyra. melynek a vádlott ellenállt, ápolóját egy alkalommal

mellkason ütötte és hasán megrúgta. Az ápoló a történetek miatt orvoshoz nem fordult, magánindítványt nem terjesztett elő.

2014. április 2. napján 1. vádlott ismeretlen okból szobája üveglablakát kézzel ütögette, ápolója cselekménye abbahagyására szólította fel. 1. vádlott erre az ápoló fejről a szemüvegét levette és elhajlította, majd arca felé hadonászott, melynek során arcának bal felét megkarmolta. Az ápoló a szemhéz, az arc és a homlok horzsoltságot szenvedte el, amely 8 napon belül gyógyuló sérülések miatt magánindítvánnyal élt.

2014. június 2. napján 1. vádlottól az ápoló visszavett egy zsebrádiót, melytől a vádlott indulatba jött. Többet próbáltak szobán nyugtatni a szobájában megnyugtatni az agresszíven viselkedő vádlottat, aki ekkor hirtelen köpködni, ütni és rúgni kezdett feléjük. Ennek során 1. vádlott az egyik ápoló mindkét kezét megkarmolta, mindkét combját megrúgta és a bal kezét megütötte. Az ápoló mindkét alkar horzsolásos és ütődéses sérülését, valamint a comb feszítőoldalának zúzódását szenvedte el, amely sérülések 8 napon belül gyógyulnak; magánindítványt nem terjesztett elő.

Az ápolók közfeladatot ellátó személynek minősülnek a tevékenységük gyakorlása során.

Fenti tényállás alapján a járásbíróság Fk. Siófoki Salamon cselekményeit 3 rb. közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntettének [Btk. 311. § (1) bekezdés, 310. § (1) bekezdés], testi sértés büntettének [Btk. 164. § (1) bekezdés (4) bekezdés b) pont] és testi sértés vétségének [Btk. 164. § (1) bekezdés (2) bekezdés] minősítette. Általános büntetési tételeik: egytől öt évig, három évig, illetve kettő évig terjedő szabadságvesztés.

1. vádlott terhére eső súlyosító körülmény a többszörös halmozat. Nem áll adat rendelkezésre arról, hogy az eljárásban beismertő vallomást tett volna, vagy hogy a sértettek neki megbocsátottak.

2. számú ügy³⁹

2. vádlott 15 éves, nőtlen, élettársa, kiskorú gyermeke nincs. Iskolai végzettsége nincs, gyógypedagógiai képzés alatt áll, szakképzetlen. Jövedelme és vagyona nincs.

Büntetve nem volt és az utóbbi kettő évben szabálysértési eljárás sem indult vele szemben.

2. vádlott különleges szükségletű átmeneti nevelésbe vett kiskorú, aki korábbi gondozási helyéről, a Különleges Gyermekotthonból az otthonába került. 2013. november 21. napján elhelyezésre.

2. vádlott 2013. november 22. napján bement nevelt társa szobájába – aki fizikai és szellemi visszamaradottsága (somatic-mentális retardáció) miatt sem önálló életvitelre, sem a környezetével való kapcsolatfelvételre nem volt alkalmas – a sértetten lévő pelenkát kibontotta, majd egy, a nyomozás során pontosan be nem azonosítható, éllel bíró tárggyal a sértett hímveszőjének bőrét annak tövével ismeretlen eszközzel elmeteszte, majd a péniszén lévő bőrből letépett. A sérülés büntetőjogi gyógytartama 8 napon túli, tényleges gyógytartama 1 hónap körüli lehetett.

2. vádlott nem szenved és a cselekmény idején sem szenvedett sem elmebetegségben, sem tudatzavarban, sem szellemi leépülésben, sem a kóros elmeállapot szintjét elérő személyiségzavarban.

2. vádlott veleszületett értelmi fogyatékoságban szenved, melynek értéke az imbecillitás, a közép-súlyos értelmi fogyatékoság alsó

38 Siófoki Járásbíróság B.358/2014.

39 Karcagi Járásbíróság Fk.87/2015.

tartománya. Értelmi fogyatékosága nagyon súlyos magatartás-zavarral jár, agresszív kitérésekkel.

Ezen állapotkép a cselekmény idején is fennállt, és nem tette lehetővé, hogy a 2. vádlott cselekménye társadalomra veszélyességét felismerje, illetőleg ennek megfelelő magatartást tanúsítson, ezért a cselekményre nézve beszámíthatatlannak tekintendő.

2. vádlott értelmi fogyatékosága és következményes súlyos magatartás-zavara, agresszivitása miatt nem zárható ki, hogy a jövőben azonos, vagy hasonló jellegű, esetleges súlyosabb cselekményt fog elkövetni, azaz a bűnismétlés veszélye bármikor fennáll, így indokolt elmeszakértői szempontból kényszergyógykezelésének elrendelése.

Fenti tényállás alapján a járásbíróság 2. vádlott cselekményét testi sértés büntettének [Btk. 164. § (1) bekezdés (3) bekezdés, (6) bekezdés b) pont II. fordulat] minősítette. Általános büntetési tétele egytől öt évig terjedő szabadságvesztés.

2. vádlott terhére eső súlyosító körülmény az okozott sérülés tényleges kb. egy hónapos gyógytartama. Enyhítő körülményként esetlegesen életkora vehető figyelembe. Nem áll adat rendelkezésre arról, hogy az eljárásban beismerő vallomást tett volna.

3. számú ügy⁴⁰

3. vádlott a cselekmények elkövetésekor 17. életévében járt. Szülei vér szerinti testvérek. Édesanyja – aki átmeneti nevelt kiskorúként gyermekotthonban nevelkedett – még 15. életévének betöltését megelőzően szülte meg a vádlottat. 1998. novemberétől átmenti nevelésbe vett gyermek, 2003. óta hozzátartozói kapcsolatot vele semmilyen formában nem tartanak, őket nem ismeri. A 3. vádlott kettős (speciális és különleges) gondozási szükségletű, a Gyermekközpont Speciális Gyermekotthonának lakója, Speciális Szakiskola magántanulója. Írni olvasni, nevét aláírni nem tudja. Számokat tízes számkörben ismeri. Szabadidejében focizni, zenét hallgatni, illetve porszívózni szeret. Értékre és tulajdonjogra tekintet nélkül ruhaneműket, limlomot gyűjtöget. Rendszeres gyógyszeres pszichiatríai és pszichológiai kezelésben részesül, lovasterápiára jár. Büntetlen előéletű, más büntetőeljárás nincs ellene folyamatban.

Tényként állapítható meg, hogy a terhére rótt cselekmény elkövetésének időpontjában és jelenleg is gyengeelméjűségben és súlyos fokú disszociális személyiségzavarban szenved és szenvedett. Elmeműködésének ezen kóros állapota kizárta és kizárja, hogy a cselekménye következményeit felismerje, illetve hogy ennek a felismerésnek megfelelően cselekedjen. Mentális állapotának jellemzői miatt tartani lehet attól, hogy további személy elleni, erőszakos cselekményeket követ el.

Frusztrációs toleranciája igen alacsony, gondolkodása a körülményekhez tapad, emocionális elsivárosodása tapasztalható. Magatartását nagymértékben meghatározzák a kielégítetlen vágyak és kudarcok, melyeket nehezen visel. Nem képes ellenállni készleteseinek, ösztöneinek, melyek ártalmasak önmagára vagy másokra. Cselekedeteit nem tervezi, cselekvés előtt növekvő feszültséget él meg, majd utána örömet, kielégülést, felszabadulást érez, de büntudatot, szégyent nem. Az általa tanúsított agresszió aránytalanul nagyobb mértékű, mint amit a kiváltó stresszor magyarázna.

2014. június 23. napján magából kifordulva dühöngött, mert nem hallgathatta tovább hangosan a zenét, a szobájából kirohant és a falhoz támasztott felmosófát felkapta, fejénél fogva feje felé emelte, és egy ízben középest meg nem haladó erővel fején megütötte a neki háttal ülő nevelőt, mely ütéstől a felmosó fa nyele három részre tört. A nevelő a tarkótájékj jobb okdalanának 3 cm-es mérsékelt duzzanatában megnyilvánuló zúzódását szenvedte el, mely sérülés büntetőjogi gyógytartama 8 napon belüli, és nem állt fenn reális veszélye súlyosabb sérülés kialakulásának.

2014. szeptember 28. napján 3. vádlott a közös takarítás, rendrakás során, mikor a porszívózást abbahagyta, hirtelen dühös lett, hogy a számára fontos, összegyűjtött dolgait a nevelő kidobálja, ezért egy hirtelen mozdulattal a porszívóról annak teleszkópos csövét, rajta a fejjel lekapta, és porszívócsövel a nevelő kis erővel fején megütötte.

A nevelő a bántalmazás következtében a koponyatető nyomásérzékenységben megnyilvánuló enyhe zúzódását szenvedte el, mely sérülés büntetőjogi gyógytartama 8 napon belüli, és nem állt fenn reális veszélye súlyosabb sérülés kialakulásának.

2015. január 23. napján 3. vádlott, két neveltársa és egy nevelő elkezdte kipakolni 3. vádlott szekrényét, hogy a vádlott által „gyűjtögetett” holmikát eredeti tulajdonosuknak visszaadják. 3. vádlott pár perc elteltével hirtelen felugrott és felemelt kézzel a nevelőnek akart rontani, azonban neveltársai őt ebben megakadályozták oly módon, hogy hátulról elkapták és visszazoritották az ágyra. 3. vádlott – a nevelő és társai nyugtatgatása ellenére – szabadulni akart, ezért kapálózott, és megharapta egyik neveltársa jobb kezének IV–V. ujját, mellyel neki 8 napon belüli büntetőjogi gyógytartamú sérülést okozott. A nevelő és a neveltárs joghatályos magánindítvánnyal éltek az elszünetelt sérülések miatt.

Fenti tényállás alapján a járásbíróság 3. vádlott cselekményeit 2 rb. – egy esetben folytatólagos, egy esetben kísérletként elkövetett – közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntettének [Btk. 311. § (1) bekezdés, 310. § (1) bekezdés c) pont] és 2 rb. – egy esetben folytatólagosan elkövetett – testi sértés vétségének [Btk. 164. § (1), (2) bekezdés] minősítette. Általános büntetési tételeik: egytől öt évig, illetve kettő évig terjedő szabadságvesztés.

A 3. vádlott terhére eső súlyosító körülmény a többszörös halmazat és a részbeni folytatólagos elkövetés. Enyhítő körülmény a vádlott ténybeli beismerése, sértetti megbocsátás, valamint a hányatott gyermekkora.

4. számú ügy⁴¹

A 4. vádlott a cselekmények elkövetésekor 15-16. életévében járt. 2002 óta intézeti keretekben nevelkedik. 4. vádlott kettős (speciális és különleges) gondozási szükségletű, a Gyermekközpont Speciális Gyermekotthonának lakója, a Speciális Általános Iskola - Szakiskola 8. osztályos magántanulója volt fogva tartásba kerülését megelőzően. Rendszeres gyógyszeres pszichiatríai és pszichológiai kezelésben részesül. Büntetlen előéletű, más büntetőeljárás nincs ellene folyamatban.

Tényként állapítható meg, hogy 4. vádlott a terhére rótt cselekmény elkövetésének időpontjában és jelenleg is közepsúlyos értelmi fogyatékoságban és súlyos fokú disszociális személyiségza-

40 Dunakeszi Járásbíróság Fk.220/2015.

41 Dunakeszi Járásbíróság Fk.326/2016.

varban szenved és szenvedett. Elmeműködésének ezen kóros állapotára 2015. évben súlyos fokban korlátozta, majd állapotromlás okán 2016. évtől kizárta és jelenleg is kizárja, hogy a cselekménye következményeit felismerje, illetve hogy ennek a felismerésnek megfelelően cselekedjen. Mentális állapotának jellemzői miatt tartani lehet attól, hogy további személy elleni, erőszakos cselekményeket követ el.

2015. április 22. napja óta a Gyermekközpont Speciális Otthonában nevelkedik, az együttélés szabályait elfogadni és betartani nem tudja, rendszeren bántalmazza azokat, akik a szabályokat vele betartatni kívánják és nála gyengébbek.

2015. június 9. napján 4. vádlott és csoporttársai a nappaliban tartózkodtak, rájuk helyettes nevelő felügyelt. A helyettes nevelő nem tudott teljeskörűen odafigyelni 4. vádlottra, aki a nappaliban talált egy kenőkest, melyet megragadott és azzal minden előzmény nélkül nekitámadt a számítógép előtt ülő A gyermeknek, aki azonban észlelte a vádlott támadását, és a kanapén átugorva kiszaladt a nappaliból, miként azt a csoport többi tagja is tette. B gyermeknek nem sikerült elfutnia ezért ő leguggolt és a kezét a feje fölé emelve védte magát. Ekkor 4. vádlott B gyermekhez rohant és a bal lapocka területén kis-közepes erővel a hátba szúrta a kenőkessel társát, ami azonban elgömbült. B gyermek a szúrás következtében a bal lapocka táján hámfosztásos sérülést szenvedett el, mely sérülés büntető jogi gyógytartalma nyolc napon belüli.

2015. május–június hónapokban, pontosabban meg nem állapítható időpontban 4. vádlott azon felháborodva, hogy társait meg kell várnia, hogy együtt menjenek vissza csoportszobába, az őt visszatartó 1. számú nevelőt két kézzel a lépcső tetején meglökte. 1. számú nevelő nem esett el, 2-3 lépcsőfokot lelépve egyensúlyát visszanyerte.

2015. július 11. napján 4. vádlott miután társaival konfliktusba keveredett az udvaron vissza akart menni a gyermekotthon aulájába, amit részére 1. számú nevelő nem engedélyezett, ezen feldühödve 4. vádlott a kezében tartott játékpisztollyal megpróbálta megütni 1. számú nevelőt, amit egy neveltársa akadályozott meg azzal, hogy a vádlott kezét hátracsavarta.

2015. július 13. napján az esti órákban 4. vádlott azon feldühödve, hogy nem mehet ki az aulába nekiment 2. számú nevelőnek, aki őt a rendész megérkezéséig megpróbálta visszatartani, ennek során karján zúzódásos sérüléseket szenvedett el.

2015. július 15. napján az gyermekotthon ebédlőjében 4. vádlott előzetes nézeteltérés nélkül ökölrel egy alkalommal közepet el nem erő erővel orrán megütötte D gyermeket, aki az orr nyolc napon belül gyógyuló vérzéssel járó zúzódását szenvedte el.

4. vádlottat bántalmazás miatt a befogadóhelyiségbe kísérte a rendész, hogy megnyugodjon, azonban ez nem sikerült neki, félliteres üres műanyag palackkal dobálta a rendészt 'sittre kerülsz' felkiáltás mellett (magára utalva). A hangoskodásra a befogadóhelyiséghez ment 3. számú nevelő, otthonvezető, akit meglátva 4. vádlott egy széket felkapott és az otthonvezető irányába dobott.

2016. február 15. napján 4. vádlott kiment a folyosóra és az ott tartózkodó 4. számú nevelő gyermekfelügyelőt minden előzmény nélkül egy alkalommal ökölrel nagy erővel karján megütötte, melynek hatására 4. számú nevelő a radiátornak esett és 8 napon belüli gyógytartamú zúzódást szenvedett el.

2016. április 9. napján 5. számú nevelő, észlelve 4. vádlott megváltozott viselkedését, megkérdezte, mi a baj, melyre válaszul 4. vádlott felkiáltott, hogy „baszd meg!” és hirtelen mozdulattal

jobb ökölrel 5. számú nevelő fejét a bal szemöldök és halánték területén megütötte. A nevelő az ütéstől megsédült, halántékán duzzanat keletkezett.

2015. április 15. napján, mikor 6. számú nevelő-ápoló felszólította a vádlottat, hogy vegye be a gyógyszereit, 4. vádlott akként reagált, hogy a 'kurva anyádat' és jobb öklével nagy erővel orrán megütötte 6. számú nevelőt. Az ütés következtében 6. számú nevelő megsédült és orra vérezni kezdett. 6. számú nevelő a bántalmazás következtében az orr 8 napon belüli büntetőjogi gyógytartamú zúzódását szenvedte el.

Az elszenvedett bántalmazások miatt 2 nevelt törvényes képviselője és 6. számú nevelő magánindítvánnyal élt.

Ezen tényállás alapján a járásbíró 4. vádlott cselekményeit 6 rb. közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntetékének [Btk. 311. § (1) bekezdés, 310. § (1) bekezdés c) pontja] és 3 rb. testi sértés vétségének [Btk. 164. § (1) bekezdés (2) bekezdés] minősítette. Általános büntetési tételeik: egytől öt évig, illetve kettő évig terjedő szabadságvesztés. A 4. vádlott terhére eső súlyosító körülmény az igen nagyszámú halmazat. Nem áll adat rendelkezésre arról, hogy az eljárásban beismerő vallomást tett volna, vagy hogy a sértettek neki megbocsátottak.

5. számú ügy⁴²

5. vádlott nőtlen, gyermektelen. Büntetlen előéletű. Középsúlyos értelmi fogyatékoságban szenved, emellett személyiség szerkezete súlyosan diszharmonikus, érzelmi és indulati zavar tüneteivel terhelt, valamint magatartás zavarral és diszinhibíciós kötődési zavarral. Ez, mint állapotkép a cselekmény idején is fennállt és nem tették lehetővé, hogy cselekménye társadalomra veszélyességét felismerje, illetőleg ennek megfelelő magatartást tanúsítson, azaz a cselekményekre nézve nem tekinthető beszámíthatónak.

Értelmi fogyatékosága miatt a bűnismétlés veszélye nagy, elmeorvos szakértői szempontból a 5. vádlott kényszergyógykezelése indokolt. 2016. november 20. napján a lakásotthonában egy bögrével fejbe vágta a gyermekfelügyelőt, miközben örvongott és megpróbálta kirúgni az ajtó üvegét. A gyermekfelügyelőnek sérülése nem keletkezett.

2016. december 2. napján a rá vigyázó gyermekfelügyelő hájába belekapott, azt húzta, mely sérüléssel nem járt.

2016. december 8. napján az énekórát tartó gyógypedagógus hájába hátulról két kézzel belekapaszkodott, majd a székről lerántotta a földre. A gyógypedagógusnak sérülése nem keletkezett.

2016. december 15. napján a neki foglalkozást tartó pszichológus hájába belekapaszkodott és annál fogva előre húzta, mely sérüléssel nem járt.

2017. február 10. napján előzmény nélkül megragadta a nevelő bal kezét és a falhoz lökte őt, mely sérüléssel nem járt.

Ezen tényállás alapján a járásbíró 5. vádlott cselekményeit 6 rb. közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntetékének [Btk. 311. § (1) bekezdés, 310. § (1) bekezdés a) pont 1. fordulat] minősítette. Általános büntetési tétele: egytől öt évig terjedő szabadságvesztés.

Az 5. vádlott terhére eső súlyosító körülmény az igen nagyszámú halmazat. Nem áll adat rendelkezésre arról, hogy az eljárásban beismerő vallomást tett volna, vagy hogy a sértettek neki megbocsátottak.

42 Kunszentmártoni Járásbíró 42/2017. Fk.232/2017.

6. Számú ügy⁴³

6. vádlott önellátásra képtelen, különleges szükségletű, halmozottan hátrányos gyermek. A Megyei Kormányhivatal Járási Hivatala ideiglenes hatállyal elhelyezte a lakásotthonban. Az édesanya gondozásából került ideiglenes elhelyezésre, majd pedig nevelésbe vételre. A szülők külön élnek, az apa anyagilag támogatja a családot. Tanköteles, magántanuló. Büntetlen előéletű. Középsúlyos értelmi fogyatékoságban és ehhez társuló súlyos magatartásban szenvedett, illetve jelenleg is szenved, ami az elméműködés olyan kóros állapota, amely képtelenné teszi a cselekménye következményeinek felismerésében, vagy annak, hogy a felismerésnek megfelelően cselekedjen. 6. vádlott beszámítási képességét kizáró kóros elmeállapota miatt fennáll annak a veszélye, hogy a jövőben azonos vagy hasonló jellegű, esetleg súlyosabb bűncselekményt követ el, fennáll a bűnismétlés veszélye. Képtelen cselekménye társadalomra veszélyességének felismerésére. 2019. december 14. napján az öt öltöztető gyermekfelügyelő haját megragadta, azt húzta, rángatta, az arcát, állán, száján, szemöldökén és a nyakán megkarmolta. A gyermekfelügyelő az arc hámsérüléseivel járó 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett el. A gyermekfelügyelő közfeladatot ellátó személy.

Ezen tényállás alapján a járásbíróság 6. vádlott cselekményét közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntetnének [Btk. 311. § (1) bekezdés, 310. § (1) bekezdés a) pont 1. fordulat] minősítette. Általános büntetési tétele: egytől öt évig terjedő szabadságvesztés. A 6. vádlott terhére eső súlyosító körülmény nem állapítható meg. Nem áll adat rendelkezésre arról, hogy az eljárásban beismerő vallomást tett volna, vagy hogy a sértett neki megbocsátott.

7. számú ügy⁴⁴

A 7. vádlott egyedülálló, gyermektelen. Büntetlen előéletű. A bűncselekmény elkövetésének időpontjában enyhe fokú értelmi fogyatékoságban és autizmusban szenvedett, illetve jelenleg is szenved, ami képtelenné teszi cselekménye következményeinek felismerésére vagy arra, hogy a felismerésnek megfelelően cselekedjék. A 7. vádlott beszámítási képességét kizáró kóros elmeállapotban szenved, s emiatt fennáll annak a veszélye, hogy a jövőben azonos vagy hasonló jellegű esetleg súlyosabb bűncselekményt fog elkövetni, fennáll a bűnismétlés veszélye. 2019. július 24. napján amikor arról értesült, hogy új gondozási helyre kerül, ideges lett és a gyermekotthon vezetőjére támadt. Egy a folyosón elhelyezett széket a mellkasához szorította, majd egy alkalommal a bal combján megrúgta. A 7. vádlottat a közelben tartózkodó egészségügyi dolgozók lefoglalták és a szobájába vitték.

Majd mikor a gyermekotthon vezetője a folyosón beszélgetett a vádlott kezelőorvosával, 7. vádlott ismét a folyosóra ment és a gyermekotthon vezetőjének hajába hátulról belekapaszkodott, a hajánál fogva a földre rántotta, miközben azt kiabálta, hogy „megölöm ezt a nőt”. A 7. vádlottat ismétlenül csak az egészségügyi dolgozók tudták megfékezni, miközben a 7. vádlott egy alkalommal sípcsonton rúgta a gyermekotthon vezetőjét

Mindezek után a 7. vádlottat az egészségügyi dolgozók a szobájába vitték és ott az ágyra fektették, majd ellátása céljából le-

kötötték, mely ellen 7. vádlott tiltakozott és az egyik gyermekápoló hajába belekapaszkodott, majd az több percen át a markában tartva húzta.

A gyermekotthon vezetője a bántalmazás következtében a bal combján és a sípcsontján 8 napon belül gyógyuló véralfútasos sérülést szenvedett el.

2019. október 1-jén 7. vádlottat a nevelő beküldte a szobájába, mert a bejárati ajtót rugdosta, aki ennek eleget tett, de a szobája ajtaját beülről eltorlaszolta. Mikor a nevelők a szobaajtót benyomták 7. vádlott egy kb. 50 cm magasságú éjjeliszekrényt dobott az egyik nevelő felé, aki a kezeit maga elé emelte, így a szekrény a bal kezének hüvelykujj alatti területét eltalálta

Mindezek után a nevelők 7. vádlottat kezénél fogva a nappaliba vezették, ám amikor egyikük a kezét az ajtó kinyitása érdekében elengedte 7. vádlott a jobb öklével a felső ajka bal oldalán megütötte a nevelőt.

A nevelő a bántalmazás következtében az arc zúzódásával és a bal kéz I. ujj zúzódásával járó sérülést szenvedte el, mely sérülések egyenként és összességükben is 8 napon belül gyógyuló sérülések.

A 7. vádlottat 2019. október 8. napján gépjárművel szállították, mikor előzmény nélkül akkor egy alkalommal, nagy erővel, jobb lábával hátulról a vezető feje felé rúgott, mely rúgás részben a fej jobb hátsó részét, részben pedig a vezető ülésének fejtámláját találta el. A gépkocsit vezető gyermekfelügyelő a rúgás következtében a fejét bal irányba elkapta és a gépjármű kormányát bal irányba elrántotta, melynek következtében a jármű áttért a menetirány szerinti bal oldali forgalmi sávba. Ezt követően a vezető a gépjárművet visszakormányozta a menetirány szerinti jobb oldali forgalmi sávba és az út szélén megállt.

A 7. vádlott fenti magatartásával, mivel a közlekedő gépjármű vezetője ellen erőszakot alkalmazott, a közlekedés biztonságát, valamint az abban részt vevők életét, testi épségét közvetlenül veszélyeztette.

2019. október 9. napján 7. vádlott a nekii háttal álló és ebédet melegítő gyermekfelügyelőt egy székkal a hátán megütötte, majd a nap folyamán egy alkalommal előzmény nélkül egy alkalommal, ökölrel a bal arcfelén megütötte. A gyermekfelügyelő sérülést nem szenvedett.

A gyermekfelügyelő a biztonsági elkülönítő szobába helyezett 7. vádlott magatartását a kamerarendszeren keresztül folyamatosan figyelemmel kísérte, és amikor a 7. vádlott pulóverével fojtogatni kezdte magát, akkor a lakásotthon vezetőjével beavatkozott, mikor a vádlott nyakáról a pulóvert leszedték a 7. vádlott egy alkalommal, jobb öklével, az arca bal oldalán megütötte a gyermekfelügyelőt.

Mindezek után a 7. vádlottat a biztonsági elkülönítő szobából kiengedték, a délután folyamán egy további alkalommal – pontosan meg nem határozható módon – az arcán meg akarta ütni a gyermekfelügyelőt, aki azonban az ütés elől elhajolt. A gyermekfelügyelő sérülést nem szenvedett.

A 7. vádlott 2020. január 21. napján szóváltásba keveredett egy nevelőtársával, ami miatt a nevelő a kezeit lefogta, akit azonban a 7. vádlott ellökött magától és hadonászni kezdett, mely során öt alkalommal, jobb és bal öklével, kis erővel az arcán megütött. 7. vádlott az öt lefogni igyekező másik nevelőt is megpróbálta megütni, illetve megharapni miközben a biztonsági elkülönítő szobába vitték. A nevelő az elszenvedett bántalmazások miatt sérülést nem szenvedett. A gyermekotthon-vezető, a gyer-

43 Karcagi Járásbíróság Fk.140/2020.

44 Szolnoki Járásbíróság Fk.452/2020.

mekápoló, a nevelő és a gyermekfelügyelő közfeladatot ellátó személy.

Ezen tényállás alapján a járásbíróság 7. vádlott cselekményeit 5 rb. közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntetének [Btk. 311. § (1) bekezdés, 310. § (1) bekezdés c) pont 1. fordulat] és közlekedés biztonsága elleni büntetének [Btk. 232. § (1) bekezdés 2. fordulat] minősítette. Általános büntetési tétele: egytől öt évig, illetve három évig terjedő szabadságvesztés. Terhére eső súlyosító körülmény az igen nagyszámú halmazat. Nem áll adat rendelkezésre arról, hogy az eljárásban beismerő vallomást tett volna, vagy hogy a sértettek neki megbocsátottak.

A fenti hét ügy megismerése után meg kell állapítanom, hogy a „fiktív büntetéskiszabás” nem könnyű, hiszen a büntetéskiszabási körülményeket az ügy teljes ismerete – illetve a közvetlenség – hiányában nehéz megállapítani.

Meg merem azonban kockáztatni, hogy büntethetőség esetén abban a két ügyben (2. és 6. számú ügyek), melyekben nem halmazati büntetés került kiszabásra, kizárt, hogy a fiatalkorú vádlottakat – büntethetőségül esetén – egy évet meghaladó szabadságvesztésre ítélték volna.

Azon ügyekben, amelyekben igen nagyszámú a halmazat, ez már biztosan nem állítható, de ilyen esetekben is felmerülhetne a javítóintézeti nevelés alkalmazása, ami nem felel meg a Btk. 78. § (1) bekezdés utolsó feltételének.

A fiatalkorú vádlottak személyi körülményeinek – azon egy ügy kivételével, melyben a bíróság nem rendelt el kényszergyógykezelést (3. számú ügy) – ismertetése szegényes, több helyen az ítélet azt tartalmazza, hogy nem áll rendelkezésre adat, holott a pártfogói véleménynek, a lakásotthonban, gyermekotthonban elhelyező határozatoknak az ügyben rendelkezésre kellett állniuk.

A rövidített ítéletekben a bíróságok sok esetben csak jogszabályhely szintjén utaltak a kényszergyógykezelés elrendelésének feltételeire, a kóros elmeállapot mellett a bűnismétlés veszélyét is rendszerint csak a személyi körülmények körében rögzítették, az alkalmazott intézkedés vonatkozásban nem.

A kényszergyógykezelést elrendelő ítéletek közül egyetlenegy (7. számú ügy) indokolása foglalkozik a kényszerintézkedés feltételeinek fennállásával, ennek körében a következőket írja:

„A vádlott kétséget kizáróan személy elleni erőszakos cselekményt valósított meg, magatartása minden tekintetben tényállásszerű. Ugyan elmeműködésének kóros állapota miatt nem büntethető, büntethetősége esetén – a bűncselekmények tárgyi súlyára és a büntetési tétel középértékére figyelemmel – vele szemben 1 évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kell kiszabni. A hasonló személy elleni erőszakos cselekmények elkövetésével összefüggésben a bűnismétlés veszélyétől is tartani kell.”

Ezen indokolásban csak igen elnagyoltan az általános büntetéskiszabási elvek jelennek meg, a konkrét ügy enyhítő-súlyosító körülményei és a vádlott fiatalkorúságából eredő specifikumok nem.

A 3. számú ügyben a bíróság a kényszergyógykezelés elrendelésének indokaként a Btk. 78. § (1) bekezdés utolsó feltételének hiányát hozta fel, a fiatalkorú vádlottal szembeni büntetéskiszabási, a Btk. 106. §-ában írt célokra és elvekre, valamint a fiatalkorúval szemben kiszabható szabadságvesztés Btk. 109. § (1) bekezdésében írt generális minimumára figye-

lemmel. Az ítéletet a Budapest Környéki Törvényszék mint másodfokú bíróság helyes indokainál fogva helyben hagyta.⁴⁵

Kérdésként merülhet fel, hogy melyik megközelítés a helyes. Sem a törvény indokolása, sem a kommentár, sem felsőbb bírósági általános, elvi határozat nem ad egyértelmű iránymutatást.

A BH 1982.452.⁴⁶ számú egyedi döntésnek az indokolása tér ki arra – a törvény miniszteri indokolásában lévő iránymutatásra hivatkozva –, hogy az egy évet meghaladó szabadságvesztés mint feltétel vizsgálatánál a bíróságnak az elkövető társadalomra veszélyességét és bűnösségét figyelmen kívül kell hagynia. A feltételezett büntetést kizárólag a cselekmény tárgyi ismérvei alapján kell megállapítani.

Egy másik egyedi ügyben a Debreceni Ítéltábla⁴⁷ rögzítette, hogy „elsőfokú törvényszék ítéletében a büntetéskiszabással kapcsolatban kifejtett álláspontját az ítéltábla csak akként tudta figyelembe venni, hogy amennyiben nem lenne kóros elmeállapotú a vádlott, nem bizonyítható, miszerint 1 évnél hosszabb tartamú szabadságvesztés-büntetés kiszabása lenne várható vele szemben. Kifejtette az ítéltábla azt is, hogy megfogalmazásában volt félrevezető az enyhítő és súlyosító körülmények felhívása, mert olyan látszatot keltett, mintha mindamellett, hogy felmentette a vádlottat, büntetés kiszabása mellett is állást foglalt volna és az enyhítő és súlyosító körülményeket tételesen számba vette, azokat „értékelt”. Egyebekben az ítéltábla osztotta az elsőfokú bíróság azon álláspontját, hogy a kényszergyógykezelés elrendelésének feltételei között ezeket (ilyen formában) vizsgálni kell.

Abban a kérdésben, hogy fiatalkorú vádlott kényszergyógykezelésének elrendelése esetén az 1978. évi IV. törvény (korábbi Btk.) XI. fejezetének rendelkezéseit mennyiben kell alkalmazni, – miután e fejezetben a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések között a kényszergyógykezelésre eltérő szabályozás nincs –, a BH 2012.2.⁴⁸ számú eseti döntés adhat eligazítást, ami EBH 2011.2303. számon is megjelent. Ezen határozat II. pont alatt kiemelt tartalma rögzíti, hogy a fiatalkorú terhelttel szemben elrendelt kényszergyógykezelés esetén – amikor az határozott tartamú intézkedés volt – a kényszergyógykezelés tartamának megállapításakor nem a fiatalkorúakra vonatkozó speciális büntetéskiszabási szabályoknak, hanem a Különös Részen megállapított büntetési tételkeret felső határának van jelentősége. Ebből azonban nem az következik, hogy a XI. fejezetben foglaltakat nem kell figyelembe venni a kényszergyógykezelés esetén. Éppen ellenkezőleg, az indoklás azt rögzíti, hogy az 1978. évi IV. törvény 110. §-ának a kényszergyógykezelés leghosszabb tartama szempontjából nincs jelentősége, szerepe ennek csak az 1978. évi IV. törvény 74. § (1) bekezdésében előírt törvényi feltételek vizsgálatakor van. Nevezetesen azt, hogy büntethetőség esetén egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene-e kiszabni, a fiatalkorúak büntetéskiszabására irányadó külön szabályok alapján kell eldönteni.

Mindebből talán az a helyes következtetés vonható le, hogy

45 5.Fkf.1202/2015/5.

46 Debreceni Megyei Bíróság 1.Bf.240/1982. sz.

47 Debreceni Ítéltábla Bf.241/2013/4. (Miskolci Törvényszék B.1540/2012/14.)

48 Legfelsőbb Bíróság Bfv.293/2011/5. (Fővárosi Ítéltábla Fkf.106/2010/13., Pest Megyei Bíróság Fk.48/2006/67.)

akkor járnak el helyesen a bíróságok, amikor a fiatalkorú vádlott kényszergyógykezelésének elrendelésekor a Btk. 78. § (1) bekezdés utolsó fordulatainak megállapításához – az ügy és vádlott egyediségét figyelembe véve – a fiatalkorúak bírójának fejével gondolkodnak.

5. Összegzés

Úgy tartják, hogy egy társadalom értékrendszerének jó fokmérője az, ahogy a gyermekekkel és az elmebetegekkel bánik. Ez hatványozottan igaz, ha e két, a társadalom által védendő csoport metszetét vizsgáljuk.

Tanulmányomban arra kerestem a választ, hogy a Btk. 78. § (1) bekezdése mekkora mozgásteret ad a bíróságoknak, amikor fiatalkorú vádlott felmentése mellett kényszergyógykezelés elrendelésének lehetősége, illetve szükségessége merül fel, illetve e mozgásteret mennyiben használják ki.

Előzetes felvetésem az volt, hogy a bíróságok a kóros elmeállapot miatt nem büntethető fiatalkorú vádlottak felmentése esetén – amennyiben azt az elkövetett bűncselekményi kör indokolja –, kényszergyógykezelésükről is szokásszerűen rendelkezik.

A szabályozás értelmében a bíróságnak mérlegelési lehetősége ténylegesen az utolsó feltétel vonatkozásában, abban a körben van, hogy büntethetőség esetén egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene-e kiszabni.

Az elmúlt tíz év gyakorlatának áttekintése alapján nem vonhatom le jó szívvel azt megállapítást, hogy a bíróságok ezen feltétel meglétét kimerítően vizsgálják, ugyanakkor a kevés számú ügy és a rövidített indokolással szerkesztett ítéletek megismerési korlátai miatt azt sem állíthatom, hogy erre irányuló ügyészi indítvány esetén automatizmus a kényszergyógykezelés elrendelése.

Az egyes ügyek tényállásai alapján felmerülhet az is, hogy e fiatalkorúak kényszergyógykezelésének elrendelése valójában nem büntetőjogi szankció, hanem szociális jellegű intézkedés volt, mellyel a fiatalkorú, illetve az őt gondozó intézmény problémáját kívánta a bíróság megoldani. Ez azonban, még ha emberiességi szempontokból – elsődlegesen az intézményi dolgozók tekintetében – indokolhatónak is tűnne, valójában nem az és szükségtelen is.

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV törvény 200. § (2a) bekezdés a) pontja értelmében a kötelező gyógykezelés elrendelésére irányuló eljárást az ügyész kezdeményezi a büntetőeljárást követően, ha a büntetendő cselekmény elkövetőjénél a kényszergyógykezelés egyéb törvényi feltételei fennállnak, azonban az elkövető büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést kellene kiszabni. E lehetőséggel él is az ügyészség.⁴⁹

⁴⁹ A Legfőbb Ügyészség Informatikai Osztályának LFIGA//287-2/2024. számú átirata alapján arra 2016. évtől kezdődően minden évben sor kerül, azonban az esetszám itt is igen alacsony, átlagban nem éri el az elmúlt hét év vonatkozásában a kettőt.

LUKÁCS MÓNIKA ESZTER

Intézkedések alkalmazása a fiatalok elkövetőivel szemben, különös tekintettel a javítóintézeti nevelésre

I. Bevezetés

A fiatalok elkövetők és a velük szemben folytatható büntetőeljárás, az annak során alkalmazható jogkövetkezmények, jogintézmények, és az ezekkel foglalkozó igazságszolgáltatás rendszere nemcsak Magyarországon, hanem az egész világon aktuális kérdés, és a társadalom széles körét foglalkoztató téma. A fiatalokkal szemben alkalmazható szankciórendszerben elsősorban a javítóintézetek azok, melyek megpróbálják azon kettős szerepet érvényre juttatni, hogy a velük szemben alkalmazott joghátrányok (büntetések, intézkedések) a nevelésüket is szolgálják, azt elősegítsék. Gyakori viták tárgya, hogy egyáltalán alkalmaznak-e szabadságelvonással járó jogkövetkezményt a fiatalok elkövetőkkel szemben, ha igen, akkor milyen legyen azok végrehajtása.

II. Történeti áttekintés¹

II.1. A kezdetektől az I. világháborúig

Az első magyar büntető törvénykönyv, a Csemegi-kódex² (1878 évi V. törvény) a fiatalok elkövetőkre vonatkozóan nem tartalmazott eltérő rendelkezést, a 16. életévüket betöltött elkövetők egyáltalán nem részesültek megkülönböztetésben, a 12–16 életév közötti fiatalokra enyhébb szabadságvesztés-büntetési nemek voltak kiszabhatóak. A büntetések azon-

¹ FARKAS Henrietta Regina: A javítóintézeti nevelés jogi szabályozása Magyarországon a XIX. századtól 1978-ig. *Jogelméleti Szemle*, 2014/4.

² 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntetke-
ről és vétségekről.

ban a felnőttekkel egy intézetben, ugyanakkor tőlük elkülönítve kerültek végrehajtásra.³

A javítóintézeti nevelés, mint új jogintézmény megfogalmazásra került a kódexben. Eszerint, aki tizenkettedik életévét már betöltötte, de a tizenhatodik még nem, „ha cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bír, azon cselekményekért büntetés alá nem vehető”, viszont javítóintézetbe elhelyezhető, de húszéves korától tovább nem tartható ott.

Az I. Büntetőnovella,⁴ az 1908. évi XXXVI. törvénycikk a fiatalok elkövetőkre eltérő büntetőjogi szabályozást fogalmazott meg. Az intézkedések körében a dorgálást, próbára bocsátást és a javító nevelést hatá-

rozta meg.⁵ A kísérleti kihelyezés – jelenlegi szabályozás szerinti ideiglenes elbocsátás – jogintézményét is megemlíti a Novella. Ennek lényege, hogy amennyiben a fiatalok legalább egy évet eltöltött az intézetben, és úgy ítélték meg, hogy a javulás útjára lépett, a felügyelő hatóság javaslatára az igazságügyi miniszter kétévi próbaidőre szabadon bocsáthatta. Abban az esetben, ha a próbaidő sikeresen eltelik, végleges szabadulásra kerül sor. Szabályszegés esetén – feltéve, hogy az elkövető a huszonegyedik életévét még nem töltötte be – a visszahelyezés is elrendelhető.

II.2. A világháborúktól napjainkig

Az 1920-as években a fiatalok érdekeit szem előtt tartó igazságszolgáltatás háttérbe szorult.⁶

Az 1940-es évek végén az I. Büntetőnovellát és a fiatalok bíróságáról szóló törvényt hatályon kívül helyezték, és megszületett az 1951. évi 34. számú törvényerejű rendelet a fiatalokra vonatkozó büntetőjogi és büntetőeljárásai rendelkezésekről (továbbiakban: Ftvr.), mely a korábbi szabályozáshoz képest több esetben is visszalépést jelentett.⁷ Az Ftvr. a fiatalokra vonatkozó anyagi és eljárásjogi szabályokat egy jogszabályba foglalta, a fiatalok elkövetők intézeti elhelyezésének két formáját szabályozta, a javító nevelést és a gyógytáborozási intézeti elhelyezést.

Az 1954. évi 23. számú törvényerejű rendelet⁸ a fiatalok-
akra vonatkozó büntetőjogi rendelkezések módosításáról (to-

³ LŐRINCZ József: A fiatalok büntetés-végrehajtása a XX. század első felében. *Büntetőjogi Szemle*, 2002./2. 57.

⁴ 1908. évi XXXVI. tc. a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrend-
tartás kiegészítéséről és módosításáról.

⁵ NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest, HVG-ORAC, 2010. 411.

⁶ KAPA-CZENCZER Orsolya: *Fiatalok reszocializációs nevelése a szabadság-
vesztés büntetés alatt*. Doktori értekezés. Budapest, 2008. 235.

⁷ 1951. évi 34. számú törvényerejű rendelet a fiatalok-
büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről (továbbiakban: Ftvr.).

⁸ 1954. évi 23. számú tv. a fiatalok-
büntetőjogi rendelkezések módosításáról (továbbiakban: Fn.).

vábbiakban: Fn.) az Ftvr.-t módosította, így a nevelést szolgáló, azt elősegítő intézkedések előtérbe kerültek, igaz kisebb súlylyal, mint korábban. Ettől függetlenül ugyanakkor az elítélteknek az intézetekben végzett munka jellege szerint történt a csoportra bontása.⁹

Az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről¹⁰ a fiatalkorúak büntetőjogában az intézkedések elsődlegességét fogalmazta meg a büntetésekkel szemben. A nevelő intézkedések a bírói megrovás, a próbára bocsátás és a javítóintézeti nevelés voltak. Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendelt el, „ha a fiatalkorú eredményes nevelése csak intézeti elhelyezéssel biztosítható”. Az intézeti nevelés továbbra is határozatlan időtartamú maradt, de legalább egy évig tartott, ahogy fennmaradt a kísérleti kihelyezés intézménye is. Az intézetből történő elbocsátással kapcsolatban is változott a rendelkezés, míg korábban a huszonegyedik életév volt a korhatár, a törvénykönyv ezt a tizenkilencedik életév betöltésére szállította le.

Az 1978. évi IV. törvény (régí Btk.) a korábbi rendelkezésekhez képest nem hozott lényegi változást, a nevelési cél maradt továbbra is előtérben a fiatalkorúakkal szemben kiszabható joghátrányok körében, a változás a javítóintézeti nevelést illetően annyiban állt, hogy a tizenkilencedik életévét betöltött fiatal kellett elbocsátani.

A javítóintézeti nevelés végrehajtásának részletszabályait az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (Bv. tvr.)¹¹ szabályozta, amely a fiatalkorúakkal kapcsolatban is tartalmazott külön rendelkezéseket.

A 2012. évi C. törvény (Btk.) alapjaiban szintén nem változtatott a fiatalkorúakkal szemben kiszabható intézkedések rendszerén, így a javítóintézeti nevelés lényegi szabályozásán sem, csupán annak maximális időtartamát a korábbi 3 évről 4 évre emelte, valamint rögzítette, hogy amennyiben az elkövető az ítélet meghozatalakor betöltötte a huszadik életévét, nem rendelhető el az intézkedés.

A javítóintézeti nevelés végrehajtásának részletes szabályozását a Btk. hatálybalépését követően a büntetések, intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési eljárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban: Bv. tv.) rögzítette.

II.3. Nemzetközi egyezmények

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában (1966) rögzítésre került, hogy a bírósági eljárásnak a fiatalkorú személyek vonatkozásában tekintettel kell lennie az életkorra és a rehabilitációra.

Az 1985. november 29. napján kelt ENSZ közgyűlési határozat („Pekingi Szabályok”) fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szerint az elsődleges cél a prevenció, a „fiatalkorú személyes

szabadságát csak gondos mérlegelés alapján lehet korlátozni, és ennek a lehetséges minimumra kell szorítkoznia.”¹²

Az 1989. november 20. napján, New Yorkban kelt Egyezmény a Gyermek jogairól Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvénnyel került kihirdetésre. Az egyezmény a mai napig a legátfogóbb szabályozást nyújtja a gyermekeket megillető jogok terén, és rögzíti a gyermekek mindenekfelett álló érdekének alapelvét.

Az 1990. december 14. napján elfogadott ENSZ közgyűlési határozat a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól („Havannai Szabályok”) rögzíti, hogy szabadságvesztés kiszabására legvégső esetben és ekkor is a lehető legrövidebb időtartamban kerülhet sor.

Az 1990. december 14. napján elfogadott ENSZ közgyűlési határozat a fiatalkorú bűnözés megelőzéséről („Rijádi Iránymutatások”) kimondja, hogy a megelőzést kell előtérbe helyezni a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben.

Az 1990-ben elfogadott ENSZ minimumszabályok a szabadságelvonással nem járó intézkedésekről („Tokiói Szabályok”) azon garanciális elvekről rendelkezik, amelyek a szabadságvesztés-büntetéssel nem járó szankcióval sújtott fiatalkorúak védelmét szolgálják.¹³

III. Fiatalkorú bűnelkövetők. A fiatalkorúak büntetőjogi felelősségének feltételrendszere: általános és speciális korhatár, belátási képesség

A fiatalkorúakkal szemben a jogalkotó az általánostól eltérő szabályokat alkotott a büntető anyagi, eljárási és végrehajtási jog területén is, miután esetükben életkorukból adódóan erkölcsi, értékrendi és az értelemfejlettségi szintjükben történő változások húzódnak meg.¹⁴

Így a büntetőjogi felelősségre vonás általános elvei ugyanúgy vonatkoznak a fiatalkorúakra, de ez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a törvény az életkor meghatározásán kívül egyéb feltétel(ek)e)t fogalmazzon meg arra vonatkozóan, hogy mikor büntethető egy fiatalkorú.¹⁵

A Btk. 15. § a) pontja nevesíti a büntethetőségi akadályok között a gyermekort. A törvény 16. §-a értelmében „Nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizenegyedik életévét nem töltötte be, kivéve az emberölés [160. § (1)–(2) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §.) a testi sértés [164. § (8) bekezdés], a hivatalos személy elleni erőszak [310. § (1)–(3) bekezdés], a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak [311. §, ha a 310. § (1)–(3) bekezdése sze-

¹² 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat [17. cikk (b) pont].

¹³ <https://jogero.hu/dr-harsvolgyi-zsuzsanna-a-fiatalkoru-elkovetokkel-szemben-alkalmazhato-buntetesek-es-intezkedesek-rendszere> (Letöltés ideje: 2024. május 31.).

¹⁴ T. 6958. számú törvényjavaslat www.parlament.hu/irom39/06958/06958.pdf.

¹⁵ Csemáné Váradi Erika: *Nemzetközi és hazai tendenciák a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában*, PhD-értekezés, Miskolc, 2000. 12.

⁹ HEGEDŰS Judit: *Fiatalkorú bűnelkövetők gyermekora és a javítóintézetben töltött évek pedagógiai vizsgálata*. Doktori disszertáció. Budapest, 2007. 43.

¹⁰ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről.

¹¹ 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról (továbbiakban: Bv. tvr.).

rint minősül], a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak [312. §, ha a 310. § (1)–(3) bekezdése szerint minősül], a terrorcselekmény [314. § (1)–(2) bekezdés], a rablás [365. § (1)–(4) bekezdés], és a kifosztás [366. § (2)–(3) bekezdés] elkövetőjét, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.¹⁶ Eszerint fő szabályként a büntethetőségi korhatár a 14. életév betöltése, ez alól a törvény kivételként határozza meg a kiemelt tárgyi súlyú, magas büntetési tétellel fenyegetett, fentebb felsorolt bűncselekményeket. Ezen bűncselekmények tekintetében az elkövető már a 12. életévének betöltése esetén is büntethető, ugyanakkor ehhez még további feltétel is szükséges, mégpedig az, hogy az elkövető képes legyen tettei következményeit felismerni.

Jól látható, hogy a korábbi szabályozással szakítva a jogalkotó a büntethetőségi korhatár leszállítása mellett döntött, és a korábbi alsó korhatárt a 14. életév helyett a 12. életévben határozta meg. A korhatár leszállítását a közvélemény vegyes érzelmekkel fogadta, ugyanakkor a magyarországi speciális alsó korhatár nem kirívó nemzetközi viszonylatban sem, hiszen Hollandiában szintén a 12. életév betöltéséhez kötik a büntethetőséget, míg Angliában a 10 éves gyermek is felelőségre vonható.¹⁷

A fiatalkorúak büntetőjogi felelőségre vonásának feltételrendszere két speciális elemet tartalmaz: a *büntethetőségi korhatárt*, illetve a *belátási képességet* a 12. és 14. életév közötti elkövetők esetében.

A *büntethetőségi korhatár* meghatározására hatással van a gyermek- és fiatalkorúak bűnügyi fertőzöttsége mellett a többi országban alkalmazott gyakorlat is, valamint azt is figyelembe kell venni, hogy az adott társadalomban a gyermek mikortól éri el a felelőségre vonáshoz szükséges erkölcsi és pszichikai érettséget. Ezekon túlmenően befolyásoló tényezők a gyermek érdeke, a társadalom védelme, a különböző nemzetközi egyezmények, és az egyes ajánlások rendelkezései is.¹⁸

A fiatalkorúak igazságszolgáltatása kapcsán a nevelési, avagy az igazságszolgáltatási modell érvényesül. A nevelési modellben a fő cél a rehabilitáció, így az elkövető személyiségére helyeződik a fő hangsúly, míg az igazságszolgáltatási modellben az elkövetett, jogellenes cselekmény áll a középpontban, cél pedig a társadalomba történő visszailleszkedés elősegítése. Az, hogy adott államban mely modell érvényesül, befolyásolja a büntethetőség korhatárát is, így például a nevelési modellt képviselő országokban a korhatárt általában magasabban határozzák meg.¹⁹

A Btk. 105. §-a határozza meg a büntetőjogi értelemben vett fiatalkorú fogalmát. A törvény értelmében „fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem”. Ugyanakkor a Bv. törvény a büntetés-végrehajtás szempontjából a 18. életévét be-

töltött, de a 21. életévét meg nem haladott személyt is fiatalkorúnak tekinti.²⁰

Alanyi oldalon különbséget kell tenni gyermekkorú, fiatalkorú és kiskorú között, miután megítélésük jogi szempontból eltérő. A gyermekkorú személy nem vonható büntetőjogi felelőségre, fogalmilag nem követhet el bűncselekményt, de ez nem zárja ki, hogy intézkedéseket foganatosítsanak gyermekkorúval szemben, így elkobzást vagy elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételét. A fiatalkorú, mint a bűncselekmény elkövetője büntetőjogi felelőséggel tartozik a jogellenes cselekményéért, vele szemben a Btk.-ban meghatározott jogkövetkezmények elsődlegesen intézkedést, amennyiben az nem célravezető, akkor büntetést kell kiszabni. Ugyanakkor a Btk. 106. § (3) bekezdése alapján szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el. Kiskorúnak minősül polgári jogi szempontból minden természetes személy, aki a 18. életévét nem töltötte be. A büntetőjogban is megjelenik a kiskorú fogalma, úgy, mint a bűncselekmény passzív alanya, sértettje.

A büntetőjogi felelőségre vonás feltételrendszerének másik eleme a *belátási képesség*. A Btk. nem határozza meg sem a beszámítási képesség, sem a belátási képesség fogalmát, azonban a kóros elmeállapotra vonatkozó rendelkezések²¹ a beszámítási képesség fogalma negatív meghatározásának tekinthetők. A beszámítási képességhez ennek alapján két elemre van szükség: egyrészt, hogy az elkövető cselekményének következményeit felismerje, másrészt ennek a felismerésnek megfelelően cselekedjen, vagyis akaratilag képességgel rendelkezzen. A beszámíthatóság olyan testi, pszichikai állapot, amely által a személy képes felismerni cselekménye erkölcsi, társadalmi megítélését, és ennek tudatában cselekszik.²²

A beszámítási képesség, mint a büntetőjogi felelőségre vonás feltétele a fiatalkorúak tekintetében különösen nagy jelentőséggel bír, ugyanis ahhoz, hogy egy fiatalkorút büntetőjogi felelőségre lehessen vonni, a törvényben meghatározott életkor elérésén kívül megfelelő érettséggel, belátási képességgel kell rendelkeznie.²³

A belátási képesség az értelmi, erkölcsi és szellemi érettségből tevődik össze. Az érettség a személy normákhoz történő viszonyulási képességét jelenti, hogy azokat a mindennap életben alkalmazni tudja-e. Aki belátási képességgel nem rendelkezik – feltételes felelőséget hoz létre ezzel a kitételrel a jogalkotó – és a 12. életévét betöltötte, gyermekkorára tekintettel nem büntethető, de ettől az általa elkövetett cselekmény büntetendőnek számít. A belátási képesség bizonyítása a vádhatóságra hárul.²⁴

A legfőbb ügyész helyettes körlevelében rögzíti, hogy a belátási képesség vizsgálatához egyesített igazságügyi elmeorvos szakértői és pszichológus szakértői véleményre van szükség,

20 LAJTÁR István – SZÜCS András: *Büntetés-négrehabilitációs jog*. Patrocinium, Budapest 2015., 249. o.

21 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről 17. §.

22 KENESE Attila: *A 12–14 életév közötti bűnelkövetőkkel kapcsolatos új rendelkezések gyakorlati alkalmazásának kérdései – belátási képesség*.

<https://www.mabie.hu/index.php/cikkek-tanulmányok/103-dr-kenese-attila-a-12-14-eletev-kozotti-bunelkovetokkel-kapcsolatos-uj-rendelkezesek-gyakorlati-alkalmazasanak-kerdesei-a-belatasi-kepesség> (Letöltés ideje: 2024. május 31.).

23 Csemáné Váradi Erika: *Nemzetközi és hazai tendenciák a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában*, PhD-értekezés, Miskolc, 2000. 11.

24 BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH: i. m. 223–225.

16 2012. évi C. törvény A Büntető törvénykönyvről 16. §.

17 BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I. Általános rész*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2012., 224.

18 ROSTA Andrea: *A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája*. L'Harmattan Kiadó Budapest 2014., 99–100. o.

19 IGAZ Barbara – KENESE Attila: *A gyermekbűnözők, avagy a büntethetőségi korhatár kérdései*. Jogi Fórum publikáció, 2014., 7.

amely vizsgálatba be kell vonni szakkonzulensként gyermekpszichiátert is. A szakértőt a megalapozott gyanú közlését követően haladéktalanul ki kell rendelni belátási képesség vizsgálatához Amennyiben a 12. életévét betöltött, de 14. életévét be nem töltött fiatalok esetén a beszámítási képessége kizárt, akkor a belátási képességet nem szükséges vizsgálni, viszont amennyiben a beszámítási képesség korlátozott, az a belátási képességet nem zárja ki. A belátási képességről való döntéshozatal a szakértői vélemény mellett a többi felmerült adat együttes értékelésével lehetséges.²⁵

IV. A fiatalokkal szemben alkalmazható szankciók rendszere és a javítóintézeti nevelés

A Btk.105. § (2) bekezdése értelmében: „E törvény rendelkezéseit a fiatalok számára a jelen fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni”.²⁶

A fiatalokkal szemben alkalmazható szankciók közül a büntetés a tett és a bűnösség arányos, megtorló reakciója, míg az intézkedés megelőző, nevelő jellegű. A Btk. 106. § (1) bekezdése rögzíti ezen célt, erre figyelemmel a fiatalok elkövetőkkel szemben a büntetőeljárás célja az olyan szankció kiszabása, amely a fentebb írt speciális prevenciót és a nevelést célozza meg, valamint a fiatalok védelmét tartja szem előtt.

A szankciórendszerrel illetően büntetések és intézkedések kerülnek meghatározásra, ugyanakkor az általános szabályokhoz képest eltéréssel. A Btk. 106. § (2) bekezdése értelmében az intézkedések elsőbbséget élveznek a büntetésekkel szemben, így „Fiatalokkal szemben büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető”. Ezen jogszabályhely második fordulata kiemeli azon elkövetői kört, akik az elkövetéskor a 14. életévüket nem töltötték be, ugyanis a fentebb már részletezett feltételek fennállása esetén – meghatározott bűncselekményi kör és belátási képesség megléte – velük szemben csak és kizárólag intézkedés alkalmazásának van helye.

A bíróság a súlyosító és az enyhítő körülmények együttes és gondos értékelése és mérlegelése, a fiatalok az elkövetés után és az eljárás alatt tanúsított magatartása, személyi, családi körülményeinek vizsgálata, törvényes képviselőjének nyilatkozata, valamint a környezettanulmány alapján döntheti el azt, hogy konkrét esetben elegendő-e intézkedés alkalmazása, avagy szükséges a büntetés kiszabása.²⁷

Az ENSZ Gyermek Jogairól szóló 1989. évben született New York-i Egyezmény – melyet Magyarország az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki – megfogalmazta, hogy szabadságelvonással járó szankció csak végső esetben alkalmazható. Ez a rendelkezés először az 1978. évi IV. törvényben került

bele, majd a jelenleg hatályos Btk. 106. § (3) bekezdésében is megfogalmazást nyert.

Igy Magyarországon az Egyezményrel összhangban került rögzítésre a fiatalokkal szemben alkalmazható szankciók sorrendje, így elsődlegesen mindig azt kell szem előtt tartani, hogy a szabadságelvonással nem járó szankciók – megrovás, próbára bocsátás, jóvátételi munka – a tárgyi oldalt és az alanyi oldalt is nézve, képesek-e elérni a törvénynek a fiatalokkal szemben megfogalmazott célját, azaz a nevelést. Amennyiben a válasz nemleges, abban az esetben kerülhet sor a szabadságelvonással nem járó büntetések – pénzbüntetés, járművezetéstől eltiltás, közérdekű munka – kiszabására a törvényben írt egyéb feltételek fennállása esetén. Amennyiben akár az elkövetés módjára, annak jellegére, minősítő körülményekre, szabadságelvonással járó szankció alkalmazása válik szükségessé, ez esetben is elsődlegesen a kifejezetten csak a fiatalok elkövetőkre alkalmazható szabadságelvonással járó intézkedést – javítóintézeti nevelést – kell elrendelni, és csak abban az esetben, végső eszközként kerülhet sor szabadságelvonással járó büntetés – fiatalok fogháza, fiatalok börtöne – kiszabására, amennyiben az intézkedés nem lenne célravezető.²⁸

A fiatalok terhelte szemben alkalmazható legenyhébb intézkedés a *megrovás* – legelőször az 1908. évi XXXVI. törvényekben jelent meg dorgálás néven –, amely erkölcsi jellegű elítélést jelent, a jogalkalmazó ügyészség vagy bíróság a helytelenítést fejezi ki és felhívja az elkövetőt, hogy tartózkodjon bűncselekmény elkövetésétől.²⁹

A *próbára bocsátást* a gyakorlatban főként a rövid tartamú büntetések helyett alkalmazzák, mely intézkedést az 1978. évi IV. törvény tett általánossá, és a hatályos törvény változtatás nélkül átvett. A Btk. 116. § (1) bekezdése értelmében „*fiatalokkal szemben próbára bocsátásnak bármely bűncselekmény esetén helye van*”, a bíróság nagyobb tárgyi súlyú ügyben is alkalmazhatja, ha alkalmasnak találja a nevelési célok elérésére. Ekkor a bíróság megállapítja a vádlott bűnösségét a vád tárgyává tett bűncselekményben, azonban a büntetés kiszabását elhalasztja, amely a Btk. 119. § (1) bekezdés b) pontjában kötelezően előírt pártfogó felügyelet alkalmazása mellett sok esetben lehetővé teszi a fiatalok helyes irányú fejlődését. A Btk. 116. § (2) bekezdésében a próbára bocsátás időtartalmát a jogalkotó az általános szabályokhoz képest rövidebb, egy évtől két évig terjedően határozza meg, mely években és hónapokban is történhet. Abban az esetben, ha a fiatalok elítélt a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegi, ha a próbaidő alatt bűncselekményt követ el, továbbá, ha a próbára bocsátás előtt elkövetett bűncselekmény miatt a próbaidő alatt ítélik el, a próbára bocsátás megszüntetésének és javítóintézeti nevelés elrendelésének, avagy büntetés kiszabásának van helye.³⁰

A Btk. 117. §-a alapján *jóvátételi munka* fiatalokkal szemben akkor írható elő, ha az ítélet meghozatalakor a 16. életévét betöltötte és emellett a Btk. 119. § (2) bekezdésére figyelemmel a pártfogó felügyeletet is kötelezően el kell rendelni. Egyébként az általános szabályok alkalmazandók ezen intéz-

25 5/2013. (VII. 31.) LÜ h. körlevele, 1–4. pont.

26 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről 105. § (2) bek.

27 KASNYIK Adrienn Flóra: *Büntetés vagy intézkedés? – Szankciók a fiatalok bűnelkövetőikkel szemben* <https://arsboni.hu/buntetes-vagy-intezkedes-szankciok-fiatalok-bunelkovetokkel-szemben/> (Letöltés ideje: 2024. május 31.)

28 *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára* 3. kiadás I. kötet, HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft, Budapest 2016. 339.

29 <https://jogero.hu/dr-harsvolgyi-zsuzsanna-a-fiatalok-elkovetokkel-szemben-alkalmazhato-buntetesek-es-intezkedesek-rendszere/> (Letöltés ideje: 2024. május 31.)

30 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről 116. § (3) bekezdés.

kedésnél. A jóvátételi munka esetében a terhelt ellenszolgáltatás nélkül végez a társadalom számára hasznos tevékenységet, a munkavégzés egy éven belüli igazolása esetén az elkövető büntethetősége megszűnik.

A pártfogó felügyelet tekintetében az általános szabályoktól eltérően – mérlegelés és kötelező eset – a fiatalkorúak esetében a Btk. 119. §-ában sorolja fel az elrendelés kötelező eseteit a fiatalkorú helyes irányú személyiségfejlődése érdekében. A pártfogó felügyelet célja az, hogy a fiatalkorú elkövető folyamatos ellenőrzésével és irányításával újabb bűncselekmény elkövetését előzze meg, továbbá a fiatalkorú társadalmi beilleszkedését elősegítse. A pártfogó felügyelet járulékos intézkedés, mind büntetés, mind pedig egyéb intézkedés mellett alkalmazható. A pártfogolt köteles a pártfogóval rendszeresen tartani a kapcsolatot, a megjelölt időpontokban nála jelentkezni, a személyi körülményeiben bekövetkezett változásról (pl. lakcím vagy tartózkodási hely, munkahely, iskola, családi körülmények tekintetében történt változások) a szükséges tájékoztatást megadni, mert amennyiben ennek nem tesz eleget, az ügyészség indítványára alapján a pártfogó felügyelet szabályainak megszegése miatt a próbára bocsátás megszüntetésére és büntetés kiszabására kerülhet sor.

„A külön magatartási szabályok körében csak olyan meghatározása célszerű, amelyek fiatalkorútól a társadalmi körülményekhez képest is elvárhatóak, betarthatóságuk ellenőrizhető, ugyanakkor nem sértik a fiatalkorú személyhez fűződő jogait.”³¹

A Btk. 63. § (1) bekezdésében meghatározott további intézkedések, így az elkobzás, vagyoneklobzás, elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele, a kényszergyógykezelés és a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló törvény szerinti intézkedések tekintetében nem kerültek a fiatalkorúakra vonatkozó külön szabályok meghatározásra, így ezen eljárásoknál az általános szabályokat kell alkalmazni.

A törvény az Általános Részben szabályozott büntetések közül a szabadságvesztés, elzárás, közérdekű munka, pénzbüntetés, kitiltás és kiutasítás szabályait határozta meg az általános szabályoktól eltérően a fiatalkorú terhelt esetében, míg a foglalkozástól eltiltás [melynél a Btk. 52. § (3) bekezdésének alkalmazása különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető], a járművezetéstől eltiltás és a sportrendezvények látogatásától való eltiltás az általános szabályok szerint alkalmazható.³²

V. Fiatalkorúakkal szemben alkalmazható speciális intézkedés: A javítóintézetzi nevelés

A javítóintézetzi nevelés a Btk. XI. fejezetében meghatározott speciális szankció, mely kizárólag fiatalkorú elkövetővel szemben rendelhető el. A Btk. 108. § (1) bekezdése alapján, „Fia-

talkorúval szemben intézkedésként javítóintézetzi nevelés is alkalmazható”.³³ Ezen intézkedés szabadságelvonással jár, miután a fiatalkorú egy zárt intézetbe kerül, melynek célja a nevelés. A szabadságelvonással járó büntetés mellett szükséges volt ezen szabadságelvonással járó intézkedés bevezetése, miután a két jogintézmény teljesen más célt szolgál. A fiatalkorúak fogháza, fiatalkorúak börtöne jogintézmények strukturális felépítése, szemléletrendszere és célja is egyértelműen különbözik a javítóintézetektől.

A javítóintézetzi nevelés elsősorban azon fiatalkorú elkövetők részére megfelelő joghátrány, akiknek személyi körülményeire és az általuk elkövetett cselekmény jellegére, az eredményes nevelésük érdekében az intézeti elhelyezés, és az ott megvalósuló nevelés szükséges és egyben elégséges is. A Btk. 120. § (1) bekezdése rögzíti, hogy „Javítóintézetzi nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalkorú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges”. A törvény kizárja a javítóintézetzi nevelés mellett szabadságvesztés, elzárás vagy közérdekű munka kiszabását.

A nevelés körében célként³⁴ a fiatalkorú bűnelkövető társadalmi beilleszkedésének elősegítése említhető meg, ennek érdekében pedig enyhíteni kell a beilleszkedési zavarokat, rendezni kell a pszichés állapotot, biztosítani kell számára, hogy iskolázottságát, szakmai képzettségét fejleszthesse, de az egészséges életmódra felkészítés és a hiányos erkölcsi normák megismertetése, elfogadtatása is rendkívül fontos elemei a nevelésnek. A javítóintézetben többek között lehetőség van kábítószer-függőség gyógyító kezelésen való részvételre is, akár az intézeten kívül is, a pártfogó felügyelő együttműködésével.³⁵ A nevelés eredményeként a cél az, hogy a fiatalkorú az eltöltött időnek köszönhetően helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon.

A jogalkotó azt nem írja elő, hogy milyen bűncselekmények esetén van helye javítóintézetzi nevelés elrendelésének, így ez az adott ügyben az alanyi és tárgyi oldalt nézve, a speciális és generális prevenció szem előtt tartásával a bírói mérlegelés körébe tartozik. A törvény ugyanakkor előírja, hogy nem rendelhető el javítóintézetzi nevelés azzal szemben, aki az ítélet meghozatalakor a huszadik életévét betöltötte.³⁶ Ezen kizáró oknak a Bv. tv. 382. § (1) bekezdésében foglaltak miatt van jelentősége, ugyanis „Ha a fiatalkorú a huszonegyedik életévét betöltötte, az igazgató a javítóintézetből elbocsátja”.

A javítóintézetzi nevelés határozott tartamú intézkedés, elrendelése esetén a fiatalkorú vádlott bűnösségének megállapítására is sor kerül, legrövidebb tartama egy év, leghosszabb tartama pedig négy év, mely években és hónapokban állapítható meg. Figyelemmel kell lenni a javítóintézetzi nevelés elrendelése során az előzetes fogva tartás idejére, ugyanis a Btk. 125. § (1) bekezdése értelmében az előzetes fogva tartás és az olyan büntetőjogi felügyelet teljes idejét, amelynek során a bíróság a terhelt számára előírta, hogy lakást, egyéb helyiséget, intézményt, vagy ahhoz tartozó bekerített helyet engedély nélkül nem hagyhat el, be kell számítani az intézkedésbe. A javítóintézetzi nevelés esetében az ideiglenes elbocsátás a szabadságvesztés-büntetésből

31 <https://jogero.hu/dr-harsvolgyi-zsuzsanna-a-fiatalkorú-elkovetokkel-szemben-alkalmazható-buntetesek-es-intezkedések-rendszere/> (Letöltés ideje: 2024. május 31.)

32 CZAKKERNÉ DR. PÁSZTOR Anita: gondolatok a fiatalkorúakra vonatkozó speciális anyagi jogi rendelkezésekről. *Büntetőjogi Szemle*, 2017. évi 1. szám 15–16.

33 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről 108. § (1) bekezdés.

34 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 344.§.

35 Uo. 367. § (4) bek.

36 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 120. § (1) bekezdés.

történő feltételes szabadságra bocsátáshoz hasonló jogintézmény, melyről az ítéletben szintén rendelkezni kell. A javítóintézeti nevelésből való ideiglenes elbocsátásnak akkor van helye, ha a fiatalkorú a javítóintézeti nevelés tartamának felét, de legalább egy évet eltöltött az intézetben, és alaposan feltehető, hogy az intézkedés célja az intézeten kívül, pártfogó felügyelet elrendelése mellett is elérhető.

A javítóintézeti nevelésből történő ideiglenes elbocsátás tartamára a Btk. 119. § (1) bekezdés d) pontja kötelező pártfogó felügyeletet ír elő. A jogalkotó rendelkezik az ideiglenes elbocsátás tartamáról is, amely megegyezik a kiszabott intézkedés még hátralévő tartamával, de legalább egy év. Abban az esetben, ha az ideiglenes elbocsátás időtartama eredményesen eltelt, a javítóintézeti nevelés megszűnik.

A gyermekjóléti szolgálat közbenjárásával az elbocsátás időpontja előtt a javítóintézet feladata, hogy előkészítse és megszervezze a növendék családjához való visszatérését. Amennyiben erre nincs lehetőség, akkor önálló életének megkezdésében segítséget nyújtanak, a lakhatás megszervezésére is kiterjedően.³⁷

A Btk. 121. § (3) bekezdése írja elő az ideiglenes elbocsátás megszüntetésének kötelező és mérlegelésen alapuló eseteit. Az ideiglenes elbocsátás megszüntetésének további esetét a Bv. törvény szabályozza, mely a pártfogó felügyelet magatartási szabályainak súlyos megszegését határozza meg. Amennyiben az ideiglenes elbocsátás megszüntetésre kerül, a javítóintézeti nevelést folytatni kell, azonban annak tartamába az ideiglenes elbocsátáson töltött idő nem számít bele. A javítóintézeti nevelés át is változtatható szabadságvesztés-büntetésre, melyet a Btk. 122. §-a szabályoz. Az átváltoztatás szabályait akként rögzíti a jogalkotó, hogy mindig a javítóintézeti nevelésből még hátralévő időt kell átváltoztatni úgy, hogy egy napi szabadságvesztésnek kétnapi javítóintézeti nevelés felel meg.³⁸

A Kúria 60. számú BK véleménye szerint a javítóintézeti nevelés alatt álló fiatalkorúval szemben felfüggesztett szabadságvesztés kiszabása nem célravezető. Helyette ismételt szabadságelvonással járó intézkedés (javítóintézeti nevelés) alkalmazása lehet indokolt. Ha a fiatalkorú a végrehajtásban felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt újabb bűncselekményt követ el, nincs akadálya annak, hogy a bíróság – az összes körülmény mérlegelése alapján – a fiatalkorú javítóintézeti nevelését rendelje el.³⁹

V.1. A javítóintézeti nevelés végrehajtásának szabályai

A végrehajtás rendjére a 2013. évi CCXL. törvényben (Bv. tv.), illetve az 1/2015. (I. 14.) EMMI rendeletben meghatározott intézeti rend irányadó. Az egyes javítóintézetek belső életének rendjét a házirend tartalmazza, amelynek megállapítása az igazgató hatáskörébe tartozik, érvényességéhez szükséges a gyermekek és az ifjúság védelméért felelős miniszter jóváhagyása.

Tekintettel arra, hogy polgári jogi értelemben a javítóintézetbe bekerülő fiatalkorú terheltek kiskorúnak számítanak, törvényes képviselőjük gondozási és nevelési joga a végrehajtás alatt szünetel, és e jogokat ezen időszak alatt a javítóintézet igazgatója gyakorolja. Ezen túlmenően ugyanakkor a törvényes képviselőt megfelelő tájékoztatással kell ellátni, mely kötelezettség a törvényes képviselő oldaláról is fennáll a fiatalkorú korábban felmerült problémáival, esetleges gyógykezelésével kapcsolatban.

A feladat középpontjában a nevelés áll, mely több elemből tevődik össze, így a fiatalkorú iskolai, szakmai képzettségének fejlesztése, bővítése a megfelelő szakemberek segítségével, másrészt a pszichés állapotának normalizálása, amely a jövőbeni jogkövető magatartáshoz járul hozzá. A javítóintézeti nevelés keretein belül kiemelkedő szerepet játszik a fiatalkorú elkövetők egyéni és csoportos fejlesztése, korrekciós foglalkoztatása.

A Bv. törvény 350. § (5) és (6) bekezdése rögzíti, hogy a teljes körű ellátás keretében a javítóintézetnek biztosítani kell a fiatalkorú nevelését, gondozását és felügyeletét, valamint munkafoglalkoztatásáról és megfelelő szabadidős tevékenységről is gondoskodnia kell.

A javítóintézetbe kerüléskor a fiatalkorúról a nevelőnek a nevelési cél elérése érdekében egyéni nevelési tervet kell készítenie. A nevelési terv elkészítése során figyelemmel kell lenni többek között a bekerüléskor készített szakértői, pszichológiai, pedagógiai vizsgálatokra, a családi viszonyokról kapott információkra, valamint a fiatalkorú bekerülést követően tapasztalt viselkedésére, illetve az egyéni beszélgetések során szerzett információkra. A javítóintézeti nevelés végrehajtása során kötelező a nemek szerinti elkülönítés, valamint a 16. életévüket betöltött és nem betöltött fiatalkorú elítélteket külön lakóegységben kell elhelyezni. A javítóintézeti nevelés tartama alatt a fiatalkorút megillető jogok közül vannak, amelyek ugyanúgy megilletik, de bizonyos jogait csak korlátozással gyakorolhatja (munkához való jog, tulajdonhoz való jog), és vannak olyanok is, amelyek szünetelnek (szabad mozgáshoz, elektronikus ügyintézéshez való jog).⁴⁰

A nevelésbe vett fiatalok esetében biztosított a gondozását ellátó gyermekotthonnal, és így a gyermekvédelmi gyámmal történő ellenőrzés nélküli kapcsolattartás is.

A javítóintézeti nevelés eredményességéhez szükséges a törvényes képviselő együttműködése, miután több esetben a fiatalkorú a szabadítását követően a családjához tér vissza. A nevelés összetettségéből és annak céljából – társadalomba történő visszailleszkedés segítése – adódik továbbá, hogy nemcsak a javítóintézet és a család együttműködése, hanem a gyámhatóság, a pártfogó felügyelői szolgálat, illetőleg az egyéb szociális és karitatív szervezetek közreműködése is nélkülözhetetlen.⁴¹

A jogok mellett a fiatalkorú elítéltet számos kötelezettség is terheli, melyek célja elsősorban a helyes irányú fejlődés elősegítése.⁴²

A Bv. törvény javítóintézeti nevelésre vonatkozó rendelkezéseiből látható, hogy az intézkedés elsődleges célja az, hogy

37 BELOVICVS ÉRVIN – VÓKÓ GYÖRGY: *A büntetés-végrehajtási törvény magyarázata*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2014. 416–419.

38 *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára* 3. kiadás I. kötet, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2016. 359–363.

39 Kúria 60. számú BK vélemény a felfüggesztett szabadságvesztés és a javítóintézeti nevelés együttes alkalmazásáról.

40 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 353–355. §.

41 LAJTÁR ISTVÁN – SZÜCS ANDRÁS: *Büntetés-végrehajtási jog*. Patrocinium, Budapest 2015., 249–250.

42 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 356. §.

az ott eltöltött idő alatt a szabálykövetést megtanulják, az iskolai tanulmányaikat folytassák, avagy befejezzék, esetlegesen szakmát tanuljanak, melyre a szabad életben nem volt lehetőségük, avagy azt szokásaik miatt nem tették meg.

V.2. A javítóintézet pozitív és negatív hatásai

„A javítóintézeti nevelés egyrészt büntetőjogi intézkedés, joghatárán, melyet a bűncselekmény elkövetője szenved el, másrészt a gyermekvédelmi rendszer részét képező intézmény.”⁴³

Magyarországon a javítóintézetek egyrészt a bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítélt fiatalok számára jelentenek szabadságelvonással járó szankciót, másrészt céljuk a bekerült, kedvezőtlen családi és szociális háttérrel rendelkező fiatalok korrekciós nevelése annak érdekében, hogy a fiatalok az intézetben eltöltött idő alatt elsajátított szabályrendszer, és jogkövető magatartás alapján a társadalom hasznos tagjává váljon.

Az Aszódi Javítóintézet pedagógia programjában a következőképpen fogalmazzák meg a javítóintézeti nevelés célját: „Növendékeink egyéni és kiscsoportos fejlesztése, korrekciós nevelése kriminalizálódásuk csökkentése, társadalmi beilleszkedési zavaraik megszüntetése, oldása, oktatása, munkafoglalkoztatása, szakmai, tanfolyami képzése, személyiségállapotuk figyelembevételével a társadalomba történő visszairányítása, igény és lehetőség szerinti utógondozása, kulturális szintjének emelése.”⁴⁴

A javítóintézeti nevelés végrehajtása során a nevelési-oktatási szükségletek azok, amelyekre leginkább kell összpontosítani, ugyanis az intézetbe került fiatalok az átlaghoz képest hátrányosabb helyzetben vannak, alapvető hiányosságokkal küzdenek, emiatt cél az, hogy a benttartózkodásuk során a tanulmányaikat minél hatékonyabban tudják folytatni, iskolai végzettséget szerezzenek, és esetlegesen szakmát is kitanuljanak. Emellett a mentálhigiénés szükségletek, a szociális jellegű szükségletek, és az egészségügyi szükségletek szem előtt tartása is fontos.⁴⁵

Magyarországon jelenleg öt javítóintézet működik, ezek között különbség van a tekintetben, hogy letartóztatottakat, avagy jogerősen elítélteket fogadnak-e be, valamint a nemek szerint is van differenciálás. 1884-től működik az aszódi intézet, mely csak jogerősen elítélt fiúkat fogad, a Szőlő utcai intézetben kizárólag letartóztatott fiúk tartózkodhatnak, a Debreceni, a Rákospalotai, valamint a 2015-től működő Nagykánizsai intézetbe egyaránt kerülhetnek jogerősen elítéltek és letartóztatottak is, azzal a különbséggel, hogy Rákospalota csak lányokat fogad, a másik két intézet pedig fiúkat és lányokat is egyaránt.

A KSH adatai alapján 2023-ban javítóintézetben összesen 348 fő volt elhelyezve, közülük 215-en letartóztatásban, míg 133 jogerős ítélettel. 2023. december 31-én már csak 302 fő volt jelen, 146 személy letartóztatásban, míg 156 fő jogerős ítélettel került elhelyezésre.⁴⁶

43 LÉNÁRD Krisztina – RÁCZ Andrea: A javítóintézeti nevelés dezorganizációs hatásai, *Kriminológiai Közlemények*, 61. szám 79.

44 HEGEDŰS Judit: *Gyermekesorsók, életutak a javítóintézet világából*, Gondolat Kiadó, Bp., 2010. 80.

45 Uo.

46 Javítóintézetben elhelyezettek [fő] https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0020.html (Letöltés ideje: 2024. május 31.)

A 2013-ban végzett KSH felmérés alapján a jogerősen elítélt fiatalok elkövetők megoszlását tekintve 373 fő volt javítóintézetben elhelyezve, közülük 88%-ban voltak fiúk, 14 év alatti egyáltalán nem volt, míg legnagyobb arányban 14–17 év közöttiek voltak. A javítóintézeti elhelyezésre okot adó bűncselekmények típusát megnézve látható, hogy 2013-ban a nagyon elleni bűncselekmények elkövetése jelenik meg a legnagyobb arányban, ezt követik a személy elleni, a nemi erkölcs elleni és a közrend elleni bűncselekmények. A családi háttérrel nézve látható, hogy a 2013-as adatok alapján a javítóintézeti neveltek egynegyede állt a bekerülés előtt átmeneti vagy tartós nevelésbe vétel alatt, míg háromnegyedük viszonylag rendezett családi körülmények között élt. A statisztikai adatok tükrében az is megfigyelhető, hogy az életkor előrehaladtával (leginkább 18 év fölött) egyre inkább csökken a családból bekerültek aránya és ezzel arányosan nő a gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók száma. A javítóintézeti neveltek családi háttere szempontjából a jogerős bírói ítélettel elítéltek körében kétszer többen vannak, akik hátrányos családi helyzetűek, gyermekotthonból kerültek be, továbbá a speciális nevelési igényű fiatalok, mint a letartóztatottak esetében.⁴⁷

A jogintézményt már a kezdetektől több kritika is érte, főként azon megközelítés alapján, hogy a prevencióra, a megelőzésre kéne a hangsúlyt fektetni. A javítóintézeti neveléssel mint intézkedéssel szemben egyrészt a kritika abban állt, hogy ezen zárt intézmények mennyire fognak tudni hatékonyan működni, és a velük szemben felállított követelménynek megfelelni, tekintettel arra, hogy olyan fiatalok bűnelkövetőket fogadnak be, akik a számukra előírt köteleességek teljesítését kevésbé tudják elfogadni. Másrészt a javítóintézeteknek egy árnyoldalát is látták, mégpedig abban, hogy azon fiatalok esetében, akik első bűnelkövetők, a társadalomtól elszigetelt, zárt intézményben további negatív hatásnak lesznek kitéve.

A kritikákkal szemben ugyanakkor voltak, akik továbbra is a javítóintézetek szükségességét hangsúlyozták, mégpedig azzal az érveléssel, hogy az intézet az utolsó esélyt jelenti a fiatalok elkövető számára ahhoz, hogy a jó irányba induljon a fejlődése, és a társadalom hasznos tagjává váljon.

Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok bűnelkövetők véleménye sem, akik az intézetben eltöltött időt nem büntetésnek élik meg, hanem egy olyan helynek, ahol megkapják a szükséges támogatást ahhoz, hogy a tanulmányaikat folytassák, korábbi életvezetésükkel felhagyjanak és megtanulják a szabálykövetést, melyre a kinti életükben nem lett volna reális esélyük. Számukra mindez azt jelenti, hogy amit az intézet falain belül elsajátítottak, azt a szabadulásukat követően fogják tudni kamatoztatni, hasznosítani és ezáltal a társadalom hasznos tagjává válni. Ugyanakkor az számukra is kérdéses, hogy a későbbiekben ez mennyiben fog visszatartó erőt jelenteni attól, hogy újabb jogszabályba ütköző cselekményt kövessenek el.⁴⁸

Véleményem szerint a javítóintézetek negatívumaként említendő, hogy a családot nem vonják be a javítóintézeti nevelésbe, nem készítik fel az intézetből elbocsátott fiatal befogadására, annak érdekében, hogy meg tudja tartani a javítóin-

47 *A javítóintézeti nevelésről*. Statisztikai Tükör, Központi Statisztikai Hivatal 2014/99. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/javitoointezet.pdf> (Letöltés ideje: 2024. május 31.)

48 HEGEDŰS Judit: i. m. 81–83.

tézetben elsajátított értékeket. Ez amiatt is problémát jelent, mert a javítóintézeti neveltek kikerülésük után többnyire ugyanabba a közegbe kerülnek vissza, ahol a bűnözővé válásuk elkezdődött, és emiatt a visszaesés kockázata is magas. A javítóintézetek gyengeségei között emelném ki, hogy hiányzik az intézmény működéséből egy olyan fokozatos kikerülést segítő rendszer – beleértve a pártfogói és utógondozói hálózatot –, amely a javítóintézeti neveltek, mind elbocsátása előtt, mind azután segítséget tudna nyújtani a felmerülő problémái megoldására.⁴⁹

VI. Javítóintézeti nevelés elrendelésének bírói gyakorlata

Saját bírói pályafutásomat nézve – mely csaknem két évtizedes múltra tekint vissza –, a javítóintézeti nevelés elrendelésére a fiatalok elkövetőkkel szemben folyamatban lévő összes büntetőügy számához mérten igen kevés alkalommal kerül sor. Álláspontom szerint ennek oka egyrészt, hogy a büntetőeljárások elhúzódása okán a fiatalok terheltek olyan életkorban kerülnek bíróság elé – majd a bizonyítási eljárás lefolytatását követően magára az ítélethozatalra is olyan időben kerül sor –, amikor a javítóintézeti nevelés elrendelésére a törvényben írt életkori határra is figyelemmel nem kerülhet sor. Ezen tendencia azonban a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény hatálybalépésével – mely a büntetőeljárás időszerűségét helyezte előtérbe – javulni látszik. Fiatalok elkövetőkkel szemben javítóintézeti nevelés elrendelésére főként nagyon elleni, erőszakos (rablás, kifosztás, zsarolás) bűncselekmények elkövetése esetén kerül sor, elsősorban akkor, ha a terhelt már korábban is volt büntetve, és az nem szolgálta kellően a büntetési célokat. A büntetés kiszabás körében a bíróság minden esetben a fokozatosság elvét próbálja szem előtt tartani, ugyanakkor ennek a jogalkotó némileg gátat szabott, amikor a bűncselekmény elkövetésekor a 14. életévét be nem töltött (12–14 év közötti) terhelttel szemben kell a joghátrányt megállapítani. A jogalkalmazó ebben az esetben kötve van a törvényi előíráshoz, mely szerint a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét be nem töltött személlyel szemben csak intézkedés alkalmazható.

Így például abban az esetben, amikor a fiatalok vádlott rablás büntetése miatt kerül elítélésre, melynél minősítő körülményként a csoportos elkövetés is fennáll, az elkövetéskor 13 éves volt, azóta sem indult vele szemben újabb büntetőeljárás, jelenlegi életvitele rendezett, hozzátartozója háztartásában él, dolgozik, igen nehéz olyan jogkövetkezményt alkalmazni, mely a büntetőeljárás célját maradéktalanul érvényre juttatja. Ugyanis megítélésem szerint ebben az esetben a cselekmény tárgyi súlyát is nézve a próbára bocsátás intézkedés, a kötelező pártfogó felügyelet mellett súlytalan joghátrányt jelent. Jelen ügyben a Btk. 120. §-ában írt javítóintézeti nevelés került elrendelésre – miután a törvény zárja

ki felfüggesztett szabadságvesztés kiszabását az életkorra tekintettel –, mely a speciális és generális prevenciót maximálisan szolgálta. Az intézkedés tartamának meghatározása a minimum 1 évben történt, mely alkalmas volt arra, hogy a fiatalok terheltnél a jelenleg fennálló pozitív folyamatot és a szabálykövetést tovább erősítse, ezáltal elősegítve azt, hogy a javítóintézetből történő elbocsátása esetén a társadalomba minél előbb vissza tudjon illeszkedni, és annak hasznos tagjává tudjon válni. Az elsőfokú bíróság ítéletét⁵⁰ a Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság⁵¹ a vádlotti, védői és a törvényes képviselő által kizárólag a joghátrány tekintetében bejelentett fellebbezés folytán felülbíráta, és azt helyes indokaira hivatkozva hagyta helyben.

A bíróságnak ugyanakkor több esetben azt szükséges mérlegelnie, hogy a fiatalok elkövetőkkel szemben a büntetőeljárás célját a nagyobb tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetése esetén a szabadságvesztés-büntetés, avagy a szintén szabadságelvonással járó intézkedés, a javítóintézeti nevelés szolgálja-e.

E körben hivatkoznék szintén a gyakorlatomban felmerült esetre, mely mind alanyi oldalról – elkövetői és sértetti kör –, mind pedig a cselekmény jellegét tekintve „nem szokványos”.⁵²

Az ügy szempontjából érdekességgel bír, hogy mind a vádlottak – akik a cselekmény elkövetésekor a 14. életévüket nem sokkal töltötték be –, továbbá gyermekkorú társaik, akikkel szemben az eljárás büntetethetőséget kizáró okból nyomozati szakban megszüntetésre került – és a sértett is családon kívül nevelkedtek, ideiglenes hatályú elhelyezésükre került sor a Fővárosi Gyermekvédelmi Központi és Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat (TEGYESZ) Befogadó Otthonába, ahonnan több esetben is szökést kíséreltek meg, és ahol a bűncselekmény elkövetésére is sor került.

A bíróság a fiatalok vádlottak bűnösségét a Btk. 194. § (1) bekezdésében meghatározott és a (2) bekezdés a) és c) pontjára figyelemmel a (3) bekezdés szerint minősülő személyi szabadság megsértése büntetében és a Btk. 164. § (1) bekezdésében meghatározott és a (3) bekezdés szerint minősülő testi sértés büntetében kísérletében állapította meg.

Az ügyészi indítvány mindkét vádlott tekintetében szabadságvesztés-büntetés kiszabása volt, a bűncselekményben való részvételükre tekintettel, a belső arányosságot szem előtt tartva eltérő időtartamban. A bíróság ugyanakkor az eset összes körülményét mérlegelve, és különös tekintettel az alanyi oldalra nézve, mindkét vádlottal szemben javítóintézeti nevelést rendelt el, a cselekményben való részvételüket is figyelembe véve eltérő – 4 év és 2 év – időtartamban. Az ítélethozatalt követően a vádlottak, védőik, a törvényes képviselők, és a tárgyaláson jelen lévő II. r. vádlott édesanyja is „megköszönték” a bíróságnak az ítéletet. Az ítélet mindkét vádlott tekintetében első fokon jogerőre emelkedett.

A tárgyalásból fakadóan a közvetlenség elve alapján az is látható volt, hogy a büntetőeljárás mindkét vádlottnál maximálisan elérte a célját. Az I. r. vádlott esetében az ítélethozá-

⁴⁹ Pesti Központi Kerületi Bíróság, mint a fiatalok bírósága 19.Fk.31.480/2017/95. számú ítélete.

⁵⁰ Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság 29.Bf.6987/2019/5. számú ítélet.

⁵² Pesti Központi Kerületi Bíróság, mint a fiatalok bírósága 19.Fk.30.073/2019/36. számú ítélete.

⁴⁹ RÁCZ Andrea – LÉNÁRD Krisztina: *A javítóintézeti nevelés dezintegrációs hatásai* http://epa.oszk.hu/02900/02943/00008/pdf/EPA02943_kapocs_2003_5_06.pdf (Letöltés ideje: 2024. május 31.)

talig – a letartóztatásban – javítóintézetben eltöltött hosszabb idő is egyértelműen pozitív változást eredményezett az élethez való hozzáállásában.

A II. r. vádlott tekintetében szintén elmondható, hogy az eljárás során pozitív irányú változáson ment keresztül, valamint az ítéletben elrendelt javítóintézeti nevelés során a zárt intézmény, a szabálykövetés, az iskolai tanulmányok ellenőrzés melletti elvégzése ezen fejlődést megítélésem szerint tovább fogja erősíteni. Ez egyebekben már részben be is igazolódott, miután a Javítóintézet jelzése alapján a II. r. vádlottnak tökéletesen sikerült beilleszkednie az intézeti rendbe, és az egész életvezetésében egy határozott pozitív irányú tendencia figyelhető meg, társaival és a nevelőkkel is maximálisan együttműködik.

Ezen ügy kapcsán megállapítható volt, hogy a 14. életévüket alig betöltött vádlottak, valamint a sértett esetében is a biztonságot nyújtó, a normakövetést tanító családi háttér nem volt meg, a „kinti életben” iskolai tanulmányaikat nem folytatták, csavarogtak, rossz társaságba keveredtek. Belesodródtak a sorozatos szökésekbe, majd az otthonban egymás előtt próbálták „az erejüket fitogtatni”, és az általuk csupán „megleckéztetésnek”, „jó bulinak” tűnő cselekménysorozat vezetett el a Btk.-ban meghatározott, jelentős tárgyi súlyú és magas büntetési tétellel fenyegetett bűncselekmények megvalósításához.

Megítélésem szerint a fiatalkorú vádlottak esetében a javítóintézeti nevelés maximálisan szolgálja a Btk. 106. §-ában megfogalmazott célokat, hiszen az eredményes nevelésük érdekében ezen zárt intézmény az, ami szükséges.

Álláspontom szerint ezen fiatalkorú elkövetőknél, akik korábban nem voltak büntetve, az ügyészség által indítványozott határozott idejű szabadságvesztés-büntetés kiszabása ugyanakkor jelentős kárt okozott volna, a büntetés-végrehajtási intézetbe kerüléssel, az őket ott ért negatív hatások által. A fiatalkorúak számára a szabadságvesztés-büntetés generális minimumként meghatározott egy hónap is egész életükre kiható befolyással lehet, miután amennyiben pozitív hatást vált ki, a későbbi bűncselekmények elkövetésétől visszatartja a fiatalkorút, a büntetés elérte célját, amennyiben azonban ellenkező hatást ért el, esetleg azonosulni kezd a bűnöző életmóddal, mely a személyiségfejlődésében akár visszafordíthatatlan kárt is okozhat.

VII. Összegzés, záró gondolatok

Tanulmányom célja az volt, hogy röviden bemutassam a büntetőjognak – némileg kitérve az eljárási és a végrehajtási kérdésekre is – a fiatalkorú elkövetőkre vonatkozó speciális szabályozását, és e körben a javítóintézeti nevelést, annak a bírói gyakorlatban való megjelenését.

A fiatalkorú elkövetőkkel szemben érvényesíthető szankciók megítélésem szerint némileg újragondolást igényelnének. E körben különös figyelmet kéne fordítani a 12–14 életév közötti elkövetőkre, a velük szemben alkalmazható intézkedések körét célszerű lenne bővíteni, miután esetükben a próbára bocsátás és a javítóintézeti nevelés, ami kiszabható, és e két szankció között igen nagy „szakadék” található. Véleményem szerint e körben a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés a kötelező pártfogó felügyelet mellett is kellően szolgálná a büntetési célokat és egy köztes „lépcsőt” jelentene, miután nem járna szabadságelvonással, ugyanakkor a próbaidő eredményes letelétig annak a lehetősége fennállna, és egyben kötelezettséget is róna az elítélte a pártfogó felügyelővel való kapcsolattartásra.

Ugyanakkor a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerének a bűnmegelőzésre is nagyobb hangsúlyt kéne fektetnie, azt az egyik alkotóelemként kellene felfogni, amely figyelemmel van a szélesebb körben vett családi, iskolai, lakóhelyi és kortárs csoportok összefüggéseire, amelyeken belül a bűnelkövetés előfordul. Így azon fiatalkorú terhelteknél, akik rendszeresen követnek el, nagyobb tárgyi súlyú bűncselekményeket, új és hatékonyabb – de az arányosság követelményének megfelelő – alternatív szankciók szélesebb körét kellene kidolgozni. Így véleményem szerint nagyobb hangsúlyt kellene fordítani a szabadulást követő időszakra, az utógondozásra, a „kinti létük” nemcsak az ideiglenes elbocsátás tartamára való pártfogó felügyelet, hanem az azt követően történő figyelemmel kísérése. Ezáltal a fiatalkorú és a családja közötti kapcsolattartás is elősegíthető lenne, és szolgálná azt a célt is, hogy őket a további bűncselekmények elkövetésétől hatékonyan visszatartsa.

„Az egész gyermek olyan, mint egyetlen érzékszerv, minden hatásra reagál, amit emberek váltanak ki belőle. Hogy egész élete egészséges lesz-e vagy sem, attól függ, hogyan viselkednek a közepében” (Rudolf Steiner)

ZOLTÁN MITROVICS¹

The legal regulation of prison probation supervision in the Hungarian penitentiary system

1. Introduction

According to the provisions of Act XXX of 2014 on the amendment of certain laws related to the tasks and competences of the Minister of Interior, from August 9, 2014, the execution of probation officer tasks related to probation supervision existing or ordered by law for the duration of parole, which were previously under the responsibility and competence of the probation service, were transferred from the government offices to the organization of the penitentiary system.² These organizational changes have broadened the profile and scope of activities of the penitentiary organization. Simultaneously with this change, the term “penitentiary probation officer” was introduced into domestic terminology, which refers to those professionals performing probation officer activities who carry out their probation duties integrated into the staff of penitentiary institutions.³

The integration of probation officers into prisons was implemented in practice by closing the ongoing cases related to parolees at government offices as of August 9, 2014, and transferring the associated documentation to the county penitentiary institutions. Along with the transfer of documentation, probation officer positions and probation officers themselves were also transferred to the prison staff. After the handover, probation officers began their work in prisons in government official positions. For the prisons, both the nature of the activity and the employment relationship were somewhat unfamiliar. Probation officers regularly left and re-entered the institutions in connection with their work, and they were the

only employees who were employed in a government official capacity, rather than in the civil servant, professional service, or employment contract-based relationships previously present in prisons. The change in the legal status of probation officers occurred following the provisions of Act CXV of 2018 on the amendment of Act XLII of 2015 on the service relationship of the professional staff of law enforcement agencies and other related laws. Based on this law, the legal status of probation officers changed to law enforcement administrative service status as of February 1, 2019.⁴ The transfor-

mation of the legal status occurred with the consent of the probation officers. Those who did not agree to work under the new legal status had their employment terminated with severance pay.

The integration of probation supervision activities related to the penitentiary system into the prison organization is primarily crucial for the social reintegration of inmates.⁵ Currently, penitentiary probation officers carry out the following activities based on Act CCXL of 2013 on the execution of punishments, measures, certain coercive measures and misdemeanor confinement (hereinafter: Penitentiary Act), and the Ministry of Public Administration and Justice Decree 8/2013 (VI. 29.) on the activities of the Probation Service (hereinafter: Probation Decree):

1. Preparation of probation officer’s opinion related to conditional release
2. Preparation of environmental studies:
 - 2.1. in clemency cases
 - 2.2. to verify the justification of a request for interruption of imprisonment
 - 2.3. prior to placing a juvenile convict in a reception unit
 - 2.4. prior to placement in reintegration custody
 - 2.5. prior to placement in home care custody
 - 2.6. for the assessment of conditional release, if its duration reaches two years
 - 2.7. prior to placement in a transitional unit
3. Reintegration activities carried out within the framework of care
4. Reintegration activities carried out within the framework of aftercare
5. Probation supervision activities carried out within the framework of reintegration custody
6. Probation supervision activities carried out within the framework of home care custody

¹ PhD student, University of Pécs, Doctoral School of Law and Political Sciences.

² CSÁKI, Ildikó: Az igazságügyi pártfogó felügyelői tevékenység bemutatása – az alternatív szankciótól a gyermekvédelemig. *Börtönügyi Szemle*, 2022/2. 56.

³ Pursuant to Section 3(3) of Article 3 of the Penitentiary Act, a penitentiary probation officer is a probation officer belonging to a penitentiary organisation who performs probationary activities related to the execution of a custodial sentence.

⁴ Act XLII of 2015 on the Service Status of the Professional Staff of the Bodies Performing Law Enforcement Functions, § 362/E.

⁵ JUHÁSZ, Ferenc: A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelői tevékenység. *Börtönügyi Szemle*, 2015/2. 53–64.

7. Probation supervision activities carried out within the framework of reintegration leave
8. Execution of probation supervision existing or ordered by law for the duration of conditional release

2. The probation officer's opinion

The probation officer's opinion⁶, to be prepared by the probation officer, is always related to conditional release. Its purpose is to provide the penitentiary judge with information that may not be available from the procedural actions, or at least not with the level of detail described in the probation officer's opinion. The ordering of the preparation of the probation officer's opinion is independent of whether its acquisition is obligatory⁷ or optional, falls within the authority of the penitentiary judge. In the probation officer's opinion, the probation officer presents the causes leading to the crime, examines the personality of the convict, the convict's attitude towards the crime committed, any behavior resulting in or aimed at compensating for the disadvantage caused by the crime, the manner and frequency of contact during detention, the expected family and housing circumstances in case of conditional release, employment prospects, health data, as well as the risk of recidivism.⁸ In addition to all these, the probation officer may also propose the prescription of individual rules of conduct or obligations, reparation, and the most effective measures to prevent recidivism. The probation officer's report prepared by the probation officer is considered a quasi-expert opinion according to Act XC of 2017 on Criminal Proceedings.⁹

The preparation of the probation officer's report is a two-step task. Firstly, it requires interviewing the convict in prison, and secondly, inspecting the place of residence after release, viewing the property, and interviewing those who live there permanently. According to the provisions of the Penitentiary Act, the prison with jurisdiction based on the convict's Hungarian address or actual place of residence should be designated for preparing the probation officer's opinion.¹⁰ For the purpose of preparing the report, the penitentiary probation officer interviews the convict in the penitentiary institution at least two months before the possible date of conditional release and may maintain regular contact with the convict from this point onwards.¹¹ Regarding the probation officer's report, the penitentiary probation officer is authorized to access and process the data regulated in Section 76 (1)-(2) of the Penitentiary Act. If the necessary data in the request and during the preparation of the probation officer's report are not complete, the penitentiary probation officer is entitled to request additional data. To prepare the report, the penitentiary pro-

bation officer may collect data in the convict's immediate living environment and may contact the local government, guardianship office, child welfare center, police, or other relevant institutions for necessary information. Based on this overall picture, the penitentiary probation officer presents the results of the risk assessment for recidivism in the summary section of the probation officer's report, essentially evaluating the risk of recidivism as low, medium, or high on a three-point scale.¹² Based on the risk assessment, the probation officer makes a recommendation to approve or reject conditional release. If approval is recommended, the probation officer also makes a suggestion regarding the necessity/unnecessity of ordering probation supervision and may propose the imposition of specific rules of conduct or obligations.

The Probation Decree contains separate provisions regarding the probation officer's report to be prepared for juvenile convicts.¹³ According to these provisions, in the case of a juvenile convict, the penitentiary probation officer is obliged to gather information from the juvenile's legal representative, the family and child welfare center, and in the case of a child in care, from the territorially competent regional child protection service (child protection guardian).¹⁴

The probation officer's report, therefore, primarily focuses on the causes leading to the criminal behavior, the changes that have occurred in the convict's life since committing the crime, and the areas where intervention is necessary in order to reduce the risk of recidivism. The probation officer's report, as a quasi-expert opinion, assists the penitentiary judge's decision regarding conditional release with information that would not be available through other procedures.

3. The environmental assessment

As early as the beginning of the 20th century, probation officers working in patronage associations were already preparing environmental studies for the court regarding juvenile offenders, in which they assessed the young person's situation.¹⁵ Over time, the preparation of environmental studies¹⁶ became the responsibility of the police,¹⁷ and then following the 2003 reform concerning probation supervision activities, it became the task of the probation services, although the police's responsibilities in this area did not completely cease.¹⁸ Unlike the probation officer's report, the environmental study is not

6 FÖLDEVÁRI, József–GÁL, László István: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*; Osiris Kiadó, Budapest, 2024. 323.

7 Penitentiary Act § 58 (2a): Penal Code In the cases specified in points (a) and (c) of paragraph (2) of Article 69, the prison judge shall order the obtaining of a probation officer's opinion.

8 Penitentiary Act § 76 (2) p) and Probation Decree § 7–10.

9 Criminal Procedure Act § 202 (5).

10 Penitentiary Act § 62/A. (1).

11 Penitentiary Act § 57 (3).

12 Probation Decree § 59 (2).

13 DÁVID, Lilla: *A pártfogó jelügyelet szerepe a fiatalok bünelkövetésének megelőzésében* Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola. Doktori értekezés Témavezető: Tóth Mihály egyetemi tanár, az MTA doktora Pécs 2013. 140–171.

14 Probation Decree § 19.

15 VARGA NAGY, István: Régi rabsegélyező egyleteink és a modern patronázs munka. (2). *Bűnügyi Szemle*, 1913/7. 327–335.

16 MOLNÁR, Fanni: A pártfogó felügyelet végrehajtása és hatékonyságának kérdésköre a pártfogóktól oldalról egy empirikus kutatás tükrében. *Különleges Bánásmód*, 2019/3. 51.

17 HATVANI, Erzsébet: Reform közben. Kriminológiai Közlemények 62., Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2006. 7–10.

18 VÓKÓ, György: *Büntetés-végrehajtási jog és szabálysértési tételek*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2023. mersz.hu.

a quasi-expert opinion and is not listed among the means of evidence.¹⁹ However, the environmental study contains information about the accused that can assist the decision-maker in making a decision. Environmental studies are primarily prepared in connection with procedures that are initiated upon request, but of course, it is also possible to order an environmental study in case of ex officio proceedings. Generally, the environmental study prepared by the penitentiary probation officer is related to a benefit that can be used by the convict or a legal institution that is advantageous for them. According to the currently effective regulations, the penitentiary probation officer can prepare environmental studies for clemency procedures, interruption of imprisonment, examination of the validity of reintegration custody,²⁰ examination of the validity of home care custody, as well as prior to placing a juvenile²¹ in a reception unit, before granting conditional release, or before placement in a transitional unit.²²

The general rules for preparing environmental studies are contained in Sections 13-16/B of the Probation Decree. Based on these provisions, it can be generally stated that environmental studies are prepared in the property specified by the applicant. During the preparation, the penitentiary probation officer examines the validity and justification of the request and interviews those living permanently in the property. If necessary, further information may be requested from other agencies, such as the police, family and child welfare services, guardianship office, labor agency, etc. The need for deviation from the general preparation rules for environmental studies prepared by penitentiary probation officers, as well as the determination of the focus of environmental studies, are specified in Sections 62/A (1)–(6) of the Probation Decree. In the environmental study, the penitentiary probation officer provides objective information for the decision-maker, giving a comprehensive picture of the convict's expected living conditions and family background. As part of the risk assessment conducted within the framework of the environmental study, the penitentiary probation officer identifies the causes leading to the crime and evaluates the level of the convict's risk of recidivism. In the environmental study, the penitentiary probation officer also presents the justification and validity of the convict's request and records their objective fact-based recommendation regarding the request.²³ The environmental study, therefore, primarily provides information for the ordering authority²⁴, which contributes to making a more well-founded decision.

4. The reintegration care

The purpose of executing imprisonment²⁵ is twofold: firstly, to enforce the legal disadvantage specified in the sentence, and secondly, to facilitate the successful social reintegration of the convict in order to prevent them from committing another crime.²⁶ Therefore, the legislator has designated reintegration activities as one of the most important tasks of the penitentiary organization.²⁷ In line with the purpose of imprisonment, the aim of reintegration care is to effectively prepare the inmate serving a prison sentence for release, to facilitate their social reintegration, and to reduce the risk of recidivism.²⁸ While the Penitentiary Act defines the duration, starting point, and professional content of reintegration care, it is not considered a criminal law measure, as participation in it is essentially voluntary.²⁹ Within the framework of reintegration care, therefore, the penitentiary probation officer primarily conducts preparation for release.

Before January 1, 2021, preparation for release was an activity that fell within the responsibilities of reintegration officers. However, the provision of Act XLIII of 2020 on the amendment of the Criminal Procedure Act and other related laws, which resulted in the modification of the Penitentiary Act, transferred the preparation for release entirely to the scope of duties of penitentiary probation officers as of January 1, 2024. According to the explanation accompanying the legislation, the activities of reintegration officers and penitentiary probation officers carried out for the successful social reintegration of convicts became blurred when the penitentiary probation officer activities were integrated into the penitentiary institution, but have now become well-defined. The primary aspect of this delineation is that reintegration officers perform organizational and coordination tasks related to the inmates' lifestyle within the penitentiary institution and their detention, while tasks related to preparation for release are actually performed by penitentiary probation officers. However, cooperation between the two specialties is essential to achieve the most effective results.

The Penitentiary Act specifies the points in time when preparation for release must begin. The reintegration care of the convict must be started before the expected date of release from the penitentiary institution – including the possibility of conditional release – as follows:

- a) two months before release in case of imprisonment up to one year,
- b) six months before release in case of imprisonment from one to five years,

19 FARAGÓ, Aranka: Környezetanalumány és kockázatértékelés. *Módszertani Közlemények*, 2021/1. pp. 123 – 129.

20 NAGY, Anita: A reintegrációs őrizet története, szabályozása és európai fejlődési irányai. *Büntetőjogi Szemle*, 2016/1–2. 62–64.; HUSSEIN, Jasmine: A hátsó ajtó elektronikus felügyelet Magyarországon: A reintegrációs őrizet elmélete és gyakorlata. *Pro Futuro*, 2020/3. 32–35.

21 HERKE-FÁBOS, Barbara Katalin: Virtuális szcenárió egy bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett fiatalokról, avagy a megelőző pártfogás gyámhatósági gyakorlata. *Erdélyi Jogélet*, 2023/2. 107–111.

22 PÁLVOLGYI, Ákos: A megelőző pártfogás, mint a bűnmegelőzés eszköze. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/2. 29–31.

23 BOGOTYÁN, Róbert Lajos: Fókuszban: a pártfogó felügyelő által készített környezetanalumány. *Börtönügyi Szemle*, 2022/4. 50–62.

24 The environmental study can be ordered by: the penitentiary institution, the court or in clemency cases, the minister responsible for justice.

25 SOMOGYI, Zsófia Borbála: *A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő tevékenységei*. In CZENCZER, Orsolya – RUZSONYI, Péter (eds.): *Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. 2019. 248.

26 Penitentiary Act § 83 (1).

27 SCHMEHL, János: A neveléstől a reintegrációig: a fejlődés útja a legjobb gyakorlatok tükrében. *Börtönügyi Szemle*, 2005/1. 1–4.

28 NAGY, Anita: A reintegráció, a reintegrációs őrizet és a kötelező kezeltési eljárás eredményessége. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021/5. (különszám). 395–396.

29 Probation Decree § 62/E. (3).

c) one year before release in case of imprisonment from five to ten years,

d) two years before release in case of imprisonment longer than ten years.³⁰

At the times specified above, the penitentiary probation officer visits the convict in the penitentiary institution and asks them to declare whether they wish to take advantage of the support opportunities offered by the penitentiary probation officer. The Probation Decree provides an illustrative list of forms of support, which include, among others:

- Providing information about labor market opportunities, training programs, and possibilities for replacing lost documents within the framework of individual counseling
- The convict can request the implementation of supportive conversations aimed at exploring various problems and discussing possible solutions within the framework of individual case management
- Preparing the receiving environment for the period after release is also among the forms of support³¹

Regarding preparation for release, the penitentiary probation officer prepares an individual care plan for the planned activities. When preparing the plan, they take into account the individualized detention program plan prepared by the reintegration officer and determine the range of external support organizations or individuals whose involvement in the reintegration process is essential. During the implementation of the care plan, the penitentiary probation officer establishes contact with the receiving environment, assists in restoring family relationships if necessary, and if social institutional care becomes necessary for the convict after release, they contact potential institutions that can provide accommodation.³² The penitentiary probation officer regularly evaluates the care plan at least every two months and modifies it if necessary. They prepare a summary report on the implementation of the individual care plan in connection with the submission for the decision on conditional release, and at the conclusion of the reintegration care.³³

In connection with the preparation for release, the Penitentiary Act stipulates the notification obligation of the penitentiary probation officer. According to this, if the convict has a minor child and is serving a prison sentence for a violent crime against a person as defined in Section 459(1) point 26 of the Criminal Code committed against a relative, or for endangering a minor, the penitentiary probation officer shall notify the competent guardianship authority based on the residence or, in the absence thereof, the place of stay of the convict's minor child two months before the possible date of release, or if necessary, immediately.³⁴ According to the explanation of this provision, the introduction of the notification obligation was justified to ensure that the child protection system is prepared for potential endangering situations, can prepare the applica-

tion of its own legal institutions if necessary, and can take appropriate measures.

Reintegration care often equates to preparation for release, but the Penitentiary Act provides for the intervention and assistance of the penitentiary probation officer in many other cases as well. The main goal of these activities is also successful social reintegration, and the general characteristics of the legal institution of reintegration care apply in these situations too. However, in these cases, the tasks of the penitentiary probation officer are supplemented with special tasks and goals adapted to the specific situation. Within the framework of reintegration care, the penitentiary probation officer provides assistance to inmates serving longer-term sentences, inmates placed in transitional units, and first-time offenders sentenced to imprisonment.³⁵

What is considered long-term imprisonment depends on the era, society, criminal policy, and many other factors. In his analysis of domestic and international trends, Ferenc Nagy argued that imprisonment lasting five years or longer can be considered long-term.³⁶ Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states also specifies this 5-year threshold.³⁷

In this case, the reintegration care provided by the penitentiary probation officer extends to inmates who have been continuously in a penitentiary institution for at least 10 years, possibly serving multiple sentences consecutively without interruption. Long-term imprisonment can generate numerous problems for inmates that may affect their lives even after release. In their case, the weakening of family ties, and in many instances, their almost complete dissolution, is even more characteristic. A problem may be that during the long period spent in prison, the inmate may become unaccustomed to the daily routines of civilian life, and after release, they may find it difficult to reintegrate into society. The outside world may have changed significantly over the long years, which the released inmate may find unfamiliar. The combined presence of all these problems can significantly hinder the success of social reintegration and increase the risk of recidivism. To reduce the emerging risks, the law makes participation in reintegration care mandatory for the inmate in this case. In this instance, the penitentiary probation officer prepares a reintegration program rather than an individual care plan, with the inmate's cooperation. The program includes all the intervention points necessary for the inmate to have better chances after release.

Typically, inmates serving long prison sentences who have already served at least five years of their sentence and have a maximum of one year left until their expected release can be

30 Penitentiary Act § 185 (2).

31 Probation Decree § 62/E. (4).

32 Penitentiary Act § 185 (6).

33 Probation Decree § 62/E. (6a) c).

34 Penitentiary Act § 185 (8).

35 Based on the regulations in the Penitentiary Act, the following specialized units have been established in various penitentiary institutions: Long-term special unit (HSR), Therapeutic unit, Psychosocial unit, Drug prevention unit, Unit for inmates posing a particular risk to detention security, Religious unit, Unit for first-time offenders sentenced to imprisonment, Unit for elderly inmates.

36 NAGY, Ferenc: A hosszú tartamú szabadságvesztés büntetőjogi kérdéseiről: rövid hazai áttekintés és nemzetközi kitekintés alapján. *Börtönügyi Szemle*, 2005/2. 15.

37 Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners

placed in the transitional unit based on their request.³⁸ Inmates placed in the transitional unit have therefore been serving their prison sentences for a longer period, which means that the harmful effects of imprisonment may be more pronounced in their case, and their social and family ties are more likely to weaken. Inmates placed in the transitional unit may be granted permission to receive visitors outside the institution or to take short leaves, and in exceptional cases, they may be allowed temporary release. Inmates in this unit may exceptionally participate in external work programs, but only if their separation can be ensured during work hours. In addition to the above, the regimentation of the daily routine for inmates placed here can be reduced, and based on their individual risk assessment, they may move freely within designated areas of the penitentiary institution and maintain regular contact with the penitentiary probation officer even before the official start of their preparation for release.³⁹ As inmates placed in the transitional unit may be eligible for temporary release, the penitentiary institution may order the preparation of an environmental study by the penitentiary probation officer or initiate a report by the police regarding the property designated as the place of stay during the temporary release. This is done prior to the decision on placement in the unit, in order to substantiate the decision.⁴⁰ Based on all this, in addition to the general tasks performed within the framework of general reintegration care, the penitentiary probation officer has special tasks to reduce the harm caused by prisonization and deprivation, to assist in restoring social and family relationships, and to provide help in solving housing problems when justified.

The necessity of separating first-time offenders sentenced to imprisonment has been an important professional issue for decades.⁴¹ Among the reasons for the necessity of separation is that behavioral patterns transmitted by recidivist inmates may increase the risk of recidivism.⁴² Inmates who are not serving a prison sentence for the first time already have “prison experience”, are familiar with the conditions, can more easily integrate into the special subculture, and thus may rise higher in the hierarchy that has developed in prisons. In contrast, inmates who are confronting these factors for the first time may become vulnerable and easily fall into the role of victims. Special units, including the unit for first-time offenders, can serve to avoid these conditions.⁴³ During imprisonment, inmates’ primary social connections consist mainly of other incarcerated individuals. The impact of social relationships on personality is inevitable, therefore it is important to consider who the inmates regularly interact with.⁴⁴ Based on all this, it can be said that operating specialized units can be effective

in promoting successful reintegration and reducing⁴⁵ the harmful effects of imprisonment.⁴⁶

The goals of the unit are defined in three areas by BVOP Instruction 20/2021 (IV. 16.) on the execution of tasks related to inmates placed in units designed for detainees with special treatment needs and other specialized units: to reduce the harmful effects of imprisonment, to mitigate the risk of victimization, to decrease the likelihood of first-time offenders adopting the subcultural characteristics of the prison.⁴⁷ To achieve the goals, efforts should be made to strengthen and restore family relationships, individual and group sessions should be held for inmates placed in the unit, and special emphasis should be placed on involving these inmates in work, education, training, and risk management programs. During the implementation of the programs, the correctional institution should strive to ensure that, whenever possible, these activities are carried out separately from other inmates.⁴⁸

In preparing for release, the penitentiary probation officer should pay special attention to strengthening the post-release receiving environment and restoring family relationships for inmates placed in the unit for first-time offenders sentenced to imprisonment. The individual care plan should include programs and interventions that: contribute to reducing the risk of future recidivism during the time spent in the penitentiary institution (e.g., aggression management training, strengthening communication skills, developing social skills, and other restorative elements), enable the inmate to develop realistic plans for the post-release period. In summary, one of the main goals of treating first-time offenders is to reduce the negative effects of prison and promote successful social reintegration, in which the penitentiary probation officer plays a key role.

5. The aftercare

The beginning of probation officer activities in Hungary can be dated back to the 19th century when the need for aftercare and prisoner assistance was first articulated.⁴⁹ The probation officer activity evolved from the initial civil implementation of aftercare activities carried out by patronage associations. The legal institution of aftercare has changed significantly over time, but its purpose has always remained the same: to facilitate the social reintegration of released convicts. The currently effective Penitentiary Act also reinforces this when it defines the purpose of aftercare as follows: “*The purpose of aftercare is to provide assistance to those released from imprisonment in reintegrating into society.*”⁵⁰ Successful reintegration is

38 Penitentiary Act § 103 (1).

39 Penitentiary Act § 103 (3).

40 Penitentiary Act § 103 (2).

41 CZENCZER, Orsolya – TOLNER, Anita: Először a rács mögött – gondolatok az első-büntényes elkövetők helyzetéről a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben. *Magyar Rendészet*, 2020/4. 59–63.

42 PAP, Attila: Új rezsimszabályok az első büntényesek elkülönítésére? *Börtönügyi Szemle*, 2008/3. 79–80.

43 CZENCZER–TOLNER: op.cit.

44 TÜRCHÁNYI, Dóra: Az első alkalommal végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték speciális részlegén elítéltek visszaesési rizikófaktorai – Miben mások, mint az átlag fogvatartottai populáció? *Börtönügyi Szemle*, 2022/2. 85–90.

45 JUHÁSZ, Zsuzsanna: Börtönkörnyezet és az internethez hozzáférés. Online vagy offline? *Acta Juridica et Politica*, 2018/1. 125–127.

46 PALLO, József: *Az elítéltek reintegrációja*. In (ed.: KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara): KOÓSNÉ MOHÁCSI, Barbara – LŐRINCZ, József – LUKÁCS, Krisztina – PALLO, József: *Büntetés-végrehajtási jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017. 114–117.

47 BVOP Instruction No. 20/2021 (16.IV.) No. 78/A.

48 BVOP Instruction No. 20/2021 (16.IV.) No. 78/O.

49 NAGY: op. cit.

50 Penitentiary Act § 191 (1).

a crucial issue in the daily life of correctional institutions, with preparation for post-release life beginning from the moment inmates are admitted. The details of release preparation have already been discussed within the framework of reintegration care. Ideally, aftercare is essentially a continuation of the initiated reintegration care outside the walls of the correctional institution. The task of the penitentiary probation officer is to encourage the inmate participating in the care to utilize aftercare services.⁵¹

Perhaps one of the most important characteristics of aftercare is that it is not a criminal law measure, but rather an opportunity for the released convict to voluntarily seek assistance in promoting the success of their social reintegration. Aftercare is only applicable at the request of the convict, which on one hand defines the nature of the legal institution, and on the other hand, represents the most significant difference compared to probation supervision. Probation supervision is a measure determined by the court, which makes it mandatory, while aftercare is entirely voluntary. A person under probation supervision is subject to general and, in some cases, mandatory rules⁵² of conduct, whereas aftercare has no mandatory elements.⁵³

Within the framework of aftercare, the penitentiary probation officer provides assistance to the released convict in finding employment, continuing their studies, and, if necessary, accessing health services. Additionally, to promote more successful social reintegration, they may apply restorative techniques and cooperate with relevant social institutions, non-governmental organizations, charitable associations, and churches. Since the initiation of aftercare is based on the voluntary request of the released convict, the activities carried out within the framework of aftercare are supportive in nature, and the cooperation can be terminated by the convict at any time without consequences.

6. The reintegration custody

In Hungary, the application of reintegration custody has been possible since April 1, 2015. The introduction of this new legal institution was provided for by Act LXXII of 2014 on the amendment of Act CCXL of 2013 on the execution of punishments, measures, certain coercive measures and confinement for misdemeanors, and related other laws. The newly introduced legal institution is not an alternative form of punishment, but rather a possible tool for the execution of sentences, which serves both to promote the social reintegration of convicts and to reduce the prison population. The essence of reintegration custody is that convicts who are eligible for the application of this legal institution spend a specified portion of their imprisonment sentence in a designated property as the location of reintegration

custody, rather than in the penitentiary institution, while maintaining their legal status as prisoners.⁵⁴ Furthermore, in the case of reintegration custody, social reintegration is achieved gradually. Between the period of complete deprivation of liberty and unconditional actual release, a phase of life supervised by the penitentiary authorities is introduced before independent living. During this period, the convict has the opportunity to find employment, strengthen family ties, and secure their independent livelihood.⁵⁵

The institution of reintegration custody is not available to all inmates. The legislator only makes this option available to those convicts who are less dangerous to society, whose committed crime is of lesser gravity, and who are not considered recidivists, special recidivists, or multiple recidivists in terms of repeat offenses.

Regarding the duration of reintegration custody, it can be said that the regulation differentiates between negligent and intentional commission in such a way that in case of negligent commission, the maximum duration of reintegration custody can be 12 months, while in case of intentional commission, it can be 10 months.⁵⁶ Both the 10-month and 12-month periods are general maximums for reintegration custody. The Minister of Interior Decree 6/2023. (II. 21.) on the different application of certain penitentiary rules during the state of emergency allows the duration of reintegration custody to be half the length of the imprisonment in case of negligent offenses, if the convict's sentence exceeds two years.⁵⁷

Reintegration custody can be implemented using electronic remote surveillance devices.⁵⁸ The convict in reintegration custody regains their freedom, but only partially, as they remain under the jurisdiction of the penitentiary system, and the duration of their imprisonment continues during the reintegration custody. Reintegration custody terminates the complete deprivation of the convict's liberty, but restricts their freedom of movement and right to freely choose their place of residence. The convict may only stay in the house or apartment designated by the penitentiary judge, which they may only leave in full compliance with the prescribed rules of conduct for specific purposes (e.g., work, education, medical treatment).

The current regulations assign numerous tasks to penitentiary probation officers regarding the legal institution of reintegration custody. The work essentially begins even before placement in reintegration custody, as the penitentiary probation officer is responsible for examining one of the exclusionary criteria for applying reintegration custody:⁵⁹ whether the property designated by the convict as the location for reintegration custody is suitable for the installation of the electronic remote monitoring device. This means verifying if the property has an electrical network and continuous power supply, as well as the necessary network coverage and signal

54 BOGOTYÁN, Róbert: A zsúfoltság csökkentésének útjai a börtönépítésen túl. *Börtönügyi Szemle*, 2015/ 1. 26–41.

55 SCHMEHL, János: Az új szabályozás főbb szakmai elemei és üzenetei. *Börtönügyi Szemle*, 2013/ 4. szám. 18–21.

56 Penitentiary Act § 187/A. (1a).

57 6/2023. (II. 21.) BM Decree § 2.

58 According to the definition in the Penitentiary Act, the concept of an electronic remote surveillance device is: "a technical device that tracks the movement of the convict or person detained on other grounds".

59 Penitentiary Act § 187/C. (1) e).

51 Probation Decree § 62 (8).

52 LUKÁCS, Krisztina: A pártfogó felügyelet végrehajtása. In (ed.: KOÓSNE MOHÁCSI Barbara): KOÓSNE MOHÁCSI, Barbara – LŐRINCZ, József – LUKÁCS, Krisztina – PALLO, József: *Büntetés-végrehajtási jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017. 245–246.

53 VÓKÓ, György: Utógondozás. *Börtönügyi Szemle*, 1996/ 2. 50–53.

strength for data transmission by the remote monitoring device.⁶⁰ The probation officer records the results of the examination in a report, which forms an appendix to the environmental study.⁶¹ On the other hand, within the framework of the environmental study, the penitentiary probation officer examines the convict's housing, family, and social circumstances, the relationship between those living permanently in the property and the convict, their expected labor market status, employment opportunities, health condition, and the criminological status of the receiving environment. Additionally, they conduct a risk analysis and assessment regarding the likelihood of reoffending. Based on the above, the penitentiary probation officer presents, within the framework of professional factual findings and a summary evaluation, whether the receiving environment adequately serves the convict's social reintegration, and whether the purpose of the punishment can be achieved if reintegration custody is ordered.⁶²

Reintegration custody plays a crucial role in the work carried out to ensure successful social reintegration of convicts. The opportunity to spend the final part of the prison sentence in one's own environment represents a significant privilege for the convict and also provides a chance to find employment, strengthen family ties, and pursue studies during this period. At the same time, it is the convict's obligation to fully comply with the rules of conduct prescribed by the penitentiary judge.

The task of the penitentiary probation officer in case of granting reintegration custody is twofold:

Firstly, to support successful social reintegration, they need to assist the convict in reaching a position during the period of reintegration custody where they become capable of managing their own affairs, strengthening family and social relationships, and finding employment. To this end, convicts in reintegration custody are entitled to access all forms of support available to those in reintegration care. These support forms include particularly:

- Providing information related to education, employment, and social benefits
- Preparing for social administration within the framework of individual case management
- Reducing lifestyle problems by identifying them
- Identifying, analyzing, and developing poorly ingrained or missing socialization skills and abilities

Secondly, the penitentiary probation officer is responsible for regularly monitoring the person in reintegration custody in person, at least once a month, thus fulfilling a control function. During these checks, they verify compliance with the rules of conduct specified in the penitentiary judge's decision and the agreed rules for using the electronic remote monitoring device.⁶³ The penitentiary probation officer continuously monitors the convict's small community, family, and friend relationships, and evaluates potential risk factors that may lead to recidivism. The probation officer is authorized to conduct checks at any time of day, during which the convict is obliged

to cooperate. The probation officer prepares a report on the findings of these checks. If during the inspection it is determined that the convict deliberately evades the execution of reintegration custody, intentionally damages or removes the remote monitoring device, or seriously violates the rules of conduct prescribed by the penitentiary judge, the probation officer immediately notifies the competent penitentiary judge through the prison commander to terminate the reintegration custody. Reintegration custody may also be terminated if the convict fully complies with the above rules, but leads a lifestyle that is incompatible with reintegration goals (e.g., regularly consumes alcohol to the extent of intoxication, uses drugs, or requires police intervention due to other behavior).⁶⁴

Reintegration custody therefore provides a kind of "early release" opportunity for a specific group of inmates defined by law, subject to compliance with certain rules. Convicts in this special situation must, among other things, cooperate with the penitentiary probation officer, who on one hand provides assistance for successful social reintegration, and on the other hand regularly checks compliance with the specified rules and monitors the progress and implementation of the social reintegration process.

7. The home care custody

The application of home care custody as a new legal institution has been made possible from February 22, 2023, by the Minister of Interior Decree 6/2023. (II. 21.) on the different application of certain penitentiary rules during the state of emergency. The purpose of this legal institution is to allow convicts who are unable or largely unable to meet their basic needs independently, require continuous assistance and care in their daily lives, and whose condition is not expected to improve, to be placed in home care custody. Additional conditions are that the property designated for residence during the period of home care custody must be suitable for receiving the convict, and there must be a person who undertakes to care for the convict. The procedure for home care custody can be initiated officially, or it can be requested by the convict or their defense counsel, even on multiple occasions.⁶⁵

The penitentiary judge decides on granting home care custody based on the proposal of the penitentiary institution. If granted, due to the purpose of this legal institution, the penitentiary probation officer primarily monitors the conditions of home care custody regularly. To this end, they visit the convict at least once a month at the property designated as the location for home care custody, and are authorized to request the convict's medical documents, which are promptly handed over to the prison doctor after inspection.

If, as a result of these checks, the prison doctor determines that there has been a change or improvement in the convict's

60 10/2015.(III.30.) BM Decree § 4.

61 Penitentiary Act § 187/B. (2).

62 Probation Decree § 62/A. (3a).

63 SCHMEHL, János: Stabilitás és fejlődés: A büntetés-végrehajtási törvény által bevezetett speciális jogintézmények helyzete. *Bűnügyi Szemle*, 2017/11–12. 18–23.

64 CZENCZER, Orsolya – SZENCZI, Attila: A reintegrációs őrizet jogi, technikai, biztonsági és társadalmi aspektusai. *Börtönügyi Szemle*, 2020/4. 7–15.

65 BM Decree § 3. (1).

health condition that would allow for the continuation of the prison sentence in a penitentiary institution, the penitentiary institution submits a proposal to the penitentiary judge to terminate the home care custody.

If the person who undertook to provide care no longer wishes to care for the convict during the period of reintegration custody, they can notify the penitentiary probation officer. In this case, if the convict cannot designate another person willing to take over their care, a proposal must be made to the penitentiary judge to terminate the home care custody.

The primary task of the penitentiary probation officer is therefore of a control nature, with the goal being the convict's medical rehabilitation rather than social reintegration.

8. The reintegration leave

Reintegration leave was introduced as a new form of contact starting from January 1, 2023, following the provisions of Act LX of 2022 on the amendment of certain criminal law and related other laws, which modified the Penitentiary Act. According to the reasoning of the law, the introduction of this new legal institution serves two purposes: to more effectively promote the reintegration of convicts and to serve as a "precursor" to reintegration custody. In the case of granting reintegration leave, the convict can prove during its duration that they are capable of maintaining a law-abiding lifestyle outside the penitentiary institution. Thus, the experiences gained during the application of this legal institution can also facilitate the decision-making process related to reintegration custody.⁶⁶

The conditions for granting reintegration leave are the same as those for granting reintegration custody. If approved, leaving the penitentiary institution is possible with the use of a remote monitoring device in this case as well.

The duration of reintegration leave depends on how much time the convict has served of their sentence since admission:

- After three months: maximum allowable duration is 5 days,
- After four months: maximum allowable duration is 10 days,
- After five months: maximum allowable duration is 15 days.

These durations are not cumulative,⁶⁷ meaning the convict can spend a total of 15 days on reintegration leave during their prison sentence. It is possible to provide the 15 days in multiple installments.

During reintegration leave, the convict can spend the authorized time with their family, thereby strengthening family ties. Additionally, they can take further steps necessary for successful reintegration, such as: searching for employment, replacing personal documents, handling official matters. This period allows the convict to address practical aspects of their reintegration while maintaining close contact with their family environ-

ment. Regarding reintegration leave, the penitentiary probation officer, similar to the process for reintegration custody, assesses whether the property designated by the convict is suitable for implementing reintegration leave before it is authorized. The property must be suitable for receiving and accommodating the convict and operating the remote monitoring device, including regular electrical charging and meeting network requirements. In addition to the suitability of the property, the penitentiary probation officer examines: the receiving environment, the attitude of those living permanently in the property towards the convict and the crime committed, the potential effects of family relationships on social reintegration, this assessment helps ensure that the reintegration leave can be carried out effectively and safely, while also considering the potential impact on the convict's rehabilitation process.⁶⁸ Beyond the activities involved in preparing for reintegration leave, the penitentiary probation officer may also play an important role if the leave is granted. According to point 17 of the instruction detailing the implementation of this legal institution, if the convict violates the rules of conduct specified in connection with the authorization during the period of leave, the penitentiary probation officer is authorized to check on the convict during office hours in the following cases: the convict arbitrarily leaves the designated zone of residence, the convict exhibits behavior incompatible with reintegration goals (e.g., being under the influence of alcohol or intoxicating substances), the convict removes or damages the remote monitoring device. In such cases, the penitentiary probation officer immediately provides information about their findings to the penitentiary institution by phone, followed by a written report. This report may serve as grounds for terminating the reintegration leave and escorting the convict back to the penitentiary institution. The reasons leading to the termination of reintegration leave also influence the decision on reintegration custody and must be taken into account when evaluating eligibility for reintegration custody.⁶⁹

9. The probation supervision

The purpose of probation supervision ordered for the duration of conditional release is for the probation officer to prevent the probationer from committing new offenses through monitoring and guidance, as well as to provide assistance in social reintegration and contribute to the realization of victims' interests.⁷⁰

Probation supervision is a measure in our criminal law that can be ordered alongside other punishments or measures.⁷¹ The execution of probation supervision carried out by the penitentiary probation officer is closely linked to conditional release. It is limited to adult or juvenile convicts who have been conditionally released and for whom the penitentiary judge has ordered probation supervision for the duration of the conditional release, or for whom it exists by law. The du-

⁶⁶ Explanation of Act LX of 2022.

⁶⁷ Point 4 of BVOP Instruction 16/2023 (24.II.24.) on the implementation of reintegration leave.

⁶⁸ BVOP Instruction 16/2023 (II.24.), points 6–10.

⁶⁹ BVOP Instruction 16/2023 (II.24.), point 19.

⁷⁰ Penitentiary Act § 310. (1).

⁷¹ Criminal Code § 69. (1)–(2).

ration of penitentiary probation supervision is equal to the duration of conditional release, but it cannot exceed 5 years, or in case of conditional release granted from life imprisonment,⁷² it cannot exceed fifteen years.⁷³

During the period of probation supervision, the probationer must comply with general and special rules of conduct. The general rules of conduct include the obligation for the probationer to maintain regular contact with the penitentiary probation officer and provide the probation officer with the necessary information for monitoring.⁷⁴ Compliance with the general rules of conduct is mandatory for all probationers. The imposition of special rules of conduct is not obligatory; the penitentiary judge decides on their implementation considering individual characteristics. The Criminal Code lists the special rules of conduct in an exemplary, non-exhaustive manner:

- The circle of persons with whom the probationer may not maintain contact can be restricted,
- Institutions from which the probationer must keep away can be specified,
- The probationer may be required to continue studies or report to the state employment agency,
- A ban on consuming alcoholic beverages in public places may be prescribed,
- The probationer may be obliged to participate in various group activities.⁷⁵

In addition to the above, the penitentiary judge may prescribe other special rules of conduct for the probationer.⁷⁶

The penitentiary probation officer always carries out probation supervision based on an individual probation supervision plan, which addresses: the causes leading to the crime, circumstances that put the probationer at risk of reoffending and short, medium, and long-term goals to be achieved during the probation period. Furthermore, in the probation supervision plan, the probation officer outlines: the obligations and tasks of both the probationer and the probation officer, the institutions and individuals that can be involved in implementing the plan, the specific tasks that may arise during the implementation. This comprehensive approach ensures a tailored supervision strategy that addresses the root causes of criminal behavior, mitigates risks, and sets clear objectives for rehabilitation.⁷⁷ The primary purpose of the probation supervision plan is to individualize the probation officer's activities.⁷⁸ Individualization allows for reducing the risk of recidivism and can promote the success of social reintegration.⁷⁹

During the period of probation supervision, the penitentiary probation officer regularly meets with the probationer,

primarily through personal contact. During these meetings, the probationer reports on changes in their life situation and circumstances, informs the penitentiary probation officer about any new criminal or misdemeanor proceedings, and discusses any problems. The penitentiary probation officer takes notes of these meetings.

Therefore, in the implementation of probation supervision, the penitentiary probation officer monitors the development and changes in the probationer's life situation and circumstances in the period after release. In this activity, the penitentiary probation officer exercises both a supportive and control function tailored to the probationer, with the aim of promoting the probationer's successful reintegration into society on one hand, and effectively influencing the reduction of recidivism risks on the other.

10. Summary

With the commencement of the prison sentence and admission to the penitentiary institution, a special legal relationship, known as the penitentiary legal relationship, is established. In this relationship, the state is on one side, while the inmate is on the other. Within this unique legal relationship, both parties are mutually entitled to and burdened by various rights and obligations.⁸⁰ With admission to the penitentiary institution, the preparation of the convict for reintegration begins, in which the penitentiary probation officer plays an important role.

Penitentiary probation has changed significantly over the past 10 years, with the tasks to be performed by penitentiary probation officers continuously expanding. Although there were some legal institutions that ceased to exist in the past decade and therefore were removed from the activities of penitentiary probation officers, overall, there has been a clear expansion of responsibilities. The following table summarizes when the activities currently carried out by penitentiary probation officers began to be performed, and which legislative changes delegated them to penitentiary probation officers:

The table does not include, as it is not among the current activities of penitentiary probation officers, but their duties included preparing environmental studies related to the social bonding program and carrying out penitentiary probation tasks prescribed within the framework of the program. Penitentiary probation officers had tasks within the social bonding program from January 1, 2017, to March 1, 2024, after which the program was terminated with the introduction of a new category system modifying prisoner classification. A similar process occurred with the penitentiary probation officer tasks related to the more lenient enforcement rules (hereinafter: EVSZ), which were in effect from January 1, 2018, to March 1, 2024. Within the framework of EVSZ, penitentiary probation officers prepared environmental studies, but the termi-

72 BREZOVSKAI, Anna Luca: A hosszú tartamú szabadságvesztés és a reintegráció. *Magyar Rendészeti*, 2024/1. 24–29.

73 Criminal Code § 70. (1).

74 Criminal Code § 71. (1).

75 Criminal Code § 71. (2).

76 Penitentiary Act § 68. (3).

77 Probation Decree § 44. (1)–(3).

78 KÓHALMI, László: A pártfogó felügyelet kihívásai. In: (ed.: KORINEK, László – KÓHALMI, László) A „Pártfogó felügyelői Szolgálat időszakos kérdései” címmel 2003. november 14-én Pécsen megrendezett kerekasztal-konferencia tanulmánykötete. *Acta Criminologica I. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszéke*, Pécs, 2004. 87.

79 GÖNCZÖL, Katalin: A hatékonyabb speciális prevenció feltételei. *Belügyi Szemle*, 1986/ 10. 50–54.

80 KÓHALMI László (2016): A büntetés-végrehajtás alapkérdései. In: *Kriminológia I.* (szerk.: Kóhalmi László). PTE ÁJK Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék. Pécs. pp. 188-196.

As of December 31, 2024, penitentiary probation officers in Hungary are responsible for the following tasks

Activity name	Date of Appearance in Penitentiary Probation Officer's Duties	Legislation that Introduced It
1. Preparation of probation officer's opinion related to conditional release	01.01.2015.	Decree 19/2014. (XII. 22) IM Section 33 (1)
2. Preparation of environmental studies:		
2.1. in clemency cases	01.01.2021.	Decree 20/2020. (XII. 30) IM Section 53
2.2. to verify the justification of a request for interruption of imprisonment	01.01.2015.	Decree 19/2014. (XII. 22) IM Section 33 (1)
2.3. prior to placing a juvenile convict in a reception unit	01.01.2015.	Decree 19/2014. (XII. 22) IM Section 33 (1)
2.4. prior to placement in reintegration custody	01.04.2015.	Decree 6/2015. (III. 30) IM Section 3
2.5. prior to placement in home care custody	22.02.2023.	Decree 6/2023. (II. 21.) BM
2.6. for assessing conditional release if its duration reaches two years	01.01.2021.	Act XLIII of 2020 Section 117 (1)
2.7. prior to placement in a transitional unit	01.03.2024.	Act XCVII of 2023 Section 34 (2)
3. Reintegration activities carried out within the framework of care	01.01.2015., preparation for release became fully the responsibility of penitentiary probation officers from 01.01.2021	Decree 19/2014. (XII. 22) IM Section 33 (1); preparation for release: Decree 20/2020. (XII. 30) IM Section 55 (1)
4. Reintegration activities carried out within the framework of aftercare	01.01.2015.	Decree 19/2014. (XII. 22) IM Section 33 (1)
5. Probation officer activities carried out within the framework of implementing reintegration custody	01.04.2015.	Decree 6/2015. (III. 30) IM Section 3
6. Probation officer activities carried out within the framework of implementing home care custody	22.02.2023.	Decree 6/2023. (II. 21.) BM
7. Probation officer activities carried out within the framework of reintegration leave	25.02.2023.	Instruction 16/2023. (II. 24.) BVOP
8. Implementation of probation supervision existing by law or ordered for the duration of conditional imprisonment	01.01.2015.	Decree 19/2014. (XII. 22) IM Section 33 (1)

nation of EVSZ on March 1, 2024, also meant the cessation of related penitentiary probation officer tasks.

He activities of penitentiary probation officers are diverse, but a common point in terms of their purpose is facilitating reintegration into society. Their work begins within the walls of the penitentiary institution through reintegration care, preparing inmates for release. This activity continues, if conditions are met, within the framework of reintegration custody, when the convict can spend the last part of their sentence with their family as a form of "early release". Finally, they may conclude their reintegration activities with respect to probation supervision ordered or established in connection with conditional release.

Of course, none of these legal institutions is a prerequisite for the others; each can be applied independently. However, this progression perhaps best illustrates the arc of reintegration activities carried out by penitentiary probation officers. To achieve long-term and effective goals, an important part of the penitentiary probation officers' work involves both monitoring and assisting the convict in achieving the set objectives.

The changes and questions regarding the control and supportive nature of the work have been important issues for professionals and researchers alike for a long time, perhaps since the institutionalization of probation. This ongoing discussion reflects the complex nature of probation work, which must balance rehabilitation efforts with public safety concerns.

NÉMETH-KISS HENRIETTA¹

A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények hazai szabályozásának változásai, különös tekintettel a kábítószer- kereskedelem és a kábítószer birtoklásának tényállásaira

I. Bevezetés¹

A drogfogyasztó magatartás az 1960-as években jelent meg hazánkban.² Az 1980-as évek közepéig azonban nem lehetett nyilvánosan kimondani, leírni, hogy Magyarországon is vannak kábítószer-fogyasztók. 1986-ban jelentek meg az első olyan írások, amelyek orvosok, pedagógusok, ifjúságvédelemmel foglalkozó rendőrök konkrét tapasztalatain alapultak, s ezekből egyértelműen kiolvasható volt a kábítószer-helyzet miatti aggodás. Az akkori megérzések, meggyőződések sajnos a vártnál korábban valósággá váltak, nemcsak „begyűrűzött”, de – a fokozatosan kinyíló határokon keresztül – egyenesen beáradt a nyugati drogg kultúra, számos társadalomromboló hatásával együtt.³ A társadalmi problémák megoldását az államok általában a jogi szabályozóeszközök segítségével kísérlik meg, a helyzet alapos elemzését követően. A büntetőjog mint ultima ratio, akkor jön szóba végső eszközként, ha az adott társadalmi probléma megoldása, illetőleg a következményeinek az enyhítése a többi jogág eszközeivel nem vagy nem hatékonyan valósulhat meg.⁴

Hazánkban a kábítószerrel kapcsolatos visszaéléseket már az 1961. évi V. törvény is büntetni rendelte. A bűncselekmény alapesetét a kóros élvezetre alkalmas kábítószernek hatósági

előírások megszegésével vagy kijátszásával történő készítésével, megszerzésével, tartásával vagy forgalomba hozatalával lehetett elkövetni, a büntetési tétel pedig csupán egy évig tartó szabadságvesztés volt. A minősített esetek közé az üzletszerű, a visszaesőkénti és a bűnszövetségben történő elkövetés tartozott.⁵

Az 1961-es büntető törvénykönyv hatálybalépése óta a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekre (Btk. 176–180. §) vonatkozó büntetőjogi rendelkezések számos alkalommal módosultak. A tanulmány az említett bűncselekmények szabályozásának változásait mutatja be, a módosítások mögött meghúzódó jogalkotói elképzelések tükrében.

II. Az 1961. évi V. törvény hatálybalépése előtti szabályozás

A Csemegi-kódex a kábítószerrel összefüggő tiltott cselekményekről nem rendelkezett, e tevékenységek korlátozása érdekében hozott első hazai jogi norma egy 1894-es belügyminiszteri rendelet volt, amely az ópium kereskedelmére vonatkozóan tartalmazott tilalmakat. Az említett rendelet az ópiumot gyógyszernek minősítette, és előírta, hogy azt kizárólag gyógyszerári joggal rendelkező személyek értékesíthetik.⁶

1912. január 23-án kötötték meg Hágában az első nemzetközi ópiumegyezményt, melynek törvénybe iktatása Magyar-

¹ PhD-hallgató. PTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék.

² FÜLÖP Ágnes – GRÁD András – MÜLLER Mária: Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények. HVG-ORAC, Budapest, 2000, 112.

³ HOLLÓSI György: Elvesztett évtized a kábítószer elleni harcban. *Belügyi Szemle*, 1997/ 11. szám.

⁴ GÁL István László: A spanyolnátha, a koronavírus és a büntetőjog. *Büntetőjogi Szemle*, 2020/1. szám.

⁵ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről 198. §.

⁶ BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös Rész*. HVG-ORAC, Budapest, 2021. 149.

országon az 1923. évi XXII. törvénnyel történt meg.⁷ A törvényhozó szerint e törvény kizárólag a trianoni békeszerződésben vállalt törvényhozási kötelezettség teljesítése érdekében született, ugyanis az ópium, morfium és más hasonló ártalmas szerekre vonatkozólag Magyarországon törvényhozási intézkedésekre nem volt szükség, mert ezek a szerek és az ezekből előállított készítmények nem voltak szabad forgalom tárgyai hazánkban és így eladásuk, alkalmazásuk csak orvosi rendelés alapján, gyógyszerárak útján történhetett korábban is.⁸

Ezt követően az 1925. február 19-én Genfben megkötött második „Nemzetközi ópiumegyezmény” becikkelyezéséről szóló 1930. évi XXXVII. törvény vezetett be kábítószerrel kapcsolatos rendelkezéseket.⁹ A törvény indokolása értelmében a világháború utáni nemzedék által előidézett és különösen a nyugati nagy világvárosokban észlelhető kóros mérgezés szennvedélyének egyre erősebb mértékben való terjedése indokolta a körülményekből és szigorúbb, minden részletre kiterjedő szabályok életbe léptetését.¹⁰

A második nemzetközi ópiumegyezmény nyomán került be a kábítószerrel visszaélés első tényállása az 1879. évi XL. törvénycikkbe (Kihágási Büntető Törvénykönyv). A törvény hat hónapig terjedő fogházzal büntette a következő elkövetési fordulatokat:

hatósági engedély nélkül kábítószer gyártása, behozatala, eladása, terjesztése, kivitele, vagy engedély nélküli készletben tartása,

– kábítószernek hatósági engedély birtokában nem jogosult részére történő eladása, terjesztése vagy kivitele,

– a hatósági engedélyben meghatározottaktól eltérő helyen, más helyiségben kábítószer gyártása,

– kábítószerrel kapcsolatos nyilvántartási kötelezettség elmulasztása.¹¹

III.

Az 1961. évi V. törvény és az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet

Az 1961. évi V. törvény a kábítószerrel visszaélés tényállását a közbiztonság és a közrend elleni bűncselekmények körében

7 A törvény végrehajtására szolgáló 7430/1924. ME számú rendelet sorolta fel azokat a kábítószereket, amelyek előállítása, termelése, behozatala és kivitele, feldolgozása és forgalomba hozatala kizárólag hatósági engedély alapján történhetett. E rendelet állapította meg a hatósági engedély feltételeit, és a rendelkezéseket megszegőkkel szemben büntető jogkövetkezményeket helyezett kilátásba.

8 Az 1923. évi XXII. törvénycikk indokolása a Hágában 1912. évi január hó 23-án kötött „Nemzetközi ópiumegyezmény” becikkelyezéséről.

9 A második nemzetközi ópiumegyezmény a nyers ópiumnak, a kokalevelnek, a gyógyópiumnak, a nyers kokainnak és az ekgoninnak, a morfinnak, a diacetilmorfinnak, a kokainnak és ezek különféle sóinak, valamint az ezeket tartalmazó minden gyógyászati és nemgyógyászati készítményeknek, az indiai kender gyógyászati készítményeinek belterületi termelésére, az egyes államokban gyártott ilyen anyagok ellenőrzésére, a nemzetközi kereskedelem ellenőrzésére, ezen anyagok behozatalára és kivitelére, valamint a kábítószerekkel való visszaélések szigorú megtorlására tartalmazott megfelelő intézkedéseket.

10 1930. évi XXXVII. törvénycikk indokolása a Genfben 1925. évi február hó 19-én kötött „Nemzetközi ópiumegyezmény” becikkelyezéséről.

11 EGEDI Anita: *Tudatmódosító szerek és büntetőjogi felelősség*. Doktori értekezés. Miskolc, 2006. 95–96.

helyezte el. Az alapeset a kóros élvezetre alkalmas kábítószernek hatósági előírások megszegésével vagy kijátszásával történő készítésével, megszerzésével, tartásával vagy forgalomba hozatalával volt elkövethető, a büntetési tétel egy évig terjedő szabadságvesztés volt. A törvény három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegette az elkövetőt, ha a bűncselekményt üzletszerűen, visszaesőként vagy bünszövetségben követte el.¹²

A tényállás a fogyasztást nem nevesítette, a Kommentár ugyanakkor magyarázatában rámutatott, hogy visszaesőként többnyire kábítószer-élvezők követik el a bűncselekményt. Utalt továbbá arra is, hogy amennyiben a kábítószer-fogyasztás kórossá válik, vagyis az elkövető képtelen lemondani a kábítószerről, cselekménye büntetethőséget kizáró ok miatt nem büntetendő; illetve, ha csupán korlátozó tényező áll fenn, a büntetés korlátlan enyhítésére van lehetőség.¹³

Az 1961. évi Btk. kábítószer-fogalmat nem tartalmazott, a kóros élvezetre alkalmas kábítószerek jegyzékét az 5/1957. (XII. 14.) EüM rendelet melléklete határozta meg.

A kábítószerrel kapcsolatos hazai büntetőjogi jogalkotás az 1970-es évekig csupán a nemzetközi egyezmények ratifikálásából eredő kötelezettségek teljesítését jelentette. A hetvenes évek elejétől azonban ez annyiban változott, hogy már nem csupán az 1961. évi Egységes Kábítószer Egyezményre tekintettel vált szükségessé a korábbi szabályozás módosítása, hanem a társadalom fokozottabb védelme érdekében is. A büntetőjogi rendelkezések megalkotása során a magyarországi viszonyok figyelembevételét ekkor azonban még jellemzően nem a kábítószerrel visszaélések számának növekedése motiválta, hanem a kábítószer-csempészet elleni védekezés. Ebben az időszakban vált ugyanis Magyarország egyre nagyobb jelentőséggel bíró tranzitútvonallá a Közel-Keletről Nyugat-Európa felé irányuló kábítószer-kereskedelemben.¹⁴

Erre tekintettel az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet az elkövetési magatartások között már szabályozta a kábítószernek az országba való behozatalát, onnan történő kivitelét, valamint az ország területén történő átvitelét. További újítás volt, hogy a jelentős mennyiségű, illetve értékű kábítószerre történő elkövetés bekerült a minősített esetek közé. Szigorodtak a büntetési tételek, alapesetben egy évtől öt évig, minősített esetekben pedig már két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés is kiszabható volt, valamint – 6 hónapig terjedő szabadságvesztéssel – üldözendővé vált a bűncselekmény előkészülete is.¹⁵

IV.

Az 1978. évi IV. törvény és módosításai

Az 1978. évi IV. törvény megalkotásakor a jogalkotó úgy vélte, hogy hazánkban akkoriban az olyan veszélyes formák, mint

12 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről 198. §.

13 RITTER Ildikó: *A kábítószerrel való visszaélés büntetőjogi megítélésének hatásvizsgálata – 1999. március 1. után*. L'Harmattan, Budapest, 2003, 15.

14 LÉVAI Miklós: *Kábítószerek és bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992. 102. o.

15 1971. évi 28. törvényerejű rendelet a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről 44. §.

a szervezett bűnöző alvilág, a kábítószer-kereskedelem, a terrorizmus és az emberrablás lényegében nem fordultak elő, Magyarországon ekkor még sem a kábítószer élvezésének, sem a kábítószer készítésnek nem voltak hagyományai, a világ más országaiban ugyanakkor már rohamosan terjedt a kábítószer-fogyasztás és az ezzel kapcsolatos bűnözés. Hazai elterjedésének megelőzése érdekében így nem látta mellőzhetőnek a büntetőjogi eszközök alkalmazását.¹⁶

A fiatalok magasabb fokú védelme érdekében az 1978-as Btk. – az alapeseti büntetési tétellel, azaz egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel – büntette az elkövetőt, amennyiben tizennyolcadik életévét be nem töltött személynek adott át káros élvezetre alkalmas kábítószeret.¹⁷ Nemzetközi tapasztalat ugyanis, hogy a kábítószer-szenvedélynek a serdülő korosztály válik a legkönnyebben és leggyorsabban áldozatává, a narkotikum káros hatásainak erőteljesebb érvényesülése mellett pedig a korai kábítószer-élvezés szinte elkerülhetetlenül sodorja áldozatát a bűnöző életmódba.¹⁸

Az 1978-as Btk.-ban már nem szerepelt minősített eseként a visszaesőként történő elkövetés, a bűncselekmény előkészülete pedig már két évig terjedő szabadságvesztést vont maga után.

A törvényhozó külön bekezdésben vétségként szabályozta azt az esetet, amikor az elkövető káros élvezetre alkalmas kábítószeret nem forgalomba hozatal céljából, csekély mennyiségben készít, megszerez vagy tart, mely cselekményt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel szankcionálta. E megoldás célja a kábítószer áldozatainak és hasznélvezőinek különválasztása volt, a jogalkotó a törvény szigorát az utóbbiak ellen kívánta érvényesíteni. Az előbbieket esetében is szükségesnek tartotta – a visszatartás érdekében – a büntetéssel fenyegetést, azonban ennek minőségileg enyhébbnek kellett lennie.¹⁹

A törvény 283. §-ában – kiegészítő jelleggel – helyezték el a káros szenvedélykeltés tényállását, mely bűncselekmény akkor valósult meg, amikor az elkövető tizennyolcadik életévét be nem töltött személynek kábító hatású anyag vagy szer káros élvezetéhez segítséget nyújtott, vagy őt arra rábírni törekedett. A tényállás törvénybe foglalása kapcsán az indokolás utal arra, hogy a serdülők körében a kábítószer iránti érdeklődés sok esetben olyan anyagok használatával veszi kezdetét, amelyek nem minősülnek kábítószereknek, de – kábító hatásuk révén – alkalmasak a káros élvezetre (pl. gyógyszerek, ragasztók). Az ilyen anyag egészségkárosító hatása rendszerint alatta marad a kábítószereknek. A bűncselekménnyé nyilvánítás indoka mindenekelőtt a káros hajlam felkeltésével járó azon veszély, hogy az ilyen anyaghoz hozzászokó fiatalból idővel kábítószerélvező lesz. Annak megállapítása, hogy valamely anyag rendelkezik-e kábító hatással, orvos szakértői feladat volt.²⁰

Az 1978. évi IV. törvény nagy hibájának vélték, hogy nem választotta szét határozottan a fogyasztót és a kereskedőt. Ebből adódóan szankcióit a kereskedővel szemben az általános

megelőzés tekintetében elégtelennek, a fogyasztóval szemben a speciális prevenció szempontjából pedig értelmetlennek tartották.²¹

Az 1978-as Btk.-ban – az 1999. március 1. és 2003. február 28. közötti időszak kivételével – a kábítószer-fogyasztás nem szerepelt nevesítve az elkövetési magatartások között. A Legfelsőbb Bíróság VI. Büntető Elvi Döntésében adott iránymutatásával zárta le a jogirodalmi vitát arról, hogy az 1978. évi Btk. 282. § (1) bekezdése alapján büntetendő magatartásnak minősül-e önmagában a kábítószer-fogyasztás. Az Elvi Döntés II. pontja szerint a „kábítószer fogyasztója a kábítószerral visszaélés bűncselekményét akkor is elköveti, ha nem maga készítette vagy tartotta a kábítószeret, hanem másától, a fogyasztás érdekében szerezte meg. Aki maga készítette vagy tartotta – nem forgalomba hozatal céljából – a csekély mennyiségű kábítószeret, már ezzel elkövette a kábítószerral visszaélés vétségét, tekintet nélkül arra, hogy elfogyasztja a kábítószeret vagy sem. Hasonlóképpen büntetendő a kábítószer másától való megszerzése is, akár elfogyasztja azt a megszerző, akár nem. A kábítószer fogyasztása pedig – ha az elkövető nem maga készítette vagy tartotta azt – feltételezi a kábítószer előzetes megszerzését, vagyis birtokba vételét.”

Az Elvi Döntés I. pontja a kábítószerek és kábító hatású anyagok fogyasztásából eredő bódult állapot beszámítási képességre gyakorolt hatásával volt kapcsolatos, III. pontja pedig a csekély és jelentős mennyiség meghatározásával foglalkozott.

A Btk. 1979. július 1-jén hatályba lépett és az 1993. évi módosításig hatályos vonatkozó rendelkezései lényegében a kriminálpolitika „nincs tolerancia” modelljének feleltek meg. Az 1980-as évek közepétől 1998-ig tartó időszakban változás figyelhető meg a kábítószer-probléma és azon belül a drogfogyasztással szembeni hazai állami fellépés területén. Az évtized második felében az állami és politikai vezetés egy része arra a következtetésre jutott, hogy a kábítószer-probléma sem „titkolózással”, sem kizárólag adminisztratív vagy rendőri intézkedésekkel nem orvosolható, és a drogfogyasztás növekedése sem állítható meg hazánkban. A társadalom jelentős része felismerte, hogy a kábítószeres nem egyszerűen bűnöző, hanem segítségre, gyógyításra szoruló ember, illetve beteg. E szemléletváltásban – a kábítószeres fiatalok számának növekedése és a színpuzással összefüggő egyre gyakoribb halálos esetek mellett – fontos szerepet játszottak a korabeli médiában megjelent azon írások, amelyek a kábítószer-problémát társadalmi jelenségként, emberi, egészségügyi, kulturális problémaként mutatták be, valamint a hazánkban lényegében ekkor kialakuló drogszakma képviselőinek erőfeszítései. Mindezek következtében az 1980-as évek közepétől kezdődően a drogfogyasztással szembeni állami válaszlépések, melyek addig elsősorban rendészeti és büntetőjogi intézményekre korlátozódtak, fokozatosan kiegészültek egészségügyi és szociális intézményekkel, például drogambulanciákkal.²²

A Büntető Törvénykönyv kábítószerral kapcsolatos szabályait a rendszerváltás után először az 1993. évi XVII. törvény módosította, erre pedig több okból is szükség volt. Egyrészt az akkor még ugyan nem igazán jelentős, de emelkedő számú

16 T/... számú törvényjavaslat indokolással – 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

17 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 282. § (2) bekezdés.

18 T/... számú törvényjavaslat indokolással – 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

19 Uo.

20 Uo.

21 LÉVAY (1992) i. m. 103.

22 LÉVAY Miklós: Héják, baglyok, galambok: változások a kábítószer-fogyasztás kriminálpolitikai megítélésében. *Fundamentum*, 5. évf. 1. sz. / 2001.

kábítószerrel kapcsolatos büntetőügyek bizonyították, hogy a közel 20 évvel korábbi rendelkezések nem alkalmasak a '90-es évek közepi helyzet kezelésére. Emellett pedig a nemzetközi szerződésekkel sem álltak összhangban az 1978-as Btk. vonatkozó szabályai.²³

Az 1993. évi novella a következő releváns módosításokat hajtotta végre:

- bővült az elkövetési magatartások köre a „termeszt”, „előállít” „kínál”, „átad”, „kereskedik” fordulatokkal,

- új minősített esetet jelentett a fegyveres elkövetés, és szintén szigorúbb megítélés alá esett, ha a bűncselekményt fiatalkorú vagy gyermekkorú személy felhasználásával valósították meg, vagy ha az elkövetés folytán ilyen személy jutott kábítószerhez,

- még súlyosabb büntetés – 5 évtől 15 évig terjedő szabadságvesztés – várt az elkövetőre, ha a cselekményt jelentős mennyiségű kábítószerre követte el, valamint a bűncselekmény kábítószer termesztésével, előállításával, megszerzésével, forgalomba hozatalával vagy kereskedelmével foglalkozó szervezet keretében történő elkövetése is szigorúbb megítélés alá esett,

- új elkövetési magatartásként jelent meg az anyagi eszköz szolgáltatása a bűncselekmény elkövetéséhez,

- a bűncselekmény előkészülete már 3 évig terjedő szabadságvesztést vont maga után,

- a törvényhozó privilegizált esetként szabályozta a csekély mennyiségre történő elkövetést, melyet 2 évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel rendelt büntetni,

- szubszidiárius jelleggel került a tényállásba a kábítószer-fogyasztásra nagy nyilvánosság előtt történő felhívás,

- a novella bevezette az elterelés lehetőségét a magyar jogrendbe. Az 1978-as Btk. 282/A. §-a alapján nem volt büntethető annak a cselekménye, aki csekély mennyiségű kábítószer saját használatra természet, előállít, megszerz vagy tart, vagy kábítószer fogyasztásával összefüggő – kétévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő – bűncselekményt követ el, feltéve mindkét esetben, hogy az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget megelőző vagy gyógyító kezelésben részesült.

- a kóros szenvedélykeltés bűncselekményének elkövetője csak 18. életévét betöltött személy lehetett, valamint 3 évig terjedő szabadságvesztésre szigorodott a vele szemben kiszabható büntetés.

Hazánk – a kábítószer-fogyasztással kapcsolatos kriminálpolitika tekintetében – az 1993. évi novella hatálybalépésével a „kompromisszumos” modellt követte.²⁴ A kábítószer-problémára irányuló kompromisszumos kriminálpolitika lényege a „kettős stratégia”, azaz a terjesztő, kereskedő és a fogyasztó cselekményének minőségileg különböző büntetőjogi megítélése. Ennek megfelelően a Btk. 1993. évi módosítása szigorította a kínálati oldal szereplőivel (előállítók, forgalmazók) szembeni büntetőjogi rendelkezéseket, ugyanakkor a kábítószer-fogyasztók fogyasztással összefüggő enyhébb súlyú visszaélései esetében – tekintet nélkül arra, hogy az elkövető ká-

bítószer-függő fogyasztó-e vagy sem – meghatározott feltételek mellett lehetőséget adott a büntető útról való elterelésre.²⁵

Az 1993. évi XVII. törvény jelentős előrelépés volt a korábbi szabályozáshoz képest, mivel lehetőséget teremtett a fogyasztók és kereskedők cselekményeinek differenciáltabb, a fogyasztók esetében enyhébb megítélésére, előtérbe helyezve a speciális prevenciót. Azonban az 1978-as Btk. 282/A. § végrehajtásához, vagyis a kábítószer-függőség megelőző vagy gyógyító kezeléséhez szükséges intézményfejlesztés nem történt meg. Ennek következtében a kompromisszumos modellnek megfelelő kriminálpolitikából a gyakorlatban alig több valósult meg, mint ami a „nulla tolerancia” politika sajátja.²⁶

A csekély és jelentős kábítószer-mennyiség fogalmát az 1993. évi módosító törvény sem határozta meg. Ezek értelmezésére a Legfelsőbb Bíróság VI. számú Büntető Elvi Döntése volt irányadó 1994 májusáig, amikor az említett fórum hatályon kívül helyezte azt. Ezt követően 1995. március 27-én kiadta a Legfelsőbb Bíróság a 155. számú állásfoglalását, melynek III. pontja határozta meg, mikor tekinthető a kábítószer csekély, illetve jelentős mennyiségűnek. Ez az állásfoglalás 1999-ig volt irányadó a kábítószer mennyiségének megállapításánál.

Az 1997. évi LXXIII. törvény alapján 1997. szeptember 15-i hatállyal a régi Btk. 282. § (3) bekezdésének b) pontja²⁷ helyébe a „bűnszervezet tagjaként vagy megbízásából” szöveg lépett, valamint a csekély mennyiségre történő elkövetés már nemcsak kétévi szabadságvesztéssel, vagy pénzbüntetéssel, hanem közérdekű munkával is büntethető lett.

Érdemes továbbá megemlíteni a Legfelsőbb Bíróság 5/1998. BJE határozatát, mely halmazati kérdésekkel foglalkozott. Ebben a Legfelsőbb Bíróság rögzítette, hogy a kábítószerrel visszaélés akár azonos, akár különböző elkövetési magatartásait megvalósító részcselekmények természetes egységet képeznek. Kimondta továbbá, hogy az azonos vagy különböző kábítószernek a tiszta hatóanyag-tartalom alapulvételével kiszámított részmennyiségeit – amelyekre nézve a kábítószerrel visszaélésnek a természetes egység keretébe tartozó részcselekményeit elkövették – összegezni kell, és a bűncselekmény minősítése (a csekély vagy jelentős mennyiség megállapítása) szempontjából az összmennyiség a meghatározó.

Az 1978-as Btk. második jelentős módosítását az 1998. évi LXXXVII. törvény hajtotta végre, amely gyakorlatilag újra a „nincs tolerancia” kriminálpolitikának megfelelő rendelkezéseket vezetett be.²⁸ Az említett törvény által eszközölt változtatások jelentősen megnövelték a büntetőjog szerepét a kábítószer-probléma elleni küzdelemben. A módosítás célja az volt, hogy a büntetőjog eszközeivel hatékonyabb lehetőségeket biztosítson mind a keresleti, mind a kínálati oldali jelenségek visszaszorítására. Ennek érdekében többek között bővült a büntetendő magatartások köre, a visszaélőkkel szemben pedig szigorúbb szabályokat vezetett be a novella. A Btk. 1998. évi módosítása

25 A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló T/1218. számú törvényjavaslat indokolása.

26 LÉVAY (2001) i. m.

27 282. § (3) bekezdés b) A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt kábítószernek a hatósági előírások megszegésével való termesztésével, előállításával, megszerzésével, forgalomba hozatalával vagy kereskedelmével foglalkozó szervezet keretében követik el.

28 LÉVAY (2001) i. m.

23 DÉNES Balázs – FAZEKAS Tamás: Drogjogi kérdések. Fundamentum, 2004/3. szám

24 LÉVAY (2001) i. m.

nemcsak szigorítást jelentett, hanem fordulópontot is a kábítószer-problémával kapcsolatos kriminálpolitikában.²⁹

Az 1998-as módosításra kialakult az a nézőpont, amely a társadalomra veszélyességük alapján három, illetve ezekhez kapcsolódva további kettő – így összesen öt – funkcionálisan és szociológiailag elkülöníthető tevékenység-típus külön szabályozását látta szükségesnek. A három elkülönülő elkövetési forma: a termelői és a forgalmazói típusú cselekmények, valamint a fogyasztás. Az ezekhez kapcsolódó további magatartástípusok pedig a fizikai bűnszegély egyik formája és az előkészület szubjektív formái.³⁰ Az 1998. évi novella külön bekezdésekben helyezte el a fogyasztói és forgalmazói típusú elkövetési magatartásokat.

A szankciók mértékének meghatározásánál a törvényhozó abból indult ki, hogy eleve magasabb büntetési tételkeretről induljon azon elkövetési magatartások fenyegetettsége, amelyek a kábítószer „forgalmazásához” kapcsolódnak, mint azoké, amelyek „előállítási”, „szállítási” tevékenységet jelentenek. Erre tekintettel differenciáltan szabályozta a fogyasztói és forgalmazói típusú elkövetési magatartások alap, minősített és privilegizált eseteit, előbbiek alapesetében öt, utóbbiakéban két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztést helyezett kilátásba. A kereskedői típusú elkövetési magatartások legsúlyosabbban minősülő eseteiben pedig lehetővé vált az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása. Az egyes elkövetési magatartások közötti különbségtétellel a jogalkotó egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy a társadalomra veszélyesség szempontjából a „forgalmazó” típusú cselekmények kiemelt jelentőségűek.³¹

A Bécsben, 1988-ban megkötött, a kábítószeres tiltott forgalmazása elleni egyezménynek megfelelően új minősített esetként jelent meg a törvényben a hivatalos vagy közfeladatot ellátó személyként történő elkövetés. Kizárólag a fogyasztói típusú cselekményeket minősítette súlyosabban az az eset, amikor a bűncselekményt oktatási, köznevelési, gyermekjóléti és gyermekvédelmi, közművelődési feladatok ellátására rendelt épület területén, annak környezetében, a fegyveres erők vagy a büntetés-végrehajtási szervezet objektumaiban követik el. Szintén súlyosabb volt a büntetés, ha a bűncselekményt nem kábítószerfüggő személy kábítószerfüggő személy felhasználásával követte el.

Megjelent a kábítószer-fogyasztás közvetlen büntethetősége, amely szubszidiárius vétségként került szabályozásra.

Külön rendelkezések vonatkoztak a kábítószerfüggő elkövetőkre, akikkel szemben a törvény alacsonyabb büntetési tételeket állapított meg.

A novella fontos újítása volt, hogy az elterelés alkalmazásának lehetőségét kizárólag a kábítószerfüggő fogyasztókra korlátozta. E vitatott szabályozás kialakítása során a törvényhozó azt tartotta szem előtt, hogy akinek a büntetőjog valójában diverziós lehetőséget kíván biztosítani, az a már kábítószerfüggőség állapotában lévő kábítószer-fogyasztó. Ez az az állapot – a jogalkotó szerint –, amikor az egyén már kétségtelenül áldozatnak tekinthető. Ettől különbözik a kábítószeres pusztán

élvezetből használó fogyasztó. A kábítószer-függőség fennállásának megállapítása pedig orvosszakértői feladat volt.³²

Miként azt a TASZ drogpolitikai programja előre jelezte: „Európa legszigorúbb drogtörvényének” négy éve megmutatta, hogy az orvos szakértői rendszer gyakorlatilag nem tudta ellátni a neki szánt feladatot. Földrajzi helytől és kirendelt szakértőtől függően olyan szakvélemények születtek, amelyek között szinte semmilyen összhang nem volt. Jelentőségük nem volt elhanyagolható, mivel ezek az általában öt-hat percnél nem hosszabb vizsgálatok döntöttek arról, hogy valaki ellen le kell-e folytatni a büntetőeljárást vagy választhatja az elterelést. Vitathatatlan, hogy a rendszer működésképtelen volt. Ennél még lényegesebb volt azonban az az elméleti megfontolás, mely a függő-nem függő felosztás mögött állt, miszerint az államnak a nem függő elkövetők esetében nagyobb érdeke fűződik a büntetőjogi szankciók alkalmazásához, mint az egészségügyi rendszerbe történő irányításhoz. Nem volt meglepő, hogy a drogbetegekkel és kábítószer-fogyasztókkal foglalkozó szakemberek 1998 őszén és 1999 tavaszán szinte egyöntetűen felemelték a szavukat a törvény ilyen módosítása ellen.³³

Az 1993. évi XVII. törvény hatálybalépését követő időszakban a szabályozást több oldalról is kritika érte, és időközben a Kábítószer-fogyasztás Visszaszorítása Érdekében Létrehozott Eseti Bizottság jelentéséről szóló 125/1997. (XII. 18.) OGY határozat 3. pontja is előírta az 1978-as Btk. 282. és 282/A. szakaszainak felülvizsgálatát. A bírálatok főként a csekély és jelentős mennyiség fogalmára irányultak, és ebből fakadt az a tényállással szembeni aggály, hogy az nem nyújt megfelelő lehetőséget a jogalkalmazó számára a fogyasztó és kereskedő közötti egyértelmű különbségtételre.³⁴ Erre figyelemmel az 1998. évi novella meghatározta a kábítószer csekély és jelentős mennyiségének fogalmát.

Új tényállásként került a törvénybe a kábítószer készítésének elősegítése.

A privilegizált esetek értelmezése kapcsán 2003. március 17-én megszületett a Legfelsőbb Bíróság 2/2003. BJE határozata. Ebben az említett fórum kifejtette, hogy a csekély mennyiségre elkövetett kábítószerrel visszaélés megállapításának nincs helye, amennyiben valamely minősítő körülmény is fennáll. A Legfelsőbb Bíróság rögzítette továbbá, hogy amennyiben a kábítószerfüggő személy a függőkre vonatkozó szabályoknál nem nevesített minősített esetet megvalósítva követi el cselekményét, nem alkalmazhatók a kábítószerfüggőkre vonatkozó enyhébb rendelkezések.

Az 1998. évi módosítás hatálybalépése után eltelt több mint három év alatt a jogalkotó nem látta igazoltnak a kriminálpolitikai fordulat helyességét. A jelenség elterjedtségére, jellemzőire, egészségügyi hatásaira vonatkozó mutatók és felmérések, valamint a statisztikai adatok ugyanis arra utaltak, hogy az új büntetőjogi szabályok bevezetése után sem a hazai kábítószer-helyzet, sem annak egyik összetevője, a kábítószer-bűnözés nem mutatott kedvező változást. Ráadásul az 1978-as Btk.-nak az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel módosított szabályozása akadályozta a 96/2000. (XII. 11.) OGY határozat

29 A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló T/1218. számú törvényjavaslat indokolása.

30 FÜLÖP–GRÁD–MÜLLER i. m. 120.

31 A büntető jogszabályok módosításáról szóló T/250. számú törvényjavaslat indokolása.

32 Uo.

33 DÉNES–FAZEKAS i. m.

34 A büntető jogszabályok módosításáról szóló T/250. számú törvényjavaslat indokolása.

tal elfogadott nemzeti stratégia egyik alapelveként³⁵ érvényesülését, valamint a stratégia 3. számú fő céljának³⁶ elérését is.

A törvényhozó ezért differenciáltabb és humánusabb rendelkezéseket kívánt életbe léptetni a kábítószer-probléma büntetőjogi kezelésére, az alábbi célokat szem előtt tartva:

– „a kábítószer-probléma visszaszorítására készült Nemzeti stratégia megvalósítását szolgáló büntetőjogi környezet megteremtése,

– a kábítószer-bűnözés kedvezőtlen tendenciáinak lefékezése,

– a kábítószer színtér különböző szereplői visszaéléseinek differenciáltabb büntetőjogi megítélése,

– a kábítószer-fogyasztó elkövetőknél a hatékonyabb speciális prevencióhoz szükséges büntetőjogi rendelkezések bevezetése (ami az érintettek esetében egyaránt jelenti annak megelőzését, hogy ismételten kábítószert fogyasszanak és bármilyen kábítószerrel való visszaéléssel összefüggő bűncselekményt elkövetjenek),

– a jogbiztonság követelményének érvényesítése.”³⁷

Ennek jegyében a 2003. évi II. törvény külön szakaszban tárgyalta a keresleti és kínálati cselekményeket, külön-külön meghatározva azok minősített és privilegizált eseteit. A jogalkotó azt az elvet követte, hogy különbséget kell tenni egyrészt a kábítószer használója, másrészt a terjesztője (kereskedő) között, mivel eltérő jogkövetkezmények kapcsolódnak a két oldalhoz mind a büntetési tételek, mind a minősített esetek szempontjából.³⁸

A 47/2000. (XII. 14.) AB határozat alapján a törvényhozó módosította a törvényi tényállások szövegét úgy, hogy az adott elkövetési magatartás akkor büntetendő, ha annak tanúsítására hatósági engedély nélkül kerül sor (régii Btk. 282., 282/A., 282/B. és 282/C. §).³⁹

A fogyasztói típusú elkövetési magatartások esetében a jelentős mennyiségű kábítószerrel elkövetett cselekmény büntetési tételkeretét egy fokozattal enyhítették (5 évtől 15 évig terjedő szabadságvesztés helyett 5 évtől 10 évig terjedő szabadságvesztés).

A novella a fogyasztást már nem nevesítette önállóan az elkövetési magatartások között, de fontos, hogy továbbra is büntetendő volt a kábítószer megszerzésén és tartásán keresztül.⁴⁰

Változás történt a minősített esetek körében is. A jogalkotó elhagyta a fegyveres elkövetést, az üzletszerűség már kizárólag a fogyasztói típusú magatartásokhoz kapcsolódott. Ugyanakkor mind a kínálati, mind a keresleti cselekmények tekintetében beiktatta a bünszövetségben történő elkövetést a minősített esetek közé, a kábítószerfüggő személy felhasználásával történő elkövetés továbbra is minősítette a terjesztői és fogyasztói ma-

35 A hivatkozott alapelv az átfogó megközelítés, amely a következőket jelenti: „A drogprobléma kezelése egy sokdimenziós, kiegyensúlyozott és jól tagolt megközelítést igényel, melyben egyaránt helye van a megelőzésnek, a kezelésnek, a kutatásnak, a munkahelyi programoknak, a bűnüldözésnek és még számos más terület hozzájárulásának. A kábítószer-probléma visszaszorítása különféle szakmák és területek együttes, összehangolt cselekvését kívánja meg. Egy-egy szakma a kérdés megoldását nem sajátíthatja ki, és nem is vállalhatja magára” (Nemzeti Stratégia: 5.3.).

36 A Nemzeti Stratégia 3. számú fő célja: „Segíteni a drogokkal kapcsolatba kerülő és a drogproblémákkal küzdő egyéneket és családokat (szociális munka, gyógyítás, rehabilitáció).”

37 A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló T/1218. számú törvényjavaslat indokolása.

38 Uo.

39 Uo.

40 Uo.

gatartásokat is, a kábítószer jelentős mennyisége pedig mindkét cselekményi kör legsúlyosabban minősülő esetét képezte.

Az 1998. évi L. törvénnyel kihirdetett, az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt Egyezmény 3. cikk 5e. pontja abban az esetben rendel a közhivatalt betöltő személy által elkövetett kábítószerrel visszaélést súlyosabban büntetni, ha a bűncselekmény elkövetése e minőségéhez kapcsolódik. Ennek megfelelően az „e minőségét felhasználva” kifejezéssel egészült ki a hivatalos vagy közfeladatot ellátó személyként történő elkövetésre vonatkozó minősített eset, mely kizárólag a forgalmazói magatartásokat vonta szigorúbb megítélés alá.⁴¹ Ugyanígy a fegyveres erő, a rendvédelmi szervek vagy a büntetés-végrehajtási szervezet létesítményében történő elkövetés is csak a terjesztői oldalon nyert értékelést.

A kábítószer készítésének elősegítését a fogyasztói magatartásokat szabályzó szakaszban helyezték el.

Külön tényállásba kerültek a 18. életévét be nem töltött személy felhasználásával elkövetett kábítószerrel visszaélések, és ebbe a paragrafusba építették be a kóros szenvedélykeltés tényállását.

A jogalkotó új tényállást alkotott a prekürzorról való visszaélés szabályozására.

A nemzetközi egyezményekkel való összhang biztosítása érdekében a 2003-as módosítás az elterelés lehetőségét kiterjesztette a nem kábítószerfüggő személyekre. Az ENSZ hivatkozott egyezményei a New Yorkban, 1961. március 30-án elfogadott és az 1965. évi IV. törvényerejű rendelettel kihirdetett Egységes Kábítószer Egyezmény, a Bécsben, 1971. február 21-én aláírt és az 1979. évi 25. törvényerejű rendelettel kihirdetett pszichotrop anyagokról szóló egyezmény, az 1988. december 20-án, Bécsben elfogadott és az 1988. évi L. törvénnyel kihirdetett, az ENSZ keretében létrejött kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni egyezmény. A büntetőeljárás alternatívájaként ajánlott elterelés intézményével kapcsolatban mindhárom egyezmény közös jellemzője, hogy az alkalmazás lehetőségét nem korlátozza a kábítószerfüggő elkövetőkre, hanem általában javasolja azt a „visszaélők” és elkövetők számára a fogyasztással kapcsolatos kisebb súlyú bűncselekmények esetén [1961. évi Egységes Kábítószer Egyezmény 36. cikkének 1b) pontja, 1971. évi Pszichotrop anyagokról szóló Egyezmény 22. cikkének 1b) pontja, illetve a kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni bécsi Egyezmény 3. cikkének 4. c) és d) alpontjai].⁴²

A módosító törvény értelmében a büntethetőséget megszüntető ok alkalmazására az alábbi esetekben kerülhetett sor:

a) a csekély mennyiségre, illetve csekély mennyiségre 18. életévét be nem töltött személy felhasználásával saját használatra elkövetett termesztés, előállítás, megszerzés, tartás esetében,

b) az együttes kábítószer-fogyasztás alkalmával történő, csekély mennyiségre elkövetett kínálás, átadás, de 18. életévét be nem töltött személynek, illetve oktatási, köznevelési, gyermekjóléti és gyermekvédelmi, közművelődési feladatok ellátására rendelt épület területén, vagy annak közvetlen környe-

41 Uo.

42 Uo.

zetében történő kínálás vagy átadás esetén csak a 21. életévét meg nem haladott elkövető vonatkozásában,

c) a kábítószerfüggő személy által a jelentős mennyiséget el nem érő mennyiségre elkövetett, saját használatra történő termesztés, előállítás, megszerzés, tartás, csempészet, illetőleg a csekély mennyiségre, együttes kábítószer-fogyasztás alkalmával elkövetett kínálás, átadás, valamint

d) azon elkövető esetében, aki a 283. § e) pontjának 1. alpontjában szereplő bűncselekménnyel összefüggésben – kétévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő – más bűncselekményt követett el.

A 2003. évi II. törvény nyomán büntető törvénykönyvünk meghatározta a kábítószer fogalmát, az erre vonatkozó jogszabályra történő utalással. Ezeket az anyagokat a kábítószeres tevékenységben az 1/1968. (V. 2.) BM–EüM együttes rendelet 1–2. melléklete, míg a pszichotrop anyagok esetében a 4/1980. (VI. 24.) EüM–BM együttes rendelet melléklete határozta meg.⁴³

Az Alkotmánybíróság az 54/2004. (XII. 13.) AB számú határozatával az 1978. évi Btk. több rendelkezését is megsemmisítette. A büntethetőséget megszüntető okokat felsorolva a 283. § vonatkozásában ez a változással járt, hogy az elterelés lehetőségével már csak az az elkövető élhetett, aki csekély mennyiségű kábítószerrel saját használatra termesztett, állított elő, szerzett meg, tartott, továbbá alapmennyiségű kábítószerrel kapcsolatban az a kábítószerfüggő elkövető, aki ugyanezen elkövetési magatartások valamelyikét valósította meg, illetve a kábítószer országba történő behozatala, onnan történő kivitele vagy átvitele esetében. Lehetőség volt az elterelésre azoknál a kábítószerfüggő elkövetőknél is, akik az előbb említett bűncselekménnyel összefüggésben más – kétévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb – bűncselekményt követtek el. Feltétel volt ugyanakkor valamennyi esetben, hogy az elkövető az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt.

Az fent hivatkozott AB határozat érintette a kábítószer fogalmát is, melyet végül a 2005. évi XXX. törvény határozott meg.

Megemlítendő továbbá a 2004. évi CXXXI. törvény, amely az 54/2004. (XII. 13.) AB határozatnak való megfelelést biztosítva a tényállás szövegéből elhagyta a „hatósági engedély nélkül”, „hatósági engedéllyel nem rendelkezőnek” és „együttesen történő kábítószer-fogyasztás alkalmával” szövegrészeket.

A bírói gyakorlat egységesítése érdekében hozott 1/2007. BJE határozatában Legfelsőbb Bíróság Büntető Jogegységi Tanácsa az alábbiakról rendelkezett:

A szabályozás konstrukciója következtében már nincs törvényi lehetőség s elméleti alap arra, hogy a kábítószerrel visszaélés bűncselekményének valamennyi lehetséges elkövetési magatartása egymással természetes egységet alkosson. Így a kábítószerrel visszaélés megvalósulásakor természetes egységet csak az azonos törvényi tényállásba ütköző magatartások képeznek. E bűncselekmény tekintetében nem azonos, hanem különálló törvényi tényállásként kezelendő a Btk. 282. §-a (fogyasztói típusú elkövetési magatartások), 282/A. §-a (forgalmazói típusú elkövetési magatartások), 282/B. § (1) bekezdése (18. életévét be nem töltött személyek felhasználásával megvalósított fogyasztói

típusú elkövetési magatartások), 282/B. § (2) bekezdése (18. életévét be nem töltött személyek felhasználásával megvalósított forgalmazói típusú elkövetési magatartások), 282/C. § (1) bekezdése (kábítószerfüggő személyek fogyasztói típusú cselekményei), 282/C. § (2) bekezdése (kábítószerfüggő személyek forgalmazói típusú cselekményei).

Az előbbiekből pedig az is következik, hogy a kábítószer-mennyiségek tiszta hatóanyagának összeszámítására csak e hat tényállás szerinti elkövetéseken belül van lehetőség. A fent említett hat tényállás elkövetéseinek találkozása és azok egy eljárásban történő elbírálása esetén bűnhalmazat létesül, ezért ezekben az esetekben nincs helye a kábítószeres tiszta hatóanyag-mennyiségek összeszámításának. A Legfelsőbb Bíróság leszögezte továbbá, hogy abban az esetben is összegezni kell az azonos vagy különböző kábítószeres tiszta hatóanyag-tartalom alapulvételével kiszámított részmennyiségeket, ha az elkövető a természetes egységbe tartozó magatartásai kifejtése révén birtokába került kábítószerrel elfogyasztotta. Így módon közömbös tehát, hogy a megszerzett kábítószer-mennyiségeknek később mi lett a sorsa.

A jogegységi határozat iránymutatást adott mindemellett a forgalomba hozatal és a kereskedés fogalmainak értelmezése kapcsán.

Végül a 2011. évi CLXXVI. törvény nyomán megjelent az új pszichoaktív anyaggal visszaélés tényállása. A jogalkotó 3 évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni az új pszichoaktív anyaggal kapcsolatos tranzitjellegű elkövetési magatartásokat, valamint az előállítást, kínálást, átadást, forgalomba hozatalt és a kereskedést.

V. A 2012. évi C. törvény és módosításai

A 2012. évi C. törvény megalkotásakor az egyik legfontosabb elvárás a szigorúság volt, „amely nem feltétlenül jelent tételhatár-emelést, hanem a tetтарыnyos büntetőjogi szemlélet hangsúlyosabb megjelenítését a törvényben”. A végső cél az volt, hogy a reform nyomán egy egységes, korszerű, következetes és hatékony törvénykönyv jöjjön létre, mellyel a büntetőjog visszanyeri a szabályozási rendszerben betöltött „zárókö” szerepét.⁴⁴

A hatályos Btk. leglényegesebb novuma, hogy megszüntette a nem függő és a kábítószerfüggő elkövetők közötti különbségtételt. A törvényhez fűzött indokolás szerint ugyanis a korábbi Btk. ilyen szabályozása oda vezetett, hogy a kábítószerfüggő elkövető valamennyi cselekménye enyhébb megítélés alá esett, függetlenül attól, hogy az elkövetés pillanatában kábítószer hatása alatt állt-e. Fontos továbbá, hogy a Btk. a felelősségi szabályok körében egyéb szenvedélybetegségeknek nem tulajdonít jelentőséget, más bűncselekmény elkövetése esetén a kábítószeres és kábító hatású anyagok fogyasztásából eredő bódult állapot nem korlátozza a (függő vagy nem függő) elkövető büntetőjogi felelősségét, ilyenkor – az önhibából eredő ittas állapothoz

⁴⁴ T/6958. számú törvényjavaslat indokolással – A Büntető Törvénykönyvről.

hasonlóan – úgy kell tekinteni, mintha az elkövetőnek a bűncselekmény elkövetésekor lett volna beszámítási képessége. Sőt adott esetben súlyosító tényező lehet, ha az elkövető a bűncselekményt önhibájából eredő bódult állapotban követte el, és ennek az állapotnak szerepe volt a bűncselekmény elkövetésében. Megemlítendő továbbá, hogy a joggyakorlat nem tudott kialakítani egy olyan rendszert, amely a jogbiztonság szempontjából megnyugtatóan meghatározná, hogy ki tekinthető kábítószerfüggőnek, egymásnak ellentmondó szakértői vélemények és ítéletek születtek. A szakértők (és jogalkalmazók) munkáját nem könnyítette meg a hosszú várakozás után elkészült módszertani levél sem, az illetékes szakmai testület ugyanis továbbra sem tudott objektív szempontokat megnevezni a vizsgálatok elvégzéséhez és a vélemények kidolgozásához. A korábbi szabályozásból eredő további problémát jelentett, hogy a kábítószerrel visszaélés bűncselekmények nagy részében a dílerek kábítószerfüggő személyeket használnak fel a terjesztői tevékenység folytatására. A kereskedők a függőknek ugyanis érvelhettek azzal, hogy az ő cselekményük enyhébb elbírálás alá esik, ráadásul tevékenységükkel elő tudják teremteni a saját szükségleteiket fedező kábítószerrel.⁴⁵

A korábbi büntetőkódex visszaélés kábítószerrel alcím alatt négy §-ban hat típusú elkövetési magatartást tartalmazott [Btk. 282. §, 282/A. §, Btk. 282/B. § (1) bekezdés, 282/B. § (2) bekezdés, 282/C. § (1) bekezdés, 282/C. § (2) bekezdés]. A 2012. évi C törvénnyel megváltozott a korábbi szabályozás ilyen szerkezeti felépítése és a tényállások külön nevesítve, súlyosságuknak megfelelően szerepelnek.

A hatályos büntetőkódex szerint a kábítószer-kereskedelem bűncselekményét minősíti a bünszövetségben, a hivatalos vagy közfeladatot ellátó személyként, e minőséget felhasználva történő elkövetés, a Magyar Honvédség, a rendvédelmi szervek vagy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal létesítményében történő elkövetés. Még súlyosabb büntetést – akár életfogytig tartó szabadságvesztést – vonhat maga után, ha a bűncselekményt jelentős mennyiségű kábítószerrel követik el.

A kábítószer forgalomba hozatala, valamint a kábítószerrel való kereskedelem tekintetében a csekély mennyiség mint privilegizált eset megszűnt, mert a kereskedői típusú magatartások esetében nem indokolt az enyhébb fellépés. Mivel a kínálás és az átadás fogyasztói típusú magatartásokkal kapcsolatban is elkövethető, így ezeknél a csekély mennyiségre való elkövetés privilegizált esetet képez.⁴⁶

A bünszövetségben elkövetett visszaélések – mind a kábítószer-kereskedelem, mind pedig a kábítószer birtoklása tényállásokban – nem követhetők el csekély mennyiségű kábítószerrel, ezeknek tehát nincs privilegizált esete.

A törvényhozó a kábítószer birtoklásának tényállásában az alábbi minősített eseteket szabályozza: üzletszerűen, bünszövetségben, hivatalos vagy közfeladatot ellátó személyként, e

minőséget felhasználva, és jelentős mennyiségű kábítószerrel történő elkövetés. A fogyasztói típusú magatartások különösen jelentős mennyiségű kábítószerrel is elkövethetők, és ez jelenti a kábítószer birtoklásának legsúlyosabban minősülő esetét. Az említett minősített eset bevezetése a kábítószer-kereskedelem elleni hatékonyabb fellépés érdekében volt indokolt. Ennek oka, hogy befejezett bűncselekmény hiányában pusztán a forgalomba hozatali szándék, illetve a kábítószer kereskedelmi céllal való megszerzése, tartása nehezen bizonyítható, a különösen nagy mennyiség azonban szükségessé teszi a szigorúbb büntetést.⁴⁷

Külön paragrafusba kerültek a 18. életévüket be nem töltött személyek védelmét szolgáló rendelkezések (177. és 179. §), melyek büntetési tételei változatlanul magasabbak, mint az alapeseti bűncselekményeké.

A jogalkotó ismét nevesíti a fogyasztást, melyet a fogyasztás céljából történő megszerzés és tartás mellett szubszidiárius vétségként – két évig terjedő szabadságvesztéssel – rendel büntetni.

Módosultak az elterelés szabályai is. A korábbi szabályozás ellentmondásos helyzeteket eredményezhetett, mivel az 1978-as Btk. nem zárta ki az elterelés alkalmazásának lehetőségét akkor, ha a terhelt az elterelés tartama alatt újabb kábítószerrel visszaélés bűncselekményt követett el. Másrészt – a jogszabályi feltételek fennállása esetén – ugyanazon terhelt korlátozás nélkül választhatta az elterelést, még akkor is, ha korábban indult ellene büntetőeljárás kábítószerrel visszaélés miatt, ami adott esetben „sikeres” eltereléssel végződött, tehát a terhelt az szolgáltatáson, kezelésen való részvételt igazolta, és emiatt vele szemben a büntetőeljárást megszüntették. Az elterelés gyakorlatában tapasztalható visszaélések elkerülése érdekében a hatályos büntető törvénykönyv előírja a bűncselekmény beismertését a terhelt részéről, továbbá kimondja, hogy nem alkalmazható a büntethetőséget megszüntető ok, ha a bűncselekmény elkövetését megelőző két éven belül az elkövetővel szemben az eljárást ugyanezen büntethetőséget megszüntető okra figyelemmel függesztették fel, vagy ha az elkövető büntetőjogi felelősségét kábítószer-kereskedelem vagy kábítószer birtoklása miatt két éven belül egyszer már megállapították.⁴⁸ Amennyiben nincs lehetőség elterelésre, a büntetés korlátlanul enyhítésének van helye, ha az elkövető a vádemelésig lehetővé teszi a kábítószer értékesítő személy kilétének megállapítását. Fontos továbbá, hogy a 2021. évi CXXXIV. törvény kizárta a büntetés korlátlan enyhítésének lehetőségét bünszervezeti elkövetés esetén.

Külön szakaszba került a káros szenvedélykeltés és a kábítószer készítésének elősegítése törvényi tényállása.

A módosítások között megemlíthető a 2013. évi CLXXXVI. törvény, amely az új pszichoaktív anyaggal visszaélés tényállását alakította át a kábítószer-kereskedelem és a kábítószer birtoklása tényállásainak felépítését követve.

45 Uo.
46 Uo.

47 Uo.
48 Uo.

PETNEHÁZI RÉKA¹

A femicídium mint önálló bűncselekmény megjelenése az Európai Unió egyes tagállamaiban²

Bevezetés

A femicídium a nők elleni erőszak legsúlyosabb formája; a nők nemük miatti szándékos megölése. Bár a femicídium fogalmának használata évtizedes múltra tekint vissza a feminista irodalomban, a jelenség büntetőjogi értelmezése sokáig vártott magára. A koronavírus-világjárvány hatására a jogalkotó ismételtelen kénytelen volt szembenézni a családon belüli erőszak égető problémájával, amely alól annak halálos kimenetelű formája sem képezhetett kivételt. A nők sérelmére elkövetett erőszak növekedésére adott válaszként jelent meg egyes európai országok büntető törvénykönyvében a femicídium mint önálló deliktum. Ugyan a femicídium kriminalizálása rövidke múltra tekint vissza Európában, és azt az Európai Unió csupán négy tagállama rendeli külön büntetni, a femicídium büntetőjogi értékelése mégis kiemelt relevanciájú nóvumként értékelhető, amely mindössze két év leforgása alatt képes volt teret hódítani magának több ország jogában.

1. A femicídium fogalmi meghatározása

A feminista irodalomban a femicídium fogalmi meghatározása Diana E. H. Russell nevéhez köthető, aki a kezdeti definiálás során sarokpontként a nők sérelmére történő elkövetést és a gyűlölet-gyilkosság fogalmakat határozta meg („*hate*

killling of women”).³ Későbbi munkássága során átdolgozta a femicídium meghatározását, ez alkalommal a fókuszpont a sokkalta tágabb gyűlölet-bűncselekmény jellegtől áthelyeződött a szigorúan nemi alapú, az áldozat női mivolta miatti motívumra. Russell definiálása szerint femicídiumról beszélünk minden olyan emberölés esetén, amikor egy férfi elkövető a nő mivolta miatt öl meg egy nőt („*the killing of females by males because they are female*”).⁴ A Russell-féle meghatározás nem csupán alapköve volt a femicídium fogalomnak, hanem előrevetítette azokat a feminista teoretika, majd ezt követően a jogtudomány szempontjából releváns kérdéseket, mint például, hogy

kizárólag férfi lehet-e a femicídium elkövetője vagy hogy a femicídium megvalósulásának elégséges feltétele-e az áldozat női mivolta vagy szükséges más kritérium megvalósulása (például: elkövető és áldozat közötti partnerkapcsolat). A kezdetleges femicídium fogalom „ellenpontozásaként” tekinthetünk a Mary Anne Warren által megalkotott „*gendercide*” koncepcióra, amely az elkövető és az áldozat nemére tekintet nélkül az adott nemhez tartozása miatt áldozattá válást tekintette a más emberölésektől történő elhatárolás szükséges elemének. Álláspontja szerint „*a szexuálisan diszkriminatív emberölések ugyanolyan elítélendők abban az esetben is, amikor az áldozat férfi*.”⁵ A Warren által megalkotott nemsemleges fogalom kritikusi szerint ezen meghatározás alapvetően hagyja figyelmen kívül azon tényszerűséget, hogy a nemi alapú emberölések döntő többségében az elkövető-áldozat relációban férfi elkövetőről és női áldozatról beszélünk, ezáltal pedig fenntartja a már létező nemek közötti egyenlőtlenséget.⁶ Azonban fontos megemlíteni, hogy Warren a *gendercide* megalkotása kapcsán sokkal inkább a genocídium fogalmat vette kiindulási pontnak,⁷ mintsem az emberölést (homicídium, *homicide*). Vagyis fogalmának középpontjában a meghatározott nemhez tartozó személyek szándékos, szisztematikus kiirtása áll.⁸ Warren nem vitatja, hogy *gendercide* fogalomba illeszkedő gyilkosságok esetén döntő többségében a nők szisztematikus megöléséről van szó, de felhívja a figyelmet olyan lehetőségekre is, ahol a férfiaknak a nemükre tekintettel történő kiirtása megy végbe (példának okáért: a katonai szolgálatra képes férfitársadalom szisztematikus gyilkolása háborús konfliktus során).⁹

Bár az alapvetően leszögezhető, hogy a témával foglalkozó

3 Caroline L. DAVIDSON: Femicide as Gender Persecution. *Harvard Journal of Law and Gender*, Vol. 46. 330.

4 Uo. 331. p.

5 Mary Anne WARREN: *Gendercide: the implications of sex selection*. Rowman & Allanheld, 1985. 22.

6 DAVIDSON: i. m. 332.

7 WARREN: i. m. 22–23.

8 Uo. 22.

9 Uo. 2.

1 PhD-hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar.

2 A Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24-3 kódszámú egyetemi kutatói ösztöndíj programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs alpból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

szakirodalom azokat a fogalmakat részesíti előnyben, amelyek utalnak a nemi alapú erőszak döntően női áldozati csoportjára („fem” szót), a femicídium fogalmának alakulása során számtalan kérdésben keletkeztek különböző álláspontok. Egyes szerzők a nőgyilkosságok kapcsán a férfi agresszióra és a társadalomban uralkodó általános férfi dominanciából eredő egyenlőtlenégekre helyezték a hangsúlyt (Russell, Widyono, Hefti),¹⁰ míg vannak akik a nők sérelmére elkövetett erőszak központi elemének a szexuális töltetet tekintették (Dworkin,¹¹ Kelly¹²). A fogalom kapcsán továbbá arról sem találunk egyértelmű állásfoglalást, hogy a nők sérelmére elkövetett emberölések közül melyek tekinthetők femicídiumnak. A tág értelmezés mellett állást foglalók szerint valamely nő sérelmére elkövetett emberölés femicídium, míg egyes szűk értelmezések a párkapcsolat relációjában, a partner vagy korábbi partner által elkövetett emberöléseket vizsgálják kizárólagosan.¹³

Az általánosan elterjedt femicídium fogalom mellett megjelentek más, többnyire hasonló mögöttes tartalommal rendelkező fogalmak. A korábban hivatkozott Andrea Dworkin nevéhez köthető a „*gynocide*” fogalma, amely bár mutat átfedéseket a Russell-féle femicídium fogalmával, azonban nem szorítkozik a nők sérelmére elkövetett emberölésekre, hanem a nők elleni erőszak valamely formáját érti alatta.

A femicídium fogalma mellett ezenkívül párhuzamosan használatossá vált – elsődlegesen Latin-Amerika országaiban – a Marcela Lagarde y de los Ríos antropológus által megalkotott *femicidio* („*femicide*”)¹⁴. Ellentétben a femicídium fogalmával, a *femicidio* esetén a férfi elkövetők felelősségéről áthelyeződik a hangsúly az állam felelősségére a nőgyilkosságok kapcsán. A fogalom megalkotásának szociológiai, politikai hátterében az állt, hogy a hatóságok sok esetben nagyfokú közönyt tanúsítottak a megnövekedett számú nőgyilkosságok kapcsán, amely eredményeképp nem került sor az elkövetők büntetőjogi felelősségre vonására.¹⁵ Mindezek hatására a térségben a femicídium fogalma mellett kiegészítő jelleggel megjelent a *femicidio* fogalma, valamint egyes országokban ezzel kapcsolatos büntetőjogi szankciók is születtek, amelyek lehetővé teszik a hatóság azon tagjainak büntetőjogi felelősségre vonását, akik a nőgyilkosságok miatt folyamatban lévő eljárást meggátolták vagy késleltették.¹⁶

Bár a szakirodalomban általánosan elfogadottnak tekinthető, hogy elkövetői oldalon szükségszerűen férfiak állnak, a femicídium kérdésének aktualitása, hogy a nő mint áldozat kategóriába kik sorolhatók. A Russell által megalkotott első femicídium definíció nem ad egyértelmű választ arra, hogy a nő fogalom használata során a biológiai vagy társadalmi nem fogalmát vette alapul. Russell munkásságában külön kiemeli, hogy az általa megfogalmazott második, precízebb femicídium meghatározás („*the killing of females by males because they are female*”) során szándékosan alkalmazza a *female* szót a *women* helyett, ezáltal is megerősítve azon álláspontját, hogy a nők korukra tekintet nélkül válhatnak a nőgyilkosságok áldozataivá,¹⁷ a nemi identitás kérdésével – feltehetően a korszellem-
ből kifolyólag – nem foglalkozott. Azonban napjainkban az egyértelmű jogi terminológia megalkotásához szükségessé vált a nemi identitás kérdésének vizsgálata ahhoz, hogy állást tudjunk foglalni afelől, hogy mely nők lehetnek a femicídium áldozatai. Az ezzel kapcsolatos ellentétes álláspontokat kitűnően szemlélteti az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság által meghozott *Vicky Hernández v. Honduras*-ítélet.¹⁸ A Bíróság egyértelműen állást tudott foglalni afelől, hogy a tranz nő meggyilkolása kapcsán Honduras megsértette az áldozat különböző emberi jogait. Azonban nem született konszenzus azt illetően, hogy az – Emberi Jogok Amerika-közi Egyezményében foglaltakon kívül – a nők elleni erőszak megelőzéséről, büntetéséről és felszámolásáról szóló Amerika-közi Egyezményben (*Belém do Pará*) biztosított jogokra is kiterjedt a jogsértés.¹⁹ A többségi álláspont szerint a transznemű női áldozat vonatkozásában a *Belém do Pará* Egyezmény által biztosított jogokat is megsértette Honduras, azonban több bíró kifejtette, hogy az Egyezmény kizárólag a biológiai nemük szerinti nőkre vonatkozatható.²⁰

A femicídium fogalom alakulásának a feminista szakirodalmon keresztül bemutatását követően szükségszerűen szót ejteni a jogi értelemben vett femicídiumról. Annak ellenére, hogy az elmúlt öt évben egyre több európai uniós tagállamban jelent meg önálló bűncselekményként a femicídium relatíve kevés nemzetközi vagy uniós jogi instrumentum tartalmaz nőgyilkosságokra vonatkozó rendelkezést. Ez arra vezethető vissza, hogy ezen dokumentumok általában generális jelleggel foglalkoznak a nőekkel szembeni erőszakkal, illetve amennyiben kifejezetten utalnak is a nők sérelmére elkövetett emberölésre, akkor sem használják jogi kifejezésként a femicídiumot.

A teljesség igényére törekvő definíciót fogalmazott meg az ENSZ femicídiumról szóló bécsi nyilatkozata (Vienna Declaration, 2012). A bécsi nyilatkozat értelmében femicídium; „*nők és lányok nemük miatti megölése, amely előfordulási formája többek között: (1) a nők meggyilkolása párkapcsolati erőszak keretében, (2) a nők nőgyűlöletből eredő kínzása és meggyilkolása, (3) a nők és lányok sérelmére elkövetett becsmérlőgyilkosságok, (4) a nők és lányok célzott meggyilkolása fegyveres konfliktus során, (5) a nők hozományhoz köthető meggyilkolása, (6) a nők és lányok szexuális orientációja vagy nemi identitása miatti meggyilkolása, (7) az öslakos és bennszülött nők és lányok nemük miatti meggyilkolása, (8) a lányok sérelmére elkövetett csecsemőgyilkosság és a nem alapján elkövetett, szelektív jellegű magzatgyilkosság, (9) a nemi szervek csonkításából származó halálesetek, (10) a boszorkányüldözés következtében elkövetett gyilkosságok, valamint (11) a szervezett bűnözés, az ember- és drogereskedelem, illetve az ezekkel kapcsolatos fegyveres konfliktusok során elkövetett emberölések.*”²¹

A teljesség igényére törekvő definíciót fogalmazott meg az ENSZ femicídiumról szóló bécsi nyilatkozata (Vienna Declaration, 2012). A bécsi nyilatkozat értelmében femicídium; „*nők és lányok nemük miatti megölése, amely előfordulási formája többek között: (1) a nők meggyilkolása párkapcsolati erőszak keretében, (2) a nők nőgyűlöletből eredő kínzása és meggyilkolása, (3) a nők és lányok sérelmére elkövetett becsmérlőgyilkosságok, (4) a nők és lányok célzott meggyilkolása fegyveres konfliktus során, (5) a nők hozományhoz köthető meggyilkolása, (6) a nők és lányok szexuális orientációja vagy nemi identitása miatti meggyilkolása, (7) az öslakos és bennszülött nők és lányok nemük miatti meggyilkolása, (8) a lányok sérelmére elkövetett csecsemőgyilkosság és a nem alapján elkövetett, szelektív jellegű magzatgyilkosság, (9) a nemi szervek csonkításából származó halálesetek, (10) a boszorkányüldözés következtében elkövetett gyilkosságok, valamint (11) a szervezett bűnözés, az ember- és drogereskedelem, illetve az ezekkel kapcsolatos fegyveres konfliktusok során elkövetett emberölések.*”²¹

17 DAVIDSON: i. m. 331.

18 Vicky HERNÁNDEZ et al. v Honduras. Judgement of march 26, 2021. Inter-American Court of Human Rights. https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_422_ing.pdf

19 DAVIDSON: i. m. 346–347.

20 Uo.

21 Vienna Declaration on Femicide, 2012. United Nations, Economic and Social Council, Commission on Crime Prevention and Criminal Justice. https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_22/_E-CN15-2013-NGO1/E-CN15-2013-NGO1_E.pdf.

10 DAVIDSON: i. m. 331.

11 Uo. 331–332.

12 Magdalena GRZYB – Marceline NAUDI – Chaime MARCUELLO-SERVÓS: Femicide definitions. In: *Femicide across Europe*. 2018. 20.

13 DAVIDSON: i. m. 331.

14 GRZYB–NAUDI–MARCUELLO-SERVÓS: i. m. 20–21.

15 Uo.

16 Uo.

Az Isztambuli Egyezmény²² a nők sérelmére elkövetett erőszak elleni küzdelem kulcsfontosságú dokumentuma, ám magát a femicídiumot, mint fogalmat nem nevesíti. A dokumentum a nők elleni erőszak különböző formáit nevesíti, a fizikai erőszak alatt pedig természetesen értendő a femicídium is.

A Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézete (*European Institute for Gender Equality*, továbbiakban: EIGE) két femicídium definíciót alkalmaz, egy általános jellegűt, illetve egy statisztikai célból megalkotott fogalmat, amely a nőgyilkosságok szűkebb körére értendő.²³ Az általános definíció szerint a femicídium: „*nők és lányok nemük miatt megölését jelenti, amelyet elkövethetnek magánemberek és állami aktorok egyaránt. Idesorolható többek között; a nők meggyilkolása párkapcsolati erőszak során, a nők kínzása, nőgyűlölet (mizogínia) miatti meggyilkolása, a nők és lányok meggyilkolása az úgynevezett becületgyilkosság során, a nők célzott megölése célzott fegyveres konfliktusok során, valamint a szervezett bűnözéshez, emberkereskedelemből és kábítószer-kereskedelemből kapcsolódó nőgyilkosságok.*”²⁴ Vagyis az EIGE az általános fogalom kapcsán minimális eltéréssel átemelte a 2012-es bécsi nyilatkozatban meghatározott femicídium fogalmat. Ezzel ellentétben az úgynevezett statisztikai fogalom kizárólag a halálos kimenetelű párkapcsolati erőszakra koncentrálódik.²⁵

2. A femicídium kriminalizálása

Az ENSZ (UN Women) 2021-es adatai alapján világszerte körülbelül 81 100 nő és leánygyermek vált szándékos emberölés áldozatává. A nők sérelmére elkövetett emberölések áldozatainak több mint fele – hozzávetőleg 45 000 nő – a partnere vagy családtagja által tanúsított erőszak áldozatává válik. Összehasonlításképpen: bár a globálisan elkövetett emberölések meghatározó részében férfi áldozatokról beszélünk (81%), az emberölések férfi áldozatainak mindössze 11%-a, míg a női áldozatok 56%-a szenvedett el a saját családján belül halálos kimenetelű erőszakot.²⁶ A számadatok tükrében kijelenthető, hogy a nőgyilkosságok *differentia specificája*, az hogy azok az egyén legintimebb szférájában következnek be, az áldozat és az elkövető az emberölést megelőzően valamilyen bensőséges kapcsolatban volt. Mindezekre tekintettel pedig a hatékony prevenció és a helyes jogi szabályozás kialakítása visszatérő problémát állít a jogalkotók elé.

Ellentétben Latin-Amerika országaival, ahol a legtöbb állam büntetőjoga tartalmaz valamilyen femicídiummal kapcsolatos rendelkezést,²⁷ a femicídium önálló bűncselekményként való megjelenése az Európai Unióban az elmúlt évek eredménye. A Global Human Right Defence által 2022 márciusában publikált kutatás szerint az Európai Unió egyetlen tagállamának büntető törvénykönyve sem tartalmazott femicídiumra vonatkozó rendelkezést, valamennyi nők sérelmére elkövetett emberölés a szándékos emberölés alap vagy minősített esetének volt tekinthető (*homicide, manslaughter, intentional homicide*).²⁸ Napjainkban azonban az Európai Unió négy tagállama (Málta, Ciprus, Belgium és Horvátország), valamint az unión kívül Észak-Macedónia alkalmazza büntetőjogában a femicídium fogalmát.²⁹ A rövid idő alatt született számos új bűncselekmény tükrében kijelenthető, hogy a femicídium és a nők elleni halálos kimenetelű erőszak európai megközelítésében drasztikus változásokról beszélhetünk.

A fejezet bevezető gondolataiban ismertetett adatok tükrében nem okoz meglepetést, hogy a koronavírus-világjárvány, továbbá az annak hozadékaként beköszöntő karantén hatására nemcsak a családon belüli erőszak növekedett az Európai Unió országaiban, hanem – mint annak fatális kimenetele – a femicídium is.³⁰ A nők elleni halálos erőszak növekedésének eredményeképp a tagállamok különböző, a nők elleni abúzus visszaszorítását célzó megoldási javaslatot dolgoztak ki, amely eredményeképp a femicídium mint jogi fogalom megjelent a tagállamok büntetőjogában. Az élenjáró országok közül részletesebb ismertetésre kerül a femicídiumot elsőként bűncselekményként szabályozó Ciprus és Málta, majd pedig a szomszédos Horvátország.

A fejezet bevezető gondolataiban ismertetett adatok tükrében nem okoz meglepetést, hogy a koronavírus-világjárvány, továbbá az annak hozadékaként beköszöntő karantén hatására nemcsak a családon belüli erőszak növekedett az Európai Unió országaiban, hanem – mint annak fatális kimenetele – a femicídium is.³⁰ A nők elleni halálos erőszak növekedésének eredményeképp a tagállamok különböző, a nők elleni abúzus visszaszorítását célzó megoldási javaslatot dolgoztak ki, amely eredményeképp a femicídium mint jogi fogalom megjelent a tagállamok büntetőjogában. Az élenjáró országok közül részletesebb ismertetésre kerül a femicídiumot elsőként bűncselekményként szabályozó Ciprus és Málta, majd pedig a szomszédos Horvátország.

2.1. Ciprus és Málta

Málta és Ciprus 2022 nyarán fogalmazta meg a femicídium törvényi tényállását, ezáltal az Európai Unió első olyan tagállamaivá válva, akik büntetőjogukban önálló bűncselekményként kezelik a nőgyilkosságot.

A máltai büntető törvénykönyv 211A. szakasza femicídiumként nevezi meg a 2022. október 2. napján hatályba lépett új bűncselekményt.³¹

A törvényszöveg hét esetet nevesít, amely alapján a szándékos emberölés – és annak kísérlete – femicídiumnak minősül: „(1) az emberölés az áldozat partnere által tanúsított erőszak eredménye (intim partner: az a személy, akivel az áldozat az elkövetéskor vagy azt megelőzően kapcsolatban volt, illetve az áldozat házastársa, korábbi házastársa), (2) az emberölés a család vagy családtagok által tanúsított erőszak eredménye, (3) az emberölés mizogin okból elkövetett, (4) az emberölés indoka az elkövető becületének vagy a család hírének védelme, vagy bármely más vallási, világnézeti nézet vagy elképzelés, (5) az emberölés indoka az áldozat neme, nemi identitása vagy szexuális irányultsága, (6) az emberölés szexuális erőszak eredménye vagy szexuális cselekmény következménye, (7) vagy az emberölés indoka az áldozat prostitúciós tevékenysége vagy az emberölés áldozata meg-

²² Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011. <https://rm.coe.int/168008482e>

²³ https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1192?language_content_entity=en European Institute for Gender Equality. „femicide”.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

²⁶ *Gender-related killings of women and girls (femicide/feminicide) - Global estimates of gender-related killings of women and girls in the private sphere in 2021. Improving data to improve responses.* UNODC, 2022. 5 – 8.

²⁷ DAVIDSON: i. m. 327.

²⁸ Elia DURAN-SMITH – Hanorah HARDY – Alketa HOTAJ: *The Shadow Pandemic. Femicide in Europe – March 2022.* Global Human Rights Defence, 2022. 11.

²⁹ Iva ČATIPOVIĆ – Mirjana KUČER: *Femicide as a Separate Criminal Offense: A Milestone in Croatia.* 2024. április 4. <https://wave-network.org/femicide-criminal-offense-croatia/>.

³⁰ DURAN-SMITH–HARDY–HOTAJ: i. m. 5.

³¹ A máltai Büntető törvénykönyv 211A. §: <https://legislation.mt/eli/cap/9/eng>.

előzően emberkereskedelem vagy szexuális kizsákmányolás áldozata volt.”³²

Cipruson a nők elleni erőszak felszámolására irányuló első lépés a nők elleni erőszak és családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról szóló 2021. évi törvény volt, amely eredményeképp a nem alapuló erőszak körébe emelték a pszichológiai erőszakot, illetve a gazdasági veszélyeztetést (például: nélkülözésnek kitétel).³³ Ezt követően 2022 júliusában megalkotásra került a femicídiumra vonatkozó új törvényi tényállás, amely szerint femicídiumot követ el az, aki jogellenes cselekményével vagy mulasztásával női személy halálát okozza.³⁴

A büntetési tételkeret mindkét tagállamban szigorú – mind Málta, mind pedig Ciprus büntető törvénykönyve lehetővé teszi az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását femicídium esetén.³⁵ Összehasonlítva a két törvényszöveget, a ciprusi szabályozás tekinthető radikálisabbnak, ugyanis ebben az esetben valamely nő sérelmére elkövetett emberölés femicídiumnak tekinthető és azok a taxatív meghatározott esetek, amelyek Málta esetében a femicídiumként értékelés megvalósulási feltételei,³⁶ addig Ciprus esetében már minősítő körülmények.³⁷

A máltai szabályozás kapcsán többen hangot adtak azon ellenvéleménynek, hogy az a férfiakra nézve diszkriminatív, ugyanis a femicídium kapcsán nem enged teret az indulati, erős felindulásban történő elkövetésnek, mint terhelti védekezésnek.³⁸ Az új bűncselekményről nyilatkozó védőügyvédek

32 „211A. In sentencing a person convicted of the wilful homicide or of the attempted wilful homicide of a person of the female gender the court shall, in establishing the punishment, give due consideration to whether the homicide or attempted homicide:(a) was the result of violence committed by an intimate partner with whom the victim was or is still in a relationship or of whom the victim is the spouse or former spouse; or(b) resulted from violence by a member or members of the family; or(c) was committed for misogynist motives; or(d) was committed for reasons of honour of the perpetrator, or of family reputation, or for reasons related to religious or cult belief or practices; or(e) was committed due to motives based on the gender, or gender identity, or sex or sexual orientation of the victim; or(f) was committed as a result of sexual violence or of actsof a sexual nature; or(g) was committed due to the victim being involved in prostitution, or being subjected to sexual exploitation or being the victim of human trafficking for purposes of sexual exploitation, and the court shall consider the existence of any of the said circumstances as a factor militating against leniency in punishment.” <https://legislation.mt/eli/cap/9/eng>

33 Venetia PAPA – Theodoros KOUROS – Andrea LAMBE: „The victim lived an intense life”: media (mis)representations of femicide crimes in the Republic of Cyprus. *Feminist Media Studies*, 2024. 3.

34 2022 Amendment (N. 117(I)/2022) of The Prevention and Combating of Violence Against Women and Domestic Violence and Related Matters Act of 2021 (N. 115 (I)/2021). Femicide. 3 of 117 (I) of 2022. 10A. (1) „Any person who, with an unlawful act or omission, causes the death of a woman, is guilty of the offence of femicide and is liable to life imprisonment: Provided that, an unlawful omission is an omission amounting to culpable negligence to discharge a duty though such omission may not be accompanied by an intention to cause death.” ([https://www.olic.gov.cy/OLC/OLC.NSF/E05815D6C4BB3F3CC225887E003E0ADD/\\$file/The%20Prevention%20and%20Combating%20of%20Violence%20against%20women.pdf](https://www.olic.gov.cy/OLC/OLC.NSF/E05815D6C4BB3F3CC225887E003E0ADD/$file/The%20Prevention%20and%20Combating%20of%20Violence%20against%20women.pdf))

35 NAUDI, M. – FARRUGIA, M. – DIMITRIJEVIC, L. – GALEA, E. – SHAKOU, A. – KOUTA, C. – KOFOU, E. – PAVLOU, S. – SCHRÖTTLE, M. – ARNIS, M. – IGLESIAS, C. – MAGALHÃES DIAS, C. – PONTEDEIRA, C. – MAGALHÃES, M. J. – COIMBRA, MARCELLO SERVÓS, C. – BOIRA SARTO, S. – ALMAGUER, P., EITO, A. – OLACIREGUI RODRÍGUEZ, P.: *EU Policy Brief on Femicide Prevention*. FEMUnited Project, 2022. 12.

36 Uo. 12. p. (Szerzői megjegyzés: „to consider homicide as a femicide”).

37 Uo. 12. p. (Szerzői megjegyzés: „a court will consider the following as aggravating factors”).

38 Jessica ARENA: *Proposed femicide laws are discriminatory, lawyers say*. Times of Malta, 2022. február 7. <https://timesofmalta.com/article/proposed-femicide-laws-are-discriminatory-lawyers-say.932716>,

álláspontja szerint az ténylegesen nem védi jobban a nőket a korábbi szabályozásnál, csupán performatív jogalkotásról van szó, továbbá az új femicídium deliktum figyelmen kívül hagy olyan társadalmi csoportokat, mint az LMBTQ+ közösség.³⁹

2.2. Horvátország

Azáltal, hogy 2024 áprilisában⁴⁰ Horvátország módosította büntető törvénykönyvét, amely által önálló bűncselekmény lett a nők sérelmére elkövetett emberölés, a közvetlen környezetünkben is megjelent a femicídium mint jogi fogalom.

Az új szakasz megalkotásának hátterében azon szomorú tényyszerűség állt, hogy az elmúlt években növekedést mutatott a családon belüli erőszak,⁴¹ amely alól annak végzetes kimenetele sem volt kivétel. Az új bűncselekmény megalkotása előtti három évben Horvátországban 43 nőt gyilkoltak meg,⁴² amelyből 25 esetben az elkövető az áldozat romantikus partnere volt (házastárs, élettárs), míg 15 esetben az elkövető az áldozat fiúgyermek volt.⁴³ A leújtó statisztikai adatok mellett azonban három nagy társadalmi visszhangot kiváltó nőgyilkosság kényszerítette a horvát jogalkotót a femicídium beillesztésére a büntetőtörvénybe. A három eset mindössze három hónap leforgása alatt történt, amelyből kettő gyilkosság esetén az elkövetés helye közterület volt.⁴⁴ A közmegegyezés hatására valamennyi, a horvát nők jogait támogató szervezet beállt azon kezdeményezés mögé, hogy a femicídiumot, mint önálló bűncselekményt beiktassák a büntetőtörvénybe.⁴⁵

A bűncselekményt, mint sui generis tényállást a horvát büntető törvénykönyv 111. §-a tartalmazza,⁴⁶ mint „nők sérelmére elkövetett minősített emberölés” (*aggravated murder of a female person*):

„(1) Az, aki neme miatt megöl egy nő nemű személyt, tíz évtől meg nem határozott ideig⁴⁷ tartó szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Annak vizsgálata során, hogy a bűncselekmény az (1) bekezdés szerinti, azt kell meghatározni, hogy az elkövető cselekményét olyan személy sérelmére követte el, aki az elkövető hozzátartozója, olyan személy akit az elkövető korábban bántalmazott, védekezésre képtelen személy, az elkövetővel alá-főle rendeltségi viszonyban lévő kiszolgáltatót személy, vagy hogy az emberölés szexuális erőszak során valósult meg, vagy olyan kapcsolatban ami a nőt egyenlőtlen pozícióba helyezi, vagy hogy felmerül e bármely más olyan körülmény, ami nemi alapú erőszakra utal.”⁴⁸

39 Uo. <https://timesofmalta.com/article/proposed-femicide-laws-are-discriminatory-lawyers-say.932716>.

40 Petra Barać JUKIĆ – I. Jiljana FERENAC – Tanja MARUŠIĆ: The rights of victims of domestic violence in practice – real or illusory? *THEMIS Competition of the European Judicial Training Network Semi-Final A: Criminal Procedural Law*, Budapest, 13–17 May 2024 Team: Croatia. 16.

41 Uo. 16.

42 <https://femplat.org/yX6uDYGXvSm8Jqremq.php>,

43 ČATIPOVIĆ – KUČER: i. m. <https://wave-network.org/femicide-criminal-offense-croatia/>.

44 Uo.

45 Uo.

46 JUKIĆ–FERENAC–MARUŠIĆ: i. m. 16.

47 *Szerzői megjegyzés*: A horvát büntető törvénykönyv szerint a szabadságvesztés-büntetés tartama legalább 30 nap, legfeljebb 20 év. Ez alól képez kivételt az ún. „long-term imprisonment” (hosszú távú szabadságvesztés, meg nem határozott tartamú szabadságvesztés), amely csak a legsúlyosabb bűncselekmények esetén alkalmazható büntetés. *Lásd*: a horvát Büntető törvénykönyv 53. § (1)-(3) bekezdés. https://www.vsrh.hr/custompages/static/hrv/files/legislation__criminal-code.pdf

48 „Aggravated Homicide of a Female Person” in Article 111: (1) Any-

Az új szakasz alapján látható, hogy a büntetőjogi femicídium esetén – ellenben a feminista szakirodalomban uralkodó nézetekkel – nem szükséges, hogy az elkövető férfi legyen. Míg a bűncselekmény passzív alanya – szükségszerűen – kizárólag nő lehet, addig a bűncselekmény alanya bármely természetes személy lehet. Azaz a horvát jogi szabályozás értelmében a femicídium elkövetője lehet nő is.

A (2) bekezdés nem taxatív jelleggel nevesíti a femicídium tipikus megvalósulási formáit (intim partner sérelmére elkövetett emberölés, családon belüli erőszak során elkövetett végzetes bántalmazás, szexuális emberölések), majd a „más olyan” nem alapuló erőszakra utaló körülmény fordulattal teret enged a jogalkalmazónak, hogy esetről esetre vizsgálja, hogy az adott emberölés kapcsán valóban az áldozat női mivolta miatt következett be a deliktum.

A magasabb büntetési tételkeret mellett a femicídium deliktum további sajátossága, hogy annak büntethetősége nem évül el.⁴⁹

Bár a horvát szabályozás azáltal, hogy példálózó jellegű felsorolást alkalmaz, nagyobb mozgásteret enged a jogalkalmazónak, a máltai törvényszöveggel összehasonlítva azt láthatjuk, hogy alapvetően inkább a szűk értelemben vett, családon/párkapcsolaton belül elkövetett nőgyilkosságokra koncentrál, és nem nevesíti a femicídium kriminológiai értelemben vett olyan tipikus eseteit, mint a becsületgyilkosság vagy a prostituáltak sérelmére elkövetés.

Zárógondolatok

Összességében leszögezhető, hogy a femicídium büntetőjogi szabályozásának sikerességéről nem lehet állást foglalni, hiszen a pönalizálás rövid múltra tekint vissza a bemutatott országokban, valamint az unió tagállamainak döntő többségében az továbbra sem önálló bűncselekmény. Jelenleg kizárólag az elméleti kérdéseket érintően, a büntető anyagi jogi tényállások megfogalmazásával kapcsolatban lehet véleményt alkotni, valamint azt lehet vizsgálat tárgyává tenni, hogy a kriminalizálás mellett milyen más jogi és nem jogi eszközökkel kívánja az adott állam kezelni a nők elleni erőszak kérdését.

A kutatási tevékenységemnek nem elsődleges célkitűzése, hogy állást foglaljon amellett, hogy a femicídium önálló bűncselekményként történő szabályozása Magyarország számára követendő példa-e vagy sem, azonban az ismertett új bűncselekményekből az alábbi következtetések vonhatók le:

Az unióban megjelenő új bűncselekmények – a feminista irodalommal ellentétben – nem állítanak különös feltételt az elkövetővé váláshoz. A bemutatott deliktumok kapcsán a törvényszöveg az „aki” (*a person who/ anyone who*) szóval operál, azaz a bűncselekmény alanya bárki lehet. Ez alapvető különb-

ség a femicídium büntetőjogi és más társadalomtudományokban történő definiálása között. Véleményem szerint azáltal, hogy az alannyá válásnak nem speciális feltétele, hogy férfi nemű legyen a bűncselekményt megvalósító személy, egyrészt megkérdőjelezhetővé válnak az azzal kapcsolatos aggályok, hogy ezen bűncselekmények a férfiakra nézve diszkriminatív jellegűek, másrészt azok amelyek szerint az LMBTQ+ csoport tagjainak nem biztosítanak azonos védelmet.⁵⁰

Tekintettel arra, hogy az első uniós tagállami femicídiumszabályozás is csupán kétéves múltra tekint vissza, arról nem lehet érdemben állást foglalni, hogy a szigorú(bb) büntetési tételkeretek rendelkeznek-e bármilyen szintű visszatartó erővel. Azon bűncselekmények esetén, amelyek általában a magánszféra legbensőségebb egységében valósulnak meg, gyakran felmerülő kritika, hogy a megelőzésük gyakorlatilag lehetetlen, a büntetési tétel megemlése pedig csupán performatív, „tessék-lássék” megoldás.⁵¹ Bár általánosságban kimondható, hogy a szigorú büntetés nem eredményezi a bűncselekmények számának csökkenését és valószínűleg csekély visszatartó ereje lesz a femicídium bűncselekményeknek, attól függetlenül a „performatív” jogalkotás nem feltétlenül negatív. A femicídium büntető törvénykönyvbe iktatása, mint büntetőjogpolitikai állásfoglalás – amennyiben ez ténylegesen hatékony, jogon kívüli bűnmegelőzési eszközökkel párosul – sok értelemben kedvező lehet. Egyrészt értéket képvisel és határozottan jelzi az adott társadalom számára, hogy a nők sérelmére elkövetett nem alapuló erőszak elítélendő magatartás, amely szigorú büntetést von maga után. Másrészt segíti az államok közötti kommunikációt és adatszolgáltatást azt illetően, hogy pontosabb kép szülessen a világszerte elkövetett femicídiumok valós számáról, az emberölési statisztikákban betöltött arányáról. Az utóbbi probléma kifejezetten jelentős, ugyanis az ENSZ által publikált 2021-es nőgyilkosságokra vonatkozó statisztikai adatok alapján tízből négy nő sérelmére elkövetett emberölés klasszifikáció nélkül marad, azaz nem áll rendelkezésre adat, hogy az nemi alapon elkövetett gyilkosság volt-e.⁵²

Végezetül pedig azon megoldási modellt látom a leginkább kedvezőbbnek, ahol a jogalkotó azon kívül, hogy a bűncselekmény áldozata kizárólag nő lehet, más többletfeltételeket is támaszt a megvalósuláshoz. Véleményem szerint a femicídium azon tág értelmezése, amely valamennyi nő sérelmére elkövetett emberölést femicídiumnak tekint és nem kívánja meg a nemi alapon történő elkövetést, bizonyos értelemben kiüresíti a femicídium fogalmát.

A femicídium kriminalizálása mellett pedig szükségszerű szót ejteni a felmerülő negatívumokról is. Egyrészt leszögezendő, hogy önmagában a femicídium különálló bűncselekményként történő szabályozása önmagában nem fogja csökkenteni a nőgyilkosságok számát, az emberölések kapcsán pusztán a büntetési tétel emelése nem bír kellő visszatartó erővel. Mindezek mellett pedig kiemelendő, hogy a nem egyértelmű definíciók jogértelmezési kérdésekhez vezetnek, mint például az, hogy a nőként azonosuló azon személyek, akiknek

one who commits gender-based homicide of a female person shall be punished by imprisonment for a minimum of ten years or long-term imprisonment. (2) When determining the offence under paragraph 1 of this Article, it shall be taken into account that the act was committed against a close person, a person previously abused by the perpetrator, a vulnerable person, a person in a subordinate or dependent relationship, or that the act was committed under circumstances of sexual violence or due to a relationship that places women in an unequal position, or that there are other circumstances indicating that it is gender-based violence.

49 JUKIĆ–FERENAC–MARUŠIĆ: i. m. 16.

50 ARENA: i. m. <https://timesofmalta.com/article/proposed-femicide-laws-are-discriminatory-lawyers-say.932716>

51 KANYUK Petra Ágnes: A kapcsolati erőszak sui generis tényállásának szerepe a családon belüli erőszak megfékezésében. *Magyar Rendészet*, 2016/5. 35.

52 UNODC, 2022: i. m. 9.

biológiai neme nem a nő, azokat is megilleti-e az új femicídiumszabályokkal biztosított többlételem. Továbbá bár a femicídium kriminalizálásának egyik kiemelt célja lenne, hogy a nők elleni fatális erőszakról valós képet nyújtson, azáltal, hogy egyes államok a tág értelemben vett femicídium fogalomra építik a büntetőjogi szabályozásukat, míg megint más országok a szűk, inkább csak a párkapcsolati erőszakra fókuszáló femicídiumra, a nemi alapon elkövetett emberölésekről kapott számadatok továbbra is torzak maradnak.

Véleményem szerint a magyar büntetőjogi szabályozástól idegen az a megoldási forma, amelyet eddig a bemutatott tagállamokban látunk (önálló, külön törvényi tényállásban szabályozás), amennyiben a femicídium megjelenne a magyar büntető törvénykönyvben, úgy gondolom, hogy sokkalta valószínűbb a minősített esetek között történő elhelyezés.

Alapvetően az uniós jogalkotás és a tagállamok büntetőjogának harmonizációja eredményeképp van lehetőség arra, hogy a femicídium megjelenjen a magyar büntetőjogban, azonban meglátásom szerint annak szükségességét a jogalkotó sokáig fogja vitatni, arra tekintettel, hogy már van olyan minősítő körülményünk, amelybe beleilleszthető a „női neme miatti elkövetés”. A kialakult joggyakorlat szerint ugyanis az aljas indokból történő elkövetés alatt értendő a rasszista elkövetés,

valamint az áldozat szexualitása vagy nemi identitása miatti elkövetés,⁵³ így okkal feltételezhető, hogy a nőgyűlölet miatti elkövetés is az aljas indokok közé tartozik, továbbá a féltékenységből, szerelemféltésből elkövetés is klasszikusan aljas indokként értékelt. Ennek ellenére álláspontom szerint a jelenlegi minősített esetek nem nyújtanak teljes körű védelmet azon áldozatoknak, akik a sorozatosan elszenvedett bántalmazás záróakkordjaként veszítik életüket.

Összegezve a kutatási tevékenység során tapasztaltakat, alapvetően pozitívként értékelhető, hogy az uniós tagállamok gyorsan reagáltak a nőgyilkosságok számának növekedésére. Az új bűncselekmények kapcsán elmondható, hogy az alap célkitűzés pozitív, azonban a rapid jogalkotás eredményeképp minden bizonnyal fel fognak merülni problémák a joggyakorlat során, az pedig egyelőre a jövő zenéje, hogy milyen mértékben tudnak hatást gyakorolni az új deliktumok a nőgyilkosságok számára.

53 BÁRD Petra: Gyűlölet-bűncselekmények. In: JAKAB András – KÖNCZÓL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Kriminológia rovat, rovatszerkesztő: BARABÁS Andrea Tünde) <http://ijoten.hu/szocikk/gyulolet-buncselekmények> (2023). 3.

PETRÉTEI DÁVID¹

Reflexió Czebe András Adalékok a daktiloszkópiai azonosítás elméletéhez című könyvére

2022-ben jelent meg az Universitas-Győr Nonprofit Kft. kiadásában Czebe András (a győri egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Tanszékének adjunktusa) tollából az Adalékok a daktiloszkópiai azonosítás elméletéhez című mű, nagyrészt a szerző két évvel korábban megvédett doktori értekezésére építve. A Nemzeti Szakértői és Kutató Központ Daktiloszkópiai Szakértői Osztályának vezetőjeként úgy éreztem, reflektálnom illik a műre.

Egy ilyen kötet megjelenése mindig örömteli. Daktiloszkópiai tárgyú mű ugyanis utoljára húsz évvel ezelőtt, 2004-ben jelent meg: Romanek József, Solymosi Józsefné és Tauszik Nagyzezsda, az (akkori) Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet Daktiloszkópiai Szakértői Osztályának munkatársai írták a Daktiloszkópia 1904–2004 című kézikönyvet, Balláné Füsster Erzsébet professzor asszony az (akkori) Rendőrtiszti Főiskolán pedig a „Daktiloszkópiai és nyomtani ismeretek” jegyzetet. Ezt megelőzően kifejezetten az ujjnyomat-szakértésnek szentelt kötet 1949-ben jelent meg, ami azonban túlnyomórészt forrásmegjelölés nélkül ismételte meg a második világháborút megelőző szakkönyvek fejezeit.

Czebe András kötete a Bevezető és az Összegzés között lényegében két fő fejezetre tagozódik, ezek egyike a daktiloszkópia maga. A másik fejezet a bűn jelenségeiről való gondolkodás történetét tárgyalja, impozáns alapossággal: a büntetőjog, a büntetőeljárás és a kriminalisztika történetén keresztül mutatja be a „bűnjel” fogalom fejlődését. Megalapozottan mutatja ki, hogy a modern kriminalisztika létrejöttének előfeltétele volt a bűn jelenségeiről való gondolkodás fejlett szintje.

Dialektika

Mélységesen egyetérték a szerzővel, hogy az „objektív dialektikus gondolkodás”, vagy ahogy mások nevezik: a dialektikus materializmus értelmezhető a szovjet ideológiai máz nélkül is, hatékony és hasznos természetfilozófiaként. Teljes az egyetér-

¹ Iű. ujjnyomat-szakértő, osztályvezető. Nemzeti Szakértői és Kutató Központ, Daktiloszkópiai Szakértői és Arcképelemző Intézet, Daktiloszkópiai Szakértői Osztály. petreteid@nszkk.gov.hu

tésünk abban, hogy az ideológiai vonatkozásoktól megtisztított dialektikus materializmusnak mint átfogó tudományfilozófiának helye és szerepe van a kriminalisztikában, illetve a természettudományokban, még a jelenkorban is. Örömmel láttam ezt a (még napjainkban is bátor) gondolatot egy kriminalisztikai monográfia filozófiai vezérfonalaként.

Hiányérzetem ebben a vonatkozásban azért akad, mert a dialektikus materializmus komoly, a modern természettudományok eredményeit is magyarázó, általánosító műveket adott a hetvenes–nyolcvanas években, amik

feldolgozása elmaradt az ötvenes évek szakirodalmának javára. Az ismeretelmélet vagy a természettudományokhoz kapcsolódó tudományfilozófia hetvenes években született monográfiái jelentősen meghaladták a Rákosi-kor marxista-leninista szakirodalmát, amikre a könyv nagyban támaszkodik. (Alapy és Fogarasi műveire, például.)

Valószínűleg ezekre a művekre támaszkodott a szerző, amikor papírra vetette, hogy a kriminológia és a kriminalisztika végső célja a bűnözés felszámolása (53. old.). A bűnözés felszámolásának utópiáját már a hetvenes–nyolcvanas években sem vették komolyan. Másrészt politikai (jellegű) célok megvalósítása nem feladata egy tudománynak sem. A politika lehet tudományosan megalapozott, de a tudománynak nem illik politikai feladatokat vállalni.

A dialektikus megközelítés tetten érhető az általános, különös és egyedi megkülönböztetésében, ugyanakkor nehezen követhető a gondolatmenet, ami szerint az egyedi a nyom, annak „itt és most” létező tételezett tulajdonságai a különös, illetve változási lehetőségeinek teljes köre az általános (12. old.). Ez helyesen úgy nézne ki, hogy „általános” a bűnjel, „különös” a daktiloszkópiai nyomtoredék, „egyedi” pedig az a konkrét rögzített nyom.

Czebe András doktori értekezésének címe „A forenzikus azonosság mögött rejlő objektív dialektikus viszony”, és a könyv szerint is az objektív dialektikus viszony ott rejlik a forenzikus azonosság fogalma mögött. A könyv egyik gyenge pontja, hogy ezt a kapcsolatot nem magyarázza el érthetően. Pontosabban nem derül ki, hogy az objektív dialektika milyen viszonyban áll a dialektikus materializmussal (ez utóbbiról nincs szó a könyvben), vagy hogy az a kétségkívül dialektikus megközelítés, hogy az azonosítók és minták vizsgálata során azok különbségére is figyelemmel kell lenni, miért lenne „fehér folt” a kriminalisztikában? Kétségtelen ugyanakkor, hogy szerző megfogadta a még a műhelyvitára szánt értekezésére írt kritikai észrevételeket,² mert az azokban felsorolt problematikus részek jelentős része ebben a kötetben már nem szerepel.

Erősen vitatható az az állítás is, hogy Bertillon személyazonosító rendszerének kudarcra „az azonosságfogalom hiányos elméleti feldolgozásának következménye volt”, ennek ugyanis

² Cs. KISS (2021); FINSZTER (2021).

semmi köze ahhoz, hogy a testméretek mennyire alkalmasak azonosításra, ez két teljesen különböző dolog (71. old.). (Másképpen a módszer valódi hátránya volt a mérések bizonyos fokú szubjektivitása és kétségtelen bonyolultsága is.)

Nyomelmélet

Egy másik jelentős, koncepcionális probléma, hogy a szerző a nyomok összehasonlító azonosításának módszerét kívánja átvenni az anyagmaradványok azonosításának területére. Ez ugyan sok esetben lehetséges – az anyagmaradványok esetében is beszélhetünk összehasonlító azonosításról, de ezt nem kellett most elvi élel kimunkálni, az igazságügyi genetika a kezdetektől erre épül. Létezik ugyanakkor másik típusú azonosítás is, főleg anyagmaradványok esetén, a tulajdonságok feltárása, elemzése, meghatározása, aminek nem célja (sem elvileg, sem gyakorlatilag) az összehasonlító azonosítás. Ilyen lehet például a kábítószerek hatóanyag meghatározása, égéstörmelékből az égésgyorsító kimutatása, a lövési anyagmaradványokból a GSR elektronmikroszkópos kimutatása, az igazságügyi toxikológia nagy része stb. Természetesen nyomok esetén is elképzelhető ilyen: ha az a kérdésünk, hogy egy harapás történt vagy több, akkor nem kell ismernünk a nyomot okozó konkrét fogsort. Ha az a kérdésünk, hogy a zárat roncsolásmentesen, illetéktelenül nyitották-e, nem kell egyedileg azonosítanunk az okozó eszközt.

Ez a megkülönböztetés Paul Kirk 1963-as tanulmánya³ óta ismert, ami azért is releváns, mert a szerző idézi ezt a forrást, ráadásul pontosan ebben a vonatkozásban. Nehezen érthető továbbá a Lockard-féle nyomkicserélődés (a könyv szóhasználatában: kölcsönös nyomhagyás) idekeverése. Lássunk erre egy példát az elemi szálakkal! A nyomkicserélődés pont nem a ruházaton hátramaradt elemi szálak külön-külön vizsgálatában hoz minőségi különbséget, hanem az egyedi összehasonlító azonosításra gyakorlatilag nem alkalmas elemi szálakat a találkozó tükröződés többi résztvevőjével kontextusba helyezve tud a teljes folyamatra nézve minőségileg többet kimondani. Ha egyedi azonosításra nem alkalmas, de minőségükben a sértetti ruháéra nagyon hasonló elemi szálakat találunk az én ruhámon, az gyenge bizonyíték lesz; ha az én ruhámnak megfelelő elemi szálakat is találunk a sértetten, az valamivel erősebb. Ha a nadrágom és ingem elemi szálait megtalálják a sértett nadrágján és ingén, és viszont, az ő több ruhájának szálait az én ruháimon, azt már egyre nehezebb a véletlennel magyarázni.

Leszögezi a könyv, hogy a traszológiai nyomfogalmat a huszadik század második felében meg kellett haladni, és ez vezetett az anyagmaradványok kategóriájának bevezetéséhez, de összegzésében az a benyomásunk támad, hogy a szerző ezekkel a fogalmakkal, illetve általában a nyomelmélettel és az azonosításmélettel is hadilábon áll.

Daktiloszkópia

A könyv több mint húsz százalékát a bőr felépítésére, fejlődésére, regenerálására vonatkozó alfejezetek teszik ki, ami ki-

merítően alapos egy kriminalisztikai monográfiában, ugyanakkor kétségkívül hiánypótló. A szerző megtisztelt egy korábbi tanulmányomra hivatkozással ebben a fejezetben, aminél maradtak bennem kérdőjelek, ugyanis az idézett írásomban nincs szó az ujjnyomok változatlanágáról vagy regenerálásáról egyáltalán⁴ (96. old.).

A legszembetűnőbb a fő fejezetben a „súrlódó redő” kifejezés gyakori használata, ami nyilvánvalóan az angol „friction ridge” tükörfordítása. A daktiloszkópia immár százhusz éves magyar történetében mindvégig következetesen fodorszál volt a bevett szakkifejezés, ma is az. A könyv ennek megfelelően néha használja a fodorszál kifejezést is, amit a szerző a magyar nyelvű, általa hivatkozott forrásokban ezek szerint megtalált. Szerencsésebb lett volna következetesen alkalmazni a magyar fogalmakat.

A mű – helyesen – megkülönbözteti egymástól az ujjnyomatok fajtáját (a könyv szóhasználatában: mintatípusát) és a minúciákat. Kisebb ellentmondásba keveredik, amikor a mintatípusokat csoportjellemzőnek nevezi (helyesen), hiszen három vagy nyolc típusba sorolhatók; míg a minúciákat egyedinek tekintti, majd ennek ellenére ezeknél is három csoportot nevez meg. Nem az egyes minúciák egyediek ugyanis, hanem az egy csoportban elhelyezkedő néhány minúcia adott kombinációja. Ez betudható egy kisebb fogalmazási pontatlanságnak.

Az ábrák típusainál a hármas felosztás helyes, a nyolcas felosztás azonban kérdőjeles. A szerző Daluz könyvére hivatkozik, ahol valóban nyolc minta szerepel.⁵ Hazánkban az osztályozási rendszer kilenc fajtát különböztet meg, ezek nevét próbálja a szerző a Daluz-féle nyolcasra ráhúzni. A Daluz-könyvben „accidental whorl” fajtát Czebe oldaltömlősnek fordítja, majd megjegyzi, hogy nagy ritkán kivételes („accidental”) minta is előfordul. Daluz könyvében az „accidental whorl” a magyar kivételes, ugyanakkor oldaltömlős nem szerepel, mert abban a megközelítésben, amit Daluz is használ, az oldaltömlős és az ikerhurok egyaránt „kettős huroknak” minősül. Ehhez képest részletkérdés, hogy a „left-slanted loop” csak akkor orsós hurok, ha jobb kézről van szó, bal kézen ugyanis singesnek minősül (68–69. old.). Ugyanitt további hasonló félrefordítás található: „az örvényes mintázatoknak a követése (tracing of a whorl pattern)”, ami Daluz könyvében eredetileg „whorl tracing of a whorl pattern”, ennek a bevett magyar megnevezése fodorpálya-követés. A szerző a 124. oldalon használja a „fodorpálya” kifejezést is, ez Daluz eredetijében „ridge flow”, ami azonban magyarul „a fodorszálak lefutása”. Mindegyik magyar szakkifejezés szerepel a szerző által hivatkozott 2004-es kézikönyvben (is).

„Tegyük fel, hogy az ujjnyomatszakértő egy jó minőségű látens ujjnyomtöréddel dolgozik, amely pusztán 6 minúciapont tekintetében egyezik az ismert eredetű ujjnyomattal. Ennek ellenére mindkét ujjminta középtömlős, amelynek a magján egy forradás halad át, jól kivehető deltával.” Daluz eredeti szövegében természetesen az ujjnyomnak van jól kivehető deltája, nem a forradásnak. Kifejezetten és súlyosan aggályos ugyanakkor a következő idézet: „több olyan esetet is dokumentáltak már, amikor az azonosító objektumok 12 minúcia pont kölcsönös megléte ellenére is különböző forrás-

4 PETRÉTEI (2018).

5 DALUZ (2015) 9.

ból származtak”, hivatkozva Daluz könyvére. Daluz nem állít ilyet, nem írt le ilyet. Egy ilyen fejlemény ugyanis nagyjából mindent megváltoztatna a daktiloszkópiában. Az idézett szöveg eredetileg azt írja, hogy sokszor a szakértő akkor is biztos lehet az azonosságban, ha csak tíz vagy az alatti számú meg egyező minúciát talál.⁶ Pontosan az ellentétét Czebe állításának. Egyszerű elgépelésnek azért nem tudom tekinteni, mert az összegzésben kifejezetten és expliciten megismétli a hamis állítást. (162. old.) (Természetesen van valamekkora esély arra, hogy Daluz, műve második kiadásában, amiből Czebe dolgozott, elhelyezett egy ilyen forradalmi állítást, csak az visszhang nélkül maradt a szakirodalomban.)

Merész állítása továbbá a könyvnek, hogy a daktiloszkópusok napjainkban nem hivatkozhatnak az ujjnyomok egyediségére és változatlanságára, vagy azonosítási következtetéseiket nem fejezhetik ki kategorikus formában (65. old.). Ez tényszerűen nem igaz. Ezzel ellentétes állításokat fogalmaz meg maga a szerző is a következő oldalakon. Keveri továbbá a „minúcia pontok számlálását” az analízis során, ami az azonosításra alkalmasság kérdésében igazít el (126. old.) és a valóban meghaladott megközelítést az összehasonlítás során darabra számoltatott, kölcsönösen megfelelő sajátossági pontok vonatkozásában (127. old.). Daluz könyve alapján háromféle szakértői következtetést vázol fel, az azonosítást, kizárást és az „inkonkluzív” következtetést – ez is teljesen eltér a magyar szakértői gyakorlattól (70. old.).

A kategorikus következtetés vonatkozásában megemlíti, hogy az erre való törekvés a szocialista jog követelménye (volt), amivel teljes mértékben egyet lehet érteni. Saját álláspontja gyanánt azonban egy büntető anyagi jogi példát hoz a társadalomra veszélyességről, és egyáltalán nem világos, hogy ennek az analógiának mi a relevanciája. (A szovjet jog egy időben lehetővé tette, hogy a törvényben nem definiált, de társadalomra veszélyesnek ítélt esetekben az „elkövetőt” el lehetett ítélni.) (78–79. old.). Hasonlóan homályos az ujjnyomat-szakértői szakvélemény „csupán” közvetett bizonyíték jellegének fejtegetése, mert úgy tűnik, hogy a „csak közvetett” jelleg egyik oka a szerző szerint, hogy „véleményről” van szó, amit kognitív torzítások befolyásolhatnak (67. old.). Ez azért nehezen értelmezhető, mert a bekezdés elején még helyesen állapítja meg, hogy a közvetett bizonyíték nem magára a büntetőjogilag releváns tényre következtethet a jogalkalmazó, hanem közbeeső okra. Azaz, például, nem az emberölésre, hanem az egyik esetleg releváns fegyver megérintésére – megjegyezve itt, hogy a genetika is erre képes.

Egy másik nehezen érthető fejtegetés „Az inverz konfúziója” című alfejezetben szerepel, ahol a szerző a következőket állítja: *„Tegyük fel, hogy a bűncselekmény helyszínén egy olyan részleges DNS-profilról rögzítettek, amelynek a gyakorisága az adott populációban 1:100.000-hez. A genetikai szakértő pedig ennek tudatában megállapítja, hogy kevesebb mint 1 a 100.000-hez annak az esélye, hogy a populáció egy véletlenszerűen kiválasztott tagja a helyszíni mintában talált DNS-profillal rendelkezzen. Csakhogy a szakértőnek e megállapítását gyakran fordítva értelmezik: kevesebb, mint 1 a 100.000-hez annak az esélye, hogy a biológiai nyom a gyanúsítottól ered.”* (145. old.). Álláspontom szerint nincs olyan jogalkalmazó, aki ezt így értené. Külön-

sen fájdalmas, hogy az inverz tévedéshez (inverse fallacy) az ügyészi tévkövetkeztetéstől (prosecutors fallacy) jut el, pedig ezek teljesen más következtetési hibák. Az ügyészi téves következtetés az alapvető arányokban való tévedés (base rate fallacy) egyik formája. Tipikus „prosecutors fallacy” lenne az a következtetés, hogy az 1:100.000 gyakoriságú DNS meg egyezése a gyanúsított személyi DNS-mintájával 1:100.000 valószínűsége teszi a gyanúsított ártatlanságának esélyét.

Még egyszer megjegyzem, hogy a közvetett bizonyíték 100%-os pontossága vagy hitelt érdemlősége sem jelent automatikusan bűnösséget. Hiába kategorikus az ujjnyomatszakértői vélemény abban a tekintetben, hogy a kettes számú bűnjelként lefoglalt kalapács nyelén XY bal tenyerétől származó nyomtörredék található, ez pontosan ennyit jelent, nem többet – az emberölés elkövetésének megállapításához igazolni kell, hogy ez a gyilkos fegyver, ezt nemcsak megfogta, hanem ütött is vele, szándékosan, nem önvédelemből stb. A „mikrobizonyítás” százsztalékos eredményét nem lehet automatikusan átvinni a „makrobizonyításra”, és azért idézem most Tremmel szakkifejezéseit⁷, mert a szerző is idézte pontosan ugyanezeket (83. old.).

Rendkívül komoly hiányossága a kötetnek, hogy nem világos a szerző állásfoglalása az egyediség és az egyedi azonosítás vonatkozásában. Többször és több helyen fejti ki, hogy a bőrlécrendszer egyedi, ugyanakkor az egyik alfejezet címe „Az individualizációs téveszme”, ahol idézi azokat a szerzőket, akik szerint az individualizáció meghaladott. Az idézett gondolatmenethez a szerző annyi „kiegészítést” fűz, hogy az nem veszi figyelembe a forenzikus tudományok nomotetikusságát és a büntetőeljárás idiografikus megismerését. Magyarázat nélkül marad, hogy ez a különbség mit befolyásol, sőt az is, hogy miért lenne a forenzikus tudomány csak nomotetikus, és a büntetőeljárás csak idiografikus. „Magyarázat” helyett a szerző idézi, hogy az amerikai bíróságok a vád szakértőinek szakvéleményét nem zárják ki a Daubert-kritériumokra tekintettel. Ennek egyáltalán semmi értelme – az amerikai bíróságok általában nem adnak helyt azoknak a védői indítványoknak, amik a vád szakértőinek kizárását célozzák, hiába hivatkoznak a védők a Daubert-kritériumokban foglaltakra, de ennek nincs köze az individualizáció megalapozottságához.

A 19. oldalon a szerző megállapítja, hogy jelenleg a daktiloszkópiát áltudománynak nevezik, majd az összefoglalóban, a 161. oldalon megismétli, hogy a modern tudományos diskurzus a daktiloszkópiára áltudományos bélyeget ragasztott. Ezek az állítások tökéletesen reflektálatlanok maradnak a műben, az összefoglaló ugyanebben a pontban a bőr fejlődéséről tett megállapításokat ismerteti, lezárva avval, hogy a bőrlécrendszer egyedi.

A műben is és az összefoglalóban is megállapítja a szerző, hogy az individualizáció kifejezés használata félrevezető lehet, ehelyett két versengő hipotézis összevetésére van szükség. Azonban a két hipotézis egyike, hogy a két ujjminta azonos forrásból eredhet. (A másik, hogy különböző forrásból ered.) Tehát azonos forrásból csak „eredhet”, és nem „ered” – Daluz művére hivatkozik, ahol viszont a „whether or not they come from the same source” szerepel,⁸ ez korrekten lefordítva „ered” lenne mindkét hipotézis esetében. Nem derül ki, hogy a két hipotézis

6 DALUZ (2015) 246.

7 TREMMEL (2006) 89–90.

8 DALUZ (2015) 242.

közül az azonosságot alátámasztó miért nem individualizáció, vagy megfelelő valószínűség esetén miért nem lehet kategorikus. Ha a munka választott témája a daktiloszkópiái azonosítás elmélete, ezeket a viszonylag alapvető kérdéseket ellentmondásmentesen kellett volna megválaszolni. Arra gondolni sem merek, hogy a fordítás azért lett csak „eredhet” az „ered” helyett, hogy alátámassza a szerző álláspontját a különbségről.

Összefoglalás helyett

Nagyra értékelem a szerző azon szándékát, hogy a kriminálisztika monografikus alapjait egy fontos szakterületen pótolja. Kifejezetten tetszik, hogy a dialektikus filozófia megérdemelt rehabilitációjára is törekszik.

Az azonban, hogy a daktiloszkópiára vonatkozó érdemi előismeretek nélkül, nagyrészt egyetlen külföldi szakkönyvre

támaszkodva, a száz-százhusz éve bevett magyar szakkifejezéseket nem ismerve vagy rosszul használva írta meg művét, rendkívül sokat von le annak értékéből. A helyzetem nem javít, hogy a mű alapvetően zavaros a nyomkeletkezés törvényszerűségeit, az azonosítás eltérő fajtáit, a közvetett-közvetlen bizonyítékok megkülönböztetését, illetve a valószínűség értelmezését illetően.

Alapvető probléma, hogy éppen bizonyos kulcsfogalmak (egyedi azonosítás, individualizáció, kategorikus szakvélemény) kapcsán az álláspont világos kifejtése, szakirodalmi állítások szintézise stb. helyett általában tesz egy kijelentést (gyakran ellentétesen egy korábbi vagy későbbi fejezet kijelentéseivel), majd emellé fűz egy vagy két tökéletesen oda nem illő, teljesen másra vonatkozó hosszú idézetet.

Biztos vagyok ugyanakkor abban, hogy a szerző a jövőben még sok nagyszerű tudományos művet alkot majd, erre bizonyíték a bűnjelfogalomról szóló, kitűnően megírt fejezet is.